

ISSN 1334-627X

BROJ 13 (2025.), GODIŠTE XIII.

luč

ČASOPIS OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske
u Velikoj Gorici

Naslovnica korica:

Makovi - drugonagrađena fotografija s fotografskog natječaja

Photo Zagreb County 2023. kojeg organizira Turistička zajednica Zagrebačke županije.

Izvor: autorica fotografije Josipa Brigljević

Slika na vanjskoj zadnjoj stranici korica

Zemljovid jozefinske topografske izmjere 1782-3., u sredini selo Kobilic

Izvor: <https://maps.arcanum.com/en/>

LUČ

ČASOPIS OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI

BROJ 13 (2025.), GODIŠTE XIII.

ISSN 1334 – 627X

IZDAVAČ

mh maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Velikoj Gorici

Registrirano sjedište: Velika Gorica, Trg kralja Tomislava 2

Poštanska adresa: Lomnička 65, 10410 Velika Gorica

e-adresa: matica.gorica@gmail.com

Matični broj: 1361325

OIB: 34059890429

ZA IZDAVAČA

Ana Plehinger

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

IZVRŠNA UREDNICA

Ana Plehinger

UREDNIŠTVO

Đurđa Parać, *prof.*

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Ana Plehinger

Stjepan Rendulić

Ivan Rožić, *prof.*

DIZAJN

Studio Kliker

GRAFIČKA RIPREMA

IDEA, Zagreb

TISAK

Tiskara Markulin d.o.o.

NAKLADA

300 primjeraka

CIJENA

10 eura

Časopis se izdaje uz potporu Grada Velike Gorice i Zagrebačke županije.

LUČ

ČASOPIS OGRANKA MATICE HRVATSKE
U VELIKOJ GORICI

KAZALO

Riječ glavne urednice	7
Bernardina Petrović	
Turopoljska povjesnica	11
Nikolina Antonić: Tragovi srednjovjekovnog Turopolja	13
Mario Stipančević: Emilij Laszowski – crtica o prešućenom velikanu	37
Obilježnice - 330. godina od smrti Gabora (Gabrijela) Črnkovečkog u dobi od 33 godine i posmrtnog mu slova održanog u crkvi u Ščitarjevu 1695.	53
Anka Ivanjek: Mertvačko govorenje (popratno)	55
Mihalj Šimunić: Mertvačko govorenje	59
Onomastički prinosi	69
Josip Perković: Iz zaboravljene povijesti Turopolja: stara zemljopisna imena Kobilica	71
Sjećanja	87
Glasnik Turopolja: Saša Božić	89
Valentina Radoš Bonić: Sjećanje na Aleksandra Sašu Božića	93
Katja Matković Mikulčić: Željko Horvačić	95
Ratko Cvetnić: Vjekoslav Kovačić	97
Katja Matković Mikulčić: Zlatko Šostar	101
(Svietle) kajkavske steze	103
Đurđa Parać: Žeja za istinum	105
Književna scena	113
Ana Plehinger: 16. Matičin književni natječaj za kratku priču „Turopoljska poculica“ 2024.	115
Boris Deverić: Kak je to bilo kad je turopolski tur zestal vraga	117
Fani Frković: Prokleti propuh	121
Božidar Prosenjak: Književna nagrada „Albatros“-prilozi za memoarsku građu	125
Vesna Župetić: Slika Zagreba u romanima Marije Jurić Zagorke	157
Kronika Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici	173
Ana Plehinger: Izvještaj Skupštini Ogranka o radu 2023-2024.	175
Ana Plehinger: Kronika rada Ogranka MH u Velikoj Gorici 2024.	183
Životopisi autora	193

Dragi čitatelji!

Trinaesti broj *Luči* nudi pregršt zanimljivih tema za koje će zacijelo biti zainteresiranih čitatelja. I dalje smo provjereno rubricirani pa i u ovome broju nastavljamo sa stalnim, provjerenim rubrikama koje uključuju turopoljsku povjesnicu, obljetnički osvrt, sjećanja, (svietlim) kajkavskim stezama, književnom scenom i kronikom Ogranka Matide hrvatske u Velikoj Gorici.

Povijest Turopolja iznimno je važan segment hrvatske povijesne i kulturne baštine zbog dugotrajnoga kontinuiteta lokalne zajednice, specifičnoga pravnoga i političkog položaja te očuvanih oblika društvene organizacije i kulturoga identiteta. U rubrici *Turopoljska povjesnica* objavljuju se prilozi iz bogate povijesti Turopolja koje je uistinu rijedak primjer dugotrajne kontinuitetske zajednice s očuvanom sviješću o vlastitoj posebnosti. U ovome smo broju objavili dva različita priloga, jedan o arheološkim istraživanjima u Turopolju, a drugi o stručnjaku koji je svojim istraživanjima zadužio Turopolje.

Da je Turopolje iznimno vrijedan i još uvijek nedostatno sustavno istražen arheološki potencijal, dokazuje članak *Ispod ceste: tragovi srednjovjekovnog Turopolja* Nikoline Anđić. Autorica ističe da se, s izuzetkom antičke Andautonije, opsežniji arheološki radovi na području Turopolja nisu provodili sve do pokretanja većih infrastrukturnih projekata s početka 21. stoljeća kada su otkriveni ostaci naselja i nekropola iz različitih razdoblja. Istraživanje se provelo na nalazištima Šepkovića, Okuje i Kobilić na kojima su zabilježeni tragovi prapovijesti i antike te srednjega i novoga vijeka. Ta tri nalazišta prikazuju tek fragmentne slike o prošlosti Turopolja, no pružaju uvid i obogaćuju naše razumijevanje o tome kako je taj prostor živio u davnoj prošlosti i kako se mijenjao kroz stoljeća.

Drugi je tekst u ovoj rubrici *Emilij Laszowski – crtica o prešućenome velikanu* Maria Stipančevića iz kojega doznajemo široj javnosti manje poznate i nepoznate podatke iz života svestranoga i neumornoga Emilija Laszowskoga. Kako je živio, koliko se puta ženio, kakve su mu bile navike, kako su mu bila odgojena djeca, s kim se družio, tko su mu bili prijatelji, jesu li mu bili skloni političari i još puno drugih podataka doznat će radoznali čitatelj.

U rubrici *Obljetnice* obilježili smo 330 godina od smrti Gabora (Gabrijela) Črnkovečkog, časnika banskih postrojbi, kapetana i potpukovnika koji je u 33. godini preminuo 1694. Vjerojatno bi se tek rijetki istraživači sjetili toga mladog turopoljskog muža da se uz njegovo ime ne spominju još dva imena – Pavao Ritter Vitezović i Mihalj Šimunić. Vitezovića ne treba posebno predstavljati, a Mihalj Šimunić djelovao je u 17. stoljeću kao svećenik i rektor te bio na glasu kao izvrstan propovjednik. Što

povezuje časnika Turopoljca, polihistora Senjanina i svećenika Međimurca? Povezuje ih *SERMO FUNEBRIS aliti Mertvačko govorenje nad pokopom dobro plemenito rođenoga i viteškoga gospona Gabora Černkocija od Černkovec, cesarove i kraljeve Svetlosti Regimenta konjaničkoga u polju vice-oberštara* etc., rečeno od vnoga poštovanoga gospona MIHALJA ŠIMUNIČA Stolne Cirkve Zagrebačke kanonika, jesprista Goričkoga, u Cirkvi Ščitarjevačkoj leta 1695. Riječ je o posmrtnome govoru posvećenu preminulome Gaboru Črnkovečkom koji je sastavio Mihalj Šimunić, a tiskao Pavao Ritter Vitezović. Govor je važan jer je napisan kajkavski, s dijelovima na latinskome jeziku.

Transkribirala ga je Anka Ivanjek, a latinske je dijelove preveo Ivan Kapec. Posmrtni govor ima ključnu ulogu u oblikovanju narativna o pokojniku pa nije tek prigodna verbalna forma, već složen ritualizirani diskurs s jasno određenim pragmatičkim, tekstnim i društvenim funkcijama. Upravo njegova normiranost, evaluativna usmjerenost i formulaičnost održavaju potrebu zajednice da smrt učini podnošljivom i smislenom. Analiza posmrtnoga govora iz pera Mihalja Šimunića pruža dragocjen uvid u odnos jezika, emocija i društvenih vrijednosti.

Smrt je jedno od rijetkih iskustava koje se može smatrati istinski univerzalnim. Zahvaća svaku ljudsku zajednicu, svaki period i svaku kulturu. Godine 2024. napustili su nas dragi ljudi koji su ostavili neizbrisiv trag na velikogoričkom području. Početkom 2024. napustio nas je Aleksandar Saša Božić, a potom Željko Horvačić, Vjekoslav Kovačić i Zlatko Šostar. Na njih su nas svojim sjećanjima podsjetili Valentina Radoš Bonić, Katja Matković Mikulčić, Ratko Cvetnić i Katja Matković Mikulčić.

U imenima je zapisana prošlost jer imena odražavaju poimanje svijeta kakvoga su doživljavali naši predci. Turopoljska je toponimija odraz kolektivne svijesti Turopoljaca koji je u određeno doba određenomu objektu izvanjezične zbilje dao određeno ime. Od ovoga broja nastojat ćemo ustaliti rubriku *Onomastički prinosi* u kojoj će se objavljevati prilozi ponajprije iz turopoljske onomastike. U ovome broju Josip Perković raspravlja o povijesnoj toponimiji Kobilića u članku *Iz zaboravljenje povijesti Turopolja: stara zemljopisna imena Kobilića*. Autor prikazuje dio nekadašnjega bogatog toponimskog korpusa prikupljena izravno u Kobiliću te u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, a osvrće se na imena voda, šuma, oranica i sjenokoša, imena povezana s krčenjem šuma i biljnim svijetom. Istraživanje je obuhvatilo smo mali isječak nekadašnjega bogatog toponimskog korpusa, a autor će toponimski korpus nastojati proširiti i temeljito propitati.

Slijedi naša stalna rubrika (*Svietle*) *kajkavske steze* koju je u ovome broju uredila Đurđa Parać unijevši zaokret u pristupu temi. Razgovarala je s hrvatskim glumcem Vidom Balogom, poznatim promicateljem kajkavske riječi. Vrijedi pročitati što je sve doznala i kako je svoje dojmove prenijela u tekst.

Na te se tekstove nastavlja rubrika *Književna scena* u kojoj redovito objavljujemo nagrađene priče Matičina književnoga natječaja. U ovome smo broju objavili najbolje priče s Natječaja za 2024. – *Kak je to bilo kad je turopoljski tur zestal vraga* Borisa

Deverića i *Prokleti propuh* Fani Frković. Nije neuobičajeno da u ovoj rubrici objavimo i druge književne tekstove, ali i književnoteorijske i književnopovijesne osvrtne.

U ovome su broju dva takva teksta. Prvi je tekst faktografski gusto ispisana memoarska proza iz pera velikogoričkoga barda Božidara Prosenjaka, a iznosi osobna sjećanja na nastanak i razvoj nakladničkoga fenomena *Albatros* koji živi skoro pola stoljeća u svojoj Velikoj Gorici. Fenomen kojemu gotovo nema premca u Lijepoj Našoj.

Drugi je tekst Vesne Župetić u kojemu se propituje značenje grada i narativni konstrukt kojim se Marija Jurić Zagorka koristi u oblikovanju slike Zagreba u svojim romanima.

Slijedi kronika o ogranačkim aktivnostima, nešto opsežnija nego u prethodnim brojevima. O aktivnostima u 2024. izvijestila je Ana Plehinger, predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici.

Neizmjerne sam zahvalna Ani Plehinger na svemu što čini da Luč ugleda svjetlo dana. I ne samo Luč. Opstojnost je Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici nezamisliva bez njezina angažmana.

Trinaesti broj Luči prepuštam zainteresiranu čitatelju.

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

U Velikoj Gorici 11. siječnja 2026.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

TUROPOLJSKA POVJESNICA

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

ISPOD CESTE: TRAGOVI SREDNJOVJEKOVNOG TUROPOLJA

Kako su radovi na suvremenoj prometnici otvorili prozor u srednji vijek¹

Uvod

Turopolje je prostor bogate povijesti, poznat po brojnim pisanim izvorima koji svjedoče o njegovu srednjovjekovnom razvoju. Posebnu važnost zauzima zbirka izvora *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja*, u kojoj je Emilij Laszowski objavio brojne isprave — svjedočanstva o granicama, posjedima, plemićkim obiteljima i njihovim odnosima.² Turopolje i jest najpoznatije po Plemenitoj općini, zajednici turopoljskih plemića koja je stoljećima čuvala svoj poseban položaj. No sam prostor koji su naseljavali ti plemići obuhvaćao je manje od polovice Turopolja u širem smislu, ako ga promatramo kao cjelinu, od Brezovice, Čeha i Male Mlake pa do obala Save i Vukomeričkih gorica. Ostatak je bio podijeljen između različitih vlasnika, a i vlasnički su se odnosi kroz stoljeća mijenjali. Uz turopoljske plemiće, posjede su imali zagrebački Kaptol uz sjeverne obale Save, plemići srednjeg ranga, te građani Gradeca (Hrašće, Petrovina, Šiljakovina). Posebnu cjelinu činilo je veliko vlastelinstvo Želin–Čiče, koje se formiralo postepeno, od spajanja zemlje pod vlasništvom bana i velikih posjeda Ivanovaca (Čičanski preceptorat) pod kraljevsku upravu nakon 1328., pa do kasnijeg prelaska u ruke velikaša — najprije Ivana Széchya, a potom obitelji Toth Henning koja ga je držala tijekom 15. stoljeća.³ Sve to činilo je srednjovjekovno Turopolje – prostor raznolik po društvenoj strukturi, smještaju naselja i načinu života.

Pažljivim iščitavanjem i analizom povijesnih izvora dobivamo razmjerno jasnu sliku posjedovnih odnosa i promjena vlasništva kroz stoljeća. Štoviše, kao što će se vidjeti u nastavku, ako su sačuvani dovoljno brojni zapisi, ponegdje je moguće

- 1 Ovaj je članak kompilacija autoričnih ranijih istraživanja, ponajprije onih provedenih u sklopu izrade doktorske disertacije o naseobinskom sustavu Turopolja u srednjem vijeku, kao i rezultata objavljenih u prethodnim radovima na engleskom jeziku. Zbog toga se pojedini dijelovi teksta ne citiraju zasebno, osim u slučajevima kada se navodi rad drugih autora ili kada se upućuje na publikacije u kojima su pojedini nalazi i interpretacije detaljnije obrađeni.
- 2 Emilij Laszowski, *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim 'Campus Zagradiensis' dictae* (dalje MHNC), 4 vols. (Zagreb: Plemenita općina Turopolje, 1904–1908).
- 3 Detaljnije o Želinu u 13. i 14. stoljeću: Nikolina Antonić, "Nacrt povijesnog i prostornog razvoja srednjovjekovnog vlastelinstva: Želin u 13. i 14. stoljeću", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 39, Zagreb 2021., 23-70. i u 15. stoljeću: Nikolina Antonić, "Reconstruction of the settlement system in medieval Turopolje – examples of archaeological sites of Šepkovčica and Okuje (13th-16th centuries)", doktorska disertacija, Zagrebačko sveučilište 2019., 141-153.

razabrati i raspored kuća, oranica i polja unutar pojedinih naselja, što omogućuje djelomičnu rekonstrukciju prostora. Arheologija pak tu sliku nadopunjuje materijalnim tragovima svakodnevice i izgleda naselja, čime povijesnim podacima daje prostornu dimenziju.

No, u usporedbi s povijesnim izvorima, arheološki su nalazi u Turopolju zapravo oskudni. Razlog tome nije nedostatak nalazišta – naprotiv, riječ je o prostoru bogate i složene prošlosti, s tragovima naseljenosti od prapovijesti nadalje. Međutim, ako izuzmemo istraživanja u Šćitarjevu, na prostoru antičke Andautonije, opsežniji arheološki radovi nisu se provodili sve do većih infrastrukturnih projekata, ponajprije izgradnje autoceste Zagreb–Sisak, prilaznih cesta i zaobilaznica, započetih u drugoj polovici 2000-ih godina. Ti su zahvati omogućili istraživanje većih površina, pri čemu su otkriveni ostaci naselja i nekropola iz različitih razdoblja: prapovijesti, antike, srednjeg i novog vijeka. U nastavku se iznose rezultati istraživanja s lokaliteta Šepkovčica, Okuje i Kobilić 1, na kojima su zabilježeni tragovi svih navedenih razdoblja, a ovdje je naglasak na srednjovjekovnim slojevima, uz usporedno razmatranje povijesnih izvora.

Metodološki pristup i problemi interpretacije

Prije nego što se prikažu sami nalazi, potrebno je razmotriti okolnosti u kojima su istraživanja provedena, jer one utječu na mogućnost interpretacije istraženih površina. Zaštitna arheološka iskopavanja na trasama autocesta, ne samo u Turopolju nego općenito u Hrvatskoj i šire, omogućila su istraživanje znatno većih površina nego što je to ranije bilo moguće. Međutim, takav način rada ima svoje specifičnosti. Riječ je o iskopavanjima koja se ne planiraju prema arheološkim pretpostavkama, nego prema trasama budućih prometnica. Pod pojmom *arheološke pretpostavke* podrazumijevaju se stručne procjene temeljene na ranijim spoznajama – primjerice, na podacima iz povijesnih dokumenata ili na rezultatima geofizičkih istraživanja koji upućuju na postojanje značajnijih građevina poput crkava ili utvrda, većih naselja ili nekropola. Na temelju takvih pokazatelja arheolozi planiraju ciljane iskope usmjerene na konkretne lokalitete, pri čemu znaju, ili barem pretpostavljaju, što će istraživati. Kod zaštitnih istraživanja toga nema: mjesta istraživanja određuju isključivo građevinski i infrastrukturni planovi. Slika prošlosti koju na taj način dobivamo u određenoj je mjeri „slučajna“, ali upravo u tome leži posebna vrijednost – otkrivaju se lokaliteti za koje se ranije nije znalo, niti bi ih itko inače tražio. Naime, u uobičajenim okolnostima istraživačka se pozornost najčešće usmjerava na poznatija i atraktivnija mjesta, dok manji prostori ostaju po strani – što je razumljivo, budući da su arheološka istraživanja u pravilu ograničena financijskim mogućnostima.

No, pri interpretaciji nalaza zaštitnih istraživanja treba imati na umu da obuhvaćaju samo dio prostora obuhvaćen trasom ceste. Bez istraživanja šireg područja teško je pouzdano zaključiti što je zapravo otkriveno – primjerice, jesmo li naišli na rub naselja, središte sela, zaselak ili tek dio jednoga seoskog gospodarstva. Interpretaciju

dodatno otežava i činjenica da, zbog nedovoljne istraženosti, još uvijek nije poznato kako su naselja u različitim razdobljima srednjeg vijeka na turopoljskom području i u široj zagrebačkoj okolici zapravo izgledala. Jesu li, na primjer, u 11. stoljeću to bili raštrkani zaseoci, a u 14. i 15. stoljeću zbijenija sela, s kućama različitih vlasnika okupljenima na jednom mjestu, okruženima poljoprivrednim zemljištem? Na ta pitanja tek treba tražiti odgovore. Istraživanja provedena na Šepkovčici i Okujama, zahvaljujući velikom obujmu zahvaćene površine, u tome donose vrijedne početne uvide. No to su tek prvi koraci i prerano bi bilo pokušavati ih uklopiti u širu sliku na temelju usporedbi s drugim europskim primjerima. Trenutačno nemamo dovoljno podataka da bi se mogli izvoditi čvršći zaključci.

Uz ograničen prostorni uvid, dodatni izazov predstavlja i sama priroda materijalnih ostataka, osobito drvene arhitekture, karakteristične ne samo za Turopolje nego i za sjevernu Hrvatsku općenito u srednjem vijeku. Za razliku od kamena, drvo kao građevni materijal propada brzo, pa drvene građevine ubrzo nakon napuštanja gotovo potpuno nestaju iz krajolika, ostavljajući tek skromne arheološke tragove. Zbog toga arheolozi u iskopavanjima najčešće nailaze na „ostatke ostataka“ – jame koje predstavljaju najniže očuvane dijelove stambenih i gospodarskih objekata. One su često zatrpane fragmentima keramičkih posuda i životinjskim kostima, pa – osim kada prostorni raspored jasno ukazuje na građevinsku logiku – nije uvijek moguće sa sigurnošću utvrditi njihovu izvornu funkciju, odnosno je li riječ o jami koja je bila dio nadzemnog objekta ili o jami prvotno iskopanoj za odlaganje otpada.

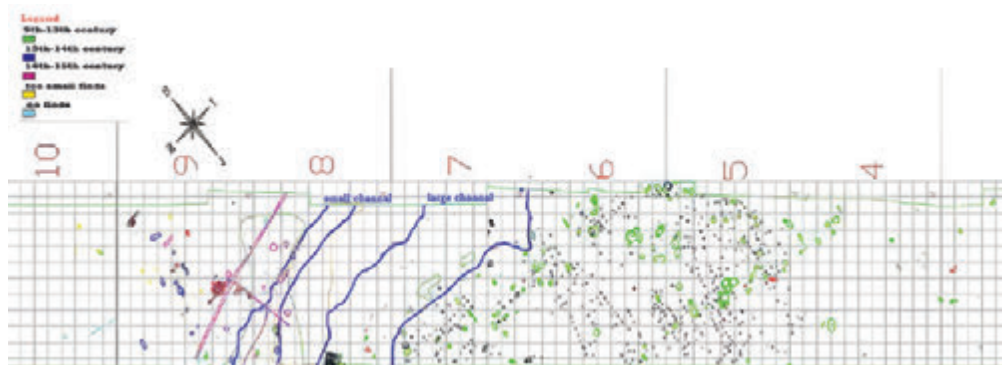
Uz takve veće jame, na svim trima nalazištima o kojima je ovdje riječ, zabilježen je i velik broj manjih, kružnih jama promjera između 20 i 50 cm. U njima su bili ukopani drveni stupovi, nosivi elementi nadzemnih konstrukcija poput ograda, nadstrešnica ili stambenih zgrada. Iako naizgled skromni, ovi su ostaci iznimno važni jer upravo oni svjedoče o izgledu naselja i o nadzemnim građevinama koje su nekoć oblikovale taj prostor. Njihov raspored, međutim, nije svugdje jednak. Na pojedinim dijelovima jame su pravilno raspoređene, što upućuje na postojanje građevina čiji se tlocrt barem djelomično može naslutiti. Drugdje su, naprotiv, gusto zbijene, ispremišane i bez jasnog prostornog reda, pa ih je teško međusobno povezati. U takvim slučajevima vjerojatno se preklapaju tragovi više objekata ili više građevinskih faza jednoga te istoga objekta, što dodatno otežava pokušaje rekonstrukcije i precizno razdvajanje pojedinih faza naseljenosti.

Navedena ograničenja u interpretaciji ne umanjuju vrijednost istraživanja provedenih na trasama autocesta – naprotiv. Kao što će se vidjeti u nastavku, i fragmentarni nalazi mogu pružiti važne podatke o prošlosti kao i otvoriti nova pitanja. Ipak, važno je biti svjestan ograničenja kako bi se rezultati mogli ispravno razumjeti i promišljati u širem kontekstu. Iako su površine obuhvaćene istraživanjima na autocestama velike u odnosu na ranije provedene iskope, u okviru prostora čitavog Turopolja one ipak predstavljaju tek vrlo male odsječke prošlosti. Što će biti više takvih istraživanja, bilo manjih ili većih, tu i tamo raspoređenih po prostoru, to će se mozaik sve jasnije slagati i pružati potpuniju sliku o turopoljskoj prošlosti.

Arheološki nalazi

Arheološki lokalitet Šepkovčica istražen je u sklopu zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih između listopada 2006. i travnja 2008. godine, prilikom izgradnje autoceste Zagreb–Sisak (koridor A11), na dionici Jakuševac – Velika Gorica jug.⁴ Nalazio se dijelom unutar katastarskih granica Donje Lomnice, a dijelom unutar katastarskih granica Gradića. Na ovom izrazito bogatom, višeslojnom nalazištu istražena je površina od gotovo 50 000 m². Pronađeni su ostaci naselja iz prapovijesti, točnije eneolitika, tragovi korištenja prostora u brončanom dobu, brojni antički objekti, lokalna cesta i dvije nekropole te dijelovi srednjovjekovnog naselja.⁵

Srednjovjekovni ostaci prostirali su se na površini od oko 15.000 m². Ukupno je istraženo oko 800 različitih struktura ukopanih u sloj eolskog porijekla, nastalog u razdoblju između kasne antike i ranoga srednjeg vijeka. Tijekom iskopavanja definirane su sjeverozapadna i jugoistočna granica nalazišta, na trasi buduće autoceste. Ispod sjevernog i južnog profila iskopne površine uočeni su tragovi koji jasno pokazuju da su se srednjovjekovni ostaci protezali i izvan područja obuhvaćenog trasom. Površinskim pregledom terena potvrđeno je da se nalazište nastavlja prema sjeveru i jugu, pri čemu je gustoća nalaza veća na južnoj strani. Na južnom rubu, međutim, nije bilo moguće precizno odrediti granicu nalazišta, jer se ondje arheološki slojevi gube pod prvim kućama današnjeg naselja Gradići, gdje poljoprivredne površine prelaze u suvremenu izgradnju.

Plan 1: Srednjovjekovni horizont Šepkovčice (autor Nikolina Antonić)

4 Istraživanja je proveo Muzej grada Zagreba u suradnji sa arheološkom tvrtkom Kaducej d.o.o. Voditeljica istraživanja bila je Aleksandra Bugar iz Muzeja grada Zagreba.

5 Aleksandra Bugar, "Lokalitet: Šepkovčica", *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), 269–273.

Foto 1: Lokalitet Šepkovčica, zračna snimka (autor Borko Rožanković)

Raspored struktura otkrivenih na Šepkovčici prikazan je na *Planu 1*. Lokalitet se može podijeliti na dva glavna dijela, koja se međusobno razlikuju i po vremenu nastanka i po broju pronađenih struktura, a razdvaja ih korito starog vodotoka (*Foto 2*), odnosno dva rukavca – širi, širine između 25 i 40 metara, i užji, širine 10 do 15 metara – ispunjena naslagama šljunka i gline. Geološke analize pokazale su da u srednjem vijeku ovo više nije bio trajni vodotok, iako je povremeno mogao biti protočan, nego močvarno područje koje je povremeno plavilo, osobito u razdobljima povišene razine podzemnih voda. Neki od slojeva pronađenih unutar korita nastali su sedimentacijom tipičnom za močvarna i plitkovodna jezerska okruženja, dok su drugi poplavnog karaktera, a pronađeni su i unutar rukavaca i izvan njih.⁶ Iako u središnjem dijelu korita nema tragova ljudske aktivnosti, na njegovim su obalama, na objema stranama otkrivene jame ukopane i ispod i iznad poplavnih slojeva, a u jugozapadnom dijelu i dvije peći prekrivene naslagama aluvijalnog podrijetla. Ti nalazi pokazuju kako se naselje prilagođavalo povremenim poplavama i vlažnim uvjetima, ali i da je blizina vode bila važna za njegov razvoj. To staro korito zapravo odgovara pojmovima kao što su *mlaka*, *chert*, *palus*, močvarnim zemljištima često spominjanim u opisima granica srednjovjekovnih posjeda.

Na jugoistočnoj strani korita istražene su brojne strukture, njih oko 700. Osim dviju jama pronađenih uz istočni profil, u kojima su pronađeni ulomci keramike okvirno datirani u 14. stoljeće, svi ostali objekti u jugozapadnom dijelu pripadaju razdoblju od 9./10. do prve polovice 13. stoljeća. U postotku, većinu su (oko 75%) činile jame od stupova, koje su se ocrtavale kao tamnije kružne mrlje na žućkastom podloškom sloju. Uz njih, pronađen je i veći broj srednjih i većih jama, dimenzija od jednog do šest metara, prosječne dubinom do oko sedamdeset centimetara. Njihove zapune sadržavale su ulomke keramike, životinjske kosti i metalne predmete. Zajedno, jame za stupove i jame, jesu ostaci nadzemnih i ukopanih radnih i stambenih objekata, odnosno dio sela ili zaseoka, zahvaćena trasom autoceste. Detaljnije analize pojedinih objekata s prijedlozima rekonstrukcije, kao i izbor arheološkog materijala, objavila

6 Tomo Novosel, "Geološka i inženjersko-geološka obilježja na lokalitetu Šepkovčica", neobjavljeni izvještaj, Zagreb, 2008.

Gustoća i raspored struktura pronađenih na jugoistočnom dijelu terena svjedoče o postojanju naseobine dužeg trajanja, odnosno o stalnoj naseljenosti prostora na području između Donje Lomnice i Gradića već u 9./10. stoljeću, dakle iz vremena prije postojanja pisanih izvora za ovo područje. Kada je točno taj dio naselja napušten i zbog čega, teško je sa sigurnošću reći. To se svakako dogodilo prije 14. stoljeća jer se u tom razdoblju na ovom prostoru više ne bilježe tragovi stalnog života. Razlozi vjerojatno ne leže u potpunom odlasku stanovništva, nego prije u postupnom premještanju nastambi i gospodarskih prostora na drugu lokaciju – možda tek neznatno udaljenu od starog naselja. No, ni mogućnost odlaska stanovništva ne može se posve isključiti: sadašnja razina istraženosti jednostavno ne pruža dovoljno podataka za konačne zaključke. Za jasnije odgovore bilo bi potrebno sustavno istražiti šire površine na području Donje Lomnice i Gradića kao i drugdje u Turopolju. Takva bi istraživanja mogla pokazati postoje li određeni obrasci ili pravilnosti u razvoju i premještanju naselja, koji bi se mogli povezati s vanjskim čimbenicima – poput vojnih upada, klimatskih promjena (primjerice početkom tzv. „malog ledenog doba“ u 14. stoljeću) – ili pak s unutarnjim društvenim i gospodarskim procesima koji su zahtijevali drukčiju prostornu organizaciju i način života.

Foto 2: Staro korito nakon kišnog razdoblja i srednjovjekovne peći (autor Borko Rožanković)

I dok jugozapadni dio nalazišta svjedoči o ranosrednjovjekovnoj naseobini, sjeveroistočni pokazuje drukčiju sliku – manji broj i drugačiji karakter objekata, te kasnije razdoblje korištenja prostora. Na toj strani nekadašnjeg korita, pronađena je ukupno 91 struktura: dvije peći s dvjema otpadnim jamama, tri vatrišta, dva bunara, dva kanala, trinaest jama za stupove i šezdeset i sedam jama nešto većih dimenzija.

7 Aleksandra Bugar "Naselje ranog srednjeg vijeka Velika Gorica-Šepkovčica". U: *Zbornik Srednji vek/ Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino*. Ed. Mitija Guštin, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerzeta Primorskem, 2008, str. 179–193.

Većina jama sadržavala je ulomke keramike, ponegdje i životinjske kosti ili metalne predmete, dok u manjem broju jama nije bilo nikakvih nalaza. U šesnaest slučajeva količina keramike bila je premalena ili previše fragmentirana za užu dataciju. Ipak, na temelju stratigrafskih odnosa i nalaza, većina struktura može se okvirno datirati u razdoblje od 11. do 15. stoljeća, pri čemu je dio ranijih objekata, poput triju polukopanih peći i nekoliko većih jama istovremen strukturama s druge strane potoka, dok ostale strukture datiraju iz kasnijeg perioda, 13. – 15. stoljeća.

Kada se pogleda plan tog dijela nalazišta, odmah upada u oči gotovo zanemariv broj jama za stupove u usporedbi s onima na suprotnoj strani korita. Osim što ih je manje, one su i nepravilno raspoređene te se ne grupiraju uz veće jame, pa nisu vidljivi jasni obrasci koji bi upućivali na postojanje organiziranih građevinskih cjelina. Dodatno, jame za stupove na ovom su dijelu pliće nego one na jugozapadnoj strani, što vjerojatno znači da je teren ovdje bio nešto povišeniji i time više oštećen oranjem, pri čemu se određen broj jama vjerojatno izgubio. U svakom slučaju na ovom dijelu nalazišta nema dovoljno građevinskih elemenata koji bi omogućili povezivanje pojedinih struktura u prepoznatljive objekte. Nema pravilnih nizova stupova, zbijenih skupina niti jasnih prostorno-funkcionalnih odnosa između većih i manjih jama.

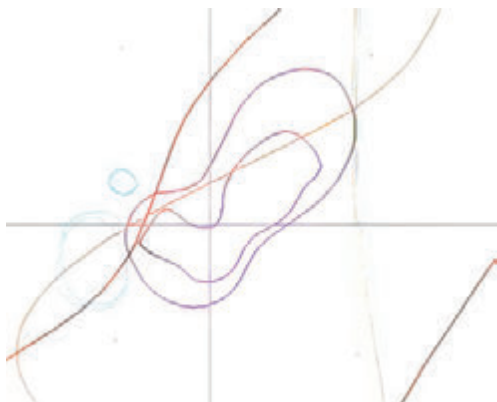
Zbog toga je teško sa sigurnošću reći jesu li veće jame bile najniži dijelovi nekadašnjih građevina ili su od početka imale drugačiju namjenu. Njihov sadržaj – fragmenti keramike, životinjske kosti i povremeni metalni predmeti – upućuje na to da su u završnoj fazi korištenja služile kao odlagališta otpada, no nije moguće utvrditi je li to bila njihova izvorna funkcija ili su prvotno imale drugačiju svrhu, primjerice kao spremišta ili jame za vađenje gline. Budući da u njihovoj neposrednoj okolini nema dovoljno građevinskih elemenata koji bi ukazivali na nadzemne objekte s kojima bi bile povezane, čini se vjerojatnijim da su imale praktičnu namjenu koja se s vremenom mogla mijenjati.

Od većih jama, jedna se ipak izdvaja. Nađena je na rubu manjeg korita potoka, ukopana u naplavne slojeve, i jasno se razlikovala od ostalih po veličini i dubini – bila je duga 1,8 metara, široka 0,6 metara i toliko i duboka, dok su ostale jame u prosjeku dosezale tek 15–30 centimetara dubine. Uz njezin istočni rub nalazila se manja, plića jama (1,6 x 1 metar, dubine 10 cm), ispunjena smeđocrvenom zemljom s brojnim komadićima izgorjele zemlje, a sjeverno od nje zabilježena je i rupa za stup (46 x 40 cm, dubine 10 cm) koja upućuje na mogućnost postojanja nadzemne konstrukcije – možda jednostavne nadstrešnice koja je štitila radni prostor od sunca ili kiše (*Plan 2, Foto 3*). Jama je datirana u posljednju fazu korištenja ovog dijela nalazišta, u 15. stoljeće. U njoj su, uz ulomke keramike od petnaestak do dvadesetak različitih posuda, životinjske kosti i fragmente troske, pronađeni i novac kralja Žigmunda Luksemburškog, kovan između 1390. i 1427. godine⁸, te dvanaest željeznih predmeta: tri noža (od kojih su dva bila slomljena), okov za pojas, dva manja ulomka čavala, jedan dugi čavao, igla, savijena i slomljena željezna traka, fragment četvrtastog

8 Ana Pavlović, "Numizmatički nalazi s lokaliteta Šepkovčica", *Opuscula archaeologica* 35 (2011), 280.

željeznog predmeta, mali željezni obruč (možda dio uzde) i motika, kao i sedam manjih ulomaka željeza.

Usitnjenost keramičkih ulomaka i životinjske kosti upućuju na to da je jama u završnoj fazi korištenja bila zatrpana otpadom. Veća količina željeznih ulomaka i troske može također upućivati na otpadni materijal, no s obzirom na okolnosti nalaza, ta interpretacija nije jedina moguća. Budući da je jama bila ukopana u poplavni sloj koji je i sam sadržavao arheološki materijal različitih razdoblja, dio predmeta mogao je u jamu dospjeti i tijekom samog ukopa ili kasnijeg zatrpanjanja. Ipak, kombinacija više elemenata – velika količina metalnih predmeta, tragovi vatre u obližnjoj manjoj jami, moguća nadzemna konstrukcija te blizina vode – upućuje na pretpostavku da je jama u jednom razdoblju služila kao mala, privremena radionica za kovačke poslove ili popravke željeznih predmeta, prije nego što je napuštena i zatrpana otpadom. Možda će buduća istraživanja otkriti još sličnih struktura, smještenih uz vodene tokove ili na rubovima naselja, koje bi mogle potvrditi ovu hipotezu i rasvijetliti ulogu takvih privremenih radnih prostora u gospodarskom životu kasnosrednjovjekovnog Turopolja.

Plan 2, Foto 3: Nacrt – velika jama, jama za stup i vatrište, motika nađena u velikoj jami

Uz jame, na sjeverozapadnom dijelu nalazišta, otkrivena su i dva bunara, udaljena svega oko 35 metara jedan od drugog, ali nastala u različitim razdobljima. Stariji je izgrađen najranije u prvoj polovici 13. stoljeća, a mlađi u prvoj polovici 14. stoljeća. Oba su bunara iskopana do razine podzemne vode, koja je u prošlosti izvirala na dubini od oko tri metra. Uz njih su pronađene jame za stupove, vjerojatno ostaci drvenih konstrukcija koje su služile za izvlačenje vode. Rekonstrukciju građevinskih faza bunara te nalaze iz njihovih zapuna objavila je Aleksandra Bugar u članku "Dva srednjovjekovna bunara s lokaliteta Šepkovčica."⁹ Takvi su bunari bili česti u panonskom prostoru te su, osim što su služili svakodnevnim potrebama stanovništva, imali važnu ulogu i u napajanju stoke.

9 Aleksandra Bugar "Dva srednjovjekovna bunara s lokaliteta Šepkovčica", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 44 (2011), 161-178.

Oko 70 centimetara južno od mlađeg bunara otkrivena su i dva jarka, napravljena u obliku slova T (Foto 3). Duži jarak bio je širok oko 90 centimetara i protezao se u dužini od 60 metara, unutar iskopane površine, no njegova ukupna dužina nije mogla biti u potpunosti utvrđena jer se nastavljao ispod sjeveroistočnog profila lokaliteta. Kraći jarak bio je dug 24,1 metar, širine od oko 70 centimetara na sjevernom i 50 centimetara na južnom kraju, a sačuvana dubina iznosila je 15–20 centimetara. Dno kraćeg dijela nalazilo se 90 centimetara niže od dna dužeg, što upućuje na smjer protoka vode prema starom koritu i na moguću drenažnu funkciju ovog sustava. Ipak, ne može se u potpunosti isključiti ni mogućnost da je jarak nastao kao rezultat gradnje neke drvene konstrukcije. Iz etnografske literature poznati su primjeri s panonskog prostora prema kojima su ljudi prilikom izrade ograda za stoku najprije kopali jarak, a na nasutu zemlju postavljali drvenu ogradu. Takve su ograde ponekad imale oblik slova T, što je omogućavalo razdvajanje različitih skupina životinja ili njihovo premještanje ovisno o godišnjem dobu i trenutnom položaju sunca.

Foto 3: Šepkovčica, bunar 6 (objavljeno u A. Bugar: Dva srednjovjekovna bunara s lokaliteta Šepkovčica“)

Foto 4: SZ dio – jame, bunar i jarak (autor Vjekoslav Iličić)

U svakom slučaju na ovom dijelu lokaliteta nisu otkriveni objekti koji bi upućivali na trajnije nastambe, što sugerira da je riječ o perifernom dijelu naselja ili radnom prostoru povezanom sa sezonskim aktivnostima poput stočarstva i obrtništva. Budući da dio struktura nađenih na ovom dijelu lokaliteta datira iz razdoblja kada već postoje pisani izvori, a s obzirom na veći broj sačuvanih dokumenata iz 14. i osobito 15. stoljeća, zanimljivo je razmotriti arheološke nalaze u tom širem povijesnom kontekstu.

Povijesni izvori

Arheološki lokalitet Šepkovčica nalazi se u središtu prostora koji je u srednjem vijeku bio okružen naseljima turopoljskih plemića. Nalazište se zapravo nalazi na teritoriju koji je pripadao Plemenitoj turopoljskoj općini. Analiza povijesnih izvora pokazala je da se i u kasnom srednjem vijeku nalazila najvjerojatnije bar dijelom

unutar granica Donje Lomnice, a dijelom na prostoru koji će kasnije biti nazvan Gradići.¹⁰ Donja Lomnica kao naselje spominje se 1279.¹¹ Gradići su naprotiv, u dokumentima objavljenima u Povijesnim spomenicima plemenite općine turopoljske pod tim imenom prvi put spomenuti tek 1734. godine.¹² Iako je vrlo moguće da bi se detaljnijim istraživanjem arhivske građe pronašao i nešto raniji spomen, u srednjovjekovnim dokumentima naziv Gradići se ne pojavljuje. S obzirom na položaj naselja, između Donje Lomnice i Kurilovca, dva naselja turopoljskih plemića za koje je sačuvan priličan broj dokumenata iz 14. i 15. stoljeća, teško je zamisliti da bi neko samostalno naselje moglo ostati posve nepoznato u izvorima, barem u kupoprodajnim ugovorima koji redovito navode granice oranica i posjeda.

To međutim ne znači da se sam prostor današnjih Gradića nije spominjao. Naprotiv – pojavljuje se, ali pod drugim imenom: *Nowgar*. Zabilježen je 1382., 1455. i 1476. kao naziv granica/međa (*metas Nouvarzkamesye dictas*,¹³ *metas Nowgarzkemegye dictas*¹⁴ *metham wlgo Nowgarye dictam*¹⁵), 1551. kao ime poljoprivrednih zemljišta (*terrae arabiles Nowgari vocatae*)¹⁶ te 1551. i 1556. kao „mjesto“ (*in loco Nowgar*¹⁷, *in Nowgari*¹⁸). Ni u jednom od tih slučajeva *Nowgar* nije označen kao naselje, niti se spominju njegovi stanovnici. Sam naziv potječe od izraza *na ugaru*, koji upućuje na zemljište ostavljeno „na odmoru“, na poljoprivredne površine, a ne stalno naseljeni prostor. Dakle, između Kurilovca i Donje Lomnice se u srednjem vijeku prostiralo područje oranica i pašnjaka u vlasništvu različitih plemićkih obitelji, dok se samo naselje Gradići počelo oblikovati u novovjekovno doba, kada točno bi trebalo utvrditi dodatnim istraživanjima.

Pogledamo li ponovno arheološke nalaze, oni se dobro uklapaju u prethodno iznesenu sliku. Naravno, ne može se tvrditi da su srednjovjekovne granice između naselja bile istovjetne današnjima, iako se u pojedinim slučajevima — barem kada je riječ o turopoljskim naseljima — to doista ponekad može utvrditi. Za područje Donje Lomnice prema Gradićima, međutim, detaljan opis srednjovjekovnih međa nije sačuvan, barem ne u ispravama objavljenima u *Povijesnim spomenicima plemenite općine* (što ne znači da ne postoji neki neobjavljeni izvor koji bi sadržavao takav podatak). Ipak, čini se da nije bio ni znatno različit, uzme li se u obzir položaj nalazišta između današnjih katastarskih granica Gradića i Donje Lomnice prikazan na Planu 3, gdje je vidljivo da se dio nalazišta datiran u razdoblje od 9./10. do 13. stoljeća

10 Detaljna analiza je objavljena u: Nikolina Antičić, "Combining documents, toponyms, and archaeology in Turopolje, Croatia. GIS in historical research", *Annual of Medieval Studies at CEU* 21, 211-228. i N. Antičić, Late medieval village in Turopolje", in: *Secular power and sacral authority. Collection of paper from the second medieval workshop in Rijeka*, Jovanović K., Milan S. (eds.), Amsterdam University Press, pp. 71-85.

11 MHNC 1, dok.30, str. 33-34., MHNC 1, dok.31, str. 35.

12 MHNC 4, str. 610.

13 MHNC 1, dok. 98, str. 104.

14 MHNC 1, dok. 298, str. 343.

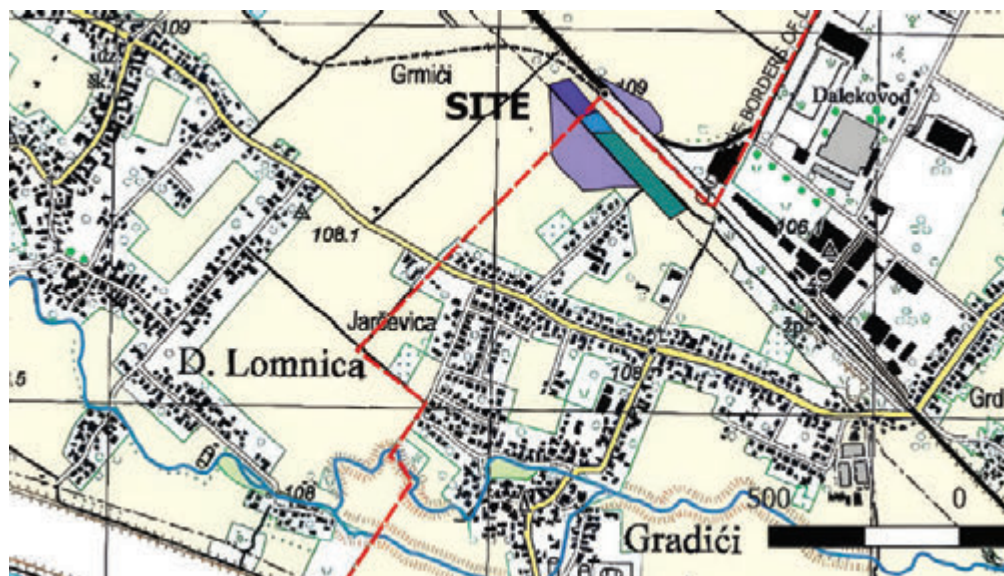
15 MHNC 2, dok. 6, str. 7.

16 MHNC 3, dok. 163, str. 273.

17 MHNC 3, dok. 163., str. 273.

18 MHNC 3, dok. 236, str. 377.

nalazio upravo na prostoru današnjih Gradića. Na tom dijelu zabilježene su samo dvije strukture koje bi se eventualno mogle datirati u 14. stoljeće, dok kasnosrednjovjekovnih nalaza gotovo uopće nema. S druge strane, povijesni izvori svjedoče da su okolna naselja u to doba bila vrlo živa i gospodarski aktivna, što dodatno potvrđuje da je prostor Gradića u 14. i 15. stoljeću imao pretežito agrarni karakter – da se koristio kao poljoprivredna zona, a ne kao naseljeni prostor. To ne znači da ne može baš ništa biti nađeno. Netko je možda tada otkopao jamu u polju i u nju zatrpao smeće ili je napravio ostavu za alat, ali takvi će objekti biti u manjini jer se ne radi o naselju kao takvom.

Plan 3: Arheološki teren Šepkovčica i katastarska granica Donje Lomnice i Gradića

S druge pak strane potoka, onom dijelu koji pripada danas Donjoj Lomnici, na trasi autoceste također nisu nađene kuće ni trajniji objekti iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka (ili ranije) no nađene jame, bunari, jarci i pojedinačne jame za stupove ipak svjedoče o ljudskoj aktivnosti na tom prostoru. I tu su nalazi koncentrirani uz staro korito, a na prostoru od pedesetak metara dalje od njega u smjeru zapada nisu nađeni srednjovjekovni objekti, što opet upućuje da je taj prostor dalje prema sjeverozapadu bio oranica ili livada. U tom smislu zanimljivo je promotriti još neke povijesne izvore koji donose neke dodatne informacije o aktivnostima na području oko granice Donje Lomnice s Gradićima u 15. stoljeću, istovremeno dakle najmlađim nalazima sa Šepkovčice. Godine 1467. Petar, sin Kirina, zvani Čanković iz Donje Lomnice, prodao je Benediktu Krupiću, plemiću iz Velike Mlake, tri zemlje, označene kao *terrae arabiles seu campestris*, što bi značilo poljoprivredne zemlje ili poljske zemlje, u slobodnijem prijevodu zemlje „u polju”.¹⁹ To su pravni pojmovi kojima su

19 MHNC 2, dok. 6., str. 6–7.

se označavali tipovi posjeda u srednjovjekovnim ispravama. Benediktovi posjedi su se uglavnom nalazili u Velikoj Mlaci i Kurilovcu, a očito je nastojao objediniti svoje zemlje u tom području.²⁰ Već ranije, 1455. godine, kupio je zemljište od Elene, udovice pokojnog Klementa iz Kurilovca, koje se nalazilo u Kurilovcu, uz granice zvane *Nowgarzkemegye*, dakle uz *Nowgar*.²¹ Za zemljišta koja je Benedikt kupio od Petra Čankovića izričito je naznačeno da su se nalazili na teritoriju Donje Lomnice.²² Sve tri parcele bile su smještene uz istočnu stranu ceste koja je vodila od Donje Lomnice prema Velikoj Mlaci. Južna granica jedne od njih bila je put koji je vodio od Čiča prema Hrašću. U opisu međa spominje se još jedan put koji je označen kao istočna granica dviju parcela, ali se istodobno opisuje i kao međa zvana *Nowgary*. Dakle, kao i zemlje kupljene u Kurilovcu, zemlje koje je Benedikt kupio na području Donje Lomnice, nalazile su se uz granicu sa *Nowgarom*. Uz puteve, kao granice kupljenih zemljišta navedena su zemlje drugih vlasnika, što ukazuje da su zapadno od *Nowgara*, dakle zapadno od današnjih Gradića nalazile oranice i livade, te „poljske zemlje“ plemića iz Donje Lomnice i drugih okolnih naselja, poput Benedikta Krupića iz Velike Mlake. Na temelju svega navedenog, čini se da su ta zemljišta bila u neposrednoj blizini arheološkog nalazišta u Šepkovčici, a nije nemoguće da je dio kupljenog zemljišta obuhvaćao i sam lokalitet. Dok termin *terra arabilis* podrazumijeva poljoprivredno zemljište, *terra campestris* može imati šire značenje, no tek buduća istraživanja, koja bi uključivala kombinaciju povijesnih i arheoloških izvora, trebaju definirati što se na takvoj zemlji zapravo nalazilo. U tom smislu zanimljivo je pogledati još jedan izvor koji baca dodatno svjetlo na aktivnosti koje su se odvijale na Benediktovim posjedima. Godine 1555., dugo nakon njegove smrti, njegove unuke i unuci vodili su sudski proces oko imovine. Kćeri Benediktova sina Petra tužile su svoje bratiće, sinove drugog Benediktova sina Tome, tražeći svoj dio nasljedstva u posjedima koje je pokojni Benedikt imao u Mlaci i drugdje. Tražile su svoj dio imovine među kojom se, osim zemljišta, navodi i osam volova, sedam krava i pedeset svinja koje su „ostale u vrijeme smrti njihova oca“.²³ Taj popis stoke potvrđuje da su posjedi Krupićevih imali izraženu gospodarsku funkciju, što se dobro uklapa u arheološku sliku prostora kao područja korištenog za ispašu i poljoprivredu.

S obzirom na podatke iz povijesnih izvora, arheološki nalazi sa Šepkovčice dodatno dobivaju na značenju. Ako je pretpostavka točna da se prostor između Donje Lomnice i današnjih Gradića u kasnom srednjem vijeku koristio ponajprije kao oranica i pašnjak, tada se i elementi otkriveni na nalazištu mogu sagledati u tom svjetlu. Budući da je Benedikt Krupić imao zemlje u neposrednoj blizini lokaliteta – a nije isključeno da je i sam lokalitet bio dio njegova posjeda – može se pretpostaviti da su veliki bunari na nalazištu služili ne samo za opskrbu vodom ljudi, nego i za

20 Studiju o obitelji Krupić napisala je Suzana Miljan, „Plemićka obitelj Krupić iz Velike Mlake u 15. i 16. stoljeću“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 29 (2011), str. 83–125.

21 MHNC 1, dok. 298, str. 343.

22 *in territorio predictae Lompnice*, MHNC 2, dok. 6., str. 6–7.

23 MHNC 3, *Protocollum iudiciourum et fassionum communitatis nobilium Campi Zagradiensis. Annor 1555-1558.*, str. 478.

napajanje stoke, dok je jarak mogao imati drenažnu, ali i ograđivačku funkciju. U tom kontekstu, i jama s novcem kralja Žigmunda – ako se njezina interpretacija kao male, privremene kovačke radionice pokaže točnom – može se uklopiti u istu sliku: riječ je o rubu naselja, u prostoru „u polju“, gdje su se povremeno obavljale pomoćne i radne aktivnosti.

No, koliko god se trudili uspostaviti cjelovitu sliku prošlosti, treba iskreno priznati – svi ovi zaključci mogu biti potpuno pogrešni. Površina istraženog dijela nalazišta u Šepkovčici, koliko god se činila velikom, u usporedbi s cjelinom srednjovjekovne Donje Lomnice zauzima tek vrlo malen postotak – jedva djelić. Na temelju tako ograničenog uzorka, nažalost, i unatoč svoj uloženoj pažnji i trudu, možemo iznijeti tek hipoteze, ali ne i konačne zaključke. Zato bi bilo šteta, dok još postoje slobodne, neizgrađene površine u Donjoj Lomnici, Gradićima, Kurilovcu, Velikoj Mlaci i drugim naseljima turopoljskih plemića, ne provesti sustavna arheološka istraživanja i terenske preglede. Takva istraživanja ne bi samo dopunila postojeće spoznaje, nego bi ih mogla povezati s povijesnim izvorima koji spominju zemlje opisane pojmovima *terrae arabiles* ili *campestres* – oranice i poljske zemlje. Ti izrazi, koje povjesničari poznaju kao pravne i gospodarske termine, u stvarnosti označavaju živi prostor rada i svakodnevice. Arheološki nalazi, poput onih sa Šepkovčice, mogu tim pojmovima dati konkretnu dimenziju – pokazati kako su te zemlje izgledale, kako su se koristile, tko ih je obrađivao i na koji su način bile uključene u širi gospodarski sustav Turopolja.

Kasnosrednjovjekovni nalazi sa Šepkovčice u tom smislu imaju dvostruku važnost. To nije „spektakularno“ nalazište u klasičnom smislu te riječi, ali je značajno upravo zato što je zahvatilo one dijelove prostora koji inače ostaju zanemareni – gospodarske rubove, „mlake“ i polja. Upravo na takvim mjestima kriju se odgovori na pitanja o svakodnevnom životu, radu i organizaciji prostora srednjovjekovnog Turopolja. Kada bi se slična istraživanja provela i na drugim lokalitetima te kada bi se obradili i usporedili brojni pojedinačni nalazi, dobili bismo mnogo potpuniju sliku ekonomskog razvoja, prostorne organizacije i svakodnevnih praksi koje su oblikovale život u Turopolju. Takvi bi podaci omogućili da se rekonstruira ne samo način korištenja zemlje, nego i dinamika odnosa između naselja, oranica, pašnjaka i močvarnih područja – onih „rubnih“ zona koje su u stvarnosti bile temelj gospodarskog sustava.

Bilo bi šteta propustiti tu priliku – ne samo zbog arheologije, nego i zbog razumijevanja povijesti Plemenite općine kao cjeline. Jer upravo ovakvi, naizgled skromni nalazi, otkrivaju njezinu ekonomsku podlogu i razloge dugotrajnog opstanka – način na koji se zemlja koristila, kako su ljudi živjeli s vodom, obrađivali tlo i stvarali sustav koji je izdržao promjene i prijetnje vremena. Dok se pozornost često usmjerava na atraktivne nalaze i monumentalne objekte, upravo ovi tihi, ali govorni slojevi pričaju najvažniju priču – onu o dugotrajnosti, prilagodbi i snazi zajednice, po čemu je Plemenita općina Turopoljska doista jedinstvena.

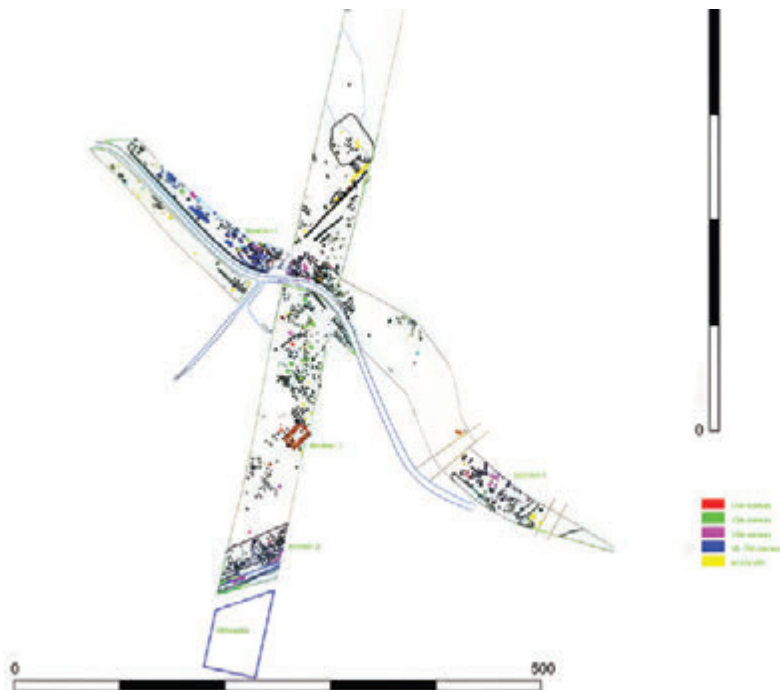
srednjovjekovne i novovjekovne strukture, datirane u razdoblje od 10./11. do 16./17. stoljeća, iznosila je približno 46 000 četvornih metara. Kao što je vidljivo na Planu 5, i ovdje se – kao i u slučaju Šepkovčice – u pojedinim dijelovima nalazišta pojavljuju objekti različitih vremenskih razdoblja, smješteni jedni uz druge.

Jama okvirno datiranih u 10./11. stoljeće bilo je svega desetak, a u njima su pronađeni pretežno ulomci keramike, u manjoj mjeri i životinjske kosti, dok metalnih nalaza nije bilo. Unatoč njihovu malom broju, ove su jame značajne kao dokaz ljudske prisutnosti na ovom prostoru u tom razdoblju i upućuju na mogućnost postojanja trajnijih naseobinskih struktura izvan obuhvata trase autoceste. Osim toga, kao što se vidi na Planu 5, i ovdje su – kao i na Šepkovčici – otkrivene brojne jame za stupove. Budući da je značajan dio tih jama bio bez pokretnih nalaza, a time i bez mogućnosti preciznijeg datiranja, ne može se isključiti mogućnost da su neke od njih ostaci nadzemnih drvenih konstrukcija koje su možda pripadale najranijoj srednjovjekovnoj fazi lokaliteta, 10/11. stoljeću.

Strukture okvirno datirane u 13. stoljeće pronađene su na nekoliko različitih lokacija pri čemu se najveća koncentracija nalazila u središnjem dijelu trase autoceste. Neke od tih struktura bile su samo djelomično istražene zato što su se dijelom nalazile unutar istraživačke zone, a dijelom izvan nje. Njihov položaj ukazuje da su se objekti tog razdoblja sigurno prostirali dalje prema istoku. Pronađeni materijal odgovara uobičajenim nalazima ruralnih srednjovjekovnih gospodarstava – jame su sadržavale ulomke keramike, životinjske kosti i rjeđe metalne predmete. Pojedine jame iz 13. stoljeća pronađene su i u područjima sporednih cesta, gdje su bile okružene strukturama iz 14. te 16./17. stoljeća. Moguće je da te jame nisu bile izolirane, već da su drugi objekti iz 13. stoljeća kasnije uništeni građevinskim aktivnostima tijekom 14. stoljeća ili novijeg vremena.

U 14. stoljeću dolazi do promjene u korištenju prostora i premještanja aktivnosti prema sjevernim, istočnim i južnim dijelovima nalazišta, izvan zone koja je bila najintenzivnije korištena u 13. stoljeću. Strukture okvirno datirane u to razdoblje – od kojih se za neke ne može isključiti uporaba i tijekom 15. stoljeća – pronađene su na četiri odvojene lokacije, kako unutar glavne trase autoceste tako i na trasama pristupnih cesta. Najbliže jamama iz 13. stoljeća, uz njihov južni rub, u 14. stoljeću je podignuta monumentalna građevina o kojoj će biti više riječi u nastavku. Ostale strukture iz istog razdoblja povezane su s različitim gospodarskim i obrtničkim aktivnostima. Na primjer, na istočnom dijelu nalazišta (označenom kao Lokacija 4 na Planu 4) otkriveni su ostaci peći, ognjišta te brojne jame koje su sadržavale velike količine keramičkih ulomaka i cijelih posuda. U jednoj jami pronađeno je više od četrdeset cjelovitih primjeraka, uz brojne druge ulomke (Foto 5). U nekim jamama također su pronađene su i deformirane posude, što upućuje na postojanje lončarske radionice na ovom mjestu.

A11, dionica Velika Gorica (jug)-Lekenik Zagreb 2010. Ina Miloglav, *Izvješće sa zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi autoceste Zagreb-Sisak, Dionica Velika Gorica (jug) –Lekenik. Lokalitet Mrkopolje*, Zagreb 2009.

Plan 5: Okuje- srednjovjekovni i novovjekovni horizont

Većina struktura 14. stoljeća prestala je biti u upotrebi najkasnije tijekom 15. stoljeća, što pokazuje sličan razvojni obrazac kao i na nalazištu Šepkovčica. U 16. i 17. stoljeću bilježi se nova faza korištenja prostora, ali drugačijeg karaktera. Strukture iz tog razdoblja pronađene su isključivo u zapadnom dijelu nalazišta, uz pristupnu cestu, što pokazuje da su srednjovjekovni objekti do tada već bili napušteni. Ta prostorna raspodjela jasno upućuje da je prostor u ranom novom vijeku služio poljoprivrednim i stočarskim svrhama – kao oranica ili livada – čime se potvrđuje tranzicija iz naseljenog prostora u gospodarski krajolik.

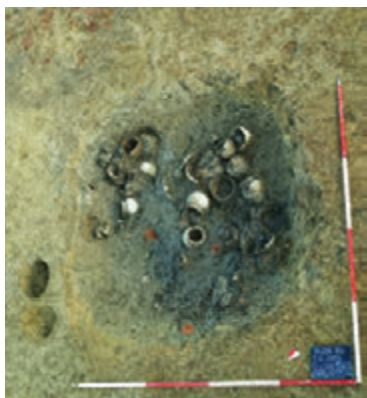

Foto 5: Okuje, Lokacija 4

Foto 6: Okuje – restaurirane posude, 14. stoljeće

Budući da su arheološke strukture 14. stoljeća pronađene na nekoliko međusobno udaljenih lokacija, nije sasvim jasno jesu li sve one činile dijelove jednog većeg, razvedenog naselja, ili je riječ o dijelovima različitih naselja. U svakom slučaju u 14./15. stoljeću tim je područjem zacijelo dominirala građevina čiji su ostaci pronađeni na najvišem uzvišenju unutar istraženog područja, na Planu 5 označenu kao Lokacija 2. Naime, pronađeni su ostaci stupova koji su činili veliku drvenu građevinu orijentiranu u smjeru sjeveroistok–jugozapad, ukupne površine od 328 četvornih metara. Ukupna duljina koju su stupovi zauzimali iznosila je 21,53 metra, a širina 15,23 metra. Uzduž njezine duže strane bile su raspoređene dvije paralelne linije jama za stupove. Stupovi vanjskog i unutarnjeg reda međutim bili su postavljeni na različite načine. Vanjski stupovi služili su kao kontrafori, kao i dva dodatna stupa postavljena ispred kraćih strana. Svi oni su s vanjske strane podupirali zidove. Stupovi unutarnjeg reda, kao i oni smješteni na kraćim stranama građevine, ocrtavali su liniju zidova. Unutarnji prostor zgrade imao je duljinu od 20,20 metara i širinu od 9,40 metara. Na tlocrtu su vidljive i rupe za stupove unutar tog prostora – vjerojatno su pripadale konstrukciji koja je nosila krov. Svi stupovi imali su promjer od približno 30 centimetara, no postavljeni su u rupe široke oko 90 do 100 centimetara. Najprije su bile iskopane šire jame, duboke najmanje 80 centimetara (mjereno od površine iskopa, iako je moguće da je hodna površina u srednjem vijeku bila na nešto višoj razini). Nakon toga su stupovi umetnuti u jame, a prostor između stupova i zidova jama bio je popunjen zemljom. Manja količina ulomaka keramike pronađena je u nekim od jama. Na temelju analize uzorka ugljena, objekt se može datirati u razdoblje između 1300. i 1410. godine.²⁶ To se podudara s datacijom pronađenih keramičkih

Foto 7: Okuje, Lokacija 2

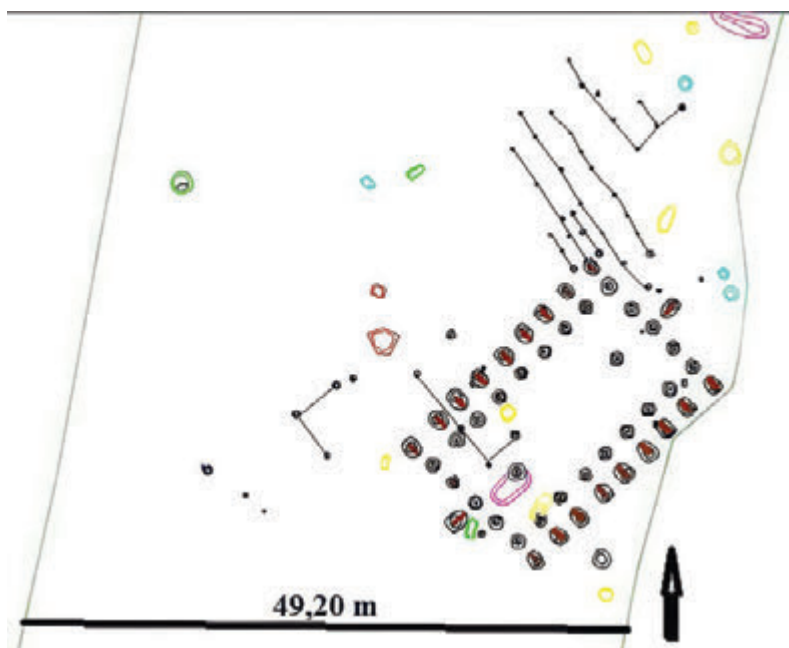
26 Laboratory number: Beta-29 3846, C14 BP 600 ± 30

1 Sigma calibrated result (68% probability): Cal AD 1310 to 1360 (Cal BP 640 to 509) and Cal AD 1380 to 1400 (Cal BP 570 to 559)

2 Sigma calibrated result (95% probability): Cal AD 1300 to 1410 (Cal BP 660 to 540)

ulomaka, kao i keramike pronađene u jami koju je presijecao jedan od unutarnjih stupova građevine. Nijedan od tih nalaza ne može se datirati prije 14. stoljeća. Stoga je zgrada najvjerojatnije podignuta tijekom ili krajem 14. stoljeća.

Nije moguće precizirati kada i zašto je ta građevina napuštena, no s obzirom na to da na ovom području nema nalaza 16. stoljeća, vjerojatno se to dogodilo tijekom 15. stoljeća. Zapravo, ni unutar ni u neposrednoj blizini same građevine nisu pronađeni predmeti koji bi potjecali iz istog vremena, razdoblja 14. ili 15. stoljeća te je teško sa sigurnošću zaključiti koja je bila njezina funkcija. Tijekom iskopavanja radna je hipoteza bila da je objekt imao neku javnu ili gospodarsku funkciju, odnosno, mogla je biti skladište za prikupljanje veće količine poljoprivrednih proizvoda.²⁷ To bi moglo objasniti i uporabu kontrafora kao arhitektonskog rješenja za ublažavanje bočnog pritiska koji je nastajao težinom pohranjenih plodova. Ipak, mogućnost da je riječ o stambenom objektu ne može se u potpunosti isključiti, iako veličina građevine više upućuje na skladišnu, nego na stambenu funkciju.

Plan 6: Okuje, Lokacija 2

Tijekom iskopavanja zabilježen je i podatak da lokalno stanovništvo to područje naziva Crkovnjak.²⁸ Prema narodnoj predaji, ondje je nekoć stajala crkva. Topografski položaj, odnosno smještaj građevine na malom uzvišenju tipičan je za crkvene ili sakralne objekte. Međutim, to da je ova građevina doista bila crkva se čini malo vjerojatnim. Niti jedan srednjovjekovni dokument ne spominje crkvu na toj lokaciji. Naravno, taj argument sam po sebi nije dovoljan — moguće je da se dokument

27 Burmaz-Vujnović, *Zaštitna arheološka istraživanja*, 56.

28 Burmaz-Vujnović, *Zaštitna arheološka istraživanja*, 52.

koji bi spominjao crkvu jednostavno nije sačuvao. No, važniji argument jest taj da bi, da je građevina doista bila crkva, oko nje morali biti pronađeni grobovi. S druge strane, mogućnost da se radilo o kapelici ne može se u potpunosti isključiti. Osim toga, nedostatak tragova naselja i arheoloških nalaza u neposrednoj okolici također može podupirati tu pretpostavku. Ipak, postoje i argumenti protiv: jedan od njih je oblik građevine. Izduženi kvadratni tlocrt s kontraforima mogao bi načelno odgovarati obliku kapele, no istočni kraj građevine pritom je presudan. U slučaju sakralne građevine, očekivao bi se element tlocrta koji bi označavao svetište (apsidu), čega kod ove građevine nema. A i njezina veličina čini pretpostavku da je to bila crkva ili kapela malo vjerojatnom.

U kontekstu moguće funkcije zanimljiv je i dodatni element vidljiv na Planu 6. Naime, građevina djelomično presijeca drugu konstrukciju od stupova na svojoj sjevernoj strani. Ta je konstrukcija bila orijentirana u smjeru sjeverozapad–jugoistok te je bila duga najmanje 17 metara i široka 4–5 metara. Dvije građevine znatnih dimenzija, od kojih je veća i monumentalnija podignuta nakon što je prva prestala biti u upotrebi (i dijelom ju presjekla), vjerojatno nisu slučajnost. Nažalost, starija se konstrukcija ne može preciznije datirati, osim što je sigurno bila u upotrebi ranije od mlađe, jer u ispunama njezinih jama za stupove nisu pronađeni nikakvi nalazi. Moguće je da je bila podignuta na južnom rubu naselja iz 13. stoljeća, no u njezinoj su okolici pronađene i jame iz 10./11. stoljeća, pa bi mogla pripadati ranijem razdoblju. U svakom slučaju rekonstrukcija građevine koju bi proveli stručnjaci za tradicijsku arhitekturu vjerojatno bi mogla ponuditi dodatna tumačenja njezine moguće funkcije. Ipak, to se zasad može učiniti samo na hipotetskoj razini, dok se ne prikupi više usporednog materijala iz okolnih područja. Činjenica je da za sada ne znamo kako su izgledale ni plemićke kurije, ni velike gospodarske zgrade pa ni drvene crkve i kapele u Turopolju u 14. i 15. stoljeću.

Povijesni kontekst

Arheološki nalazi svjedoče o kontinuiranom životu na prostoru nalazišta Okuje od 10./11. do 16./17. stoljeća, uz jasno uočljive promjene u načinu korištenja prostora. U tom je smislu situacija donekle slična onoj u Šepkovčici. Razlika je, međutim, u tome što je u slučaju Šepkovčice bilo relativno jednostavno utvrditi kojem je današnjem selu to nalazište pripadalo u srednjem vijeku. Vlasnički odnosi u okolnim selima ondje su bili stabilni tijekom srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja – riječ je o naseljima turopoljskih plemića s jasno utvrđenim granicama posjeda.

Najraniji do sada poznati dokument u kojem se izrijeком spominje naselje Okuje datira tek iz 1435. godine, kada se navodi kao jedan od posjeda Jurja i njegova oca Stjepana Farkaša iz Obreža. U istoj se ispravi spominju i njihovi drugi posjedi – Dernerje, Ternovec, Samac, Tržec, Podbrežje, Stučje, Brona (vjerojatno Buna), Mišine i Buševac.²⁹ Detaljnom analizom povijesnih dokumenata utvrđeno je međutim da se

29 KAZ, ALC 2, no. 59.

prostor na kojem se nalazilo arheološko nalazište Okuje u srednjem vijeku najvjerojatnije nazivao Obrež Samac, koji se također prvi put navodi upravo u toj ispravi. Prema dosad poznatim povijesnim izvorima, čini se da su pripadnici obitelji Farkaš u doba kralja Žigmunda pripadali sloju plemića srednjeg ranga. Njihovi su se posjedi nalazili u Turopolju, ali i južnije, do područja uz rijeku Kupu, u krajevima koji su tada pripadali cistercitima iz Topuskog. Njihovo podrijetlo još uvijek nije posve razjašnjeno, no vjerojatno potječu upravo iz tih južnih krajeva, gdje se i danas nalaze sela Stari i Novi Farkašić. Prije njih, prema oskudnim izvorima ranijih razdoblja, posjede na ovom području vjerojatno su držali pripadnici obitelji Ivanović iz Brezovice, također plemići srednjeg sloja. U posljednjoj četvrtini 15. stoljeća, prema dostupnim izvorima, čini se da je obitelj Farkaš izgubila vlast nad ovim vlastelinstvom. U to vrijeme dokumenti svjedoče o postupnom prijenosu posjeda među različitim vlastelinstvima, da bi prostor oko Okuja krajem 15. stoljeća postao dio Vukovinskog vlastelinstva Baltazara Alapića.³⁰

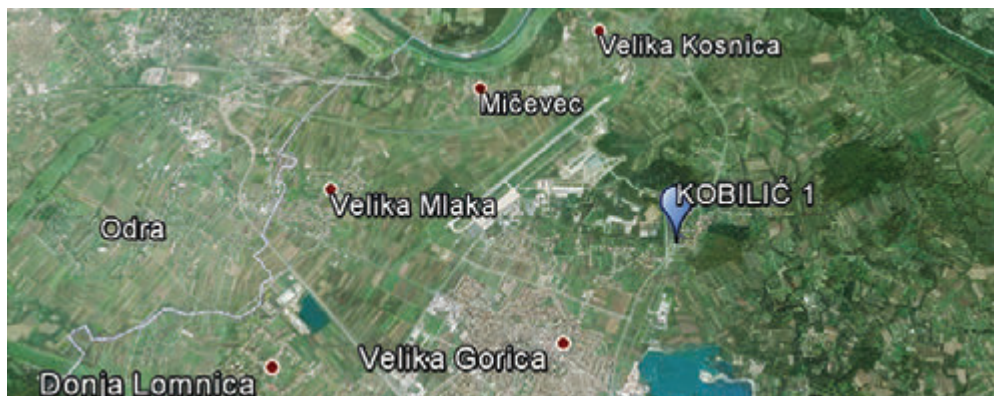
Arheološki i povijesni nalazi otvaraju niz zanimljivih pitanja vezanih uz vlasništvo i društvenu pripadnost prostora oko Okuja u srednjem vijeku. Posebno se to odnosi na veliku drvenu građevinu otkrivenu na Lokaciji 2, koja je po svojim dimenzijama i konstrukciji znatno nadilazila uobičajene seoske objekte. Budući da zasad ne znamo kome je taj objekt pripadao, bilo bi od osobite važnosti da se u budućnosti pronađu povijesni dokumenti koji bi mogli pomoći u rasvjetljavanju tog pitanja – je li bila dio posjeda srednjeg plemstva, poput Ivanovića ili Farkaša, ili pak povezana s naseljima i zemljištima turopoljskih plemića. Naime, nalazište leži upravo na granici s Mraclinom, koji je u srednjem vijeku bio naselje turopoljskih plemića. Međutim, za Mraclin je sačuvano iznimno malo dokumenata, a nijedan ne donosi detaljan opis granica posjeda iz 14. i 15. stoljeća. Za razliku od Donje Lomnice ili Kurilovca, čije se srednjovjekovne granice barem djelomično mogu rekonstruirati, granično područje između Mraclina i Okuja, odnosno Obreža Samca, zasad ostaje neutvrđeno – a s njime i pripadnost pojedinih dijelova nalazišta te razumijevanje njegova šireg društvenog konteksta.

ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE KOBILIĆ 1

Na kraju će ukratko biti spomenuta i zaštitna arheološka istraživanja lokaliteta Kobilić 1, provedena 2010. godine na zapadnom rubu današnjeg Kobilića, prilikom izgradnje obilaznice Velike Gorice (D 31 s priključkom na D 408) (Plan 7). Na površini od oko 16 300 m² dokumentirani su tragovi života od vremena Lasinjske kulture ranog eneolitika, zatim Vatinske kulture i panonske skupine inkrustirane keramike iz brončanog doba te kasnolatenški slojevi s prijelaza u rimsko razdoblje. U 1. i na početku 2. stoljeća ovdje je postojalo ruralno rimsko naselje, a antičkom razdoblju pripadaju četiri otkrivena bunara. Razdoblju srednjeg vijeka pripadalo je najmanje nalaza, tek 4,5 % od ukupnog broja, odnosno ukupno 41 struktura – jame, ognjišta,

30 Detaljna analiza i kako se došlo do ovih zaključaka, objašnjena je u: Antonić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 144–183, 208–223.

peći, jame za stupove i kanali.³¹ Srednjovjekovne su strukture datirane u 13. stoljeće, s tim da neki objekti mogu biti i nešto kasniji.³²

Plan 7: Položaj lokaliteta Kobilić 1

Iako je istražena površina na Kobiliću 1 praktički zanemariva u odnosu na broj istraženih srednjovjekovnih objekata na Šepkovčici i Okujama, ova istraživanja ipak treba spomenuti jer su rezultirala nalazom zanimljivog i zasad u hrvatskim okvirima jedinstvenog predmeta: noža izrađena tzv. *pattern-welding* tehnikom. Riječ je o složenom kovačkom postupku u kojem se trake različitih vrsta željeza i čelika uvijaju i zavaruju tako da na oštrici nastane prepoznatljiv valoviti uzorak. Takvi su noževi bili luksuzni predmeti. U razdoblju od 10. do 14. stoljeća zabilježena je njihova proizvodnja na području Engleske, Poljske, Češke i Rusije, nož iz Kobilića prvi je takav pronađen na području Hrvatske. Arheometalurška analiza pokazala je da je izrađen od višeslojnih čeličnih traka s dodatkom fosfornog željeza i ukrasnom trakom uz leđa oštrice.³³

-
- 31 Dženi Los, Preliminarni izvještaj o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AB 1 Kobilić 1, Zagreb 2011.
- 32 Detaljniji prikaz srednjovjekovnog horizonta nalazišta Kobilić 1, objavljen je u: Nikolina Antonić – Tibor Ákos Rácz, "Selected Medieval Finds From Site Kobilić 1 in Turopolje", u: *Zbornik Instituta za arheologiju br. 6.: 2. međunarodni znanstveni skup srednjovjekovne arheologije "Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora"*, ur. T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, S. Krznar, J. Belaj, Zagreb 2017, str. 255–279.; te N. Antonić – Kyra Lyublyanovics, "Prilog proučavanju gospodarstva i prehrambenih navika u Turopolju u 13. stoljeću – životinjski ostaci s nalazišta Kobilić 1" *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 34 (2016), str. 21–37.
- 33 Ádám Thiele, Jiří Hošek, Nikolina Antonić i Tibor Ákos Rácz, "Metallographic examination of two medieval knives from Kobilić (Republic of Croatia)", *Materials and Manufacturing Processes* 17, vol. 32, 2016., str. 867–875. Mađarski stručnjak za arheometalurgiju Ádám Thiele kasnije je, primjenom eksperimentalnih metoda i tradicionalnih tehnika kovanja, izradio repliku noža iz Kobilića te rezultate objavio u članku pod naslovom *The Manufacturing Technology of a Pattern-Welded Knife from Kobilić (Republic of Croatia)*, *Archeologické rozhledy* LXX–2018, 457–467.

Plan 8- Kobilić 1, srednjovjekovni horizont

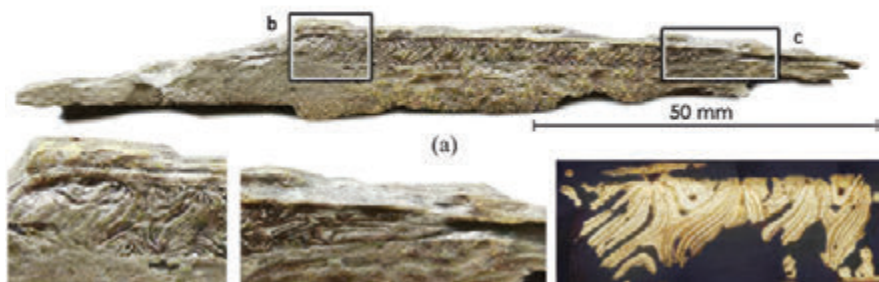

Foto 8-Pattern welded nož - arheometalurška analiza

Povijesni kontekst

Nalaz luksuznog noža u naizgled skromnom seoskom okruženju otvara niz pitanja – tko ga je izradio, tko ga je posjedovao i kako je dospio na to mjesto? Nažalost, kontekst nalaza ne pruža dovoljno odgovora. Nož je pronađen u jami smještenoj na sjevernoj strani starog korita potoka Babče, ujedno jedinij srednjovjekovnoj jami na toj strani, izoliranoj u odnosu na ostale strukture s južne strane potoka (Plan 8,

jama označeni kao br. 4). Uz luksuzni nož, u jami su pronađeni i keramički ulomci datirani u 13./14. stoljeće te još jedan veći nož izrađen od čistog čelika. Iako jednostavnije izvedbe, taj drugi primjerak također svjedoči o visokoj razini obrade metala i kvalitetnom materijalu.

Na pitanje kako su i zašto noževi upravo tu završili, nije moguće dati pouzdan odgovor. Kobilić je u srednjem vijeku bio naselje turopoljskih plemića, dok za područje Bapča zasad nije poznato kome je pripadalo u 13. stoljeću. Stoga se mogu razmotriti samo pretpostavke o njihovu podrijetlu i putu do Turopolja. S obzirom na to da je ovo jedini dosad pronađeni primjerak takva noža u Hrvatskoj (što naravno ne znači da u budućnosti neće biti otkriveni novi), trenutačna je hipoteza da se radi o importiranom predmetu. Dakle, riječ je o luksuznom predmetu inozemnog podrijetla koji je na neki način završio u Turopolju. Najbliži poznati nalazi takvih noževa potječu s područja današnje Češke, gdje se pojavljuju u urbanim kontekstima, što otvara mogućnost da je nož proizveden u češkim radionicama i naknadno donesen u ove krajeve.

Zanimljivo je da se veze između Turopolja i Češke spominju već u najranijim sačuvanim izvorima iz prve polovice 13. stoljeća, kada se prostor današnjeg sela Čehi spominje kao *terra Boyemorum* („zemlja Čeha“), što izravno upućuje na doseljenike iz Češke. Drugi, manje miroljubiv kontakt vjerojatno je postojao tijekom druge polovice 13. stoljeća za vrijeme ratova između ugarsko-hrvatskih kraljeva i češkog kralja Otokara II. kada je češka vojska i privremeno okupirala zapadni dio zagrebačke županije (vjerojatno između 1268. i 1271. godine). U tim su sukobima zasigurno sudjelovali i neki od turopoljskih plemića, pa je moguće da su noževi dospjeli u Turopolje kao ratni plijen. Veći nož, izrađen od čistog čelika, mogao je imati borbenu funkciju, dok bi luksuzni primjerak mogao biti predmet prestiža. Naravno, riječ je tek o jednoj od mogućih interpretacija. Budući da zasad poznajemo samo jedan takav predmet, razumno je pretpostaviti da se radi o importu.³⁴ Ipak, buduća bi istraživanja mogla donijeti nove nalaze sličnih noževa na području Hrvatske, što bi zasigurno utjecalo na naše sadašnje zaključke.³⁵

ZAKLJUČAK

Iako nalazišta Šepkovčica, Okuje i Kobilić 1 pružaju tek fragmente slike o prošlosti Turopolja, ti su fragmenti dragocjeni: obogaćuju naše razumijevanje o tome kako je ovaj prostor živio, mijenjao se i prilagođavao kroz stoljeća. Podsjećaju nas da

34 Thiele-Hošek-Antonić-Rácz, “Metallographic examination of two medieval knives from Kobilić”, str 460-466.

35 Uz analizu ova dva noža, napravljene su analize i svih ostalih noževa nađenih na Šepkovčici, Okujama i Kobiliću 1. Ádám Thiele - Jiří Hošek – Nikolina Antonić - Mark Haramza, “Metallographic examination of nine medieval knives from Šepkovčica, Kobilić and Okuje (Republic of Croatia)”, u Proceedings of the 5th International conference „Archeometallurgy in Europe, 19-21 June 2019, Miskolc, Hungary. Béla Török, Alessandra Giunilia-Mair (Eds.) Monographies Instrumentum MI-73. 618 p., ill. coll., Dremil Lafage 2021., str. 589-605.

arheološka slika srednjovjekovnog Turopolja još nije dovršena – da su brojni njezini dijelovi i dalje skriveni u tlu, čekajući sustavna istraživanja koja bi mogla povezati ove zasebne segmente u širu, cjelovitiju priču. Upravo zato ovakvi rezultati imaju dvostruku vrijednost: ne samo što dopunjuju naše znanje o naseljima, gospodarstvu i svakodnevicu, nego i otvaraju nova pitanja o društvenim odnosima, vlasništvu i granicama prostora. U tom smislu svaki novi nalaz – ma kako malen ili izdvojen bio – važan je korak prema razumijevanju kontinuiteta i identiteta Turopolja kroz vrijeme.

Upravo u tim malim tragovima sačuvanim u zemlji čitamo priču o ljudima koji su stoljećima oblikovali lice Turopolja – o njihovom radu, vjerovanjima, odnosu prema prostoru i međusobnim vezama. Svaka jama, svaka posuda, svaki ostatak građevine dio su te šire priče o krajoliku koji se postupno mijenjao, ali je uvijek zadržavao prepoznatljivost i kontinuitet. Arheološka istraživanja u svojoj su biti potraga za tim ljudskim slojevima prošlosti – za razumijevanjem svijeta koji je prethodio našem. I zato je svako novo otkriće, ma koliko naizgled skromno bilo, prilika da ponovno uspostavimo vezu s tim davnim Turopoljem, i da u njegovoj zemlji, u njegovim tragovima, prepoznamo korijene današnjeg prostora i identiteta.

EMILIJ LASZOWSKI – CRTICA O PREŠUĆENOME VELIKANU

MARIO STIPANČEVIĆ

O neumornomu javnome djelatniku, arhivaru, publicistu, povjesničaru, heraldičaru (i nestoru turopoljske povijesti), Emiliju Laszowskom, u posljednje se vrijeme češće govorilo. Objavljivani su radovi, organizirani stručno-znanstveni skupovi, priređivane izložbe. Pa ipak, i dalje premalo da bi se sa sigurnošću moglo tvrditi da je patina s njegovih zasluga za Zagreb, ali i Hrvatsku u cjelini, skinuta. Prešućen u komunističkome razdoblju, nedovoljno cijenjen nakon osamostaljenja, Laszowski je platio račun prilagođavanju društvenim i političkim mijenama u kojima je „sitan rad“ institucionaliziranoga intelektualca, kakav je bio, jedino mogao doći do izražaja. Svaki mu je režim za života za zlo uzimao nesuprotstavljanje prethodnomu pritom zaboravljajući ono dobro što je u datim uvjetima učinio, najčešće iz postojećega stanja izvlačeći najviše što je mogao.

Uza sve, i živio je „predugo“. Mnogi su ga na koncu upamtili kao pomalo dosadnoga starčića koji obilazi zagrebačke ustanove tražeći mogućnost dodatne zarade za puko preživljavanje.

Nasreću, od rečenoga ima i iznimaka. Velika mu Gorica nije ostala dužna. Za razliku od glavnoga grada, nije stala samo na pokojemu društvenom događaju i pisanome prilogu. Njegovim je imenom nazvala jednu od ulica u gradskoj četvrti *Stari grad* nudeći svojim stanovnicima ponajbolji način prisjećanja na jednu od značajnijih osoba iz svoje prošlosti. Zagreb, kojega je zadužio puno više, svim naporima usprkos, tu pogrešku još nije ispravio otkidajući od zaborava nemjerljivo nevažnije osobe, reseći njihovim imenima kućne adrese i pročelja zgrada. Malo je nade da će spomenuto doskora biti i ispravljeno. Uradak kojega čitatelj ima pred sobom¹ još je jedan u nizu sitnih pabiraka kojima je zadatak širu javnost upozati s obrisima života i djelovanja jednoga neumornog javnog pregaoca kojemu je na srcu i umu, usprkos svim političkim i društvenim mijenama koje je proživio, prije svega bila dobrobit njegova naroda i domovine.

Kao što je to bio slučaj i kod mnogih drugih naših zaslužnika 19. st., Emilij (ili Emil) Laszowski bio je potomak (plemičkih) obitelji od kojih niti jedna izvorno nije

1 Prilog se u preinačenu obliku naslanja na nekoliko ranije objavljenih radova potpisanoga autora: *Neznani svijet Emila Laszowskog*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2014., „Zapisci Emilija Laszowskog iz Prvoga svjetskog rata (Ratni dnevnik koji to zapravo nije)“, *Fontes* 24 (2018), 13–20, „Na kavi s banom“, *Arhivski vjesnik* 56 (2013), 173–189; Zapisci turopoljskoga historika. Dnevničke bilješke Emilija Laszowskog o Turopolju i Turopoljcima, Zagreb: HAZU, Plemenita općina Turopolje, Hrvatski državni arhiv, 2024.

pripadala hrvatskoj etniji. Otac Sigismund pl. Laszowski, umirovljeni pješački satnik, bio je rodom Poljak iz Sambora u Galiciji, a majka Sidonija rođ. pl. Šufflay, potomkinja doseljeničke njemačke rudarske obitelji.

Otac, odlikovani ratni veteran, borac kod Solferina i Kraljičina Gradca nedugo je poslije posljednje bitke izgubio zdravlje preminuvši u gradačkoj vojnoj bolnici od posljedica zatajenja pluća i pretjeranog uživanja alkohola. Svega dva mjeseca poslije rođenja jedinca kojeg nikada nije vidio i kojemu je u imetak ostavio samo prezime.

Mali je Emilije na svijet došao u Brlogu na Kupi, nikad prežaljenu mjestu svojega djetinjstva, 1. travnja 1868. Glavnim su mu osloncem u životu postali majka i djed Filip Aleksandar pl. Šufflay Otruševački, akademski obrazovani pravnik i samouki, ali vrsni upravitelj nekoliko imanja, pionir domaćeg svilogojstva i pčelarstva te općenito uzoran ekonom. Do djedove smrti Laszowski je uživao u izobilju.

Unatoč činjenici da su Filip i supruga mu Barbara pl. Babok Vukšinečka imali sedmoro djece, upravljanje brloškim posjedom naslijedila je Emilova majka. Dvojica Filipovih sinova umrla su u prerano, a jedan je za taj posao bio nesposoban. Od rođenja pa sve do konca 80-ih godina 19. stoljeća Emil je bio posve zaštićen. Krhkoga zdravlja i obasut majčinom (ponekad i pretjeranom) brigom, školu je pohađao privatno, slobodno vrijeme provodeći u bezbrižnosti, lutajući nepreglednim prostranstvima, počesto zapostavljajući školske obaveze.

Stvari su se duboko promijenile poslije djedove smrti. Izvori novca su presahnuli, zaredale nerodne godina koje su unazadile imanje, a imovina je ionako morala biti razdijeljena nasljednicima. Kako bi namirio svoja i sestrina potraživanja, Nikola Tomašić, sin Sidonijine sestre Emilije i kasniji ban, poslao je brloški posjed na dražbu.

Kada su isplatili nasljednike i podmirili vlastite dugove, Sidonija i jedinac ostali su bez ičega. U to je vrijeme Laszowski već dobio kći Feodoru s prvom suprugom, Karlovčankom Emilijom Skrowny, napustio studij medicine u Grazu, upisao pravni fakultet u Zagrebu i zaposlio se u Kr. zemaljskom arhivu. Sidonija je u poodmaklim godinama bolji život pokušala pronaći u Americi.

Pošteno je reći da se za današnje dobro poznavanje svojega života pobrinuo on sam, pišući dnevničke bilješke, dobro ih dodatno dokumentirajući čuvanjem brojnih, naizgled ponekada i nevažnih sitnica, kojima je potkrijepljivao i učvršćivao istinitost dnevničkih zapisa. Privatno nije bio odveć sretan. Ženio se više puta. S prvom suprugom koja je preminula početkom 20. stoljeća imao je (s početka vanbračnu) kći. S drugom se družicom, Astom Claudius, vjenčao nedugo nakon smrti prve. Ona se svakako nije pokazala sretnim izborom. Uz poodmaklu tuberkulozu (od koje je preminula i prva supruga) imala je vrlo nezgodan karakter, od starijega izabranika očekujući luksuzan život koji joj on nije mogao priuštiti, što je na koncu dovelo do preljuba i razvoda. Laszowski je treću družicu pronašao u Beču. S njom je proživio ostatak života, dobio trojicu sinova i naposljetku ju nadživio iako je bila znatno mlađa. Asta je, usput rečeno, ubrzo nakon bračnoga brodoloma također preminula iscrpljena sušicom.

Za odnos s Fini, djev. Albert, nije se moglo reći da je bio odveć skladan. Utjecalo je to i na odgoj triju potomaka. U stalnoj borbi za namicanje novčanih sredstava isprepletenoj sa živom društvenom djelatnošću, Laszowski je malo vremena provodio kod kuće.

Supruga nikada nije bila u službi, a nema spomena ni da je privređivala nekim drugim načinom. O dječacima su se s upitnim uspjehom brinule sluškinje. Otac je naime sinovima životne poteškoće morao rješavati sve do konca života.

Laszowski je bio iznimno društven. Gotovo je nevjerojatan broj ljudi s kojima je prijateljevao ili bio u prisnim odnosima. Najveći broj poznanika proizlazio je iz istog intelektualnog društvenog sloja, ali bilo je tu i industrijalaca, trgovaca i napose svećenika. Gotovo da nije postojao nijedan iz šire zagrebačke okolice s kojim nije bio u kontaktu.

Osim što je prijateljevao sa svećenicima, možda dijelom i zbog toga, bio je i veliki vjernik. Ponekad se u njegovim zabilješkama mogu iščitati i natruhe primitivne pobožnosti isprepletene s praznovjericama. Kao i suvremenici, posjedovao je (vjerojatno društveno nametnutu) potrebu formalne pripadnosti ritusu. Zbog tog je prilikom posljednje ženidbe prešao na pravoslavlje, nakon Astine smrti ponovno prihvatio katolicizam, a jedno je vrijeme bio u prisnim odnosima i sa starokatolicima, odnosno Hrvatskom katoličkom crkvom.

Tijekom čitavoga života zdravlje ga je, u cijelosti gledano, izvrsno služilo. Iako se često tužio na tjelesno stanje, češće su to bile posljedice iscrpljenosti, u mlađim danima redovito izazvane veselicama i ovećom količinom alkohola, kratkotrajnim i neopasnim bolestima ili lakšim ozljedama. Uostalom, nadživio je sve tri družice i preminuo u dubokoj starosti. Psihička mu se stabilnost također ne može zanijekati s obzirom na sve događaje koje je proživio. Preminuo je koncem studenoga 1949. godine.

Do prvoga je zaposlenja i stalnoga izvora prihoda za malu obitelj Laszowski došao zahvaljujući fantastičnom znanju latinskog jezika, sklonosti historiografiji, prvim objavljenim uradcima, poznanstvima s utjecajnim osobama te sreći. U Arhivu je proveo čitav radni vijek. Od 1891. do 1939. penjao se na službeničkoj ljestvici od dnevničara do direktora naslijedivši 1925. na tom mjestu prijatelja i Ivana Bojničića. Kao čelnik je Arhiva i umirovljen.

Nakon uspostave ustaškoga režima kratko je (1941./1942.) obnašao dužnost ravnatelja Ratnoga arhiva i muzeja NDH, što je nemilo svršilo. Početna oduševljenost novim režimom brzo je splasnula, a staromu arhivaru njegovi nekoć najbliži suradnici nisu zaboravili dodvoravanje i poslušnost prethodnim vlastodržcima. Iako je uz Ljubu Babića osmislio grb i zastavu nove države i bio prizivan na audijencije k poglavniku, na dulje je razdoblje izgubio pravo na mirovinu i životario u oskudici. Možda je na koncu u svemu i dobro prošao, zahvaljujući rodbinskim i prijateljskim vezama.

Tijekom gotovo polustoljetne arhivske službe obavljao je niz važnih poslova vezanih za struku. Njegovom zaslugom ili inicijativom Zemaljski je arhiv obogaćen

brojnim vrijednim arhivskim vrelima. Istaknuo se sređivanjem i pohranom gradiva županija, zagrebačkoga gradskoga i kaptolskog arhiva, uređivanjem spremišnih prostora, popisivanjem i vrednovanjem gradiva privatnih imatelja, a zajedno s I. Bojničićem 1899. pokrenuo je *Viestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* (danas *Arhivski vjesnik*) kao prvi arhivistički časopis i jedan od najdugovječnijih stručnih časopisa u nas uopće. Na njegovu je inicijativu 1913., zahvaljujući dobromu odnosu s tadašnjim banom Nikolom Tomašićem, Zemaljski arhiv uselio u prostore istočnog krila nove zgrade Sveučilišne knjižnice na tadašnjem Mažuranićevu trgu, izgrađene prema nacrtima arhitekta R. Lubynskog.

Nije na odmet spomenuti da je prijateljska i rodbinska veza Laszowskog s tadašnjim banom bila presudnim razlogom zbog kojega je na više desetljeća riješeno pitanje smještaja središnjega hrvatskoga arhiva koji se dotad nalazio u nekoliko derutnih, vlažnih i svrsi potpuno neprimjerenih prostorija na Gornjem gradu. Osim toga, čak je i zemaljski arhivar Bojničić bio protivan preseljenju, držeći da Arhiv ne treba micati iz Banskih dvora na periferiju, daleko od središnjih državnih institucija.

Laszowski je u stručoj djelatnosti bio vrlo svestran. Rano se počeo baviti zaštitom spomeničke baštine, napose starih gradova i utvrda. Zajedno s J. Brunšmidom i T. Smičiklasom 1910. inicirao je osnivanje Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, prve ustanove za zaštitu hrvatske spomeničke baštine i preteče današnje Uprave za kulturni razvitak i kulturnu politiku koja djeluje u okvirima Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Član je toga Povjerenstva bio do 1939. U gotovo tri desetljeća djelovanja volonterski je obavio niz terenskih istraživanja gradina, gradova, crkava i samostana diljem Hrvatske, a zajedno s Bojničićem u ime Zemaljskog arhiva, 1908. imenovan je i članom "Zemaljskog povjerenstva za nazivlje općina i prebivališta u Hrvatskoj i Slavoniji".

Široj javnosti postao je poznatijim osnivanjem i dugogodišnjim radom u Družbi "Braća Hrvatskog Zmaja" koju je skupa sa suradnicima (prije svih Velimirom Deželićem st.) utemeljio 1905. Bratstvo naslonjeno na tradiciju zmajske družbe ugarsko-hrvatskog kralja Žigmunda Luksemburškog s početka 15. stoljeća bilo je zamišljeno kao kulturno udruženje izrazito hrvatskog karaktera, potpuno neovisno od upliva politike, zasnovano na domoljublju, prijateljstvu, bratskoj ljubavi i slozi zmajske braće.

Temeljom je zadaćom društva određeno promicanje moralnih i kulturnih vrednota hrvatskoga naroda, oživljavanje događaja iz narodne prošlosti te čuvanje i obnavljanje hrvatske kulturne baštine. Djelatnosti bratstva bile su uglavnom usmjerene na održavanje prosvjetnih i kulturnih događanja, njegovanje "kulta Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana" te osnivanje institucija. Potonja djelatnost rezultirala je utemeljenjem zagrebačkog Gradskog muzeja, Gradske knjižnice i Gradskog arhiva 1907. Nešto kasnije, 1909., Družba je preko Laszowskog i Deželića st. potaknula osnivanje "Dobrovoljnog društva za spasavanje", prve organizirane i izvježbane službe za pružanje hitne medicinske pomoći u Zagrebu.

Zbog sve snažnijeg upliva politike, strančarenja među članstvom, ali i činjenice da je svojim razuzdanim sinovima dopuštao da se prema družbinoj imovini odnose

kao prema vlastitoj prćiji, u kolovozu 1935. bio je primoran dati ostavku na dužnost velikog meštra, čime se gotovo u potpunosti povukao iz javnog života i djelovanja u Družbi do 1945. kada je ponovno imenovan privremenim upraviteljem.

Nepunu godinu poslije, u ožujku 1946., odlukom novih vlasti rad je društva zabranjen uz oduzimanje cjelokupne imovine. Bio je to kraj sna Emilija Laszowskog o bratstvu, slozi i udruženu promicanju nacionalnih interesa prosvjećivanjem i obrazovanjem. Braća su oduvijek naginjala intelektualnoj eliti i viđenijim, nacionalno osviještenim i apolitičnim članovima društva.

Takvih je u Hrvatskoj od 1940-ih ionako bilo sve manje. Svemu usprkos Družba je u svojoj djelatnosti uspjela. U posljednjoj fazi pretvaranja hrvatskoga naroda u modernu nacionalnu zajednicu učinili su mnogo. Vrijeme istupanja najširih, seljačkih, društvenih slojeva s političke margine, Družba je obilježila osnivanjem institucija i snažnim utjecajem na psihologiju pripadnosti prije svega intelektualnih, a posredno i širih društvenih masa, premrežavajući dijelove hrvatskog etničkog prostora i ideologijom i konkretnim radom, čineći ga na taj način jedinstvenijim i snažnijim nego ikada prije. Ostvarenje sna o potpunoj samostalnosti Hrvatske Laszowski dakako nije dočekaao. Jesu neka njegova mlađa braća koja su 1990. na staroj tradiciji ponovno obnovila udruženje.

Publicistički opus Laszowskog uistinu je nevjerojatan. Doduše više brojnošću nego kakvoćom, a sastoji se od nekoliko stotina objavljenih knjiga, brošura, stručnih članaka i drugih priloga tiskanih u preko šezdeset periodičkih publikacija. Ozbiljan historiografski rad započeo je objavljivanjem prvog sveska nedovršene edicije *Hrvatske povijesne građevine* (Zagreb, 1902). Biografske priloge i priloge s područja rodoslovlja, grboslovlja i pečatoslovlja ponajviše je objavljivao u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva*, *Prosvjeti* i *Vitezoviću*, dok je samo za leksikon *Znameniti i zaslužni Hrvati* (Zagreb, 1925) napisao i/ili uredio oko 600 biografskih priloga. Članke o povijesti grada Zagreba objavljivao u brojnim zagrebačkim dnevnicima i prvom svesku edicije *Stari i novi Zagreb* (Zagreb, 1925).

Najznačajniji dio njegova publicističkog rada pripada prevođenju, komentiranju i objavljivanju povijesnih vrela. Tu je s izvrsnim znanjem latinskoga jezika, što je imao zahvaliti djedu Šufflayu, bio bez premca. Njegovu su pomoć u transkripcijama i prijevodima s latinskog tražili mnogi uključujući i središnje figure ondašnje hrvatske historiografije. Jedno od najznačajnijih djela s tog područja svakako su višesveščani *Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane* (sv. I (1225–1466), Zagreb, 1904.; sv. II. (1467–1526), Zagreb, 1905.; sv. III. (1527–1560), Zagreb, 1906.; sv. IV. (1560–1895), Zagreb, 1908.) u kojima je objavljeno 1267 dokumenata na više od dvije tisuće stranica.

Usporedo je u suradnji s J. Barlèom, V. Deželićem st. i M. Šenoom, napisao i objavio iscrpnu monografsku obradu objavljenih vrela u monumentalnoj *Povijesti plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane* (sv. I, Zagreb, 1910., sv. II, Zagreb, 1911., sv. III, Zagreb, 1924.). Na polju objavljivanja povijesnih izvora istaknuo se i pri izdavanju zbirke isprava *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* od I.

(Zagreb, 1904) do XIII. sveska (Zagreb, 1915), kojeg je nakon Smičiklasove smrti kao sastavljač i urednik potpisao zajedno s M. Kostrenčićem. Sabirao je gradivo i priredio tisak zbirke isprava *Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Acta Habsburgica Regni Croatiae et Slavoniae)*, I–III. (1526–1554), Zagreb 1914–1917 te nastavio rad I. Tkalčića na izdavanju *Povjestnih spomenika slob. kralj. grada Zagreba* objavivši nakon Tkalčićeve smrti sedam svezaka spomenute publikacije (1929–1949).

Stručne je radove tiskao u šezdesetak periodika, a samostalno (1903) pokrenuo i uređivao prvi domaći časopis za genealogiju, biografiju, heraldiku i sfragistiku *Vitezović*. Od 1901. do 1908. uređivao *Prosvjetu*, 1929–1939., *Vjesnik kr. državnog arhiva u Zagrebu*, a 1917–1918. te 1925–1927. Družbino glasilo *Hrvatski zmaj*. Bio je članom Hrvatskog arheološkog društva, Kola hrvatskih književnika, Zagrebačkog društva "Dobrotvor", Hrvatskog filatelističkog društva, Hrvatskog starinarskog društva u Kninu, Sokolskog društva u Zagrebu, Kulturno-prosvjetnog društva "Strossmayer", Hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva "Napredak" (Sarajevo), Društva jugoslavenskih bibliotekara, a od 1907. postao je i dopisnim članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

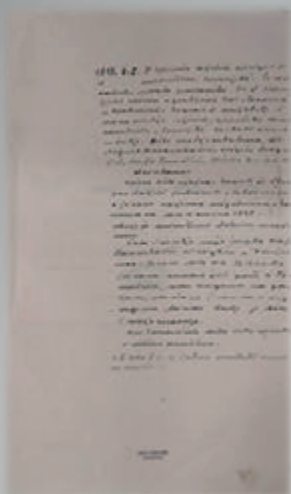
Kao što je na početku priloga rečeno i unatoč gore navedenim činjenicama, i danas je u domaćim društvenim krugovima nezasluženo nepoznat iako je posljednje desetljeće u tom smislu donijelo nekoliko pozitivnih promjena.

Nažalost neke se stvari sporo mijenjaju i o njima struka rijetko može odlučivati. Zbog toga nam ne preostaje ništa drugo nego ovakvim i sličnim priložima podsjetiti na zaboravljene osobe što su obilježile našu prošlost i utkale svoje živote u temelje društva u kojemu živimo.

Neznani svijet Emila Laszowskog

Mario Stipančević

Mario Stipančević: EMILIJU LASZOWSKI – CRITICA O PREŠUČENOME VELIKANU

Vrela

Podrijetlo

Podrijetlo

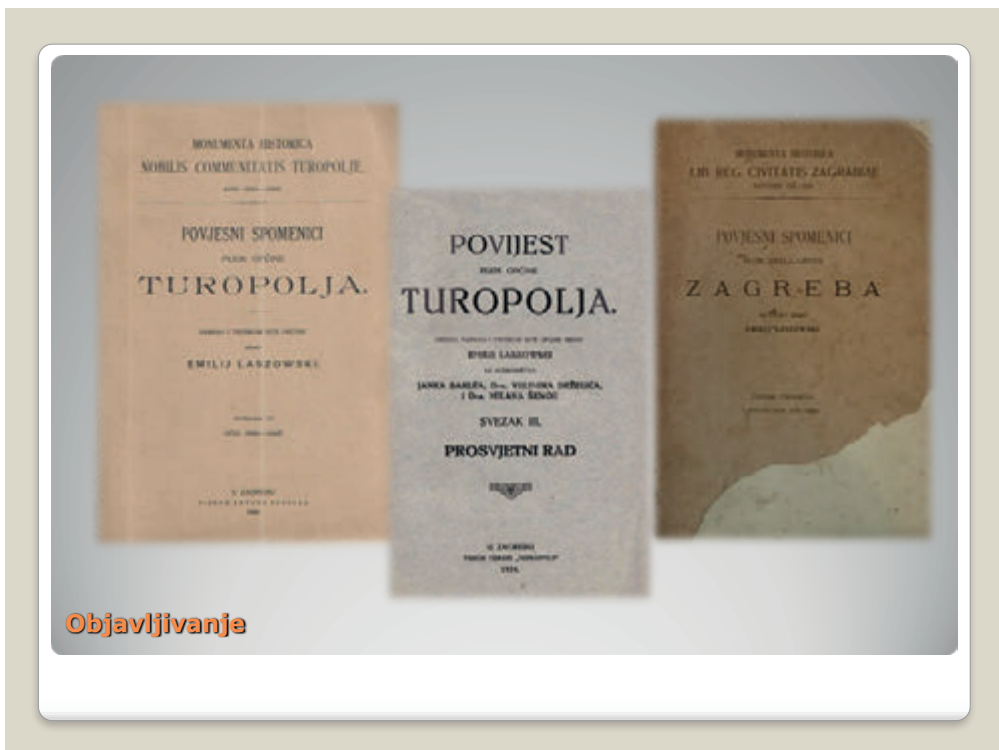

Djetinjstvo

Školovanje

Mario Stipančević: EMILIJ LASZOWSKI – CRITICA O PREŠUĆENOME VELIKANU

Privatno

Privatno

Mario Stipančević: EMILIJ LASZOWSKI – CRITICA O PREŠUĆENOME VELIKANU

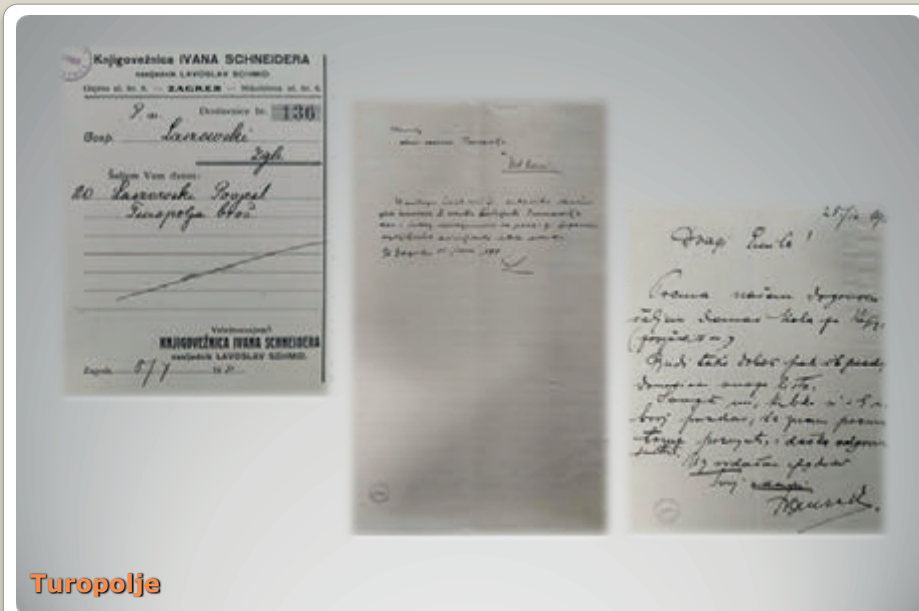

Privatno

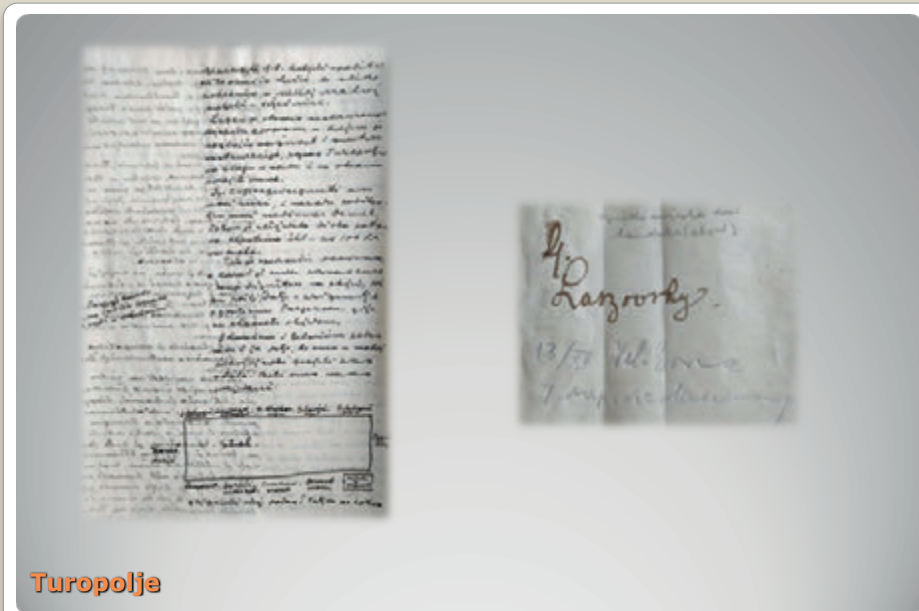

Privatno

Turopolje

Turopolje

Turopolje

Mario Stipančević: EMILIJ LASZOWSKI – CRTICA O PREŠUĆENOME VELIKANU

**330. GODINA OD SMRTI
GABORA (GABRIJELA)
ČRNKOVEČKOG U DOBI OD 33
GODINE I POSMRTNOG MU
SLOVA ODRŽANOG U CRKVI U
ŠČITARJEVU 1695.**

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

Raskrižje gdje se ljudi sastaju

Kao što Rim ima svoje brežuljke mira i spokoja s onu stranu Tibera (kakav je, na primjer, Frankopanov Nemi ili papin Castel Gandolfo), tako je i ranonovovjekovni Zagreb imao svoja ladanja s onu stranu Save, u plemenitoj turopoljskoj ravnici, među kojima nas ovdje zanimaju Ščitarjevo, Vukovina i Črnkovec.

Premda si iz kuta svojega konformizma teško uspijevamo predočiti kulturu putovanja od prije tristotinjak godina, ostaje činjenica da su ljudi bili znatno pokretljiviji nego to nama danas izgleda, da su odlazili za znanjem, naviještanjem, trgovinom ili u vojne pohode put udaljenih krajeva i da su dobro poznavali znamenitosti i svetinje, kako domovinske tako i inozemne.

Ove se godine navršila 330. obljetnica kako je preminuo Gabor (Gabriel) Črnkovečki u dobi od svega 33 godine. I to je prigoda podsjetiti se tko je bio taj junak, tko mu je održao posmrtno slovo i dao ga otisnuti; koje su mu glavne poruke te možemo li, upoznavši ih, proširiti vidokruge i oplemeniti svijest o značajnim osobama i događajima iz naše povijesti.

Na području koje danas nazivamo Andautonia i okolica (premda pomalo nesigurno), krajem sedamnaestog stoljeća susretala su se i družila trojica vrlo različitih ljudi: časnik, svećenik i polihistor. Ovdje je Ščitarjevo mjesto gdje su se slila i ispreprela tri različita puta.

Pavao Ritter Vitezović

Rođeni Senjanin Pavao Ritter bio je povezan sa Ščitarjevom u svojoj zreloj dobi kad je nastojao urediti status upravitelja imanja Franje Ivanovića radi skrbi za bolesnog mu sina Ivana Jonata Ivanovića.¹

Vitezović se školovao u Zagrebu gdje je završio ondašnju isusovačku šestorazrednu gimnaziju (tzv. retorica). Njegov školski kolega bio je i barun Aleksandar Mikulić, kasnije zagrebački biskup koji je otkupio Valvasorovu knjižnicu – danas u sklopu Metropolitane.

U zadnjem desetljeću 17. stoljeća, Pavao Ritter, Valvasorov „šegrt“, poznatiji nam kao Vitezović, kupuje troetažnu kuću na Gradecu (*libera et regia civitas Montis Graecensis Zagradiensis*) i tamo smješta svoj „museum“, nalik sličnim europskim ustanovama

1 Mihaela Perić. Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića. Završni rad. Zadar : Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, 2023.

Premda na većini djela tiskanih u ovoj tiskari nema naveden naziv, prepoznatljiva je po tipu slova i tipografskom slogu i bez navođenja u impresumu. Kako je istražila Lelja Dobronić, kod njega je tiskano čak 27 naslova, među kojima i sva tri djela Mihalja Šimunića, uključujući posmrtno slovo za Gabora Črnkovečka.²

Gabor Črnkovečki

Plemički rod Črnkovečki (Chernkoczy) pojavljuje se u zagrebačkoj ravnici već u 14. stoljeću kad kupuju jedan dio Kosnice koji potom dobiva naziv Črnkovec. Već zarana njihovi su potomci plemički suci Zagrebačke županije, dok u 16. stoljeću nekoliko članova obitelji obnaša zadaću prisežnika Oktavalnog suda. Potom su pobirači kraljevskog poreza i nove carinske daće Hrvatskog sabora. S vremenom postaju sve imućniji i šire posjede izvan Turopolja, u Želinu i na više mjesta u Zagorju (Marija Bistrica).

Početkom 17. stoljeća bave se državnim poslovima kao članovi poslanstva Hrvatskog sabora kralju, te na zajedničkomu ugarsko-hrvatskom saboru u Požunu. Kasnije ulaze i u vojnu službu. Tako je Ladislav (umro 1674.) u vojničkoj službi u Banskoj krajini, a 1672. bio je prisežnik Podbanskog stola za Zagrebačku i Križevačku županiju. Imao je četvero djece: Franju, koji ga je nasljedovao u vojnoj i diplomatskoj djelatnosti – član je mnogih poslanstava Hrvatskog sabora i Hrvatskih kraljevinskih konferencija na bečkom Dvoru, rekli bismo danas: sa značajnim ishodom. Više njegovih pisama čuva se u Nadbiskupijskom arhivu (Epistole ad episcopos).

Prijateljevao je s Pavlom Ritterom i ovaj mu je posvetio dio svoje zbirke anagrama. Uz Franju, Ladislavov sin je i zagrebački isusovac Baltazar, a kći je redovnica klarisa Ana Marija Magdalena, s. Kristina. Njihov je mlađi brat Gabriel (Gabor) također vojnik. To je bila njegova „služba ponizna“. Bio je časnik banskih postrojbi, konjanički podkapetan u Koprivnici te kapetan i potpukovnik u pukovniji Makar.

Lenta vremena pokazuje nam razdoblje Bečkoga rata (1683. – 1699.), izrazito nemirno razdoblje nakon pogubljenja hrvatskih, kranjskih i ugarskih vođa pokreta otpora carskoj politici 1671., kad Turci stižu tik pod Beč, a alajet Budim krase minareti. Ipak, Carevina kao da ne zna da je moguće uživati mir samo ako je mali čovjek miran; s mnogo ljudstva vodi osvajačke, a s nedostatnom silom obrambene ratove.

U jednomu takvom sukobu zadobio je i Gabor teške ozljede s kasnim posljedicama, od čega je najvjerojatnije i umro, ostavivši za sobom ženu Anu Suzanu Oršić od Slavetića i dvoje nejake djece (i sin Vuk i kći Izabela umiru u dječjoj dobi).

Kako su izgledali ti njegovi zadnji dani života, mogu slikovito pokazati isječci iz pisama Elizabete Barbare Gereczy mužu Franji, Gaborovu bratu. Naime, Valentina

2 Lelja Dobronić. Vitezovićeve tiskarska djelatnost u Zagrebu. // *Senjski zbornik*, 21, str. 117.–126. (1994.)

Janković objavila je izbor iz sačuvanih pisama u Fontes 26 (2020) naslovljen *Pisma obitelji Chernkoczy (Črnkovečki) u arhivskim fondovima Hrvatskoga državnoga arhiva: izbor*.³ Među tim pismima nalazi se ono gdje Franjo saznaje da se bratu primiču zadnji dani pa nagovara svoju „dragu dušicu“ neka ga svakako posjeti. A ona mu odgovara:

Naiti vam brat komai na niu doide ar ie ove dneve komai szvi oszta. Bil ie doktor i barber pri niem. Doktor Latin koi veli da mu sza sztalno szdravie ne more pomochi, negho ako mu szam Bogh pomore. (str. 72)

A sza brata morem vam obsznaniti da do koncza vu szlom redu vre ie. I te szlocheszti doktor otiszel od niegha lisztor da smerti chakaiu, drughiu nisztar. Ali mu goszpa ne szme ni rechi rechi ar ie sztraszno okiudel (?). Goszpa ie szva sz kipa doszla, kak povedaiu koi odunud dohaiaiu. Szvaki tieden me poszilia pitat ie li vasz [s]e nadaiem, a mene ne moghiuchie dole szaiti pred szneghom. (str. 77)

Mihalj Šimunić

Istim rimskim putom koji je panonski sjever povezivao s Pounjem, ne jednom spuštao se i Šimunić obavljajući svoje posle kao arhiđakon u Gori. Mihalj Šimunić dohaja sa sjevera kraljevine Kajkavije, rođen u Nedelišću.

Kreće za svećeničkim pozivom, postaje vrstan propovjednik i književnik. U početku je župnik župe svetoga Vida u Donjem Vidovcu, župnik župe Svetoga Trojstva u Legradu, potom zagrebački kanonik (1687.), organizator i rektor Ugarsko-ilirskoga zavoda u Bologni, a po povratku u domovinu, jasprist u Gorskom arhiđakonatu.

Autor je dviju knjiga propovijedi: *Fenix pokore pod krelyutmi miloszerdnoga pe-likana pochivajucha to jeszt prodeke nedelyne k zdenczu pokore vabeche...* i *Szlusba marialzka : to je to Oszem prodekih na oszem szvetkov B. D. Marie...*, a obje su tiskane 1697. u Zagrebu, kao i *Sermo funebris aliti mertvacsko govorenje nad pokopom dobro plemenito rodjenoga i viteskoga goszpona Gabora Csernkoczia od Csernkovecz.*

Iako je bio vičan latinskom – govor nad rakom izrečen je kajkavskim jezikom.

Mertvačko govorenje

Valja se prisjetiti kako gospa Gereczy opisuje vrijeme kad se približava Gaborov smrtni čas (ona nikad nije stavljala datum u pismima): bila je veljača, studen i veliki snijeg. On je jedva živ. Liječnik otvoreno veli da mu ne može pomoći u ozdravljenju, to „samo Bog more“. I taj „zločesti doktor“ ostavlja ga iščekivati smrt.

A onda, čitajući nadgrobno Šimunićevo slovo, vidimo kolika je to razlika u pristupu osobi, bolesniku. **On zna da se zadnjih dana četiri puta ispovjedio, da je plaćući grlio raspelo i zazivao milost Krista rassetoga, da je, ne mogavši više**

3 Valentina Janković. *Pisma obitelji Chernkoczy (Črnkovečki) u arhivskim fondovima Hrvatskoga državnoga arhiva : izbor*. // *Fontes* (Zagreb), 26 (2020), str. 9–224.

poći put Vukovine, našao načina da mu donesu kip Majke Božje Vukovinske te je i umro gledajući njen sveti lik! (Stotinjak godina kasnije Vukovina je postala župa, a Staro Čiče, negdašnja župa – filijala).

Govornik veliča viteza Gabora kroz opis dvaju simbola iz obiteljskoga grba: risa i kokota; ali tepanjem malomu Vukeku kao svrži hrasta, isticanjem vrlina više od znatnih zasluga i riskantnih podviga, opisom posljednjih čina pobožnosti, jasno se očituje duboka predanost i naklonost prijatelju, što ni vremenske neprilike nisu mogle pokolebati.

Svjestan je da pred smrću nema zaklona ni u ljepoti, ni u mudrosti, ni u porijeklu, ni u bogatstvu, ni u slavi. Kaže za plemenitog viteza Gabora: „koji beše človek jak vu jakosti, imanju, preštimanju, znanju i oružju“, sve ga to nije moglo obraniti od smrti, iako je od mladosti dišal „z lepem i plemenitem dvorjanstvom, z glasovitem, batrivem viteštvom [...] Zato vsegdar se je tersil kralju vernoga, neprijatelju strašnoga, vu harcu serdčenoga, vu pogibeli nesplašenoga, vu tolnačeh spametnoga, vu dobičekeh nesponešenoga, vu nesreče neobladanoga pokazati“.

Potom ističe njegovo duboko proživljeno i odano kršćansko opredjeljenje kojemu je svjedočio slušajući do u detalje opisan Gaborov ratni put i nevjerojatne pogibli iz kojih je izlazio neokrznut.

Ladislavova djeca bila su zalaznica slavne obitelji. Jedino je još Franjin sin Krsto doživio zrelu dob, nastavio državnu i vojnu službu, a poginuo je kod Zrina u borbi s Turcima 1717. No ostavili su dokumente koji i danas svjedoče o poštenju i predanju, samo ih treba potražiti i proučiti.

Literatura

1. Dobronić, Lelja. 1994. Vitezovićeve tiskarska djelatnost u Zagrebu. *Senjski zbornik*, 21, 117–126.
2. Janković, Valentina. 2020. Pisma obitelji Chernkoczy (Črnkovečki) u arhivskim fondovima Hrvatskoga državnoga arhiva : izbor. *Fontes* (Zagreb), 26, 9–224.
3. Perić, Mihaela. 2023. *Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića*. Završni rad. Zadar : Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest.

MERTVAČKO GOVORENJE (transkripcija)

mh
maticahrvatska
LUČ 13 (2025.)

MIHALJ ŠIMUNIĆ
TRANSKRIPCIJA: ANKA IVANJEK
LATINSKI DIO PREVEO: IVAN KAPEC

SERMO
FUNEBRIS
aliti
Mertvačko
govorenje
nad pokopom
dobro plemenito rođenoga i viteškoga
gospona
Gabora Černkocija
od Černkovec,
cesarove i kraljeve Svetlosti Regimenta
konjaničkoga u polju vice-oberštara etc.,
rečeno
od vnogo poštovanoga gospona
MIHALJA ŠIMUNIČA
Stolne Cirkve Zagrebačke kanonika,
jesprista Goričkoga,
u Cirkvi Ščitarjevačkoj
leta 1695.

Pritiskan u Zagrebu

Ego quasi tineae Ephraim Oseae, Asportor, sicuti asportatur gallus. Is. 22¹

Istina je i odviše, tužna gospodo moja, istina je i odviše, da nigdo nigdar ne more se osloboditi od oblasti smertne, niti po svetlosti plemenščine, niti po znanju osebujneh navukov, niti po izvišenju viteških dobičkov; dapače oni koji mogu po smerti svoje ostaviti svetli glas svoga činenja, moraju nenaviduvati glasu svojemu, da on ostaje po smerti, a oni moraju oditi vu zemlju. Povečte mi, tužna gospodo moja, kade su Gedeoni, Samsoni, Golijati? Njihova jakost velika nikaj ne prot smerti hasnila. Gde su Šalamoni, Šoloni, Aristoteleši? Mudrost i znanje njihovo ne more osloboditi od smerti. Gde su Krasi Rimski, Mide Frigije, Kroeši Lidije?

¹ Ja kao moljac Efraim [u] Hošei, nošen sam kao što se pijetao nosi. [Usp. A ja ću biti poput moljca Efrajimu, Hošea 5, 12]. *Latinske tekstove preveo Ivan Kapec.*

Bogatstvo njihovo nema plače proti smerti. Gde su Demosteni, Ciceroni, Hortenziji? Njihova zgovornost ne mogla smert na pomilovanje nagovoriti. Gde su Šamueli, Davidi, Elizej? Njihova svetlost ne premogla smerti. Gde su Rahele, Judite, Estere? Njihova lepota ne premogla smerti. Gde su rečeno Ciri, Artakšerši, gde Alekšandri? Njihova zmožnost ne premogla smertne zmožnosti. Nigdo, nigdo na svetu ne more se ognuti smertne strele, kose i jakosti: *Statutum est omnibus hominibus semel mori, statutum est* (govori Cornelius) *nimirum fixo immobili & indispensabili decreto DEI. Nam ut ait Ecclesiasticus, Testamentum hujus mundi est.*² Zato gospodo moja, kada vidite na pokopih gospodskih da junaki zastave, kopja, oružje dole obrnjena nose; da bubnji tupo biju, trumbete tiho pušu; kada oružja prelamana vu grob meču, rečete da viteška oružja ne mogu obraniti od smerti. Kada vidite na leseh biskupske kukme, kardinalske škrljake, pastorage, cesarske korune, bate na lesu, rečete: velike časti i zmožnosti ne mogu premoći smertne zmožnosti.

Kada vidite na leseh mašničkih mešne knige, kelihe svete postavljene, rečete da svetost ne more ništar proti smerti: *Est commune mori, mors nulli parcit honori. Debilis & fortis veniut ad funera mortis.*³ Ovo žalost! Suznemi očima danas gledati moramo vu plemenito i viteško poštuvanom knezu Černkoci Gaboru, koji beše človek jaki vu jakosti, imanju, preštimanju, znanju i oružju ter vse ovo ne ga moglo obraniti od smerti. Na kojega tužnom pokopu nazopet moje malosrečno govorenje, obsuđenje na njegovih vrednostih iz počitanja. Ali, o kuliko te moram milovati, mili moj gospone, da ti na ovom tvojem skradnjem oblužavanju nesi mogel sebi vrednoga hvalitela zadobiti. Stanovito, da bi me ne bila dužna podložnost na to primorala, ne bi ja z mojem blatnem jezikom tvojega svetloga glasa ovde čeruil. Ar ja stanovito ne znam gde li početi, kak li peljati, kamoli zapeljati nit moju moram: *Cui te comparabo gloriose fili Cherkoucz?*⁴ Ako te spodobim k rodbene strele tvoje, vidim nju vsu prelamanu, potrupanu, zato je moram podpisati: *Ad nihilum valet ultra. Cui comparabo te?*⁵ Ako te imenujem zelenoga hrasta tvojega, vidim njega pred vremenom posehnjena i urušena, zato i njemu podpišem⁶: *Conducit ante Diem. Cui comparabo te?*⁷ Ako te prispodobim kokotu tvojemu, moram od tebe reči z Izajašem: *Ecce asportari te fecit Dominus, sicut asportatur gallus. Cui comparabo te?*⁸ Ako te prispodobim tvojemu risu, vidim ja tebe vu steklene narave človečanske, globus, derčati zamuđenoga. Zato ti dajem ovakov napisek: *Propriae tradatur imagine forma.*⁹ Ništar manje po keh dob je mojemu priprostu govorenju sud izgovorjen, to mora biti. Nute zato, tužna gospodo moja, vi dan današni z menum premišljavajte plemenito i viteško poštuvanoga

2 Određeno je svim ljudima da jednom umru, određeno je dakle čvrstom, nepokolebljivom i nužnom Božjom odlukom. Naime, kako kaže knjiga Sirahova, [smrt] je ugovor ovoga svijeta.

3 Zajedničko je [svima] umrijeti, smrt ne šteti nikoga. Slab i jak dolaze na pogrebnu svečanost.

4 S kim ću te usporediti, slavni sine Černkoci?

5 Nije više ni za što. S kim ću te usporediti?

6 U izvorniku: podpišem (slagarska pogreška).

7 Dovodi prije vremena. S kim ću te usporediti?

8 Evo, Gospodin učini da te nose kao što je pijetao nošen. [Izaja 22, 17] S kim ću te usporediti?

9 Oblik se prenosi svojstvenom slikom.

kneza Černkoci Gabora &c. vsega odičenoga vu risu i kokotu, ter mu recete: *Cum te comsumptum putaveris, orieris ut Lucifer. Tinea Ephraim*^{10*}. *Gallus gallinaceus*.¹¹

I da počnemo, najpervo se primemo presvetloga cimernoga risa. Od risa pišu naturaliste da ga ne stvari ljuteše i divješe, koja bi se teže pripitomila, nego ris: kak to njegovu ime svedoči: *Panthera*. Koja reč izhađa iz gerčkoga *pan* to je to *omnium & Thera* to je *Fera*. Kako da bi rekel: *Panthera & Thera to je Fera*. To je to vsega zverja ljutost vu risu je spravljena. Ali ako prem ris je tak ljuto zverje, ima podpunoma jednu lepu meštriju kak drugo zverje k sebe vabi da je poraža: najmre, ima takovu duhu lepu, za kojum duhum zverja zada idu doklam tak blizu dojdu da je more zgrabiti. *Ferunt mire odore ejus sollicitari quadrupedes cunctos, dulcedine odoris invitatos*.¹² Spodobno piše Peter Bercorius od risa: *Secundum Phisologum, Panthera de ore suo odorem suavissimum emittit, propter quem omnes bestiae ipsam sequuntur & ad vocem ejus post eam vadunt*.¹³ Ris, tužna gospoda moja, jest človek dobri, preštimani. Kak se to ispeljati more iz reči Ozeáša: *Ego quasi tinea Ephraim*.¹⁴ Hugo Victorinus pako čteje mesto Tinea: *Panthera est vir perfectus, qui odorem famosa conversationis emittit, quia pro certo tales debemus diligere, eorum societatem sequi & ad eos convenire, dicant ergo boni illud: in odorem curremus unguentorum tuorum*.¹⁵

O, veliko zmožna i tužna gospodo moja, ako ja dan današnji oči moje vuprem vu slavnu hižu Černkocijansku, vidim ja vu nje vnoge plemenite duše rise, kateri slavnu plemenitoga deržanja, glubokoga znanja, glasovitoga viteštva duhum, ne listor Horvatskomu orsagu, nego vno gem orsagom, navlastito Turskem stranam, jesu dišali. I da se ne mudim nad spočitanju, ris je bil plemenito i viteško poštuvani knez Gabor Černkoci &c. kateri od mladosti svoje dišal je z lepem i plemenitem dvorjanstvom, z glasovitem, batrivem viteštvom, kateru duhu pustil je vu slavnu hižu Oršičijansku i Gotalijansku, nje je napunil z lepum duhum svojim, na tuliko da su morali reči svetem Augustinom: *Domus impleta est odore, orbis impletus est bona fama, nam odor bonus bona fama est*.¹⁶ Tak i na to slavna familija Oršičijanska i Gatalijanska međ sobum se domeniše z rečmi svetoga Auguština: *Amemus & sequamur, curremus post unguenta ejus, venit enim & odor ejus implevit totam domum*.¹⁷ No vsi jedinem zakonom nagovoremo našu dragu sestricu i svetlo i visoko poštuvanu gospu Anu Suzanu ab Oršič de Slavetič da neg ide za njegovum lepum duhum; ar je lepo zadehnul njegov

10 *U izvorniku: Ehpraim.

11 I kad te obasja, svijetlit ćeš kao dan. [Job 11, 17]. Moljac Efraim. Pijetao pijetlosti.

12 Kažu da čudesno uznemiruju njegovim mirisom sve četveronožne životinje, pozvane slatkoćom mirisa.

13 Prema prirodoslovcu, pantera [ris] odašilje iz svojih usta vrlo ugodan miris, zbog kojeg ju sve životinje slijede i prema njenom glasu idu iza nje.

14 Ja komarac Efraim.

15 Ris je savršen čovjek koji odašilje miris predivne rječitosti jer sigurno takve trebamo ljubiti, slijediti njihovo društvo, njih pohoditi. Dakle, kažu dobri [mudri] ovo: jurimo u miris tvojih parfema.

16 Kuća je ispunjena mirisom, krug [svijet] je ispunjen dobrim glasom, naime, dobar miris je dobra priča.

17 Ljubimo i slijedimo, trčimo iza njegovih miomirisa, naime, dolazi i njegov miris ispunio je čitavu kuću.

plemeniti, viteški glas vsemu rodu i učinjeno be srečnem i blagočestitem zakonom. O blagoslovljeno skup spravljenje! O prikladno dveh parov našestje! Stanovito, ako je istina reč nekojega hvalitela Teodozijuševa: *Cum se paria jungunt, utraque majora siunt.*¹⁸ Kuliko štimate, ne narasla slavna duha dobroga risa našega. Kada njemu mesto svadbenoga dara beše dana velika dobrota, velika ljubav, velika skerblivnost, spametno gospodinstvo iliti ravnanje hiže dobre visoko poštuvane gospe? O stanovito i sam Gospodin Bog je pokazal kuliko je njemu to skupa spravljenje bilo po volje kada je nje daruval z lepem ljublenem sinkom Vukekom, kako ti z jednem malem risekom, komu Gospodin Bog daj srečno i zdravo rasti i vnogo let lepu duhu razlevati, po plemenitom sveržju Horvatskoga orsaga.

Dopada mi se conceptus duhovne zaručnice k momu cilju prikladno govoreće: *Dum esset Rex in accubitu suo, Nardus mea dedit odorem suum.*¹⁹ Ovde me čudo obhađa zakaj zaručnica osebjunem zakonom ovu reč govori: *Suum.* Vem se to zna da trave ne mogu ludske duhe davati, nego svoju: jesu, kaj se dostoj vnoga duguvanja lepo dišeća, kako ti rukavice; ali ona duha ne njihova nego je od ambre, ali od pisme, ali od jelšamina; a nardus trava pravu svoju daje duhu, ne ljucku; kaj je nardus? Nardus je vsakoteri preštmani, glasoviti dobri kerščenik, kak Bercorius piše: *Nardus est persona bona & perfecta, odorifera per fama & vitae sanctitatem.*²⁰ Ali da ne otidemo od našega risa, ravno se to more od njega reči, da druga nijedna zver nema tak lepe duhe vu sebe kak ris. Ar vse druge stvari smerde, ne da bi dišale, ako li koje i diše, ne diše svojim duhum, nego luckum. Tak cete riba diši po ambre, ali zato kajti se ambra vu nje nahodi; diše muškovitski njusti, ali ne duha njihova, nego je one masti koja se vu njih narađa; odnesi ambre od cete i od njusta mast, ne budu dišali; a ris iz narave svoje diši? *Admirabilem quandam & nobis occultam odoris suavitatem olet Panthera, quambene olendi praestantiam, Divino munere donatam sibi propriam tenet.*²¹

Kaj se govori od risa, to se more govoriti od kerščenikov: vnogi sede vu velikom bogactvu i imanju, ali bogactvo ne njihovo, nego je mozibiti po kriveh dobičkeh, po kriveh pravdah spravljenje; vnogi se diče vu glasovitom junačtvu familije svoje. Ali ono junačstvo ne njihovo, nego je predeh njihoveh. Vnogi se znašaju da je njim orsag, ali kralj dužen veliko preštimanje. Ali ona dužnost ne po njih, nego po predeh njihoveh zadobljena. Ali naš odičeni ris ne šče takove hvale imati; kuliko bi se on mogel dičiti z glasovitem vu pravde znanjem deda svoga tulikaj Gabora. Kuliko viteškem junačtvom otca svojega Laslova. Ali vse je to mojemu risu malo bilo, nego hotel je sam iskati sebe lepe duhe deržanja i viteštva. Otkuda ne diči se on s kakovemi častmi peneznimi, nego, nego kotere je svojim viteškum rukum dobil, batrivo se deržeći po vojske pri Virovitice, Bresnice, Bobovcu, Pečuhu, pervo nego bi bil vice kapitanom. Zato vsegdar se je tersil kralju vernoga, neprijatelju strašnoga, vu harcu serdčenoga, vu pogibeli nesplašenoga, vu tolnačeh spametnoga, vu dobičkeh nesponešenoga,

18 Kad se jednaki udružuju, i jedan i drugi postaju veći.

19 Dok je kralj bio na svom ležaju, nard moj tada je zamirisao.

20 Nard je osoba dobra i savršena, mirisna kroz svetost života i slave.

21 Nekom čudnom i tajanstvenom ugodnošću mirisa miriše pantera [ris], kako obilno Božanskim darom darovanu prirodnu nadmoć mirisa u sebi drži.

vu nesreće neobladanoga pokazati. Ne li on vu veru katoličansku kruto jako bil za-
ljubljen, cirkvam pobožen, vu obećanju stalen, vu suprotivnosti terpliven. Ne bi se
vu ovom skradnjem vremenu pokazal, da je vu svojem životu ljubil B. Mariju Devicu,
kotere je čudnoviti kip hotel videti vu svoje hiže iz Vukovine donesen, da ga ne mogel
tamo na mestu pohoditi. Čije su ovo dobrote? Stanovito ne drugoga nikoga, nego
njegove prave. Ada morate, tužna gospodo moja, reči skupa z menum: *Hanc bene
olendi praestantiam sibi propriam tenet*. Ne moremo li ada ljublenomu risu našem
reči: *Panthera Ephraim dum te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer*.

Od risa pišu naturaliste da ima na herbtu jednu černu piknju kotera z mesecom
raste i z mesecom gine, od kuda ima ov napisek: *mutatur ad illam*²². Ovak ov plemi-
niti ris premišljavajući, černu piknju nature svoje, da z mesecom ima ginuti i starem
mesecom z toga sveta preminuti, taki se je počel Bogu vu ruke zdavati govoreći: *Pater,
si non potest hic calix transire a me, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*.²³ Teda raspelo
vu ruke prijemši, ne ga iz ruk pustil. O kak onde drugoga nikaj ne bilo videti nego
zdihavanja, križa objimanja, kušivanja, suzami polevanja, duše svoje preporučanja.

Od risa zavernemo se k kokotu, koteroga vidimo vu porodnom cimeru pokojnoga
našega Gabor Černkocija izmalanoga, ter ga premišljavajmo vu njem, kakti denicu
presvećenoga. Od kokota piše se to da je on od starih poganinov alduvan bil bogu
vojske, kaj se zove Mars, kak to svedoči Petr. Valer. *Lacademonii, apud Plutarchum
est, cum hostem viribus prostigrassent, Gallum immolabant*.²⁴ Od kuda i jesu kokota
imenuvali Pullus Martis. I zato kakti jeden soldat, nosi na glave mesto šišaka, sekiru;
mesto ščita putan; mesto sablje kljuna oštrog; mesto strel nohte; mesto sulice ostro-
ge, ter ovak oboružen vojuje batrivo suproti kanjuhu, lisice, oroslenu, baziliskušu i
suprot drugem ljutem stvaram batriveše nego človek. I zato štimam imenuje se vu
svetom pismu človek jaki. Človek oboružni, sveti Izaijaš imenuje ga Geber. *A virtute
& fortitudine quasi vir*.²⁵ Šalomon pako Zavir. *Quasi praecintus & fortis*.²⁶ Jak v pamet
jemlje Pirieda in Cap. 38. Job. Neg mi je to jedno čudo da Rikarduš v pamet jemlje da
bi Gospodin Bog bil zapovedal Izraelcem da bi mu nemali kokota alduvati: *Gallum
nutri, sed ne sacrifices eum*.²⁷ A nahađam pri svetom Jobu da je Gospodin Bog kokota
lepšemi darmi daruval, nego nijedno drugo zverje: *Dedit gallo intelligentiam*.²⁸ Drugi
pako čteju: *intellectum*. I stanovito v kokotu se skoro vsa znanja mudrosti zapiraju.
Ako iščeš znanje mužike? Vu kokotu najdeš; ar pred dnevom lepo veselo popeva
trepčuč z kreljutmi, kakti z rukami: *Diem annunciat cantu, ipsum vero cantum plausu
laterum*.²⁹ Iščeš znanje vraštva? Ali medicine? Vu kokotu najdeš, koji, kad se zlo čuti,
slaka se naje ter se ž njim zvrachi: *Herba qua vocatur Helixenes, purgatur. Dedit Gallo*

22 Mijenja se prema njemu.

23 Oče, ako me ovaj kalež ne može mimoći, da ga ne pijem, neka bude tvoja volja.

24 Lacademonjani, kod Plutarha je, kad bi silom neprijatelja protjerali, žrtvovali su pijetla.

25 Kao čovjek častan i hrabar.

26 Kao opasan i hrabar.

27 Hrani pijetla, ali ne da ga žrtvuješ.

28 Dao je pijetlu pamet.

29 Dan navješćuje pjevanje, a samo pjevanje lepetom krila.

intelligentiam.³⁰ Iščeš znanje barbere? Vu kokotu najdeš; ar kada ga kerv raspeče, do teh dob se po glave češe da si na sekire kerv pusti. *Dedit Gallo intelligentiam*.³¹ Iščeš znanja meteorologije, iliti nebeskoga skazuvanja? Najdeš vu kokotu koteri vsegdar pozna kada bude premenjanje vremena. Od kuda, ako na sedu po sunčenom zahodu popeva, bude dežd; ako li pred zahodom, bude veter. Tak piše Jonstoniuš: *Dedit Gallo intelligentiam*. Iščeš zvezdoznanja? Vu kokotu najdeš, koji zmed vseh ptic največ vu nebo gleda. *Galli soli sydera norunt. Dedit Gallo intelligentiam*.³²

Sada, tužna gospodo moja, pravo premislete: ne li vredno i dostojno da naš plemenito i visoko poštuvani knez Černkoci Gabor vu svojem plemenitom cimeru kokota nosi? Ar je kokot *Pullus Martis*.³³ Ne li on bil od dijaštva svoga: *Pullus Martis*. Naimre, onoga prezmožnoga i nigdar neobladanoga (da tako rečem) vojske Boga Leopolda Rimskoga cesara? Junak koteri je viteštvo svoje pokazoval pod Breznicum, Bobovcem, Viroviticum, Osekom, Pečuhom, Turbinum kad je Turke vubil, i vu ostalih mesteh.

Ne li bil *Pullus Martis* vu vice kapitanije Koprivničke, kade tuliko četovanja, tuliko glave nalecanja, tuliko truda je podnesel da da bi hotel vse spočitati ni knjig ni perja, ni tinte, ni vremena ne bi mi dosta bilo. *Pullus Martis*. Koteri vu jednom harcu pod Turbinom tri Turke sam svojum rukum je vubil. *Pullus Martis*. Koteri vu vnogeh prilikah, kada bi se iskalo bilo međ junaki, koji bi se poufal pojtji vu pogibelno mesto razgledat jakosti turske, taki je sam sebe alduval: *Ecce ego, mitte me*.³⁴

Zakaj ada Gospodin Bog ne prepustil sebe kokota alduvati? Hoću reči: po keš dob je naš plemeniti i viteški kokot vu tuliko vnogeh prilikah budući ne se prepustil od neprijateljske ruke alduvati? Zakaj pod Turbinum, kade tri straže prebivši do Tabora dotiral, i tri Turke rukum svojum je ubil? Zakaj ne pri Darde, kade zmeđ vseh drugeh on prvi se je Ludoviku poglavaru ponudil i odešel samo s tridesetemi razgledat turskoga tabora jakost? Zakaj ne pod Kostajnicum, kade na Banovom Gazu nigdo ni smel prek gaziti, da su ga taki s puške obalili, iz zidane kule; ar ov vitez srečno pregazivši, i onde s Turci dugo se spominjajuči, i viteško svoje ime njim očitual, i od njih glase poglavniku donesel? Zakaj ne pod Pakercem, kamo z onem velikem hervatskoga junačtva stupom gospodinom Makarom hodeči, već od pol vure, pervo nego bi šereg dospel, s Turci se spominal? Zakaj ne vu Banje Luke, kade na najvekšem reziku beše šeregom postavljen pri mostu? Zakaj ne pod Majdanom, kada na najvekšu strahotu beše na stražu postavljen? Hoćete li znati zroka, gospodo moja, zakaj vu oveh rezikeh ne njega ali turski meč pojel, ali puška prebila, ali strila³⁵ turska skončala? Veli Karoluš Labija: *Quia Gallus est martialis furoris, ideo non debebat Deo*

30 Trava koja se zove Helixen, čisti. Dao je pijetlu pamet.

31 Dao je pijetlu pamet.

32 Jedino pijetlovi poznaju zvijezde. Dao je pijetlu pamet.

33 Štene Marsa.

34 Evo me, pošalji mene.

35 *U izvorniku: stila.

*offeri.*³⁶ Ali To je ada zrok: *Quia martialem furorem habebat.*³⁷ Kajti je videl Gospodin Bog vu njem jedno takvo nagnenje junačko, kotero more Bogu jošče vu vekše prilike služiti. Ali je li se kade spunilo Gospodina Boga nakanjenje? Je stanovito. Ali prvo, nego vam je povem, počemo se mervicu do kokota našega.

Kada bi pod Dreventu zašli, nut ovde vidim da stoje brunčeni (tako rekući) ljudi, stoje vitezi železni, stoje od samoga Vulkanuša boga ognja napravljeni. Kuliko oklopi, tuliko zercal sveti se, iz kotereh sunčeni traki vu oči gledečeh odbijaju se; kuliko pancero, tuliko železneh mrež s koteremi obladanja love! Grebene na žišakeh^{38*} gizdavo zdižu, pernice zrakom se igraju, paheču prez broja zastave. K boju, k boju, viteška serdca! Ovo nut! Bubnji s ove, s one strane mukaju, serditi paripi zemlju kopaju, vuzde grizu, nose rugaju, pene z vust hitaju, s očima blisiču, s viščanjem samoga zraka strašiti ne prestaju. A moj kokot lestor obhađa. K boju, k boju, vitezovi! I nut! Snimlju se meći, žide se obračaju, kopje se jedno suprot drugomu stavi, sada ov onoga, on ovoga veže. Sada glave od tel ferkaju, potoki se kervi razlevaju, ter jošče moj kokot lestor obhađa. Kaj iščeš, o viteško serdce? Ne vidiš da tvoji vitezi harca viteško biju, a ti lestor okolu obhađaš? Ali ne čudete se, moja gospodo da ov moj viteški kokok obhađa: Znam kaj mu se hoče: zercala išče. Ar od kokota to se piše da kada se v zercalo ugleda, taki se raserdi, ter štimajući sebe pravo vu zercalu, taki se vu njega zaganja, ne hotevši sebe para terpeti. Tak ravno plemenito i viteško poštuvani moj kokot jest iskal zercala da vu njem se ugledavši, s tem vekše serdce dobi pobiti se s svojim neprijatelom. I nut našel je poglavara neprijatelov^{39*} Halajbega Zvorničkoga, koteroga serdce viteško sebe para ne moglo terpeti, i zato vužge mu se na tuliko da, pobivši se š njim, njemu glavu je odsek. O plemeniti Horvatski Orsag! Dal bi ti višnji Gospodin Bog već ovakoveh vitezov! Ali žalost! I ove koje ti je na veliku diku i ščit dal, ne za drugo, nego zaradi tvojih grehov pobira. Plači ada grehe tvoje.

Mi međtemtega, gospodo moja, jošče jednoč se kokota cimernoga poprimemo. Andreaš Alcijatuš piše ovak: *Dicunt Gallum esse symbolum colendae Divinitatis, quod autem Divinum est, omnis humana potestas reveretur.*⁴⁰ Otkuda i štimam jesu Turci znesli ono noro svoje deržanje da vele: Bog pod nogami svojemi derži jednoga kokota, koteroga perje vse je iz dragoga kamenja vsakojačkoga, koteroga kreljuti sežu od sunčenoga ishoda do zahoda, glava mu stoji pod nogami Božjemi, a noge na zraku; ovoga kokota je ova čast: da stanovite ore počne popevati i vsa nebesa i vse stvorenje na službu Božju buditi; ovoga vele kokota glas kada začuju ovi naši zemeljski kokoti, počnu i oni teda popevati. Norije su ovo, gospodo moja, i nevredne vu ovakovo tužno spravišče napervo se donesti. Ali k cilju mojemu kruto je prikladno: *Dicunt Gallum symbolum esse colendae Divinitatis.*⁴¹ Ovde mi je s tobum reč, gospone zapovedniče: Nesi li ti vu ovom mojem plemenitom i visoko poštuvanom viteškom

36 Jer pijetao ima ratničku narav, stoga ga ne bi trebalo žrtvovati Bogu.

37 Jer imaše ratničku narav.

38 *U izvorniku: šižakeh.

39 *U izvorniku: neprijatalov.

40 Kažu da je pijetao simbol poštuivanja Boga, što je pak Božansko, sva ljudska priroda poštuje.

41 Kažu da je pijetao simbol poštuivanja Boga.

kokotu pravu peldu službe Božje u pamet vzel? Kaj znamenuje četvera spoved vu ovom betegu i suzami polejana, i z prave serdčene žalosti učinjena? Kaj znamenuje Kristuša rassetoga tuliko objimanje i k serdцу pritiskanje, ljubleno kušvanje^{42*}, suzami polevanje? Kaj znamenuje Blažene Device Marije zagovarjanje, nazavanje, zdihavanje. Kada bi bil videl da vre nigdar ne bude mogel več pohoditi Majke Božje na Vukovinu, učinil si je on sveti kip od onud donesti, vu koteroga neprestance oči, pamet, serdce, volju, ruke i vse poželenje uperto je deržal. Ne li ovo *Symbolum colendae Divinitatis*?⁴³ Jošče te jedno pitam, moj zapovedniče: Kaj ono znamenuje kada tuliko krat nesi se znal česa prijeti, nego te je on sam opominal, sam navučal: sada je to treba činiti. Ne li to pravi kokot Božanski druge na službu Božju gibljuči i budeči? Kaj je ono znamenovalo, poklam bi bil tebe k svomu dragomu tovarušu poslal prosit da ono što nesam mogel ovde, zagovorov i zadovoljščine vučiniti za grehe, da bi ona po smerti po sveteh mešah učinila. I poklam bi bil zveršeno obečanje jošče iz višega dobil, teda se je ves vu ruke Gospodinu Bogu preporučil, na smert batrivo odlučil ter onak raspelo Kristušovo kušujuč, ime Jezuš a i Marije zezevajuč, dušu je pustil. O smert blažena! O da bi i moja takova! *O mortatur anima mea morte justorum!*⁴⁴ Ovde se je spunilo ono: *Ego quasi Panthera Ephraim.*⁴⁵ Ja sem kakoti ris vnoge lepe duhe, ne listor dvorjanstva i viteštva, nego dobrot duhovnih vu se spravil. Zato: *Asportari me fecit Dominus sicut asportatur Gallus.* Znete to da vu Afrike kokoti se odnašaju vu puščine. Ravno tak danas Gospodin Bog čini vu puščinu odnesti našega plemenito viteško i visoko poštuvanoga Černkoci Gabora, kade bude s kralji i s cesari: *Qui adificant sibi solitudines.*⁴⁶ O nemila smert! Nesi li mogla premisliti da ov naš ris najbolje beše počel lepu duhu dobrot, dvoraništva i viteštva nabirati? Ne znaš li da ov naš *Pullus Martis* lestor kaj je najbolše počel zadobivati vu serdцу kamena batrivosti? Nesi li mogla v pamet vzeti da ov naš plemeniti ris lestor kaj je bil počel drago plemenito zverje z duhom lepega življenja k sebe vabiti? Nesi li mogla razumeti da ov naš preštimani kokot lestor kaj najlepše bil je počel popevati? Ter si ga šetuvala tako naglo zadaviti? O ljuta smert! O razbojnik orsaga našega! O rasipnik rodov plemeniteh! O opustitel dvorov poglaviteh! Vekivečnu žalost, o Gabor!, smert tvoja neumertelni spomenek vu nas hoče napraviti. Nesi ada vumerl koj naveke živel budeš vu spomenjkah našeh; nesi vumerl, o ris plemeniti, kaj zda živeš vu malem Vukeku, tvojeh dobrot i viteštva odvetku. Nesi odnesen, plemeniti kokot, koj i sada popevaš vu ljublenom piščetu tvojem. Ah, daj mili Bože! da kuliko krat se budemo iz našega plemenitoga risa spominali, tuliko krat budemo njega vu mladom Vukeku^{47*} živa verovali. Kuliko goder krat budemo ovo ljubleno piple čuli piščuč, tuliko krat našega viteškoga kokota vu njem popevajuč budemo razumili. Živi ada Vukek, dobrot očinskih ljubleni odvetek! Živi, tužne majke veselje! Žalosne Domovine ufanje! Jedina tvoga hrasta šibica! Tvoga luka strela. Ti pako, plemeniti daleko z dobrotami dišeči ris, pojdi vu grob tvoj i veruj

42 *U izvorniku: kašvanje.

43 Simbol poštivanja Boga.

44 O, umire moja duša smrću pravednika.

45 Ja kao ris Efraim.

46 Koji sebi grade samotinjne [pustinje].

47 *U izvorniku: vukaku.

da vsaki koji te je znal vitez, tebe hoće dobra prositi. Pojdi, plemenito kokota telo vu kuhinju zemeljsku, kade se skuhaš na slatku jestvinu Gospodina Boga. Pojdi, tam te veselo čaka Blažena Devica Marija, vu koteri ljubavi jesi preminul. Pojdi, tam te čaka Jezuš raspeti, koteroga kušujuč, jesi zdehnul. On te hoće ljubleno objeti, kušnuti i na stolicu dike nebeske posaditi. Pojdi, ali oglej se i na nas da za nas Boga moliš da i mi budemo mogli tak srečnum, spametnum smertjum vu ljubavi Jezuša i Marije iz ovoga sveta preminuti. AMEN

Napomena:

Tekst je prethodno objavljen u časopisu Hrvatsko zagorje 2–4/2016.

ONOMASTIČKI PRINOSI

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

IZ ZABORAVLJENE POVIJESTI TUROPOLJA: STARA ZEMLJOPISNA IMENA KOBILIĆA

JOSIP PERKOVIC

*U zemlji bez sjećanja iskoraknuo sam lijevo, zakoraknuo desno i – odmah se izgubio.
U zemlji bez imena vlada pomrčina, pustoš. Narod koji izgubi sjećanje, gubi i svoj identitet.*

(Šimunović 2009: 21)

Prije uvoda

Ovaj rad proizašao je iz vlastitoga tekućega projekta kojem je cilj popisati i sustavno zabilježiti sva turopoljska zemljopisna imena od prvih zapisa u 13. stoljeću do danas. Termin *Turopolje* se u ovom slučaju odnosi na 13 starih sućija u *Polju*, a ne na sve što se u povijesti i literaturi nazivalo *Turopoljem*. To uključuje ne samo iščitavanje dostupne i objavljene građe u Laszowskiјevim *Povijesnim spomenicima* (I – IV), već i arhivsko istraživanje u Hrvatskom državnom arhivu i Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, gdje se čuva pozamašan broj starih turopoljskih isprava (pogotovo od 17. stoljeća nadalje). Arhivsko istraživanje pruža odlične temelje za pokušaj popisivanja onih zemljopisnih imena (toponima¹) koja su se očuvala do danas. Ta imena, koja se čuvaju katkada u živom govoru, a češće samo u sjećanju starih ljudi, prikupljam terenskim istraživanjima u Turopolju. Prikupljanje je žive građe od neizmjerne važnosti ne samo za lingvističku i hrvatsku znanost (ponajviše za onomastiku, slavistiku i hrvatsko jezikoslovlje općenito), već je od velikoga kulturno-povijesnog značaja za čitavo Turopolje. Zašto? Zato što ta imena odražavaju kolektivnu svijest naroda koji je u određeno doba određenomu objektu dao određeno ime. U tim se imenima, dakle, zrcali poimanje svijeta kakvoga su doživljavali naši predci. Imena su, kako kaže naš najveći onomastičar² Petar Šimunović (2009: 20), „poruke predaka koje nam valja umjeti pročitati“. Dalje Šimunović (str. 21) piše:

Koliko jezičnih podataka, koliko je poruka „usklađeno“ u imenskim oblicima i sadržajima! Više i kompleksnije može se doznati o prošlim svakodnevnim manifestacijama življenja iz imenâ osobnih i zemljopisnih nego iz hrpâ starih listina, statuta, dvorskih isprava i povijesnih sastavaka, koji su bili pisani subjektivno i sadržavali volju i stav vladajućega staleža.

- 1 Toponim je dakle zemljopisno ime koje se odnosi na zemljopisne objekte (Šimunović 2009: 79). Toponimi koji se odnose na imena voda i šuma su *hidronimi*, odnosno *hilonimi*. Većina toponima u ovom radu su zapravo mikrotoponimi, a zbog potreba rada ne smatramo nužnim ulaziti u prevelike terminološke detalje koji bi čitatelja mogli zbuniti. Kad bismo išli u detalje, onda bismo koji predio (npr. *Bok*) morali nazivati *horonimom*, a unutar toga horonima nalaze se brojni mikrotoponimi (*agronimi*). Jednostavnosti radi, izbjegavamo takvu praksu.
- 2 Onomastika je lingvistička disciplina koja se bavi imenima.

Postoji još jedan bitan razlog zašto ta naša stara imena treba zapisati. Jezik je, naime, „živa tvar“ on se mijenja i supostoji sa svojim govornicima. Kada govornici umru, jezik umire zajedno s njima, a to se posebice odražava u povijesnim zemljopisnim imenima koja su gotovo u potpunosti iščezla iz kolektivne svijesti i svakodnevnoga života Turopoljaca. Postoji mnogo razloga za potpuno gubljenje toponima i neću ovdje ulaziti u tu problematiku, već ću nanovo citirati Šimunovića (2009: 21 – 22):

Toponimi pripadaju hrvatskim najugroženijim spomenicima. Ubrzan društveno-gospodarski razvitak, sve veće i sve brže širenje gradskih naselja gutaju prigradska prostranstva, brišu stare toponime, a izrastaju urbane četvrti, industrijski pogoni, sveučilišni kampusi, sportski objekti, turistički kompleksi. Utapanjem sitnih seoskih zemljišnih čestica u golema društvena gospodarstva, komasacijama i udruživanjima, tisuće davnih imena naočigled nestaju iz uporabe. [...] Česta su samovoljna i nekontrolirana preimenovanja mnogih naselja, a u turističkim područjima velik broj starodavnih hrvatskih imena otočića, uvala i predjela uopće, zamijenjen je pomodnim, kvazi-komercijalnim imenskim nagrdama.

Premda Šimunović piše općenito, nesumnjivo isto vrijedi i za sudbinu turopoljskih toponima. Geografska se slika Turopolja općenito u zadnjih stotinjak godina temeljito izmijenila. Zato i postoji velik broj prastarih toponima koji se više ne mogu s potpunom sigurnošću locirati. Neke je pak „pojeo“ grad, ponajprije Velika Gorica, ali i sama naselja. Primjera radi, tamo gdje je od 1962. ZTC (Zmaj) se nekoć nalazilo *Gmajne*, a od tada je prošlo dobar dio više od pola stoljeća. Druge je pak predjele oduzela bivša vojska i država, a s njima i njihova imena, a neka su pak imena migracijama, smrću i zbog raznih drugih čimbenika jednostavno bez traga zaboravljena. Bilo bi dobro kad bismo od konačnoga zaborava uspjeli spasiti što je više moguće starih turopoljskih zemljopisnih imena kako bismo upotpunili jedan neispričani dio turopoljske povijesti.

Uvod

Budući da je popisivanje, obrada i jezično tumačenje imena vrlo dugotrajan i naporan posao, u ovom radu donosim „samo“ ono što sam od imena uspio prikupiti za Kobilić jer to mjesto označava početak moga rada i moga bavljenja povijesnom turopoljskom toponimijom. Također u ovom radu neću ulaziti u detaljne (i po mojem mišljenju za ovu vrstu rada nepotrebne) jezične analize jer bismo tako ovaj rad učinili prekomplikiranim i u konačnici znatno manje zanimljivim. Zato je u prvom planu predstaviti sva zemljopisna imena Kobilića koja sam prikupio te, koliko je to u ovih dvadesetak stranica moguće, ispričati njihovu priču.³

3 Godine navedene u zagradama pored imena označavaju godinu prvoga zapisa. Na kraju se rada nalaze starije karte Kobilića na kojima čitatelj može pratiti navedene lokacije.

Izvori

Materijali koji čine ovaj rad prikupljeni su kao što sam rekao izravno u Kobiliću te u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Dio gradiva već je ranije objavljen u radovima Emilija Laszowskog *Povijesni spomenici turopolja I – IV*. Drugi dio prikupljene građe nije objavljen i nalazi se u raznim kutijama bogatoga fonda *Plemenita općina Turopolje* pod signaturom HR-HDA-49. Zemljopisna imena i povijest sela koje ću predstaviti u ovom radu primarno potječu iz arhivskih zbirki *Fassiones solemnes* i *Acta divisionalia*, gdje se nalaze razne darovnice, kupoprodajni i nasljedni dokumenti te diobeni sporovi bogati toponimijskom građom. To su dokumenti s početka 17. st. pisani latinskim i/ili kajkavskim jezikom. Služio sam se i drugim izvorima poput matičnih knjiga i drugih po turopoljskim arhivskim kutijama raštrkanim dokumentima. Dokumenti iz kojih sam crpio najviše podataka su: kupo-prodajni dokument obitelji Gjuranih 1760., diobeni spor Trupčevića 1799 – 1805., diobeni spor Kirinić - Vernić - Dijanković 1805 – 1807, diobeni spor Jurenića 1634/5. U budućnosti će zacijelo biti i više materijala.

Iz povijesti i sadašnjosti sela

S povijesti nas Kobilića prvi upoznaje Laszowski 1910. (MT I, 338): Nekoć malo turopoljsko selo, a danas već prigradsko naselje Kobilić se u starim spisima naziva još i *Kobilici* (*Kobilichi*, *Kobilith*, *Kobwlyth*), a smjestilo se na samoj granici negdašnje turopoljske općine. U Laszowskijevo vrijeme još je onuda tekao potok Bapča na kojem se selo smjestilo, a danas valja reći da se nalazi uz obilaznicu koja nudi odličnu povezanost sa Zagrebom i Velikom Goricom. Tada (1909.) brojalo je selo 198 žitelja, a kuće su bile drvene, dok je u 2025. godini više od 550 žitelja s nešto ostataka starih drvenih *iž*. O povijesti sela Laszowski veli: *Prostor, što ga danas zaprema selo Kobilić sa svojim zemljama, pripadao je na početku XV. vijeka nekim porodicama iz Velike Gorice, medju kojima se spominje i Pavao sin Mirka sina Lucije kćeri Ivana Vukovića iliti Kobilića zvanog. Po ovoj porodici Kobilić, koja se je tamo u to doba valjda naselila, prozvano je to naselje, potonje selo Kobilić.*

Laszowski u povijesnim dokumentima nije uočio da je Kobilić nekoć imao i drugo ime. Naime, 25. 1. 1675. sklopljen je kupoprodajni ugovor između obitelji Drk i Kirinić. Matija i Mijo Drk sinovi pokojnoga Ivana pl. Drka prodali su svu svoju imovinu Juraju i Stjepanu, sinovima Stjepana Kirinića i žene mu Suzane, sestre gore spomenutoga pokojnoga Ivana pl. Drka u selu Kobilić, drugim imenom *Wlkoucz*. Prvo treba reći da se to ime danas ima čitati kao *Vukovec*. Drugo, ime je izvedeno upravo iz prezimena stare malogoričke plemićke obitelji *Vuković* koja se u 15. stoljeću zapisuje kao *Wlkovich* zato što je u to vrijeme slogotvorno *l* koje imamo u riječima kao *vuk* < **vlk* (usp. slovenski *volk*), *dug* < **dlg* (usp. slovenski *dolg*) itd. još uvijek bilo očuvano u živom govoru. Po ostalim dokumentima s početka 17. stoljeća znamo da se u Turopolju to slogotvorno *l* tada više nije izgovaralo već je prešlo u glas koji se u dijalektologiji bilježi kao */o/*, a označava glas između */u/* i */o/*. Taj se glas latinskom grafijom onomad nije mogao pravilno zapisati pa su ga katkada pisali kao <u>, a katkada kao

<o>. Zato postoje kolebanja u starijem pisanju kod nekih naselja npr. *Vukovina* i *Vokovina*, *Kurilovec* i *Korilovec* ili kod prezimena *Mudič* i *Modič* itd. Iz priloženoga je jasno da se taj glas u ono vrijeme izgovarao i kod tog drugog kobilinskog imena, no ostaje nejasnim, zašto je autor isprave zapisao *Vlkovec* sa slogotvornim / koje više nije postojalo umjesto očekivano *Vukovec* ili *Vokovec*. Očito je riječ o pisarskoj tradiciji ili konvenciji, ali ostaje jedno bitno pitanje, a to je po kojem je točno modelu autor isprave to napisao s obzirom na to da se u starijim ispravama to ime ne pojavljuje? Potrebna su u tom pogledu podrobnija istraživanja.

Pravopisna norma onoga doba jasno nam govori da se to ime ima čitati *Vukovec* upravo po prezimenu stare plemićke obitelji *Vuković* iz Male Gorice. Zanimljivo je u svakom slučaju to što se zadržala pravopisna tradicija pisanja slogotvornoga / iz vremena kad je ono još bilo usčuvano u živom govoru, dakle početak 15. stoljeća (kao što se gore može vidjeti, prezime je obitelji *Vuković* zapisano također kao *Wlko*. Nejasno je ipak pitanje po kojem je modelu autor ugovora odlučio pisati *Vlkovec* umjesto *Vukovec* jer u 17. stoljeću u turopoljskim govorima nije bilo slogotvornoga /, a ovo se ime u starijim ispravama ne spominje. Potrebna su podrobnija istraživanja.

Danas su starosjedilačka prezimena Kobilica po starosti (do 20. stoljeća): Jurenici (*Jurinići*) (16. st.), Kirinići (17. st.), Janječići – Škvorci, Brigljevići, Miloši i Trupčevići (18. st.) te Vitezi (konac 19. st.). U povijesti je najutjecajnija kobilinska obitelj bila *Djanković* (*Dijankovići*) koja je izdala trojicu turopoljskih župana. Djankovići su poslije gotovo 350 godina polovicom 19. stoljeća domrli muškim spolom nakon što su obitelj dvadesetih godina 19. stoljeća decimirale boginje koje su, čini se, u to vrijeme harale po Turopolju. Njihove su zemlje, isprave i stara dvorna mjesta bez zdanja po nasljednom pravu naslijedili Kirinići i Brigljevići.

U Hrvatskom mjesnom rječniku (2016: 244) piše da u službenoj i lokalnoj uporabi uz ojkonim⁴ *Kobilic* (lokalno *Kobilic*) postoje etnici *Kobilinčan*, *Kobilinčica*, *Kobilinčani* te ktetik *kobilinski*. Neću se osvrutati na službenu uporabu, već ću samo reći da su domaći likovi zapravo *Kobilinec*, *Kobilinčica*, *Kobilinci* te *Kobilinski*. Tako sudac *kobilinski* Franjo Sever 1699. godine piše *Mi braća Kobilinci* (PT II, 18-19). Pedesetak godina ranije spominje se na Maloj Gorici neka zemlja zvana *Kobilinščica* upravo zato što ju je držala velika kobilinska obitelj Djanković.

Valja spomenuti da su Kobilinci sve one iza mosta na Bapči za Črnkovec nazivali *Prečanima* jer su bili s *Preka*. To nije ništa novo jer iz povijesnih isprava 17. stoljeća doznajemo da su mještani Kobilica predio zapadno od sela, onkraj mosta na Rakarici (v. dolje) nazivali *Prekce*, što je danas poznato kao *Prekmasteca* jer je, dakako, preko mosta. Postojala su dakako imena unutar samoga sela i to ponajprije, što će drugim Turopoljcima biti poznato, *Dolenci* (oni sa sjevernog, nižeg dijela), a na samom kraju sela smjestilo se *Kirinče*, dio sela na kojem je odvojeno od ostalih stajalo povijesno dvorno mjesto Kirinića. Nažalost nemamo dovoljno mjesta da kažemo nešto više o

4 Ojkonim je vlastito ime naseljenoga mjesta.

povijesti, razmještaju dvornih mjesta te povijesnim obiteljskim nadimcima u Kobiliću, zbog čega upućujem čitatelja na moj kratak članak koji je objavljen u časopisu Hrvatski jezik (Perković 2025b).

Vode

Danas u Kobiliću voda teče samo tijekom obilnih kiša, a stari su kanali odavno presušili. Doduše niti najstariji ljudi ne znaju kako je teren prvotno izgledao jer su prve izmjene napravljene prije više od 115 godina. Naime, potok koji je tekao kroz Pleso i tamo se nazivao *Pleščica*, prolazeći je kroz Rakarje postao *Rakaricom* koja se zajedno sa selom Rakarjem spominje prvi puta u davnom 13. stoljeću. Ona je tekući dalje prema Kobiliću vijugala te se uz vrtove kuća smještenih u Gorencu na istočnoj strani puta penjala na sjever i ulijevala u potok Bapču koji je pak svoje ime dobio prema selu Bapču koje je bilo smješteno na njemu (v. dolje). Nekad je krajem 19. ili početkom 20. stoljeća dovršen pleški kanal koji je presjekao Rakaricu. To je uzrokovalo da Rakarica izgubi svoj tok i postane nakupina stajaće vode, odnosno *berek*. Blizu mjesta gdje se pleški kanal ulijevao u Bapču ulijevao se i potok Ilenjak, koji se prema katastru iz 1861. nazivao i *Rakarička*. Na tom su se području nalazile velike dubine zvane *Viri* i *Vraneš* na koje upućuju sama imena (*vran* 'taman, crn'), gdje neki tvrde da je *prepala* stara crkva. Danas je, nažalost taj čitav dio ograđen ogradom.

Bapča je svojim tokom činila u Kobiliću dva manja proširenja kojih se stariji mještani još uvijek sjećaju, a zvala su se *Čuvel* i *Pruđ* (*Pruč*). Čuvel se nalazio uz most, a u jednom se dijelu Čuvla koji je tekao moglo i kupati, dok je drugi, stajaći i niži dio bio više poput kakve bare. Riječ je zapravo o proširenju, o malom mrtvom rukavcu na sniženom dijelu koji si je Bapča polako izgradila i u njega se izlila. Ime mu je teško protumačiti jer je vrlo rijetko, a postalo je od zaboravljenoga apelativa⁵ *čuvel* 'riječni zavoj; isušeni jarak; ustajala šumska lokva'. Postoji mogućnost da je u vezi s glagolom *čuti*, no problematika je vrlo komplicirana i nedovoljno istražena pa je neću ni iznositi. Zanimljivo je da je na katastru iz 1861. uopće nema *Čuvla*, ni vode općenito! Ta je parcela unesena pod brojem 1172 te piše da je u vlasništvu *Občine Kobilić* pod oznakom *Pašinec*! (v. sliku 2 na kraju).

Pruđ je bio veći i "važniji" s obzirom na to da su tamo bili *pralki*, gdje se pralo *alijne*, a nekoć su se u njemu i konoplje namakale od čega bi sve ribe *poparale*. Bio je smješten uz *Breg* do Kirinča. Ime je lakše protumačiti jer je postalo od apelativa *pruđ* (*pruč*) koja je pak isto što i *prud*. Vidljiv je taj apelativ i u imenu susjedne *Prudnice*. Na području se Turopolja nekoć taj apelativ odnosio na šljunak i mulj što ga voda gdje nanese, što je slično slovenskomu *prod* 'kamenje, ki ga je nanesla, zaoblila voda', ruskom *prud* 'ribnjak', češ. *proud* 'ribnjak'.

Dalje je Bapča tekla kroz Lazinu, a zatim ulijevajući se prvo u Kosnicu pa Ribnicu, završavala u Odri. Međutim, sudeći prema povijesnim dokumentima postojala su

5 Apelativi su u ovom radu, jednostavnosti radi, opće imenice od kojih su postali toponimi.

(izvan Kobilica) još neka druga imena o kojima ću govoriti nekom drugom prilikom. Ovdje bih svakako spomenuo *Ludvič*, kako se nazivalo područje uz *Gajec*, ispod *Melinišča* na jugoistoku *Boka* blizu prijelaza na Lazine. Karakteristično je za *Ludvič* bilo to što je bio uvijek vlažan, a ime je dobio vjerojatno prema potoku *Ludviču* čime se po mojem mišljenju nazivao daljni tok potoka od negdašnjega sela *Bapče* do Lazina (za staro selo *Bapče* v. dalje u članku), odnosno onaj dio toka uz *Melinišče* (v. dolje). Zanimljivo, Lang (1911: 11) je zabilježio da se u Samoboru jedan od potoka također naziva *Ludvič*. Ne treba zaboraviti ni na *Filičinu šudranu* koja se nalazila *Prekmasteca*. Ime je dobila prema Filipu Janječiću Škvorcu zvanom Filica (1893 – 1963). Danas je zatrpana i nedostupna.

Šume

Stara turopoljska riječ za šumu je *loza* (od toga je npr. izvedeno ime zemlje / sjenokoše *Lozica predi negda sinokoša* što su imali Trupčevići na nepoznatom mjestu). Tako se nekoć šuma koja se protezala od *Boka* do jezera Čiče nazivala *Loza kobilinska* (1634.). Kasnije se još za nju bilježe i nazivi *Bok* prema istoimenom susjednom predjelu, pa poslije i *Stari gaj*. O tom povijesnom rasprostiranju svjedoče imena *Čički gaj* (nekoć *Čička loza*; usp. zemlju *Pod čičkum lozum* 1805.) te *Želinski gaj* odnosno *Želijne*. Ostatak je stare šume (*Stari gaj*) posječen početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, a ostao je samo dio zvan *Gajec*. Na posječeni dio naknadno su posađene topole, a poslije hrastovi i dr., što je bilo ograđeno trnjem i živicom – dakle, *Brajnevinna*. Stari gaj nije bio gusta šuma, jer su u njegovim dijelovima stari ljudi pasli blago. Ističe se tu pašnjak *Ograda* koji je ime dobio zbog omeđenosti živicom. U Čičkom gaju se ističu još i *Kutmenica / Pod Kutmenicom* (< *kut*), *Pilevina*, *Dvanajst rali*, a još dalje izvan područja Kobilica su još bili *Pašinčaki* te *Bagunovićevo* prema Čiču, dok se prema jezeru Čiče nalazi *Leuštekovno*. Valja također spomenuti da se šuma gdje se smjestilo negdašnje selo *Ilovnjak*, sjeverno od Rakarja, a južno od današnjega *Bapča* zvala *Velika loza* ili *Lužec*. Potonje je najvjerojatnije umanjena od *lug*. Danas je ona dio vojnoga kompleksa i prilaz je nemoguć.

Oranice i sjenokoše

Najviše je imena očuvano povezanih s oranicama i sjenokošama, a počet ćemo s *Bokom*.

Bok

Najvažniji je predio za Kobilince odvajkada bio *Bok*, nekoć zvan i *Bok kobilinski* gdje su i Mlačani, Goričani i dr. također imali zemlje i sjenokoše. Zabilježen je tek od 17. stoljeća, no jamačno se radi o znatno starijem imenu jer se u Turopolju već 1403. spominje gaj *Bok* blizu Rakitovca. Riječ je o velikom području koje sa zapada omeđuje selo, sa sjevera i istoka kanal negdašnjega potoka *Bapče* (ili *Ludvič* v. gore),

a s južne strane *Gajec*. Osnovno je značenje apelativa *bok* 'strana' pa prijenosom značenja i 'dio tijela', no nejasnog je podrijetla (ERH, I 72 – 3). Ovaj je predio dobio ime po svojem obliku (v. sliku 3). Takva se područja omeđena vodama u Turopolju (i šire dakako) nazivaju *Bokom* (npr. *Črnkovečki bok*). Nama je mnogo interesantnije da o tome svjedoče još dva toponima *Bočec* i *Mali Bočec* koji su se nalazili jedan pored drugoga na dijelu današnjega raskrižja obilaznice i ceste za Rakarje. Oba ova potokom Rakaricom omeđena toponima gotovo su istoga oblika kao i "veliki" *Bok* (v. sliku 4).

Danas će se uglavnom čuti da netko ima zemlju *vu Boku*, međutim, manje je poznato da je unutar samoga *Boka* postojalo mnogo drugih imena koja su kroz povijest iščezla. Očuvani su primjerice *Zavrtnica* (< *iza vrtov*), crkvena zemlja *Popovo* i *Sep*, što je staro ime. Spominje se kao *Zeep* još 1635. godine kao Jureniceva zemlja, ali ima drugdje i starijih zapisa već 1333. godine u Čiču. Apelativ je u vezi s glagolom *sipati* i *suti* (< **supti*, usp. *nasuti* – *naspeš*), što nam možda govori kako je toponim nastao. S druge strane, vjerojatno je najnovijega postanja toponim *Melinišče* / *Melenišče*. Riječ je o vrlo raširenom toponimu koji znači "mjesto gdje je (bio) mlin". Nalazio se na krajnjem jugoistočnom dijelu Boka prema Lazinama, dakako uz potok. Zanimljivo je da se ni najstariji ne sjećaju da je tamo ikada bilo mlina, no zapravo možemo gotovo u potpunosti odrediti vrijeme njegova nastanka. Kad je točno srušen, ne znam, ali sam uspio pronaći dokument koji se tiče upravo njegove izgradnje 1848. Za to su zaslužna dva Kobilinca: Stjepan Jurenić (1806 – ?) i Stjepan Miloš (1818 – 1852). Nakon izgradnje, ubrzo je stigao dopis grofice udove Elizabete Erdödy, ladarice susjedne Lazine, koja je tvrdila da su ova dvojica sebi prisvojili "falat" (komad) njene zemlje. Naime, oni su, kako piše u pismu, "putem nezakonitim" na njenoj zemlji podigli mlin, odnosno *stesku melinsku* (vodeničnu branu) na njenu zemlju prislonili, čime su, citiram, "mene ne samo u mirnom od vieka ladanju ondie imane moje zemlje Lazina zvane bantovali, nego i pol potoka istoga [Bapče, o.p. autor], kak i istu zemlju upiranjem mlinske zgradje svojevotjno takorekuć prisvojiti usudili su se – čim naravski meni velika šteta nanjena bi". Tamo je uistinu nekoć bilo imanje Erdödyjevih što su stari ljudi zvali *Marof*.⁶ Dana 6. 11. 1848. skupili su tamo župan Albert Modić i neki prisežnici, izaslanici grofice Erdödy, optuženi Miloš i Jurenić te mnoštvo "bližnjeh tam dojdüceh susedov" iz Kobilica. Donesena je pogodba "zarad susedstva, mejaštva i prijateljstva" da će dvojica Stjepana o vlastitom trošku dovesti komisiju najkasnije do travnja 1849. koja će utvrditi može li taj mlin tamo stajati te ako da, "pod kakovemi naredbami i popravki". Zatim su se optuženi obvezali da će pokriti sve troškove ako dotični melin kakvoga kvara "bi zrokuval". Njihov je odvjetnik također potvrdio da će njegovi klijenti platiti "stroške ishajanja" turopoljske komisije i predstavnika grofice Erdödy u iznosu od 13 tadašnjih florina inače će biti kažnjeni i to ni manje ni više nego "pod kaštigu executije [egzekucije], kotera njim kratkem putom napraviti se more". Čini se da je prošlo sve u redu, budući da je mlin još barem 10 godina poslije tamo stajao, a što se nakon toga dogodilo, trenutno mi je nepoznato.

6 Kasnije je to postalo imanje grofa *Turentaksija* (iz bavarske plemićke obitelji Thurn i Taxis).

Od starijih imena u Boku se još javljaju sinokoša *Srede Boka* (zacijelo u središtu Boka), *Dugava* i *Pod Dugavami* nepoznatoga prostiranja, *Veliki Del*), možda i sinokoša zvana *Pri Babče*. Slično kao i *Bok* pojavljuje se i apelativ *kut* ali ne nužno uz vodu, što se u Kobilicu čuva kao *Kutmenica*, odnosno *Pod Kutmenicum* (pod šumom).

Zapad i jug

Zapadno od Kobilica preko mosta na pleškom kanalu (a prije toga na Rakarici) nalazila se zemlja lako dokučljiva imena *Prekmasteca*. Ispod *Prekmasteca* je o izvornom obliku tla svjedočio predio zvan *Vudol*, što će biti stari apelativ koji se u hrvatskom jeziku u potpunosti izgubio. Najbolje je sačuvan upravo u Turopolju i to samo u toponimima. Spominje se prvi puta već od 13. i 14. stoljeća (Dickenmann II, 165), a kasnije (17. st.) i kao *Valentova vodol*. Riječ je u vezi sa starim slov. *odol*, polj. *wądol*, rus. *udól* itd. sve u značenju 'nizina, dolina'.

Sve su te zemlje, gajeve i vode Kobilincima, Rakarcima, Plešanima itd. oduzele bivša vojska i država. One su ograđene i zatvorene za javnost pa su i njihova stara imena uglavnom zaboravljena. Zaboravljeno je i selo *Ilenjak* koje se u povijesnim izvorima različito pisalo kao *Ilovnjak*, *Ilovenjak*, *Ilovinak* itd., a zadnji se put spominje 1734. (PT I, 335). Pogledamo li starije karte, vidimo da se to selo smjestilo između potoka *Bapče*, *Ilenjaka* (nekoć zvanoga i *Rakarička*), *Berega* (pokraj *Prudnice*) te šume *Lužec*. Poznato je po tome što je očuvana stara predaja gdje neki tvrde da je tamo crkva propala u zemlju, a drugi da je propala u duboku vodu gdje su bili *Viri*, odnosno tamo gdje se *Ilenjak* / *Rakarička* ulijeva u *Bapču*. Nažalost i tamo je onemogućen pristup. Zanimljivo, postoji nesuglasnost o tome gdje se točno ovo selo nalazilo. U Turopoljskom leksikonu (TL, 502) stoji da se selo nalazilo tamo gdje je danas ulica *Ilovnjak* u Rakarju, dok ga npr. AntoniĆ (2019: 336), prema katastru, smješta gdje i mi. Tamo su kasnije i Kobilinci Djankovići, Trupčevići i Kirinići imali zemlju premda je predio pripadao pleško-rakarskoj općini. Ime je izvedeno iz osnove *il-*, od čega je npr. i *ilovača* što nas upućuje na svojstva toga potoka.

Pored *Vudoli* i zemlje zvane *Cirkveno* (1807.), gdje su Kirinići imali zemlju, s druge strane piste, prema Kobilicu se nalaze *Sela*, odnosno *Na Sele* (o tome v. dolje). Tamo su nekoć bile kuće, no ime je starije od njih. Godine se 1805. spominje zemlja *Pri Viničaru na Seleh*, gdje su pak Trupčevići imali zemlju. Viničar je staro prezime iz Rakarja s dvornim mjestom gdje su danas *Župetići*. Tu se u imenu *Sela* čuva starije značenje 'imanje', a slično je i s pašnjakom *Selce* u Kobilicu pored *Čuvla*, gdje izvorno nije bilo kuća. U povijesnim se ispravama, međutim, pojavljuje još cijeli niz imena koja upućuju na oblik i sastav tla: sinokoša *Pod čretom* (1806.) < *čret* 'močvarno mjesto, obično u šumi gdje raste šaš', što se obično povezuje s litavskim *kirsti* 'rezati', što bi upućivalo na izvorno značenje 'iskrčeno mjesto u trstiku' (ERH, I, 112). Zatim sinokoša *Pesek* (1805.), *Peščenka poley Gradišča tako zvana* (1671.) koja upućuje na pješčani sastav tla. Na to upućuje možda i *Poloj* te *Pod Polojem* (1799.) koji se navode uz Rakaricu, gdje se možda čuva staro značenje 'vlažno mjesto uz vodu'. Isto tako je moguće da

se taj toponim odnosi na ljudsko (ne)obrađivanje zemlje u značenju 'zemlja koja se ne obrađuje; dio polja za okretanje kola, pluga', dok Miklaušić (1994: 337) za *poloj* bilježi značenje 'travnik uz vrt'. U tom bi slučaju uz *Poloj* pripadali i brojni apelativi od kojih su postala stara kobilinska (i turopoljska) imena poput *Velike ledine* (1634.), *Ledinica s polojem*, sinokoša zvana *Skradnja senokoša* (skradnji = zadnji), *Sinokošica*, *Vrtišče*, *Duga Celina* (1634.). Po smještaju i po podrijetlu ne sasvim jasna ostaju ipak zabilježena imena: *Kračica* (1634.), *Kračina*⁷ (1805.), *Krivača*⁸ (1634.) i *Pod krivača* (1638.) te neka udolina zvana *Mejnica* (1634.) što je zacijelo izvedeno iz *meja* 'granica', ali je nepoznata njezina lokacija. *Kračica* 'svinjska potkoljenica' je u vezi sa slov. *krača* '(svinjska) potkoljenica' pa ime može biti metaforičkoga postanja. Vjerojatnije je ipak da u pozadini imena leži drugo slovensko značenje *krača* 'Pflugwende' (v. Bezljaj 1956: 296 – 7), odnosno ono što je u turopoljskim govorima postalo *Poloj*, dakle 'mjesto gdje se okreće plug'. U toponimu *Kračica* bilo bi onda očuvano starije značenje toga apelativa i bili bi u vezi s imenicom *krak*, *korak* te hrv. star. i češ. *krok* 'korak'.

Južno od Kobilica, s desne strane na ulazu u selo nalazi se *Pašinec* jer se tamo paslo blago, a spominje se još 1805. Iz toga dokumenta saznajemo da se *Pašinec* nazivao i *Dužinska živica*. Ispod *Pašince* su *Gnojnice*, što također upućuje na ljudsku djelatnost. Treba međutim naglasiti da je cijelo područje u katastru nazvano *Gnojnice*, što neće biti točno, jer se južno od Kobilica nalazi još mnogo toponima poput *Bevčica*, *Zagarčica*, *Laze / Lazi*, *Pod trjnjem*, *Ledina*, *Loparčnica*. Potonji je toponim nejasnoga podrijetla i motivacije, ali može se prepoznati apelativ *lopar* 'lopata za kruh; vrsta cvijeta; dio vodenice (Miklaušić)'.

Ostale motivacije

Ovdje se nalaze neke veće značenjske cjeline koje obrađujem zajedno.

Imena povezana s krčenjem šuma

Kad su naši predci u srednjem vijeku došli na današnje turopoljsko područje, dočekala ih je velika, neprekidna šuma od Plesa do Turopoljskoga luga i dalje (TL, 614). Oni su kroz stoljeća polako krčili te šume i pravili si prostor za prva naselja te stvarali obradive površine za uzgoj poljoprivrednih kultura. Ti su procesi raskrčivanja ostavili traga u turopoljskim govorima, pa tako pronalazimo i povezane toponime na području Kobilica. Naravno, ta imena ne moraju nužno biti stara jer su se apelativi od kojih su ta imena izvedena sačuvali sve do današnjega dana. Najpoznatiji i najučestaliji su primjeri poput: *Lazi / Laze* na potezu između Kobilica i Zmaja. Riječ je o predijelu koji je do otprilike kraja 18. i početka 19. stoljeća bio dio Kobilinske šume, nekoć zvane *Loza kobilinska* (v. gore). Osim toga u povijesnim dokumentima možemo pronaći još brojne toponime od kojih su samo na prostoru Kobilica npr:

7 Možda od pridjeva *kratak*?

8 Odnosi se na neravnu, krivu zemlju?

Lazec (1634.) koji vjerojatno odgovara toponimu *Lazec po Lušcem* (1671.), *Na laz* / *Na laze* (1807.) *Mali laz* (1807.), *Štriglji na laz* (1807.), *Laz na Velikeh ledinah* (1760.), *Veliki laz* (1638.). Apelativ *laz* 'krčenjem načinjen prolaz', 'obradivo tlo nastalo krčenjem' u vezi je s glagolom *laziti* koji prepoznajemo u izvedenicama poput *ulaziti*, *izlaziti*, *nalaziti* te npr. s turopoljskim *vlésti*, *vléznuti*. Riječ je sačuvana u brojnim slavenskim jezicima, npr. slov. 'travnato očišćeno zemljište u šumi ili blizu šume', rus. *láz* 'tijesan prolaz, kozja staza', star. češ. 'krč, laz, pašnik pri šumi' itd. Od toga apelativa dakako je i izvedeno i ime susjednoga naselja *Lazine*. Osim *Laza* pronalazimo i *Krč* 'iskrčeno mjesto u šumi', 'iskrčeno zemljište za obradu', 'gusta šuma' itd. S velikim brojem značenja *Krč* i njegove izvedenice kao što su *Krčovina/Krčevina* koja se nalazi iza *Gajca* prema *Lazinama* te u povijesnim dokumentima npr. *Krč* (1634.), *Krčec*, *Krčic*, *Pod Krčicem* (1807.) itd. čest su toponim u Turopolju.⁹

Imena koja se odnose na uklanjanje stabala i raslinja ima mnogo više u Turopolju; npr. *Trebež* u susjednoj *Lazini* (usp. glagol *trijebiti*). Međutim spomenut ću tu još zemlju *Sekiricu* koja se nalazila djelomično tamo gdje je veliki parking u Kobiliću, a djelomično na današnjoj obilaznici. Spominju se prvi put 1805. dva imena *Sekirica* i *Pod Sekiricum* u nasljednim sporovima zadruge Trupčević koja je tamo imala zemlju. Ako u pozadini imena nije njezin prvotni oblik, onda je zemlja vjerojatno dobila ime po tome što se "sekiricom" pripremao teren za obradu zemlje. Usporedi na Lomnici zemlju slično zvanu *Širočka*. Osim mehaničkim postupcima, šume, korov i raslinje mogli su se uklanjati i paljenjem o čemu nam svjedoči ime *Zagarčica* smještena južno od samoga sela uz šumu. Na tom je mjestu na starim kartama još uvijek vidljiva šuma, dakle riječ je o imenu novijega postanja (19. st.). Mislim da je ovo ime u vezi s glagolom *gorjeti*, *izgarati*. Usp. primjerice u ruskom *gar* 'spaljeno mjesto u šumi'.

Imena povezana s biljnim svijetom

Zemljopisna imena izvedena iz flore i faune jako su česta u hrvatskoj toponimiji općenito. U Turopolju takvih imena ne manjka, a s područja Kobilića izdvojio bih imena zemalja kao što su: *Pod trjnem* (uz šumarak pokraj *Zmaja*), *Trnovec* (1806.), *Trnac* (1805.) < *trn*; *Pod rastjem* < *hrast* (vjerojatno *Prekmasteca*) te *Jesenje* 'mjesto s jasenovima'. U fasiji obitelji Gjuranih 1760. godine spominje se pored zemlje Šimona Jurinića (Jurenića) zemlja *Sipkovicza seu Book dict.* odnosno *Šipkovicza ili Bok zvana*. Vjerojatno se misli na zemlju u Boku koja se zvala *Šipkovicza*, a ne na čitav Bok. Sto je godina ranije 1634. spomenuta i zemlja *Šipkovščica*, no ne znam odnosi li se ona na istu zemlju ili ne. Apelativ *šipek* izveden je iz staroga apelativa *šip* 'trn, bodlja' (usp. rus *šip* 'trn'). Osim toga, u dokumentima se spominje i neka zemlja *Kostanjica* te *Konopljička* koja se nalazila na *Loparčnici* između *Rakarja*, *Gorice* i *Zmaja*, a od apelativa *vrba* izvedena je *Vrbščica* koja se spominje u 17. stoljeću, no bez konkretnih podataka o lokaciji. Ta nam imena upućuju na biljni svijet koji se nalazio na tom

9 Valja spomenuti i važan turopoljski spomenik *Krčka vrata*, odnosno *Vrata od krča* koji je podignut 1779.

području ili kulture koje su se sadile u određenim predjelima. Na području Kobilica nisam pronašao imena izvedena iz životinjskih naziva.

Imena zemalja od antroponima¹⁰

Osim navedenih, jedan je od najčešćih motivacija imenovanja nekih predjela po vlasniku te ih nazivamo toponimima postalim od antroponima (imena, prezimena i nadimaka ljudi). Takva su imena obično "mlađega" postanja, ali nije ni rijetko da ostanu sačuvana i neka starija imena. U Kobilicu je vjerojatno jedan od starijih toponima takvoga postanja *Bevčica*. Inače radi se o imenu na prvu nejasnoga podrijetla koje po mojem mišljenju treba izvoditi od prvotnoga **Belčica*, što bi trebalo biti od nekakvoga nadimka *Belec* i slično. To mi se čini najuvjerljivijim s obzirom na to da se već 1634. godine u diobi imovine obitelji Jurenčić spominju dvije susjedne zemlje *Bevčevščica* i *Belčev grm*. Obje se zemlje navode da se nalaze uz *Lozu kobilinsku*, što dodatno govori našoj tezi u prilog. Moguće je da je zbog nespretnosti izgovora imena *Bevčevščica* (što je kasnije pojednostavljivano kao *Bečevčica* i *Bečevščica*) kroz stoljeća došlo do ispadanja pojedinih glasova. Starijeg su postanja i *Škornjačka*¹¹ (1806.) prema obitelji Škornjak koja je u 16. i 17. stoljeću nastanjivala Kobilic te očuvani toponim *Krajačice* (1760.) koji se nalazi na ulazu u selo s lijeve strane gdje su danas izgrađene kuće. Izveden je iz *krajač* 'šnajder, krojač', a toponim je mogao nastati prema prezimenu velike plemićke obitelji Krajača koja je krajem 15. i početkom 16. stoljeća doselila u Turopolje te nastanjivala ponajprije Lukavec, Hrašće i Veliku Mlaku (Sirk 2014: 369 – 70). Od osobnih imena su izvedena imena i sljedećih obližnjih zemalja poput *Marenka* pokraj *Sekirice* – Izvedeno iz imena *Maren* s pomoću *-ka*.¹² Svakako treba spomenuti i zaboravljenu zemlju zvanu *Kirinovčica* koja se spominje od 1740., a nalazila se negdje na *Rakarskom polju* pored *Velike Ledine* i *Loparčnice*. Ime joj dakako potječe od prezimena obitelji *Kirinić* koja joj je jamačno bila vlasnikom.¹³ Vjerojatno ovdje spada i zemlja *Turčinica* koju je zabilježio i Miklaušić (1994). Spominje se prvi puta davne 1634. godine i nalazila se negdje *Prekmasteca* uz potok *Bapču*. Ime je postalo možda od kakvoga nadimka *Turčin*.¹⁴ Iste se godine u kotaru Kobilinskom spominju zemlja *Pucekovička* i *Pucekoviča selo*.¹⁵ To nam sugerira da su pripadnici roda *Pucekovića* koji se 9 godina ranije 1625. po prvi puta spominju u Kučama (PT I, 345) u 17. stoljeću imali svoje posjede i u Kobilicu. Povrh toga, u starijim ispravama pronalazimo još i *Petrinke* (1740.), *Ferkovščica* (1807.) < *Ferko* < *Ferdinand*; *Viteska* (1805.) što je izvedeno iz prezimena *Vitez*, odnosno obitelji koja danas nastanjuje

10 Antroponimi su vlastita imena kojima se imenuju ljudi.

11 Nije očuvano ime.

12 To je tvorbeno istovjetno kobilinskim prezimenima *Jurenčić* i *Mirenić* < *Juren* i *Miren*.

13 To je pak prezime postalo od imena Kirin, Kvirin; usp. latinski *Quirinus*.

14 Zanimljivo je da je upravo taj nadimak postojao u Kobilicu u 20. stoljeću, a pripadao je jednom članu obitelji Kirinić.

15 *Selo* je ovdje u značenju 'imanje'.

Kobilić.¹⁶ Problematično je to što Vitezi nisu imali svoje zemlje do ukinuća kmetstva 1848., pa se ime zemlje možda odnosi na negdašnju kobilinsku plemićku obitelj *Gjuraniča* koja je u 18. stoljeću u potpunosti napustila Kobilić. U dokumentu se iz 1635. godine spominje *Martin Gjuranich drugačije Vitez* iz Kobilića. Iste se godine spominje i *Jaguninsko selo* na području Kobilića, što će biti od prezimena *Jagunić* koje sam pronašao u povijesnim ispravama 17. stoljeća.

Ekskurs: o imenu nejasnoga podrijetla – Bapče i Prudnica

Stara cesta koja je vodila iz Kobilića do Črnkovca dijelila je dva predjela: desni koji se protezao sve do "tjemena" potoka Bapče nazivao se *Bapče*, a lijevi se dio nazivao *Babečina*. Jasno je da su oba imena u svezi, no točno podrijetlo nije u potpunosti jasno. O tome sam pisao u (Perković 2025a), a ovdje ću samo reći nešto o zbrci oko toga imena. Naime, u Turopoljskom leksikonu (TL, 34) i u drugoj literaturi (npr. nedavno Ladić i Budeč 2011: 158 – 160; objavljeno i u prošlom 12. broju *Luči*) se današnje Bapče brzopleto i pogrešno izjednačava sa selom koje se od 15. stoljeća spominje pod imenom *Babcha* i sl. Pogledamo li kartu prve jozefinske topografske izmjere 1782.-3. (v. sliku 1), vidjet ćemo da su nekoć postojala dva sela: *Bapče* i *Prudnica* (pišem standardizirane, a ne lokalne inačice). Na zemljovidu se vrlo jasno može vidjeti da se današnje mjesto Bapče nalazi na mjestu imenovanom kao *Pronicza*, a da se staro selo *Babcsa* nalazi s druge strane kobilinskoga Boka, onkraj potoka Bapče nasuprot zemlje zvane *Zavrtnica* u Boku, odnosno, kao što sam gore napisao, desno od stare ceste za Črnkovec. Pridodamo li k tomu činjenicu da stariji ljudi pamte da se nekoć za današnju *Bapču* i mještane govorilo gotovo isključivo *Pru(d)nica* i *Pru(d)ničani*, a ne *Bapče/Bapča* i *Bapčani*, postavlja se pitanje, što se točno dogodilo?

Iz prve matične knjige stanja duša župe Šćitarjevo s konca 18. stoljeća pronalazimo još uvijek spomen ta dva sela. Selo *Bapče* ima dvije kuće (kao što se vidi na zemljovidu) i dvije obitelji: *Zaverskij* (*Završki?*) i *Pavleković*. Potonji su možda imali rođake u Kobiliću u to vrijeme jer je i tamo živjela jedna porodica Pavlekovića. U *Proniczi* je živjelo 4 obitelji: Pavleković, Čumpek, Novosel i Ridjanec. Otprilike do 1815. godine obitelj Zaverskij odlazi iz Bapča, a obitelj se Pavleković seli u Prudnicu. Kako bi se obitelj Pavleković iz Prudnice razlikovala od novopridošlih došljaka iz susjednoga sela, bivaju prozvani obiteljskim nadimkom *Pruni* (*Prudni*), a novaci Pavlekovići dobivaju nadimak *Lukinec* (*Lukinci*). Isprva ti potonji bivaju pisani latinskim *Pavlekovich seu Lukinecz Babchensis* 'Pavleković ili Lukinec od Bapča'. Oba su obiteljska nadimka očuvana sve do danas. Nejasnim je međutim ostalo pitanje zašto je nakon nestanka sela Bapče, župnik odlučio selo Prudnicu prozvati Bapčem, a Prudnicu nikad više ne spomenuti. Dakle, svi dokumenti koje se prije 19. stoljeća odnose na Bapče, odnose se na selo koje danas više ne postoji. Smatram da bi ovaj fenomen trebalo dodatno istražiti ne bi li se doznalo što je točno uzrokovalo takvo preimenovanje; tim više

16 Vitezi su krajem 19. stoljeća iz Rakarja kupili dvorno mjesto 3 u Kobiliću od Vinka Seitza koji ga je prije toga kupio od grane Janječića-Škvorca koji su napustili Kobilić.

što je u narodu očuvano izvorno ime *Prudnica*. Prudnica je nastala nekad u drugoj polovici 16. ili u 17. stoljeću jer se ne spominje u glagolskoj bilježnici župe Šćitarjevo 1524. – 1526 (Ladić i Budeč 2011).

Završna riječ

U ovom sam članku pokušao ukratko prikazati samo jedan mali isječak nekadašnjega bogatog toponimskog korpusa koji su naši predci stoljećima prenosili s koljena na koljeno. Ovo je dakako samo "grubi" početak, a još je mnogo posla preostalo da se slika Kobilica ukalupi u jednu veću cjelinu Turopolja. Podatci koje sam skupio u drugim naseljima poput Kurilovca, Donje Lomnice, Kuća itd. daju nam još jasniji i bolji uvid u stari "mozaik" turopoljskih toponima. Tek ćemo pomnom analizom svih prikupljenih toponima moći zaviriti u dijelove turopoljske prošlosti i povijesti koji nam nisu sačuvani u povijesnim ispravama. U sljedećim ćemo brojevima predstaviti povijesna zemljopisna imena drugih turopoljskih naselja u *Polju*.

Što se Kobilica tiče, on se, kao i susjedno Rakarje, širi te je samo pitanje vremena kada će se konačno pripojiti Velikoj Gorici. Tako će se i onaj mali broj imena koja su se očuvala nestati iz uporabe, ali će barem biti sačuvana u ovom obliku. Nadam se da će ovaj rad pomoći mlađim Kobilincima da nauče, a starijima da se podsjetite, gdje su njihove zemlje bile i kako su ih njihovi predci zvali.

Izvori i literatura

1. Hrvatski državni arhiv, fond HR-HDA-49 *Plemenita općina Turopolje – Acta divisionalia*

Krat

- ERH 1 = Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskog jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- HMR = *Hrvatski mjesni rječnik*. 2016. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- MT 1 = Laszowski, Emilij, 1904. *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja*, Zagreb, Antun Scholz.
- PT I, II = Laszowski E. 1910/1911. *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*. Antun Scholz. Zagreb
- TL = Klemenčić, Mladen (ur.), Matković Mikulčić, Katja (ur.) i dr. 2021. *Turopoljski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb
2. Antičić, Nikolina. 2019. *Reconstruction of the settlement system in medieval Turopolje: examples of archaeological sites of Šepkovića and Okuje (13th -16th centuries)*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.
 3. Bezlaj, France. 1956. *Slovenska vodna imena I*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana.

4. Dickenmann, Ernst. 1966. *Studien zur Hydronimie des Savesystems II*, Heidelberg.
5. Ladić Zoran i Goran Budeč. 2011. Glagoljska Bilježnica šćitarjevačkog župnika od 1524. do 1526. godine. Prilog proučavanju crkvenog i seoskog života u zagrebačkoj okolici u ranom novom vijeku u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 29. Zagreb.
6. Lang, Milan. 1911. Samobor. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Knj. 16. HAZU.
7. Miklaušić, Vojko. 1994. *Plemeniti puti*. Matica hrvatska Ogranak Velika Gorica. Donja Lomnica
8. Perković, Josip 2025a. *O toponimu Bapče/Bapča i podrijetlu turopoljskih toponima na -če*. *Studia lexicographica*. Vol 19. br. 36. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
9. Perković, Josip 2025b. Postanje i datiranje nekih obiteljskih nadimaka u turopoljskome mjestu Kobilici. u *Hrvatski jezik*, Vol. 12. br. 1, Institut za hrvatski jezik.
10. Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden Marketing. Zagreb.

Dodatak 1 – Toponimi (kurzivno su napisani toponimi potvrđeni samo u povijesnim ispravama)

1. Babečina	22. Gorenci (Gorence)	44. <i>Leuštekov</i>
2. Bapče	23. Ilenjak (<i>Ilovnjak</i>)	45. Loparčnica
3. Bapča (potok)	24. <i>Jaguninsko selo</i>	46. <i>Loza kobilinska</i>
4. <i>Belčev grm</i>	25. <i>Jesenje</i>	47. <i>Lozica</i>
5. Berek	26. Kirinče	48. Ludvič
6. Bevčica (Bevševščica)	27. <i>Kirinovčica</i>	49. <i>Ludvič (potok)</i>
7. Bočec	28. <i>Kobilinščica</i>	50. Mali Bočec
8. Bok	29. <i>Konopličke</i>	51. Marenka
9. Brajnevin	30. <i>Kostanjica</i>	52. Marof
10. <i>Celina</i>	31. <i>Kračica</i>	53. <i>Mejnica</i>
11. Cirkveno	32. <i>Kračina</i>	54. <i>Melinišče (Melenišče)</i>
12. Čički gaj (<i>Čička loza</i>)	33. <i>Krajačica</i>	55. Na Sele
13. Čuvel	34. <i>Kratka štrigljava celina</i>	56. Ograda
14. Dolenci (Dolence)	35. <i>Krč</i>	57. Pašinec
15. <i>Dugave</i>	36. <i>Krčic</i>	58. <i>Peščenska</i>
16. <i>Dužinska živinca (Pašinec)</i>	37. <i>Krčovina</i>	59. <i>Pesek</i>
17. Dvanajst rali	38. <i>Krivača</i>	60. <i>Petrinke</i>
18. Filičina šudrana	39. <i>Laze (Lazi)</i>	61. <i>Pilevina</i>
19. Gajec	40. <i>Laz na velikeh ledina</i>	62. <i>Pod čičkum lozum</i>
20. Gmajne	41. <i>Lazec</i>	63. <i>Pod čretom</i>
21. Gnojnice	42. <i>Ledina</i>	64. <i>Pod Dugavami</i>
	43. <i>Ledinica</i>	

65. Pod Kutmenicum
(Kutmenica)	79. Pucekoviča selo	94. Trnovec
66. Pod Krčicem	80. Pucekovička	95. Turčinica
67. Pod Krivača	81. Rakarica	96. Velika ledina
68. Pod polojem	82. Rakarička (Ilenjak)	97. Veliki del
69. Pod rastjem	83. Selce	98. Veliki laz
70. Pod Sekiricum	84. Sekirica	99. Viri
71. Pod trjnem	85. Sep	100. Viteska
72. Poloj	86. Sinokošica	101. Vraneš
73. Popovo	87. Stari gaj	102. Vrbščica
74. Pri Bapče	88. Šipkoviča (Šipkovščica)	103. Vrtišče
75. Pri Viničaru na Seleh	89. Škornjačka	104. Vudol
76. Prekce	90. Skradnja senokoša	105. Zagarčica
77. Prekmasteca	91. Lužec	106. Zavrtnica
78. Prud	92. Tratina	107. Želinski gaj (Želijne)
	93. Trnac	

Dodatak 2 – Zemljovidi

(Slike 1 i 2 preuzete su sa stranice <https://maps.arcanum.com/en/>)

Slika 1: Zemljovid jozefinske topografske izmjere 1782-3. Može se vrlo jasno vidjeti staro selo Bapče te Prudnica (danas Bapče).

Slika 2: Zemljovid treće austrijske topografske izmjere (druga polovica 19. st).

Slika 3: Očuvani toponimi Kobilice i njihova približna lokacija na najstarijoj satelitskoj slici iz šezdesetih godina prošloga stoljeća.

Slika 4: Očuvani toponimi Kobilice i njihova približna lokacija.

SJEĆANJA NA PREMINULE U 2024.

**Odajemo počast njihovu radu i utjecaju,
čuvamo kolektivnu povijest i suosjećanje
unutar zajednice u kojoj su djelovali - u
našemu Turopolju.**

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

ALEKSANDAR SAŠA BOŽIĆ

(Sisak, 1956. – Velika Gorica, 16. 2. 2024.)

IZVOR: „GLASNIK TUROPOLJA“
TEKST I FOTOGRAFIJU USTUPILA OBITELJ BOŽIĆ

U ranim jutarnjim satima 16. veljače 2024. nakon duge i teške bolesti preminuo je Aleksandar Saša Božić, poznati velikogorički novinar i publicist, osnivač i vlasnik te dugogodišnji urednik, novinar i fotograf *Glasnika Turopolja*, prvih privatnih novina u Republici Hrvatskoj, osnovanih 1991. godine.

Javnost će ga pamtit i po mnoštvu knjiga, monografija, časopisa, brošura koje je napisao ili uredio. Aleksandar Božić, novinar i publicist, rođen je u Sisku 1956. godine. Od srednje škole bavi se novinarstvom.

Piše za studentski tisak, a od 1979. do 1983. godine uređuje velikogorički omladinski list Ključ.

Od kraja sedamdesetih je radnik Radija Velike Gorice, a od 1984. i zaposlenik Radija na kojemu je novinar i urednik sve do demokratskih promjena. Od 1978. do 1990. godine dopisnik je Večernjeg lista iz Velike Gorice, a piše i za Vjesnik. Godine 2005. i 2006. surađuje i s Radiom 101.

Godine 1990. zapošljava se u Republičkom centru za obavješćivanje pri Ministarstvu obrane Republike Hrvatske. Dragovoljac Domovinskog rata je od 22. listopada 1990. godine i sudionik do srpnja 1994. godine. Odlikovan je spomenicom Domovinskog rata 1990.-1992.

S nekolicinom prijatelja 1991. godine osniva prve velikogoričke privatne i nezavisne novine *Glasnik Turopolja (Pokuplja, Posavine i Vukomeričkih Gorica)* koje uređuje od prvoga broja pa sve do 2015. godine.

Nagrađen je priznanjem Zagrebačke županije kao urednik *Glasnika Turopolja* za promicanje slobode govora, višestranačja i demokracije (1999.).

U radnoj mladosti bavio se sportom, kulturnim i društvenim radom. Od 1975. godine član je Dramske grupe KUD-a Ivan Mladen iz Velike Gorice, a od 1977. je voditelj i redatelj Grupe idućih 12 godina.

S Josipom Vuksanom i Željkom Stepanićem 1977. godine osniva rukometni klub *Radnik* (danas HRK Gorica) kojem je bio predsjednik sve do 1981. godine. Od 2006. godine predsjednik je ženskog odbojkaškog kluba *Azena Velika Gorica* sve do 2018. godine.

Jedan je od obnovitelja Ogranka Matice hrvatske Velika Gorica 1990. godine i prvi urednik matičinog kulturnog časopisa LUČ. Sudjeluje u pripremi, organizaciji i tiskanju više značajnih velikogoričkih kulturnih i književnih projekata kao autor, urednik ili nakladnik.

Organizirao je spašavanje vrijednih umjetnina 1991. godine iz ratom razrušene crkve u Pokupskom. Zajedno s Višnjom Huzjak autor je kataloga i izložbe o spašavanju pokupskih umjetnina. Izložba je održana krajem rujna 1991. godine u Muzeju Turopolja.

Autor je izložbe i kataloga Srušene crkve Banije te izložbe i kataloga Velika Gorica u Domovinskom ratu 1991. – 1995., koju je ostvario u suradnji s Udrugom pripadnika 153. brigade HV-a. Obje su održane u Muzeju Turopolja.

Autor je dvije samostalne izložbe fotografija, a sudjelovao je i na nekoliko skupnih izložbi udruga umjetnika grada Velike Gorice na kojima je izlagao svoje slike i fotografije, prvenstveno na temu prirode Turopolja i Vukomeričkih Gorica.

Uredio je i objavio reprint izdanja sva tri toma *Povijesti Turopolja* Emilija Lszowskog u suradnji s Plemenitom općinom turopoljskom.

Urednik je i nakladnik trilogije Miljenka Muršića *Zakaj su Turopolke lepe* i knjige priča za djecu *Sijač sreće* Božidara Prosenjaka.

Urednik je i nakladnik knjige *Zeleni Juraj* Višnje Huzjak (1992.) i *Mraclin- slike iz povijesti* (1993.).

Uredio je i više knjiga članova Matice hrvatske Ogranak Velika Gorica. Urednik je i nakladnik knjige DVD-a Bučica 1960.-2010. i ponovljenog izdanja DVD Bučica 1960. – 2020. autorice Barice Sakoman Božić.

Urednik je kataloga izložbe slika *Pokupsko '95* održanoj u Muzeju Mimara u Zagrebu 1996. godine. Urednik je *Gospodarskog imenika Grada Velike Gorice i Općina Kravarsko, Orle i Pokupsko 1999. godine*.

Uredio je i grafički oblikovao više turističkih prospekata Velike Gorice. Fotografije je objavio i objavljavao u monografijama Velike Gorice, Zagrebačke županije i Općine Pokupsko. Grafički je oblikovao monografiju *50 godina buševskog šaha* u kojoj je napisao poglavlje o povijesti velikogoričkog šaha poslije Drugog svjetskog rata. Autor je fotografija i nakladnik monografije o drvenim kapelicama *Drvene ljepotice turopoljskog kraja* Igora Maroevića.

Autor je monografije *153. brigade HV-a Velika Gorica* (2002.), za koju je, zajedno s koautorom Damirom Goršetom dobio plaketu Zagrebačke županije 2003. godine. Monografiju je nakladnik Glasnik Turopolja izdao u suradnji s Udrugom pripadnika 153. brigade HV-a Velika Gorica.

Autor je monografije razglednica velikogoričkog kraja *Pozdrav iz povijesti* koju je napisao s Višnjom Huzjak (2006. godine). Autor je i nakladnik serije velikogoričkih razglednica.

Autor je monografije *Kojnača sto godina velikogoričkog tramvaja* objavljene u suradnji s Turističkom zajednicom Velike Gorice.

Napisao je monografiju *Posavina turopoljska, Općina Orle* 1995. – 2015. kao i monografiju *Sto godina DVD-a Kurilovec*. (2013.). Autor je monografije Lovačkog društva *Trčka Novo Čiče* (2015.).

Bio je urednik, nakladnik i suradnik na monografiji o NK Radniku, autora Ivana Mišerića (2016.) Napisao je i uredio monografiju o VG Komunalcu (2017.). Grafički je pripremio i uredio monografiju o NK Dinamu Hidrel Novo Čiče.

Godine 2019. pokrenuo je *Velikogorički zbornik*, časopis za povijest, kulturu i narodnu baštinu Turopolja i do 2024. su izašla 4 broja.

Jedan je od osnivača i prvi predsjednik *Etno udruge Turopoljska Posavina* u čijoj ediciji je kao autor, suradnik ili urednik izdao dvije knjige: *Kućna zadruga obitelji Stuparić* (2020.) i *Seljačke bune u hrvatskoj Posavini* (2023.). Uredio je i grafički oblikovao zbirku poezije Kristine Silaj *Istina, ne laž* (2023.).

Tijekom godina rada prikupio je mnoštvo vrijednog gradiva – prvenstveno fotografija i dokumenata. Najveći dio odnosi se na vrijeme stvaranja Hrvatske države i osnivanje Grada Velike Gorice. Obuhvaćaju razdoblje od 1991. do 2015. godine. Uz pomoć Grada Velike Gorice uspio je digitalizirati samo gradivo vezano uz Domovinski rat.

Smrt je prekinula njegov rad na još nekoliko značajnih monografija.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

Što napisati o Aleksandru Božiću, a da bude dostojno svega onoga što je bio, predstavljao i zagovarao? Moji prvi doticaji s njim dogodili su se u mom ranom djetinjstvu. Dolazim iz sportske obitelji i Aleksandar, pardon...Saša, jer svi smo ga zvali Saša, u to je vrijeme bio glavni urednik *Glasnika Turopolja* i makar bio indirektan doticaj redovito je izvještavao s nogometnih i rukometnih terena gdje su nastupali moji roditelji. Sportski geni u obitelji me nisu zaobišli. S deset godina počela sam trenirati odbojku u tada jedinom odbojkaškom klubu u Velikoj Gorici – *Ženskom odbojkaškom klubu Azena*.

Mlađi uzrasti *ŽOK Azene* tada su trenirali u OŠ Eugena Kumičića. Kao dijete od deset godina naravno nisam razmišljala previše o vodstvu i upravi kluba. Odbojka je tada bila jedan od najpopularnijih sportova u gradu, pogotovo među djevojčicama mlađeg uzrasta, zahvaljujući obiteljima Azenić i Ušić. Antun (*Deda*) i Marija Azenić te Snježana Ušić bili su temelj *ŽOK Azene*, razlog zašto je sve funkcioniralo. U igračkom smislu sve smo htjele biti Senna i strastveno su se pratile sve utakmice. Situacija u *Azeni* promijenila se 2005. godine iznenadnom smrću Antuna Azenića, a obitelji Azenić i Ušić više nisu mogle samostalno nositi financijsko breme poluprivatnog kluba.

Tada je 2006. na odbojkašku scenu stupio Aleksandar Saša Božić, svestran čovjek raznolikih interesa koji je uvijek zagovarao, podržavao i promovirao sport u našem gradu. U studenom te godine održana je izvanredna godišnja skupština *ŽOK Azene* na kojoj je izabrano novo rukovodstvo kluba. Novi predsjednik postao je Saša s ciljem reorganizacije kluba i tranzicije u gradski klub i osiguravanja financiranja prve i druge ekipe kao i škole odbojke. Hrvatska odbojkaška liga, kao i *ŽOK Azena*, tada su bili iznimno atraktivni, s puno kvalitetnih utakmica i igračica, te publikom prepunih dvorana.

Godinu kasnije, 2007., kao mlađa kadetkinja pridružila sam se pripremama prve ekipe s još nekoliko djevojaka svojeg uzrasta. Bilo je to zbog razvoja domaćih, mladih i perspektivnih igračica koje bi za nekoliko godina bile glavni stup ekipe *ŽOK Azena*, nešto čemu je klub od samih svojih početaka, pa tako i za vrijeme Sašino vodstva, uvijek težio. Ulaganje u mlade igračice, prvenstveno Velikogoričanke, bio je jedan od prioriteta, uz dovođenje školovanih trenera koji bi kvalitetno radili na razvoju i tehničkom napretku tih istih mladih igračica. Na taj su način Saša i pojedini treneri nas nekoliko igračica postupno uveli u prvu ekipu, dali nam vremena za napredak i prilagodbu.

ŽOK Azena dugo je vremena bila jedini gorički ženski prvoligaš i najtrofejniji turopoljski klub. U vrijeme *Dede Azenića* osvojio se Hrvatski kup, igrala se Liga prvaka i CEV kup u dvorani srednjih škola, a u Sašino vrijeme, konkretnije sezone 2012./2013.

postale smo viceprvakinje Prvenstva i Kupa Hrvatske. Desetak puta osvojile smo titulu najbolje ekipe Grada Velike Gorice na izboru Sportaša godine kao i titulu najbolje ekipe Zagrebačke županije. Saša je uvijek bio uz nas – na utakmicama je ponosno sjedio na stolcu iza domaće klupe, pun riječi podrške, s fotoaparatom u rukama kako bi zabilježio događanja za svoju arhivu i izvijestio javnost o rezultatu. Nije bio tip čovjeka koji se kao predsjednik jednog kluba držao „iznad“ svih ili koji je samo nosio tu funkciju – bio je zaista stalno prisutan, stalno u komunikaciji s nama i trenerima, pratio je i znao sve što se događalo. Kao i u drugim područjima u kojima je djelovao, bio je jako strastven, rekla bih ponekad i kategoričan u svojim stavovima. Zato je, konkretno između nas dvoje i to kada sam bila među starijim igračicama, znalo doći i do ponekih razmirica, ali razgovorom i kako bi on uvijek rekao „hladne glave“ sve bismo uspjeli riješiti. Klub i tradicija kluba vijek su bili na prvom mjestu.

Naš zajednički odbojkaški put završio je 2018. godine. Nova uprava preuzela je ŽOK Azenu, Saša se povukao, a ja sam prestala igrati i posvetila se završetku studija.

Putovi su nam se opet isprepleli krajem 2020., ali u jednom drugom svijetu – onom kulture, umjetnosti i baštine. Tada sam zaposlena kao kustosica u Muzeju Turopolja, a Saša je kao novinar i publicist tijekom više desetljeća razvio plodnu nakladničku djelatnost koja se nerijetko fokusirala na turopoljsku povijest i baštinu. Redovito je surađivao s ravnateljima našeg muzeja – od prve ravnateljice Višnje Huzjak do Igora Maroevića i sadašnje ravnateljice Margarete Biškupić Čurle.

Radom u muzeju često se susrećem s njegovim tekstovima i saznanjima. Velika inspiracija mi je bio prilikom postavljanja izložbe „Od rata do potresa: pokupska župna crkva 1991. – 2021.“ jer je svojom hrabrošću tijekom Domovinskog rata 1991. godine bio glavni inicijator evakuacije neizmjereno dragocjenih predmeta i umjetnina u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije (nekoć sv. Ladislava) u Pokupskom koja jest jedan od najvažnijih sakralnih spomenika sjeverozapadne Hrvatske. Usprkos tada već uznapredovalo bolesti i njegovom teškom stanju, uvijek je nastojao doći na sve izložbe kojima sam bila autorica, opet iskazujući veliku podršku. Divila sam se njegovoj borbenosti, ustrajnosti i velikoj želji za životom i daljnjim radom.

Bila je velika čast poznavati Sašu Božića i surađivati s njim. Razmišljajući danas o njemu, stalno mi se pojavljuje misao izraza *homo universalis* jer je Saša uistinu bio univerzalan i svestran čovjek, slobodnog duha, koji je uvijek težio preispitivanju uvriježenih mišljenja kao i stjecanju novih znanja. I danas je inspirativan njegov entuzijazam za napretkom i boljitkom našeg grada, Turopolja i svih domena unutar kojih je pronalazio svoje interese. Ostavio nam je u zalag brojna postignuća, saznanja i zapažanja.

Saša, hvala Ti na svemu.

ŽELJKO HORVAČIĆ

(Glamoč, 23. studenog 1949. – Velika Gorica, 15. rujna 2024.)

mh
maticahrvatska
LUČ 13 (2025.)

KATJA MATKOVIĆ MIKULČIĆ

Autor fotografije: Aleksandar Božić, svibanj 1997.
Fotografiju ustupili Ana i Lovro Božić

Osnovnoškolsko obrazovanje završava u Velikoj Gorici, gimnaziju u Zagrebu nakon čega upisuje Višu upravnu školu, ali ga je više privlačio kazališni svijet. Kazalištem se počeo baviti 1969. godine u Studentskom satiričkom glumištu i eksperimentalnom kazalištu u Zagrebu. Jedno je vrijeme radio u HNK-u, a kasnije isključivo kazuje poeziju u čemu je bio nenadmašan.

Na nekadašnjem Radiju RVG (Radio Velika Gorica), jednom od najslušanijih radija bivše države, vodio je emisije „Sve nježne riječi svijeta“ posvećenu poeziji, te emisiju „Skriveni mikrofon“. Od otvorenja Galerije „Kordić“ 13. prosinca 1990. pridružuje se vlasniku Stjepanu Kordiću i nekolicini entuzijasta u osmišljavanju programa.

Bilo je to iznimno bogato razdoblje kulturnog života u Velikoj Gorici jer je Galerija „Kordić“ ugostila izložbe najeminentnijih slikara i grafičara, koncerte vrhunskih glazbenika, promocije knjiga, pjesničke večeri te komorne kazališne predstave u zatvorenom prostoru, a kasnije na ljetnoj sceni Galerije. Duša tih događanja bio je Željko Horvačić. Nezaboravni su bili njegovi razgovori s eminentnim osobama iz kulturnog života Zagreba koji su se tako predstavljali velikogoričkoj publici. Na žalost gašenjem Galerije „Kordić“ 2008. godine ugasilo se kulturno žarište grada Velike Gorice.

Godine 1997. Željko Horvačić je izabran na mjesto predsjednika Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici, ali se nije snašao u toj ulozi iz objektivnih i subjektivnih razloga te se povukao.

Željko se pridružio Udruzi „Spark“ osnovanoj 2002. godine koja je okupljala amaterske pjesnike, pisce, glazbenike i slikare. Vrlo uspješno vodio je „Sparkova“ Jutra poezije na kojima je predstavio brojne pjesnike.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

VJEKOSLAV KOVAČIĆ

(Mraclin, 3. 2. 1956. – 6.12. 2024.)

Foto: Kova d.o.o.

U „*Turopoljskom leksikonu*“ samo je mali broj suvremenika dobio vlastitu natuknicu. Jedan od njih je i Vjekoslav Kovačić, što ne čudi kad se pročita tih dvadesetak leksikografskih redaka, a ne čudi već ni stoga što je upravo on bio jedan od prvih zagovornika projekta te je u prostoru svoje tvrtke organizirao inicijalni susret budućih partnera na vjerojatno najvažnijem izdavačkom naslovu u turopoljskoj povijesti: sastanak predstavnika Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ i Grada Velika Gorica. Danas bismo leksikografskom tekstu mogli samo pridodati velikogoričku *Povelju za životno djelo*, što ju je u prosincu 2024. dobio posthumno, nekoliko dana nakon što je stupio pred lice Svevišnjega.

Vjeko Kovačić rođen je u Mraclinu 3. veljače 1956. godine. Osnovnu školu pazio je u Mraclinu i Vukovini, srednju strojarско-tehničku školu završio u Zagrebu, potom školovanje nastavio u velikogoričkoj Višoj zrakoplovnoj školi. Zaposlio se 1980. u komunalnom poduzeću Velkom u Velikoj Gorici, gdje je radio na poslovima voditelja održavanja.

„Tu sam odmah shvatio“ – rekao mi je jednom – „da kao privatnik mogu biti tri puta brži i pet puta jeftiniji od države.“

U svoju poduzetničku avanturu krenuo je oprezno, ali bez fige u džepu: 1983. pokrenuo je obrt za proizvode od metala i plastike, a 1991. utemeljio u Mraclinu tvrtku Kova d.o.o., koja sa svojih 150 zaposlenika proizvodi različite metalne konstrukcije, opremu za parkove i dječja igrališta, stambene kontejnere i kioske. Kvalifikacijska struktura obuhvaća stručne i visokoobrazovane kadrove s kojima se prihodi poduzeća u vrlo visokom postotku ostvaruju kroz izvoz.

O uspjehu govore poslovi, ali i energija kojom je kao vlasnik iz dana u dan dokazivao da se može nositi s izazovima konkurentnosti na bilo kojoj razini tržišne utakmice, pa i u krajnje nezahvalnim uvjetima privređivanja i opće recesije.

„Kad sam počinjao, jedini konkurent bila mi je ta troma i skupa država. Danas su mi konkurenti svi – od Turopolja do Kine.“

Kao samonikli poduzetnik, pokazuje da se dobra praksa korporativnog upravljanja i ciljani rezultat mogu postići jedino iz autoriteta osobnog primjera – dovjtljivosti u kormilarenju rizicima, poduzetničke inventivnosti i osjećaja profesionalne odgovornosti za sudbinu tvrtke.

„Imao sam firmu već osam godina“ – znao je podsjetiti mlađe – „kad sam si konačno kupio novi auto.“

LUČ 13 (2025.)

Od malih je nogu bio član svih mraclinskih podmladaka – i nogometnoga, i vatrogasnoga i folklorinoga. Štoviše, baš se kao nogometaš uvrstio među najuspješnije Turopoljce toga doba: u sezonama 1971. – 1976. Nalazimo ga u podmlatku zagrebačkog Dinama, u onom Kranjčarovu “malom Ajaxu”, potom prelazi u NK Zagreb, u legendarnu generaciju Rukljača, Antolića i ostalih, a igračku karijeru završava razmjerno rano – u sisačkom Metalcu 1983. godine – dakle u trenutcima kad se odlučuje za poduzetničku karijeru.

Jednu Vjekinu bitnu značajku prepoznao sam čitajući bestseler američkog povjesničara Christophera Lascha, njegovu “Pobunu elita”. Naime, uspoređujući stare američke bogataše s novom društvenom elitom Lasch naglašava da su stari svoj imetak doživljavali kao veliku obvezu prema zajednici – što je uostalom i stvorilo “veliku Ameriku” – dok današnji nemaju taj odnos jer im je sama ideja zajednice apstraktna.

Vjeko je doista “živio Mraclin” u punom smislu, zajednica je bila njegova obveza, i to nije nimalo mistificirao: kao obiteljski čovjek s brojnom djecom i unučadi, htio je pokazati da se može ostvariti ravnoteža između obiteljskoga i poslovnoga, između privatnoga i javnoga djelovanja. Kad se kao već dokazani poduzetnik odlučio intenzivnije aktivirati u društvenome životu Mraclina, možda su neki bili iznenađeni što to nije napravio u okviru “svog” NK Mraclin nego baš u KUD-u Dučec.

Mi koji ga se sjećamo sa školskih predstava iz sredine šezdesetih godina znamo da mu život scene nije bio nimalo stran. Štoviše, kao *Dučecov* predsjednik od 1997. do 2018. dao je sasvim novu dimenziju mraclinskom kulturnom, pa i cjelokupnom društvenom životu. Svojim idejama i njihovim ostvarenjima – a tu prvenstveno imamo u vidu *Dane sv. Vida*, kao svojevrsne „mraclinske ljetne igre“ – izgradio je osobitu samosvijest u KUD-u „Dučec“ i definirao današnji ustroj ovog veoma aktivnog i nagrađivanog društva.

U počecima ovog stoljeća, u doba kad sam se sve češće selio iz Zagreba u Mraclin, znao bi mi prigovoriti – prijateljski, ali ne bez primjerene ozbiljnosti – da se premalo uključujem u društveni život sela. Sigurno nisam bio jedini kojem je tako pristupao. Tako me najprije dovukao do Dučeca gdje smo zajedno osmišljavali programe, a potom smo s još nekoliko sumješтана utemeljili udrugu *Moj Mraclin* koju je Vjeko vidio prvenstveno kao koordinatora među mraclinskim pravnim i fizičkim *faktorima*, s čitavom paletom komunalnih, ekoloških, humanitarnih i drugih ciljeva.

Upravo je kroz tu udrugu kanio povezati sve adrese od interesa s idejom da Mraclin dostojno obilježi stogodišnjicu asanacije sela koja nam pada u sezonu 2026./2027. Premda je zloćudna bolest očigledno napredovala, dok god su ga noge držale, sudjelovao je u sastancima i raspravama oko detalja toga projekta, a kad bi se – već iscrpljen – zaputio prema kući, mi bismo ostali s neizgovorenim zaključkom: bez njega sve će to biti sasvim druga priča.

Budući sam ga poznao od djetinjstva, još od doba koje prethodi sjećanju, danas kad ga više nema, i ja sam dio one "kolektivne podsvijesti" koja ga u Mraclinu još uvijek očekuje: kao da će se pojaviti na nekoj od spelancija, da će iz prvog reda pratiti Vidove dane, u nedjeljno jutro osvanuti na bočnim vratima naše kapele... Ono što nam možda najviše nedostaje jest njegov neumorni optimizam i zarazna vjera da ne postoje bezizlazne situacije.

Takva ga pamtim još od doba kad smo na Jančetovu gruntu bosu igrali na dva mala i kad sam već bio sasvim na čistu s tim da je dobro biti u njegovoj ekipi.

ZLATKO ŠOSTAR

(Velika Gorica, 7. travnja 1941. – 6. prosinca 2024.)

mh
maticahrvatska
LUČ 13 (2025.)

KATJA MATKOVIĆ MIKULČIĆ

Zlatko Šostar, društveni i kulturni djelatnik i fotograf. Osnovnu školu završio je u Velikoj Gorici, srednjoškolsko obrazovanje nastavio u I. Muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu, a nakon toga diplomirao na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu.

Radio je u Narodnoj banci Hrvatske – filijala Velika Gorica, u računovodstvu Štamparije Velika Gorica, u omladinskoj organizaciji, na mjestu urednika *Velikogoričkog lista* i Radija Velika Gorica.

Od rane mladosti bavio se fotografijom i radovi su mu objavljeni u brojnim novinama, časopisima i knjigama: *Studiju*, *Vikendu*, *Večernjem listu*, *Velikogoričkom listu*, *Glasniku Turopolja*, časopisu *Kaj*, *Turističkom vodiču Velike Gorice* iz 1980-ih, prvoj fotomonografiji Velike Gorice, knjizi *Crkve i kapele Odranskog i Pokupskog dekanata*, knjizi o vukovinskoj župi, u dva kalendara s motivima velikogoričkog kraja, u dvije serije razglednica Velike Gorice, seriji jelovnika Hrvatske udruge roditelja odgojitelja (HURO) Velika Gorica itd.

Uredio je nekoliko knjiga: fotomonografiju DVD Velika Gorica, fotomonografiju Dječjega vrtića Velika Gorica, Specijalnoga zavoda za rehabilitaciju itd.

Radio je likovna rješenja značaka, suvenira, logotipa, maskota, simbola nekih manifestacija (Fašnik) i slično. Osnovao je likovnu grupu „10. lipanj“ koja je okupljala likovne amatere i bio njezin dugogodišnji predsjednik.

U suradnji s Petrom Badovincem pokrenuo je „Goričke večeri“, govorno-glazbene priredbe koje su se održavale jednom mjesečno i na kojima se obrađivao jedan društveni problem. Na tim programima gostovala su značajna imena onovremene hrvatske kulture i estrade poput Jure Kaštelana, Otona Glihe, Dobriše Cesarića, Sande Langerholz, Nele Eržišnik, Gabi Novak, Arsena Dedića, Rudija Stipkovića, dr. Pavla Gregorića i dr.

Bio je pokretač *Kluba mladih* u *Narodnom sveučilištu*, pokretač košarkaškog sporta u Velikoj Gorici i kraće vrijeme predsjednik KK Radnik. Bio je aktivan sportaš, nogometaš u juniorima i veteranima Radnika, rukometaš i atletičar.

Bavio se slikanjem. Održao je brojne samostalne i skupne izložbe svojih slikarskih radova, karikatura i fotografija. U nakladi „Aksona“, Velika Gorica, 2008. objavljena mu je knjiga *Male priče iz Velike Gorice*, prvo djelo koje se kroz tekst i fotografiju bavi prerastanjem Velike Gorice iz gradića u jedan od većih hrvatskih gradova.

Članak je uz dopuštenje preuzet iz TUROPOLJSKOG LEKSIKONA, izdavača *Leksikografskog Zavoda Miroslav Krleža*, Zagreb, 2021.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

(SVIETLE) KAJKAVSKE STEZE

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

ŽEJA ZA ISTINUM

Za vas odebrôla i priredila

V Turopolskom Lugu, vuz levi tok reke Odre, tam pri Selečkom mostu, lovci su si zezidali lovački dom i tu se zestajaju saku nedelu prije nek ideju v lov. Tu si popijeju rakijicu, pojeju malo jegera i ajde - resposi se po šume, ali ne *kuda koji mili moji*, nek lovnik odredi dobro de bu do stôl i kud bude hodil.

Tak je to, ki oče lovec biti mora dobro poslušnuti lovnika jer v šume se dô sekaj nôjti, sekaj doživeti i sekaj nemiloga dogoditi. More i de kakov hudi, divji prasec na čoveka nasrnuti. Zôto se lovci moraju držati skupa i jen drugomu na oku biti, tem više kaj prek puta, bole reči prek vode na jeno dvajset, trideset metri od mosta nastonil se, sad već stoletni rost.

Ma kaj stoletni, do mu znô za leta. Znô se samo da je tam odnavek. Bože mili kak je lep! Liep da lepši nemre biti! Roven koj sveča reširil je svoje grôjne na široko i na visoko tak da je oko sebe napravil veeliko mesto i tu caruje nad ostôtkom raslijna i šume. Jô sem tam bila i na svoje oči sem ga videla, Ako bute onudek hodili i če vas kakva zgoda onudek otpela dobro se zagledete vu taj rôst baš kak sem i jô to napravila. Zôkaj, ak niste znali, tam vam se pod tem rôstom saku večer čem se spusti prvi mrôk skuplaju Moguti.

To se lepo more videti tam na licu mesta. Okolo rôsta zemla je čvrsto zatackana i videti je i reči bi, da se tu saku večer kojekakvi drmeši toncaju. I još nekaj, Moguti nebi bili Moguti kad nebi se mogli. Oni vam, ali baš sé moreju! Ma moreju kaj got očeju! Veliju da čak i božu strelu moreju skrenuti tam kam očeju. Dobro se sečam svega japice kak bi rekel; "Moguti jeni, pôk kak ste mogli tuliku zdelu žgô nec pojesti". Vište, oni mogu kaj nigdo drugi nemre. Moguti, to su vam veeliki ljudi, nosiju turopolski starinski, onaj na tulec škrlôk i menten tak veliki da moreju i onaj rôst obgrnuti. Ali ni to sé! Oni se moreju pretvoriti v živinu sake fele i vrste. Kak jem taj čas paše i već prema tomu kaj su naumili napraviti. Moreju biti hudi, a moreju biti i dobri. Opet kak jem taj čas paše i kak jem treba, a se, da bi opčuvali turopolski Lug, turopolske lude i nijova sela od nedaj Bože velikoga zla.

Zôto se skuplaju i zestajaju tu pod tem rôstom da bi znali kaj jem je za posel tu večer. Dô ni bil kak treba od Turopolcov taj dô n treba mu dobro guzicu z koprivjem namazati, znôči treba ga hititi med koprivje, a da nebu ni sôm znal kak je tam dospel. Zôto nam Turopolcem je za dobremi biti, da nas nebi more biti napal i onaj hudi divji prasec kad zakorôčimu v šumu, pôk bi tak drčeč opali med koprivje taktobože sômi. Toga vam se lovci tam i bojiju, a i nedaj Bože da bi se teri tôt vlovil v šume pôk drva kral, taj je splatil svega bogeka. To je trebalo posebno kôzniti. Moguti su šumu čuvali koj oko v glôve! Na koncu konca oni su potomki stôroslavenskoga bogeka Peruna ki je itekak čuval pola i šume, šuma je odnavek bila nijof dom.

Če sem baš se videla kaj sem videla, sejeno se bojim i fest sem strôvu da nam Moguti z Luga budu otišli. Srditi su oni na nas. Kaj ne vidite da su nam se šume ogolele i oplešivele. Se smu živo posekli, poprodali i nismu pitali de onda oni buju. Domek jem očemu ametom zatreti i fundati. V lopove smu se odmetnuli. Krôdemu drevo de god stignemu. Dô onda nebi bil srdit! Kad one nijove strele zagrmiju znalo bi sešta biti i znalo bi se sekaj dogoditi. Več sejakovu muku i trpimu. Poplave, požare, svinke kuge, krôvje plôve jezike, kokošje i tičje gripe i sake fele poškode i poteškoče, razno razne korona viruse i onoga čega nigdôr ni bilo.

Ali ak nam teri tôt otpili još i onaj rôst de se oni skuplaju, onda smu izbile vriti. Onda nebu imal dô čuvati i reda delati v Turopolu. Budu se zanavek odselili i rezbežali med pametneše lude. Tam, de se ne trži dedovina i ne funda starina. Toga se jô bojim! Jô se bum Bogeku pomolila, a molete se i vi da se to ne dogodi.

Vište, čuti je, da je jen purger podravske korenof, kak on sôm veli, nezna jel je podravski purger ili purgerski Podravec, on se prijel debeloga posla, a vuz put vam bum povedala, respitoval se on i po Dolne Lomice o našemi Moguti. To je posebni čovek, čovek svega kova, kak to več Podravci jesu. Am, kaj se ni tam porodilo i naivno slikarstvo, zel si je za posel da zbudi se podravske vile i vilenoke, coprnice i coprnoke, kače i vukodlake i sad je tam se na svojem mestu.

Kak je navek i bilo. Barem se tak pripoveda, pôk se jô bojim da nebi naši Moguti otišli zajnem i prešli tam de moreju živeti pri miru božjem i med svojem nôrodom. Nam su Turopolcom tak prišli da smu mađaroni kaj smu za vreme Ilircov v Turopolu šteli preglasiti Mađarsku državu. Nismu šteli biti Slaveni, a pasalo nam je da nam Moguti čuvaju sela i šume.

Naš poznati glumec, režiser, prevoditelj, antropolog, spisatelj i neznam kaj se još ni, biskup pri kršćejnu mošta, a možda bi bil i drôtar, ali toga posla više ni treba. Lonce više nigdo ne krpa. Sad su si od rosfraja, ali da nisu on bi se i vuto upustil. Am nôjte zameriti. On mi nebu zameril, znôm! Voli i on takvu pošalicu spustiti. Znôste da jô moram malo i svega kačinoga jezika pokôzati.

Čuden je to čovek, se ga zanima, se bi šteli znati, se čuti, a med prvem ga zanima kajkavska reč i podravski običaji. Svesten je on da je jezek s terem govorimu hižica i domek naše korenof. Negva kniga teru stôlno prevračam po ruka, prebudila je se stôre vile i vilenoke, coprnice i coprnoke, vukodlake i vraže i bože sile pôk sem se jô živo zauzela da bi vas upozнала stem čovekom kaj bi nek, če more, prosil naše Mogute da ostanaju tu pri svemu domeku. Drugač, bojim se, v Turopolu reda nebu.

Zôto me ovoga leta sv. Martin za dosti srdil. Mesto da se rezveselim i teru kaplicu si v negvo ime popijem jô sem najnega rogoborila ze semi silami hude babe ko nemre postiči ono kaj bi štela, a štela sem se nôjti, sad več znôste o komu je reč; glumec, pisec, prevoditelj, režiser i kaj ti jô se neznam kud se ne restepile taj vredni čovek, a jô sem sebe zabila v glôvu da bi baš žnem se štela nôjti da se onak z oči v oči pospominamu o semu kaj se tiče kajkavštine i našega kajkavskoga sveta, tem više kaj sem čula da je preval *Novi zôvet* na kajkavski. Kaj se onda nebi imali o čemu mi dvô pospominati? Pitam jô vas!

Vid Balog, poznati glumec, nôjprije je moral v Šibeniku postaviti nejakvu predstavu v kazališču, a posle toga moral je biti biškup pri krščeju mošta v Podravine i nikak da se nôjdemu. I tak jô rogoborim na Sv. Martina mesto da rogoborim na Vida, ali nemrem ni najnega, to mu je za posel i onda sem se domislila.

A do mene brôni pisati o Vidu i bez toga da se mi nôjdemu. Pôk nemrem odustati od svega nauma, nebi bila žensko, kaj ni tak...

Prekopala bum jô ojnem se kaj mi treba da vam ga predočim onak kak taj genijalni, domišlati čovek zavređuje. Ali glešte, pok ne moram kopati neznam kudek. Dosta mi je da otprem tu knigu kaj po ruka premečem „Hrvatska Bajoslovlja“, prečitam proslov kaj je sôm pisal i znôm kaj ga muči. Isto kaj i mene! A verujem i vas! Svetost Istine!

Vid Balog rođen je v Koprivnice, ali kak je sôm povedal v emisije „Na rubu znarnosti“ odrôsel je v Zôgrebu, v Zôgrebu je od vrtičke dobe. Bole reči v Trjnu, pôk sad nezna jeli on Trjnan, purgerski podravec ili podravski purger kad je sako školsko ferije išel k japice i mamice na selo v Podravinu kaj mu je obiležilo detinstvo, mladost, a more se reči i život cieli. Svojem japekom puno put je išel lovit ribe na Drôvu i hodil je i igral se po onomu drôvskomu šiberiju, trjnu i raslijnu i tam je sejakove pripovesti poslušal od sebe bliske ludi. To je fest mučilo negvu dečinsku glavicu. Ste strône gledeč Vid Balog je rođen pod sretnum zvezdum. Negva mašta je bujna kak i ono raslijne vuz Drôvu de se koj dečec igral. Tam je i dobil smisel za humor po teromu je nam običnem ludem, nôjviše poznat. Vid Balog kuliko jô imam čuti veliki je zalublenik v kajkavsku reč tak da skupla se knige kajkavskoga slova. To bi se reklo, veliki je bibliofil, pôk bi ga morala pitati jeli su i moje knige v negvom fundušu. A dej ga pitaj kad nemreš dojnega dojt! Am vidite i sômi kak je fest zaposlen. Videk, Videk kad te treba ne dôš se videti! Kad te ni treba, tu si! Pôk nôj tak!

Vid Balog, rođen u Koprivnici 1972. U Zagrebu je pohađao klasičnu gimnaziju i Katolički bogoslovni fakultet te je magistrirao na Akademiji dramske umjetnosti. Trenutno priprema disertaciju na katedri Socijalne antropologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dobitnik je brojnih nagrada: književne nagrade „Dragutin Domjanić“, glazbene nagrade „Porin“, nagrade „Zlatni Histriion“, Nagrade hrvatskoga glumišta, odličja Sv. Jurja grada Đurđevca, nagrade Dana satire i Gumbekovih dana. Član je Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog društva dramskih umjetnika. U njegovom životopisu možemo pročitati još; redatelj je glazbeno scenskih predstava, *Kalvarija*, *Narodil se mladi kralj*, *Raspelo*, *Jedan dan u Turopolju*, *Raspucavanje*. Autor je drama *Cigle svete Elizabete*, *Legenda o Picokima*, *Turopoljske reštauracije*, *Legenda o Ludbergi itd.*, scenarist je televizijskih dokumentaraca itd...

Jel vam treba morti još nabrôjati, a to je samo onak škrto rečeno? To je čovek široke, ali i gliboke interesov, a negva iskajna i propitivajna privlačna su sakomu ki oče del istine doseči. On kreče od običnoga čoveka, oče reči od korena, a ne zvrha i površno. Originôlen je u sakom svojem naumu, a itekak je svesten da je vrutek one istine kaj nega muči ponôjprije v usmenom predôjnu. Vid Balog koj jôko vučen čovek to dobro znô i tem putem je krenul.

Zašto pišem o ovim tradicijama

Znanje je temelj ljudske vrste, stoga svaka nova spoznaja doprinosi shvaćanju i prosvjetljenju, a samim tim i našem napretku. Spoznaja oplemenjuje.

O dolasku Hrvata i takozvanom mračnom 7. i 8. stoljeću mi znamo malo ili gotovo ništa jer iz tog doba nemamo mnogo podataka. Jedino ovakvim postupkom-pokušajem rekonstrukcije bajoslovlja - možemo za sad naslutiti, a potom i spoznati što se potom događalo s našim narodom prilikom doseljenja u novu domovinu. To ostavlja mnogo prostora za zablude ili krive zaključke, ali kada se o nečemu tako malo zna dobrodošao je svaki pokušaj da se u novom svjetlu sagledaju problemi naseljavanja i organiziranja prvotne hrvatske države, ako je uopće tako možemo zvati.

Nažalost, dojmovi pojedinih nazovi stručnjaka o tim vremenima počesto se koriste za potrebe dnevne politike pa se bez osjećaja za mjeru i kajanje iznose tako nesuvisle tvrdnje da ih „pas s maslom“ ne bi mogao progutati; no posvemašnja medijska površnost i neupućenost najčešće takve tvrdnje podastire kao znanstvenu istinu. Ljudi, kojima su članci takvoga karaktera lako dostupni u dnevnom tisku, na temelju tih istih članaka sami stvaraju predodžbe, na koje su osobito osjetljivi te ih doživljavaju kao ne prijepornu istinu za koju su spremni upasti u žučljive i neutemeljene rasprave. Sva sila izmišljenih mitologija ili tobožnjih prapovijesnih podataka o Hrvatima, pa i Slavenima, vrti se na internetu ili čak u knjižarama, a da nitko toj praksi ne stane na kraj. tako se neznanje nadomješta maštom, ali ne onom promišljene kvalitete kakvu je ponudila Ivana Brlić Mažuranić, već nečim što se teško može nazvati ne samo literaturom, nego pisanjem uopće. Ali to su vremena u kojima živimo - ljude koji nemaju sluha mediji proglašavaju pjevačkim zvijezdama, osobe dvojbeni morala prezentiraju svoj karikaturni život kao *modus vivendi* i postaju popularni pisci ili izvođači kada o tom istom životu govore, mediokriteti se nameću kao učitelji generacija, a od silnog žamora i buke razumne rečenice ne dopiru do dobrono zatupljene mase.

Svako istraživanje običaja ili jezika Hrvata upućuje nas na slavenske korijene, dok su upravo Hrvati u 19. stoljeću bili perovođe i stjegonoše (naravno u budalastom zanosu) ilirizma, a time slavenske i južnoslavenske ideje na ovim prostorima, krvava iskustva dvadesetoga stoljeća učinila su nam mrskom i samu pomisao na bratski slavenski zagrljaj. "A sami smo si kašu skuhalo"- kako bi rekao narod. Tako smo skloniji iranskim, gotskim ili čak etiopskim teorijama o našem porijeklu ili praporiijeklu nego istini koja je pred nama, a ona kazuje da smo nedjeljivi dio slavenske zajednice naroda.

„Hrvatska Bajoslovlja“, nam Turopolcom leže bi bilo reći, *Bajoslovja*, Krleža je navek zameril Ilircom i ni jem nigdôr oprostil toga kaj nisu znali napraviti hrvatskoga jezika od prestrtoga jem već jezika s terem je nôrod govoril, a imali su i našega Habelića.

I tak smu denes tu de jesmu! Vuki su nam skrojili svoju pravicu. Kniga, *Hrvatska Bajoslovlja* ponôjprije ide za tem da i na ovakov nôčin dokôže i pokôže, potrdi naše slavensko poreklo. Kaj znôči na ovakov nôčin? Na nôčin da se preslušaju stôre

priповести, stôra kazivajna i veruvôjna. Tu smu nojbliže istine svoje korenov. Tak je Vid leta i leta od bake, dedov, strine, vujne, susedov i sakoga ki mu je znal otom kaj povedati - a to su pripovesti o nadnôravneni silami, ili možda čak bi bole bilo reči, onu silu, kaj mori i muči čoveka, a kaj si ondašni čovek ni znal pretumôčiti, on je te sile tumôčil na svoj nôčin. Razne su to pripovesti. Tak tu imam Besa, Peha, Šumske dekle, Vile Vodenice, Črne cucke, Babe Jage, Posvečkare i tak puno toga da bute sômi morali to poiskati i prečitati. Verujte mi, nebude vam žal. Mlôdi se buju zabavili, a starejše bude vrnulo v detinstvo i na kraju, istine bute gledeli v oči. I sôm Vid bil je svedok i videl je jenu takvu čudnu, ali istinitu pojavu. Videl je on;

Predvečer, a bilo je to na Veliki petak 2004. bio sam u Hargaštovu na Maloj Dravi (omiljeni ribički položaj). Mračilo se. Okrenuo sam se, a nekih desetak metara od mene, na visini od oko metar iznad oranice, gorgjela je vatrena kugla. Lelujala se plavičasto-zenkastim plamenom. Bio sam prilično uplašen i požurio biciklom kući. Sutradan sam došao na to mjesto provjeriti nije li netko zapalio oganj želeći se našaliti sa mnom. No, nije bilo ni pepela ni nekog drugog traga vatre. Vjerojatno se radilo o kakvoj plinskoj kapici koja je gorgjela u doticaju sa zrakom. Kako god, ja sam svoga posvečkara vidio.

A kaj su to posvečkari? Posvečkari su dečica kaj su vmrla pred porod, to su anđeleki, ali su nesmireni...*gda so nekršćeni onda tak lotvajo (lutaju) po svetu.*

I naš Vid Balog „lotva“ za znôjnem i neumoren je vutom poslu. Probajte samo zamisliti iti skuplat etno-građu. Posel je to kaj mu kraja ni. Ili prevôđat na kajkavski biblijska štiva, verujte mi ni lefko jer nimamu utvrđeni pravopis; onda mi kajkavski pisci bludimu kak teri znô. Se da bi opčuvali ovo malo starine kaj nam je još ostalo, a da nam se nebi zatrli koreni! Mi smu anđeleki čuvôri našega korejna i semejna! Još kad se dela z ljubavi, onda i Božje sile pomôžeju. Znôm i jô nekaj od toga. Jô sem z velike ljubavi za Videka, a vam na prosudbu, prevela pesmu Sv. Pavla, znegve prve Poslanice Korinčanima;

Falospjev ljubavi

Kad bi ludske i anđelske jezike govoril
A ljubavi vumene nebi bilo
Bil bi koj plehovijne zvekeče
I cinkuš kaj klepeče
Kad bi imal predskazôjna dôr i znal se tajne i se znôjne
Kad bi imal su silinu vere takvu da bi brda premeščal
A ljubavi nebi imal
Bil bi ništa
Kad bi za jelo siromôkom rezdelil se kaj imam
Kad bi tielo svoje predal
da se vužge,
a ljubavi nebi imal
ništa mi koristilo nebi.

Lubav je strpliva
 Lubav je dobrohotna
 Lubav ni zôvidna
 Ne fôli se
 Ne napuhovle se.
 Ni nepristojna, ne išče svoje
 Ne jezi se, pozôbi i oprôšča zlo
 Ne veseli se neprôvde,
 A veseli se istine.
 Za se nôjde razumevajne, se veruje,
 Semu se nôda, se trpi,
 Lubav nigdôr ne prestane.
 Predskazôjna? Ona budu nestala!
 Jeziki? Oni budu zamučali!
 Znôjne? Ono bu nestalo.
 Jer naše znôjne ni dogotovlono i naša predskazôjna nisu dogotovlona.
 Kad bu došlo ono kaj je dogotovlono
 Nestalo bu ono kaj je nedogotovlono.
 Kad sem bil diete govoril sem koj diete
 Mislil sem koj diete
 I sudil sem koj diete
 Kad sem postal zrel čovek,
 Hitil sem ono dečinsko
 Sad vidimu v zrcalu, mutno
 A onda bum gledeli z oči v oči
 Sad nedogotovlono znôm. A onda bum dogotovlono spoznal
 I budem spoznat.
 Sad ostane vera, ufajne i lubav, to troje,
 Ali mejdnemi nôjveča je lubav.

Kad čovek se to dobro ovak pogledaš kuliko lepote i dobrote more biti v jenomu ljudskom biču, isto tuliko moremu nôjti na našu nesreču zla i pokvôrenosti. I odnavek je tak bilo i odnavek se čovek boril stemi silami vusebe i van sebe. Dobremi i zločestemi. I denes živemu jeno čudno, pokvôreno, nepromišleno vreme. Ovlôdali smu z tehnikalijami, a zdrôva pamet kak da je ostala negde po strône.

Znanost smu deli v laboratorije i tu se igramu bogekov, a pamet je navek ostala ista, ni se premenila ni za milimeter. Poglečte malo oko sebe. Čovek je ostal navek jednôk nor ili možda još bedasteši i zločesteši nek je bil prije, dôna mu je veelika moč, ali liepo nam je poručil Ivan Supek, naš teoretski fizičar; „ili budemo dobri ili nas neće biti“.

Dobri nismu, a dale se domislete sômi. Ludi, kak je Vid Balog, retki su lampuški kaj hodiju ovem svetom jer on ne da je samo glumec, pevoč, pisec, prevodilec, on je prije sega toga filozof! Propituje Istinu! A filozofija je znôm, lubav spram mudrosti!

A denes nam je treba mudrosti više nek igda prije. Denes nas samo još mudrost more spôiti! Tak smu dalko otišli. Kaj ni onda vrôčajne v starinu i med svoje korene - znôjne one svete istine kaj ti otpira sé pute. Kaj te oplemejnjuje koj čoveka! A biti čovek z veliko Č jedino nam je poslôjne na ovom svietu. Vid Balog, čovek je kaj znô de treba iskati puta za dojt do cila. Negde sem napisala, „Sve istine su odavna rečene, a mi smo tu u prolazu da potvrdimo njihovu opstojnost“.

Vid je upravo to napravil! Potvrdil je jenu istinu! Istina je sveta i dô žeja zajnum muder je čovek i nemu su otprti si puti do izvorišta. E, vište, takov vam je naš podravski purger, naš Vid Balog. Čovek žejen Istine!

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

KNJIŽEVNA SCENA

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

16. MATIČIN KNJIŽEVNI NATJEČAJ ZA KRATKU PRIČU TUROPOLJSKA POCULICA 2024.

ANA PLEHINGER

Ogranak Matice hrvatske u Velikoj Gorici raspisao je 16. Matičin književni natječaj 2024. *Turopoljska poculica* sa zadanim književnim oblikom – kratkom pričom koja nije još nigdje objavljena – napisanom kajkavskim jezikom ili hrvatskim standardnim jezikom. Natječaj je trajao od 25. rujna do 25. prosinca 2024.

Ukupno su prispjela 33 rada iz cijele Hrvatske. Kajkavskim jezikom napisano je 12 radova, a hrvatskim standardnim jezikom napisan je 21 rad.

Prosudbeno povjerenstvo u stalnom sastavu:

prof. dr. sc. Bernardina Petrović, predsjednica Povjerenstva,
Đurđa Parać, prof., članica Povjerenstva i
Božidar Prosenjak, prof., član Povjerenstva,

odlučilo je da je najbolji rad na kajkavskom jeziku priča „**KAK JE TO BILO KAD JE TUROPOLSKI TUR ZESTAL VRAGA**“ autora Borisa Deverića iz Donje Lomnice, a najbolji rad na hrvatskome standardnome jeziku „**PROKLETI PROPUH**“ autorice Fani Frković iz Zagreba.

Prosudbeno povjerenstvo odabralo je još po dva rada na kajkavskome, odnosno hrvatskome standardnom jeziku koji su ušli u uži izbor.

Na kajkavskom jeziku odabralo je priču „ČEZ KURUZU, ČEZ ME“, autora Darka Raškaja iz Lobora i priču „JAGICA“ autorice Biserke Rozer iz Siska.

Na hrvatskome standardnom jeziku odabralo je priču „MARGARETA“ autora Franka Stipkovića iz Zagreba, te priču „PIŠČEVA OSVETA“ autorice Jelene Pavičić Vukičević iz Zagreba.

Nagrade su autorima odabranih radova uručene 3. travnja 2025. u Pučkom otvorenom učilištu Velika Gorica, a video dodjele se može pogledati na www.matica-gorica.hr

Predsjednica Prosudbenog povjerenstva Bernardina Petrović biranim se riječima obratila prisutnima te u ime našega Ogranka zahvalila svim autorima koji su nam dostavili svoje radove.

Objavljujemo dva najbolja rada iz svake kategorije koje je odabralo Prosudbeno povjerenstvo.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

Urus sum, polonis Tur, germanis Aurox; ignari Bisontis nomen dederant;
Ja sem Urus, na polskomu Tur, na nemačkomu Aurox, neuki me zoveju bizon.

Negdar prije kad na svietu ni bilo puno ljudi kak je denes ima, i kad skoro nigdo ni bil kršćen, ljudi još nisu znali za pravoga i jedinoga Boga. A gdo ne zna za pravoga Boga, ne zna ni za pravoga Vraga. Namesto toga ljudi su imali puno nekakove male, zmišlene, sirotijske bogekof i vragekof, nisi je mogel sve popametiti kuliko su je zmislili. Vragu je to tak išlo na živce kaj ni nigdo znal za njega i kaj sakomu mora napraviti nekakovo zlo da bi ga se bojal. A delati zlo isto je posel i zmarja, čak i vraga.

Toga dana vrag je sedel na kite od rasta, i bilo mu je dosadno kak samo vragu more biti dosadno. Nigde ni bilo čoveka a kamo li kršćene duše kaj bi ju obrlatil i malo se zabavil. Od dosade je triebil buve i vuši z repa. Saku teru je vlovil pozdravil je po imenu i vrnul ju natrag na isto mesto na repu. Kad je spazil tu nekakovu veliku, rogastu kravu dole na kraju pola kak kopa po trave, podciknul je od veselja: "Konačno nekakav živi stvor da si skratim vrijeme, pa makar bila i nekakva krava, i ona je božje stvorenje. Kad nema krštene duše - dobre su i obične buše." I poletel prema turu da ga splaši.

Tur je išel ob sviem poslu po svojemu polu, tero bu, jenoga dana kad turov više ne bu, dobilo njegovu ime. On ni bil kučni ljubimec, niti domaće pitomo marše. Tur je bila živina od priek jene tone, krakast, rogast, imal je pleča kak brieg, na debelomu vratu stala je velika glava a na nje još vekši, oštri rogi – ž njim se ni bilo za bosti. Si oni tere se plašil kad je bil mali sad su ga zaobilazili naširoko, čak i naviek gladni vuki i medvedi su shvatili da im je bole ostati gladen nek mrtev.

Stalno ozbilen i mrk, toga časa je bil posebno loše vole jer proletje nikak ni štelo dojt. Tur ni imal kalendara, i ni mogel znati da je započel traven mesec. I ni znal za klimatske promene ali je osečal da se nekaj pošemerilo z vremenome. Več je trebalo biti toplo ali Zeleni Jura je, zgleda, malo zaspal, i zima se još jemput vrnula v trečem mesecu i zamrznula zemlu, pofurila vočke i travu tera je taman krenula rasti. Na to je potlem vudrila mrzla kiša i sve namočila. Tur je senjal proletje kad zraste friška, mlada trava tera diši i hrska kad ju paseš. Namesto toga je gladen gacal po mrznomu blatu i na silu jel staru, gnecavu travu ka se raspadala v gupcu i smrdela po vlage i plesnine. A još gore je smrdela kad ju je trebalo preživati. Cielu zimu se patil i gladuval, otkapal spod snega i jel smrznutu travu i žufko korejne. Od takove rane je zmršavel na kost i kožu, pal je s kilažum ispod jene tone, a poznato je da pravi tur nema ispod hiladu kil, isto kak ni pravi muž nema ispod sto.

U tomu momentu pred nega je skočilo nekakovo čudno stvorejne - imalo je črnu, bleščecu, rudlavu dlaku, stalo je na zajdnemi nogami kak čovek ali su noge bile kozje, glavu dlakavu kak majmun a na glave kozje roge. Kak da su ga složili od odpadkof z kafilerije.

Tur je zastal f prvi čas i f čudu gledel to stvorejne. Ali i vrag je malo stal, tak veliku kravu, to jest bika ni očekival. I tak grdoga. Vekšu glavu i dugše i špičasteše roge ni imal nijen bik teroga je videl. Mišičav kak da je na steroidi, črn kak vrag, imal je ščetasta široka pleča širša neg bizon, nasajen na duge noge, kak da mu je žirafa rod, otaj čudni bik je frktal čez biele nosnice i srdito gledel na njega.

“Vrag i vragme”, mislil si je vrag dok se česal med rogi, “ovo je čudna krava. I ružna. I za jednog vegetarijanca djeluje dosta agresivno.”

Turu je bila sumnjiva ta živina kakvu nigdar ni videl pak je malo spustil glavu i gledel vu nju priek špice od roga, nigdar se ne zna, opreza nigdar dosti, bolje ga je imati na nišanu. Obično, kad je to napravil svi su se micali ali ov je stal na mestu i kreveljil se kak da je nehumen.

“Kak ova budala ne zna za mene, pa mene znaju svi i mičeju se v stran!?” čudil se tur i bil sve srditeši.

I stvarno je bila istina, taj vrag je bil vrag pripravnik, i ni znal puno toga. Pa tak ni znal da turi nisu obične krave i da su još od negda slavni. Oni su bili praselebritiji, niove slike su ljudi još negda držali doma, na zidi od pečine, istam kak denes lepiju postere od glumcof i pevačof. Nekteri su im se i molili, kak da su nekakova božanstva.

Vrag je počel tuliti kak vuk, brundati kak medved, frktati kak tigar da splaši tura, a ov se još više rasrdil i riknul: “Teri si pak sad ti, i kaj hočeš!?”

Vrag je zakolotal z očimami i teško zdevnul: “O Vraže prenesveti, čak ni ova marha ne zna za mene.”

Kak je mislil da ima posla z kravum - istinabog (istinavrag bi rekli vrage), malo čudnum kravum - vrag se obratil turu na kravskom jeziku. Jer, vrage znaju sve jezike ovoga svieta, pa tak i kravski jezik. Turi su govorili na kravkajskom jeziku ali su se mogli spominati z običnemi, pitomemi kravami.

“Ja sam vrag, svima znan. Neki me zovu Šejtan, rođak sam Iblisov. Za druge sam đavao, dijabolo, nečastivi. Imam još tisuću drugih imena ali ovo su najčešća. Moj šef je Lucifer, nekad znan kao Sotona a neposredno nadređeni je Belzebub, veliki gospodar muha.”

“A Vaše precijenjeno ime gospodine biče – je...?” pital je vrag dok je glumil finoču.

Tur ni bil impresioneran: “Ja sem - JA! I nis bik, nek sem TUR! I nimam sto nek samo jeno ime! I nigdo me nikak ne zove ali svi znaju za mene! I ne volim muve tere tvoje gazda šele na mene da me zajebavaju od jutra do mraka! I IMAM VEKŠE ROGE NEKTI!!!”

Još to ni povedal do kraja kad je naklal vrage z desnem rogom. Napiknul ga je posried prsa, tam de bi mu inače srce stalo da je čovek a ne vrag.

Vrag je zaskvičal, zacvilil, zajafkal, zahroptal, zakričal, sve u jenom krik, kak da se oglasilo deset vrsti životijna i ludi odjemput. Onda se spuknul z roga i počel bežati po polu prema šume a tur za njem. I ni mogel pobeči ali ga niti tur ni mogel stiči, stalno mu je malo falelo da ga još jemput natekne na onaj svoj dugši, desni rog. U jenom momentu z vragove pleč su se reskrilila velika črna krila i on je poletel v zrak kak črna vrana i odletel v šumu.

Tur je stal, više ni mogel stiči to stvorejne, dok su bežali po zemle radi blata su bili podjednako brzi ali kad je ov poletel bil je bržeši. Gledel je v čudu za tiem stvorejnem kaj je odletelo v šumu. Nigdar nigdo ni pobegel koga je on heznul z rogom. Pogledal je rog – krvi ni bilo. Samo je čudno smrdel po nečemu od čega mu se kihalo. Da se rieši toga smrada, tur je obrisal rog po trave i zemle, kak bi i samuraj obrisal svoj mač.

“Čudno. Baš čudno.”, mislil je tur. Pokušaval je cielu minutu domisliti kaj bi ovo moglo biti ali mu niš ni padalo na pamet, kak i inače. Jer tur baš ni bil mislioc, sve to mu je bilo komplicierano, negove misli su tapkale po megle negove inteligencije. A onda mu je zakrulilo ze želuca: “Moram jesti. Kaj god najdem. A ovoga kad vidim opet, odma ga budem z rogom heznul. Nemam se ja kaj respravlati z otem majmu-nom, kozum ili kaj već je.”

I krenul je dale po blatnomu polu iskati malo mejne trulu travu.

Tak je to bilo nekad predi, davno predi. Turi su u međuvremenu nestali z ovoga svieta a vragi, to moremu Bogu zafaliti, još nisu. Kravski jezik se još govori, to jest muče i ruči, a turov govor je nestal skup z turi, zajdna govornica turovoga jezika mrla je prirodnum smrtjum v Polske, v 17. stoletju.

V Dolne Lomice, 2024. v mesecu studenomu

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

Rodila sam se kao pseća dlaka. Je li to bila nagrada ili kazna, ne znam. Čudni su karmički putevi. Bila sam na jednom dlakavcu i nije mi bilo loše. Domaćin je bio dobar i poslušan. Slušala sam kako izvršava naredbe, koncentrirano sjeda i leži na zahtjev gazda očekujući nekakvu nagradu ili samo zato što je tako naučio. Meni je to odgovaralo, jer sam često osjetila dodir ljudske ruke.

Kad bi u šetnji ugledao velikog crnog psa, javio bi mu se strah na koji bi reagirao ljutnjom pa bi mi davao signale da se uspravim. Nisam razumjela zašto baš te crne ne voli, kad je i sam imao crne i bijele dlake po tijelu. Meni je bilo tako svejedno koja dlaka je koje boje, sve smo bile sačinjene od iste tvari. Gazde nisu tolerirale nakostriješene dlake i lajanje. Da ga dovedu u red, zasuli bi ga povcima i povlačili u stranu.

Sve u svemu, život mi je bio lagodan uz puno spavanja, duge šetnje, odlazak u parkove i redovite obroke, doduše mogli su biti i izdašniji da brže rastem, ali nećemo sad cijepati dlaku na pola. Bila sam mažena, češkana, glađena, i nisam se nikada žalila, sve mi je pasalo. Živjela sam neopterećeno.

Sve je bilo bajno dok se jednog dana nije uhvatio češati kao da trijebi buhe, a nije ih imao, to sam dobro znala. Mislila sam da sam van dosega sa svojom centralnom pozicijom na vratu, ali akrobat je nekako stražnjom šapom dohvatio mene i još par mojih susjeda. Snažnim trzajem iščupao nas je iz korijena u cijelom pramenu, a onda se otesao i odbacio nas iz sigurnog gnijezda.

On je otišao na kauč izležavati se, a za nama se nije ni osvrnuo, kao da smo sve to vrijeme stanovanja na njemu bile potpuno beskorisne. Uopće nije cijenio naš odrađen posao u vidu grijanja njegovog tijela. Kako god, u tom trenu više nije bilo mogućnosti povratka. Ostala sam u busenu dlaka ležati na podu, na izlizanom parketu punom prašine i raznih mrvica. Nakon ugode života na psećem tijelu, novo podno stanište činilo se puno zahtjevnije za preživljavanje.

Svaki put kad bih primijetila nečiji korak u blizini, vjetrić bi me prenio na drugo mjesto i moja pramen ekipa polako se osipala. Svatko je odlazio u svoj kut kako ga je vjetar nosio, nadajući se da neće završiti u zloglasnom smeću, što je tek bio pravi pakao. Tamo su svi umirali od smrada, tako se pričalo u našoj dlakavoj zajednici. Velikom dlakavcu taj smrad nije smetao, naprotiv, da mu se ukazala prilika, satima bi prekopavao po smeću tražeći jestive otpatke.

Dani su mi prolazili u istraživanju stana iz nove perspektive i doživljavanjem svega mojim istančanim osjetilima. Prošla sam zonu ispod blagovaonskog stola i pritajeno sudjelovala u njihovim obrocima. Čulo bi se samo nervozno žvakanje, lupkanje žlicom ili piljenje nožem po keramičkom posuđu. Dlakavac se više nije obazirao na

Neko vrijeme bila sam u podnožju ormarića s kojeg je dolazio zvuk televizije. To je bilo traumatično iskustvo. Ponekad je bilo tako glasno da sam poželjela nestati. Onda bi gazdarica nadglasala televiziju i ton bi utihnuo u cijelom stanu.

Bila sam i u spavaćoj sobi. Tamo je bilo najdosadnije. Po cijele dane ništa se nije zbivalo osim noću kad bi odjekivalo ritmično hrkanje i odriješite riječi - okreni se na bok. Doduše, znalo je i tu biti različitih senzacija poput njenog plača u potpuno zamračenoj sobi. Druge dlake pričale su mi da u spavaćoj sobi zna biti puno akcije, kada se trese krevet, a uzdasi i hormoni sreće ispune cijeli prostor. Sjećala sam se tih trenutaka dok sam još bila mala ukorijenjena dlaka, jer je tada dlakavac ostajao pred zatvorenim vratima, ali za svog odraslog života kao ispucala dlaka prepuštena podu ničemu sličnom nisam svjedočila.

Jednog dana čula sam prepirku u kojoj se spominjalo naše skupno ime - ove dlake. Ona je te riječi izgovarala s takvim prijezirom da mi je bilo neugodno što postojim i da sam mogla, sama bih se pomela. Rasprava se razbuktala u raznim smjerovima i više nisam bila bitna ni ja ni druge dlake, već nešto treće, meni neshvatljivo. Na kraju je on izvadio iz ormara partviš. To je za nas bila dobra vijest, jer da je upalio usisivač, šanse za preživljavanje bile bi nam puno manje. Nemarnim ljutitim zamasma kupio je mrvice i dlake s poda i bilo je jasno da će se dobar dio nas izvući.

U tom trenu željela sam izreći neku molitvu, ali nisam znala riječi jer se u ovoj kući nikad nije slušala misa, najbliže tome bila je tiha misa, što su, kako sam naučila u svom dlakavom životu, dani, tjedni i mjeseci bez ikakvog ljudskog glasa.

Bila sam blizu ormara i pokušala sam se zalijepiti za pod i praviti se mrtva, ali ipak me dohvatio partvišem zajedno s drugim dlakama. Sve nas je povukao u jednom cugu i imala sam osjećaj da letim. Kad je uzeo mišćafli to je značilo naš kraj. Nakostriješile smo se od straha. Sve nas je u hrpi ukrcao na novo prijevozno sredstvo i podigao u zrak. Bližili smo se kanti iz koje se širio smrad. To je bio taj pakao o kojem se pričalo, odmah mi je bilo jasno.

Ipak, božica Fortuna pomazila me i nas par je nježan vjetroć u zadnji čas odnio nazad na pod. Čula sam da se zatvara smeće i odahnula sam. Izvukla sam se za dlaku. Još par puta bilo je prijatni usisivačem, metlom i partvišem, ali nitko ništa od tih ubojitih sredstava nije izvadio iz ormara. Njihovog razgovora bilo je sve manje i prepustila sam se monotonom životu na parketu.

Bilo je nezanimljivo sve do tog prokleta vrućeg dana. Znala sam da je u zraku sparina jer su se njihova stopala lijepila za pod i smrdjela po znoju, a dlakavac je samo ležao i hladio se dahtanjem. Upalili su klimu i radila je cijeli dan. Mene nije dirala jer sam bila smještena van njenog dosega. Za to vrijeme druge su se dlake zabavljale lelujući u zraku kao da su u adrenalinskom parku.

Kad su ugasili klimu i sve dlake mirno sletjele na tlo, otvorili su jedan prozor pa drugi. Cijelim stanom proširio se takav vjetar da sam bila uvjerena da će umrijeti svi koji mu se nađu na putu. Kovitlac dlaka i prašine zaplesao je po zraku. Letjele smo na sve strane, uhvaćene u strujanje olujne brzine. Začuo se njen uzvik - Propuh!, i zatim tresak prozora i vrata. Izgubila sam pojam o prostoru obrćući se u zraku, dok se nisam prizemljila i otklizala u tamu.

Sve oko mene je utihnulo. Osvrnula sam se da ustanovim gdje se nalazim. Iznad mene bile su podnice kreveta i na njima madrac, a s dvije strane sivkasti zid. Bila sam okružena truplima dlaka, na debelom sloju prašine, pored davno zaboravljene gume za kosu i jedne odmetnute čarape bez para. Sve je mirisalo na zaborav i umiranje. Nije bilo tog usisivača ni metle koji bi me dosegнули. Melankolično sam se prepustila životu u mraku čekajući svoj kraj. Povremeno bih čula njegovo hrkanje i njeno prigovaranje, ali većinom sam boravila u tišini, polako, ali sigurno umirući od dosade.

Jednog dana kad sam već bila na izdisaju, žestoko su se svađali. Moje stare dlakave stanice nisu se previše osvrtaale na njihovo međusobno nadglasavanje, ali ipak sam čula kako ona na njega viče - Koji si ti propuh! Prokleti propuh!, i zalupila su vrata. Od tada je više nikad nisam čula ni vidjela. Očito je taj prokleti propuh presudio i njoj i meni.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

KNJIŽEVNA NAGRADA „ALBATROS“ – prilozi za memoarsku građu

mh
maticahrvatska
LUČ 13 (2025.)

BOŽIDAR PROSENJAK

VELIKA GORICA

Povijest Te slavna prati odavna;
čuvala tu se hrvatska bit,
čovjek svom domu bio je štit.

Gorice moja, velik si grad!
Ti vraćaš ljubav što ti se daje,
svaka ti čast!

Na Zemaljskoj kugli
Ti nisi tek-tak!
Skida Ti šešir pisac *Prosenjak!*

(*Velika Gorica, 9. veljače 2017.*)

Božidar Prosenjak. Foto:
Branka Primorac

OTKUDA I ZAŠTO BAŠ ALBATROS?

Na završnoj godini studija romanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, upitao sam svoju profesoricu francuske književnosti Gabrijelu Vidan, bih li za radnju, koja je bila obvezni dio završnog, diplomskog ispita mogao prepjevati s francuskoga na hrvatski, izabrane pjesme iz zbirke *Les Fleures du mal*, francuskoga pjesnika Charlesa Baudelairea, kojega se smatra ocem moderne poezije. Bio je to možda jedinstven slučaj u povijesti toga fakulteta, ali dobio sam odobrenje.

Zašto baš to?

Božidar Prosenjak: KNJIŽEVNA NAGRADA „ALBATROS“ – prilozi za memoarsku građu

Bila su tri razloga: ponajprije, Baudelaire je zaista vrstan pjesnik, visoko cijenjen u svjetskim razmjerima i ja sam kao književni početnik u ono vrijeme želio učiti od najboljih. A da je zaista tako, uvjerala me osobito činjenica da se na početku antologije najboljih talijanskih pjesnika, nalazilo ime jednoga Francuza. Je li uopće moguće zamisliti veće priznanje?

Drugi je razlog bio moje divljenje umijeću toga pjesnika koji je u samo dvije riječi sažeo svu sudbinu ljudske vrste, i još uz to oslikao smisao života svakoga od nas u njemu. *Les fleur du mal* u prijevodu znači *Cvijete zla*. Drugim riječima, u tom se naslovu krije opis svijeta kakav on stvarno jest (*more zla*), ali se diskretno sugerira i poruka nad kojom se vrijedi zamisliti: (*budi upravo ti cvijet u tom moru zla.*) .

Treći razlog za moju odluku bio je osobne prirode. Čitajući u originalu francuske klasike, Corneillea, Raçinea, pa i Baudelairea, a zatim prijevode koji su u ono vrijeme bili u službenom opticaju i kojima smo se služili na seminarima francuske književnosti, bio sam nezadovoljan.

Studenti su se prilično mučili s razumijevanjem tih prijevoda, koji su, istina bili vjerni francuskom izvorniku, ali nažalost na štetu ustaljenih hrvatskih jezičnih uporaba i navika. Možda čak pomalo i arhaični. To me je ljutilo i bilo je za mene stalni izazov. Bih li ja mogao učiniti bolje?

Naravno da nisam ni slutio koliko je to bio tvrd orah, i koliko usko i trnovito polje u koje sam se uputio. Sjećam se da sam se sljedećih mjeseci toliko hrvao s tim prepjevima da sam, u budnom stanju i u snu, tjednima trošio dane uporno tražeći samo jednu riječ koja mi je nedostajala, a uz to sam svakodnevno kod kuće i na poslu počeo nepogrešivo govoriti u strogo odmjerenom pjesničkom metru, desetercu, dvanaesteru i sl., s pripadajućom rimom. To je bila posljedica neprekidnoga jezičnoga „driljanja“. Drugim riječima, tako uporan rad nije bio nikakva šala.

Međutim, kad sam pokazao rezultat iskusnoj profesorici gospođi Batušić i svojim kolegama i kolegicama sa studija, uslijedilo je nepodijeljeno odobravanje. Rekli su mi da je moj prijevod bliži duhu hrvatskoga jezika i jednostavniji, a samim time njima bolji i prihvatljiviji. (Na primjer, umjesto da doslovno prevedem riječi kojima autor opisuje nečiju veliku marljivost, ja sam koristio uobičajenu sintagmu *marljiv kao mrav*, koja nije bila doslovan prijevod originala, ali je bila vjerna duhu onoga što je pjesnik htio reći). Tako je umjesto prijevoda, nastao prepjev. Uspjeh, dakle, nije izostao.

To me je ohrabrilо da, kao što rekoh, za diplomsku radnju izaberem prijevod Baudelaireove najpoznatije zbirke pjesama *Les Fleures du mal*.

Rado bih ovdje naveo jedan meni jako zanimljiv slučaj koji se dogodio u ono vrijeme. Svi dotadašnji prevoditelji jednu pjesmu iz ove zbirke nisu prevodili, nego su je ostavili u tuđem prijevodu. Činilo se da je nisu ni pokušali prevesti. Pitao sam se, zašto? Zar se nisu osjećali dovoljno sposobni?

Naravno, za mene je to bio vrhunski izazov. Sjećam se samo da je glavni motiv pjesme bio vino. Zainatio sam se u namjeri da je baš ja prevedem. Ali, nakon

bezbrojnih uzaludnih pokušaja, morao sam odustati. Bilo ju je nemoguće prepjevati bolje i vjernije, nego što je bilo učinjeno. Kad god bih naišao na neko genijalno rješenje, uvidio sam da ga je taj netko prije mene već upotrijebio. Morao sam na kraju priznati neuspjeh. Prijevod je po svim mjerilima bio savršen. Tada sam pogledao ime prevoditelja. Pisalo je: Tin Ujević.

U spomenutoj zbirci, uz cijeli niz vrlo impresivnih stihova naišao sam na pjesmu *Albatros*, koja me dirnula u dušu na poseban način. Pjesma, naime, govori o prirodi posla kojim sam se odlučio baviti za cijeli život, ali i o položaju pisca, odnosno umjetnika, u svijetu koji ga okružuje. Pitao sam se, zar je moguće da je to netko drugi tako dobro razumio? Evo te pjesme:

Charles Baudelaire

Albatros

*Iz zabave često hvataju mornari
Albatrose, te goleme morske ptice
Što putniku mašu kao znanci stari
I brodu su svakom vjerne pratilice.*

*A kada na daske ih klizave puste
Ti kraljevi azura jedva se vuku,
Svoja velika krila ko vesla spuste
I uzalud mokru palubu tuku.*

*Bez nebeskih visina, ljepote i sklada,
Moćni se albatros na kljun svoj obara;
Ko pijancu koji posrće i pada,
Ruga mu se rulja dokonih mornara.*

*I pjesnik je nalik vladaru oblaka
Što smiono kruži duž plavetnog svoda,
A dolje na tlu, sred hajki bez prestanka,
Tom geniju krila ne daju da hoda.*

(Prepjev s francuskog: Božidar Prosenjak)

Pjesma je svojim smislom najbolje odgovarala svim budućim namjerama.

Kad sam Ivanu Matanoviću, tadašnjem direktoru Narodnog sveučilišta "Juraj Kokot" predložio ime *Albatros*, on me upitao:

– Zar ne bismo mogli uzeti ime nekoga partizana? – bilo je to, naime, uobičajeno u onim vremenima.

Odgovorio sam:

– Ako sutra dođe do kakvih društvenih promjena, morat ćemo ga mijenjati. A ovako, *Albatros* je ime koje neće nikome smetati!

Direktor je prihvatio odgovor i nije dalje inzistirao.

Nakon toga, trebalo je izraditi zaštitni znak s likom ptice koji će ovu djelatnost pratiti sve dok bude postojala. Iako se to činilo lakim i jednostavnim, nije bilo baš tako.

Zamolio sam za pomoć kolegu Berislava Grabušnika, iskusnoga grafičkog urednika vjesnikovih revijalnih izdanja, tada stalnog zaposlenika u kući "Vjesnik", koji je stanovao u mom bliskom susjedstvu u velikogoričkom naselju "8. mart", a s kojim sam u ono vrijeme dosta surađivao. Radio je, naime, honorarno za *Velikogorički list*, čiji sam neslužbeno bio izvršni urednik.

Svaki puta kada bi Berislav donio neko novo rješenje, ja sam odmahivao glavom. To je potrajalo.

Sljedeći crteži pokazuju razvojne faze nastanka zaštitnoga znaka rubrike *Albatros*, do konačnoga rješenja.

KNJIŽEVNA SKLONOST DOVELA ME U VELIKU GORICU

Kad sam se prvi put vozio, tada još starom cestom, u Veliku Goricu, učinila mi se tako daleko od Zagreba da sam pomislio: *Neću valjda ikada još jednom ići tamo!*

Ali, ne reci nikad...!

U Zagreb sam došao iz Podravine još kao srednjoškolac u drugi razred Klasične gimnazije, tada u Medulićevoj ulici, gdje sam i maturirao. Upisao sam i diplomirao studij romanistike na Filozofskom fakultetu, uz nekoliko prekida, među kojima jedan zbog odlaska u Pariz, a drugi u vojsku.

Prvu priču objavio sam u tjedniku "Arena" 17. studenoga 1967. godine.

Godine 1972. uključio sam se u Književnu sekciju Kluba "Ivan Goran Kovačić" i u tadašnjem biltenu objavio prve stihove, a netom iza toga uvršten sam u zbornike *Mladi hrvatski pjesnici 1973. i 1974.*

Književni kritičar Tomislav Ladan u svojoj me knjizi kritika uvrstio među deset najboljih autora, a Stojan Vučićević predložio je Božicu Jelušić i mene za hrvatske predstavnike na međunarodnoj manifestaciji *Struške večeri poezije* u kategoriji *Mlada struga*, gdje sam prvi put osjetio kakav je osjećaj predstavljati vlastitu zemlju. Bilo je brojnih nastupa i drugih priznanja.

U to vrijeme zaprešički entuzijast Stjepan Laljak pokrenuo je Književnu grupu mladih u kojoj se okupljala studentska i srednjoškolska mladež na književnim večerima u Jurišićevoj ulici u Zagrebu. Bilo je djevojaka i mladića iz svih krajeva zemlje, koji su se nalazili na školovanju u Zagrebu. Laljak je organizirao brojne nastupe, ali i gostovanja poznatih pisaca.

Jedna skupina družila se intenzivnije, a među njima sam upoznao Zlatu Cundeković iz Donje Lomnice. Okupljali smo se nekoliko godina svakoga tjedna.

Nakon završenoga studija, po povratku iz vojske, Zlata me obavijestila da su u Velikoj Gorici otvorena dva radna mjesta za novinare i predložila da se prijavim.

Primljen sam zajedno s Ivicom Žigićem i započeo svoj pripravnički staž. Bio sam tada već oženjen i otac prvoga djeteta.

Ironija je htjela da sam od tada zbog posla i tri puta u istome danu putovao u Goricu i vraćao se u Novi Zagreb gdje sam stanovao s obitelji.

ZAR TI NEMAŠ ŠTO REĆI?

Na pjesničkim okupljalištima u Zagrebu gdje se okupljala studentska i srednjoškolska mladež, bio sam poznat kao dosta žestok sugovornik. Temperamentno sam i glasno zastupao svoja stajališta. No jednom sam zgodom dugo i uporno šutio.

Razgovaralo se upravo o teškoćama koje su imali mladi pisci da dođu do prve knjige. Nitko od prisutnih još nije objavio svoj prvijenac. Čule su se mnoge žalopojke i kritike. No, nekome od prisutnih valjda je bilo neobično što ja u toj raspravi ne sudjelujem, pa me upitao:

– Što, zar ti nemaš što reći o tome?

– Ako ne mogu objaviti knjigu, objavit ću biblioteku! – odgovorio sam.

Bile su to proročanske riječi, izgovorene daleko prije, dok cestu prema Velikoj Gorici nisam još ni jednom izmjerio.

UREDNIK KULTURE U VELIKOGORIČKOM LISTU I NA RADIJU

Kada sam, kao pripravnik, došao na svoje prvo radno mjesto u Veliku Goricu, pripalo mi je u dužnost uređivanje kulture u “Velikogoričkom listu” i na radiju. Redakcija, na čijem je čelu tada bio Ivica Župetić, tražila je nove načine kulturne animacije putem novina. To je bilo pogodno tlo da se brzo ostvare neke ideje koje sam kao mlad čovjek nosio u sebi.

Godine 1977., dana 15. veljače, pokrenuo sam u tadašnjem Velikogoričkom listu novu rubriku pod nazivom *Albatros*. U njoj je upućen poziv mladim piscima da pošalju svoje pjesme redakciji. Svrha je bila da se potiče i njeguje kultura izražavanja i da se autori međusobno upoznaju, zbliže, ali i da dopru do publike. Najuspješnijima je obećano da će biti opširnije predstavljeni čitalačkoj javnosti na stranicama lista i u programu velikogoričkog radija.

Zanimanje među pjesnicima je ubrzo opravdalo očekivanja. Rubrika je okupila dvadesetak stalnih i mnogo povremenih suradnika iz raznih krajeva Hrvatske.

U lokalnom listu su prema najavljenim propozicijama slijedećih mjeseci i godina objavljeni portreti Libe Peršinović-Vojnović (29.3.1978.), Zlatka Đipala (26.8.1979.), Katice Arbanas (28.3.1980.) Jolande Marije Pažanin (10.10.1980.) i Renea Matoušeka (7.11.1980.).

Posao novinara pun je iznenađenja. Neka baš i nisu dobrodošla.

Po dolasku u Narodno sveučilište bio sam formalno novinarski pripravnik, novajlija bez ikakvog prethodnog iskustva u struci. Radio sam tek nekoliko mjeseci i posao mi je još bio *čuđenje u svijetu*. Bilo je to tim više, jer smo “Velikogorički list” tiskali u zagrebačkom “Vjesniku”, koji je za neiskusnoga i mladoga čovjeka poput mene bio pun nepoznanica, kao slijepom putniku svemirska stanica. Sva ona postrojenja, ogromna sala za pripremu novina, rad s rutiniranim grafičkim i strojarskim radnicima, i napokon ogromna rotacija, bili su za mene španska sela. A onda se dogodilo...

Dolaskom ljeta svi ranije zaposleni novinari velikogoričkog lista i radija jedva su dočekali dolazak novih snaga i s pojavom ljeta jednostavno nestali. Dočekala me prazna redakcija.

- Gdje su svi? – upitao sam daktilografkinju.
- Na moru! Uzeli su godišnje odmore! – odgovorila je.
- A dnevni program radija?... I tko će napisati, štampati i distribuirati list?

Gledao sam zaprepašteno u gospođu Katicu Barišić i umjesto odgovora, susreo se sa slijeganjem njenih ramena. Nisam mogao vjerovati da se to meni događa... *Zar ja?*

Bio je to, munjeviti novinarski, urednički i organizacijski tečaj. Za sedam dana novi je broj lista morao biti na stolu, a ja sam bio sam kao prst. Zaprepastio sam se. Trebalo je po kratkom postupku, ne samo napisati sve stranice lista, svladati grafičku pripremu i komunicirati sa stručnim osobljem, nego i preuzeti odgovornost za sve faze nastanka novina. Uz to naravno i radijskoga programa koji je tekao simultano. A ja tek početnik!

S redakcijskim poslom (pisanjem) još sam se kako tako snalazio, ali ono u "Vjesniku", bilo je kao borba sa sedmoglavim zmajem. Usporedio bih to s onim teškim i traumatičnim situacijama u kojima još nezrela djeca preko noći postanu odrasli ljudi.

Sjećam se kako su mi drhtala koljena kad mi je radnik u Vjesniku pružio otisnuti prvi primjerak lista s kojega se još cijedila boja da ga odobrim za tisak. Trebalo je za to imati petlje. I dvostruke oči. Pogreška me je doslovno mogla stajati posla, ali i strpati u zatvor. Teško bi bilo dokazati da se nešto nije učinilo namjerno.

Kako bi čitatelju bilo jasno o čemu govorim, navest ću nekoliko drastičnih primjera koje sam u kasnijem radu na vrijeme uočio, a neke spriječio doslovce u zadnji tren.

Jednom zgodom na istaknutom mjestu, na zadnjoj stranici novina, nalazila se foto-vijest na kojoj su na svečanoj tribini stajali svi značajniji političari i ljudi od vlasti, a ispod fotografije je ostao naslov iz nekoga filma, na kojem je pisalo: *BEŠTIJE*, jer radnik nije dobro očistio stroj na kojem je prije toga štampao ilustriranu reviju s filmskim programom. Drugi nezgodan slučaj otkrio sam također u zadnjoj fazi tiska. Uoči dana Republike slagar je pogreškom naopako okrenuo sliku grada Jajca, u kojem je stvorena tadašnja država. Teško bi se bilo oprati od sumnje da to nije sabotaza učinjena namjerno... Zanimljivo je da sam to otkrio u križaljci, gdje nitko ne bi očekivao. Sličan slučaj dogodio se omaškom grafičkog urednika. Na lijevoj je stranici pisalo ime *Vladimir Bakarić*, tada jedne od važnih osoba iz vladajuće strukture, a na slijedećoj se istom veličinom i tipom slova protezao naslov *Tajni agent*, također iz nekoga filma. Poveznica je bila vrlo nezgodna. Slučajan previd takvoga tipa lako se mogao tumačiti kao jedna od namjernih podvala, na koje su ondašnje vlasti bile osjetljive i za koje se snosila ozbiljna odgovornost.

U jednim srpskim novinama, koje smo dobili na uvid, kako ne bismo i sami jednako pogriješili, došlo je do zamjene fotografija, jer su bile istog formata. Na lijevoj su slici bili vojnici poredani u stroju prigodom polaganja svečane zakletve, a u potpisu je stajalo: *Pastiri su istjerali ovce na pašu...* A na desnoj ispod slike s ovcama, bio je natpis: *Vojnici u svečanom stroju*. Nije se znalo što je nezgodnije. Zato sam uvijek pazio da se nikada blizu ne nađu fotografije istih dimenzija. Bilo je i previda koji nisu za pristojnu tiskovinu, kao što je ova, a za koje su odgovorni bili *nagrađeni* s dugih sedam godina tamnice.

Zbog svega toga drhtale su mi ruke dok sam, s velikim oprezom pregledavao prve novine koje sam silom prilika sam samcat napisao, uredio, otisnuo i distribuirao.

Bila je to škola kakvu ni u jednoj velikoj zagrebačkoj novinskoj kući ne bih imao prilike naučiti. Istovremeno i solidna pouka za budućeg urednika o tome s koliko se stručnosti, znanja i opreza stvaraju knjige.

Izvor: Božidar Prosenjak

NAGRADA REVIJE "STUDIO"

Jedna od ugodnih uspomena iz tih najranijih dana je nagrada popularne revije "Studio", Radio Zagreba i ULSIJ-a Hrvatske, koja je stigla na adresu *Albatrosa*. "Studio" od 20. i 27. svibnja 1978. Piše: "(...) Trećeplasirana u kategoriji "Najbolja emisija godine" je emisija *Albatros*, tj. autorski prilog u emisiji "Vaš prijatelj radio" Radio Velike Gorice.

Urednik emisije Boško Prosenjak, voditelj je Želimir Füzy, a muziku je odabrao i tehnički realizirao emisiju Vlado Petrović (...)"

Ova je nagrada bila, ne samo priznanje koje je došlo izvana, i svakako ohrabrenje, nego i svojevrsan dokaz da je *Albatros* svojim značenjem prešao granice velikogoričke regije.

Izvor: Božidar Prosenjak

KNJIŽEVNA GRUPA

Nakon nekoliko mjeseci sazrela je ideja da se u Velikoj Gorici osnuje književna grupa koja bi bila okupljalište talentiranih mladih ljudi. Tu bi oni mogli pokazati jedni drugima svoje radove, razmijeniti iskustva u poetskoj struci, ali i predstaviti se publici. Zajedno sa Zlatom Cundeković koja se od prvog dana zdušno zalagala da Književna grupa *Albatros* što bolje zaživi u velikogoričkoj sredini, pozvao sam suradnike rubrike *Albatros* u Velikogoričkom listu na prvi sastanak koji je održan 27. rujna 1977. godine.

Susreti književne grupe *Albatros* od tada su postali redoviti. Prvi *Albatrosovc*i bili su pjesnici: Zlata Cundeković, Zorica Krznar, Erna Lukačević, Rene Matoušek, Snježana Miličević, Liba Peršinović, Olga Štajduhar, Lela Varga, Jasna Vuga, ali i drugi prijatelji lijepje riječi. Koristeći se osobnim poznanstvima s ljudima iz književnih krugova počeo sam na naše književne večeri pozivati mnogobrojne goste, među kojima i ugledna književna imena, ali i poznate scenske, likovne i glazbene umjetnike.

Zahvaljujući također i pomoći prof. Drage Bukovca, voditelja Centra za kulturu pri Narodnom sveučilištu, koji je u to vrijeme preko goričkih knjižnica imao dobru suradnju sa svim značajnim zagrebačkim izdavačima, pa i onim najeminentnijima,

program *Albatros* večeri postao je bogat i privlačan ne samo pjesnicima, nego sve više i običnoj publici.

LUČ 13 (2025.)

Gosti *Albatrosa* u Velikoj Gorici su tada bili renomirani književnici i književni kritičari, glumci, pjevači ozbiljne i zabavne glazbe, a zidove klupskih prostorija često su resile izložbe slika, fotografija, intarzija...

Velikogorička mladež, koja je tražila još nešto osim plesa, dobila je novo okupljalište. Draž tih susreta je bila u tome što su se na *Albatros*ovim tribinama zajedno družili osim mladih ljudi i ljudi drugih životnih dobi i zanimanja za koje je dolazak na naše sjedeljke postao redoviti večernji izlazak, zapravo ugodan način da opušteno provedu jednu večer u tjednu.

U *Albatrosu* je stalno bilo neko vrenje. Održano je na stotine književnih večeri, tribina i susreta, gostovanja u samom gradu i njegovoj okolici, ali i putovanja u druga mjesta.

PLAVI SALON

Vjerujem da se neki i danas sa sjetom sjećaju velikogoričkog *Plavog salona*. Prijetio ga se, ne tako davno i danas pokojni Aleksandar Božić u svom „Turopoljskom glasniku“ navodeći da je bila riječ o kulturnom mjestu velikogoričke kulturne scene u kojem su se održavali multimedijalni sadržaji visokoga dometa.

Početak je bio prilično neobičan, gotovo humorističan. Naime, politička vrhuška onoga vremena tražila je za sebe prikladno mjesto, vjerojatno za kartanje, opušteno druženje i nesmetane razgovore. S obzirom na svrhu i klijentelu kojoj je bio namijenjen, preuređen je u vrhunskom stilu bivši *Klub 100*, u podrumskim prostorima ispod gradske knjižnice. U njemu su se posebno isticale udobne, debelo tapecirane fotelje presvučene u plavu presvlaku. Prostor je naprosto zračio finim ugođajem, koji je uz to djelovao i otmjeno poput salona u čuvenim francuskim dvorcima. Štoviše, imao je i disketno pridružen šank na samome ulazu. Drugim riječima, prostor je bio kao izmišljen za svaku vrstu programa.

Međutim, iz nepoznatih razloga politička elita sebi je izabrala neko drugo, njima prihvatljivije sastajalište i ovaj potpuno uređen prostor je danim zjapio neiskorišten i prazan.

U isto vrijeme *Albatros*ovci su se sastajali u raznim neadekvatnim prostorima, ponajviše u knjižnici, odakle su nas nerijetko izjurile pomalo nestrpljive čistačice, jer im je u kasnim satima odlazio zadnji autobus do okolnih mjesta gdje su stanovale, pa smo im bili zapreka na odlasku s posla. Zbog toga smo nerijetko i svoje programe morali prekidati ranije na veliku žalost stalnih članova i publike.

Netko me je od zaposlenika Sveučilišta upozorio na postojanje neiskorištenoga prostora koji bismo mogli privesti svrsi i poveo me da ga usput pogledam. Osim što sam se na prvi pogled zaljubio u taj prekrasan ambijent, istoga sam trena shvatio

koje je polivalentne mogućnosti pružao, a zbog velikih plavih fotelja, čija je boja u njemu prevladavala, smjesta sam ga prozvao *Plavim salonom*, aludirajući potajice na već spomenute francuske salone iz davnih vremena.

Već sljedećega dana zatražio sam prijam kod direktora i ishodio dopuštenje da prostor stavim u funkciju. Tim više jer nije bilo nikoga drugoga tko bi reflektirao na taj prostor. Rečeno mi je da radim tamo što znam, pod uvjetom da nikome u kući ne smetam.

Napokon se moglo ostvariti ono što me oduvijek privlačilo. Prostor je omogućavao multimedijalno djelovanje.

Da nisam već tada osjećao književnost kao svoje neopozivo određenje, bio bi to vrhunac svih mojih želja. Organizirati raznovrsne programe u za to idealnom prostoru bilo je sve o čemu sam sanjao.

Ivo Pukanić, tada vrlo mladi i ambiciozni fotoreporter, snimio je u to vrijeme jednu fotografiju sa desetak mladih perspektivnih ljudi, na čijoj je poleđini zapisao što će tko od njih biti za desetak godina. Za mene je napisao da ću biti direktor multimedijalnoga centra u Zagrebu. Očigledno sam i na njega ostavio takav dojam.

Plavi salon postao je ubrzo ugodno i otmjeno mjesto na kojem su zvonili taktovi pijanina i odjekivale arije prvaka hrvatske glazbene scene, ali i mladih primadona HNK u usponu. Bilo je književnih gostovanja najpoznatijih imena, živih razgovora, bilo je i rasprava u kojima su sijevali argumenti.

Izdvojio bih nekoliko događaja koji su mi ostali u posebnom sjećanju.

Jedne večeri gost književne tribine bio je Dragutin Tadijanović. Kad sam kolima došao po njega bio je loše volje, jako smrknut i vrlo mrzovoljan. Na izlazu iz stana odmah me upozorio da se ne namjerava zadržati ni sekundu duže od predviđenoga vremena. Ostao je, međutim, do iza ponoći, razdragan i veseo. Toliko ga je atmosfera ponijela da se razgalio. Jer *Plavi salon* bio je nešto posebno. Na početku programa mladi su pjesnici čitali gostu svoje pjesme, po principu: *Svatko može pet minuta, nitko ne može dva puta*. Gost je te pjesme komentirao, a zatim je imao svoj nastup. Tako je svatko dobio priliku doći na svoje.

Sljedećom zgodom u goste su nam stigla dvojica japanskih znanstvenika. Dobro se toga sjećam jer smo se razletjeli po Velikoj Gorici tražeći solidnoga prevoditelja. Japanci su se, naime, služili engleskim jezikom. Našli smo srećom u Kurilovcu mladića koji se netom vratio iz Amerike gdje je dugo živio, pa je i prijevod bio vrhunski.

Japanci su nam rekli da su istraživali utjecaj zagađenja mora na ribe. Naglasili su da će sljedeći udar biti na ljudski fetus, zatim na djecu i na kraju na odrasle, a sve to će se očitovati kroz pojavu alergija. Dakle, navijestili su nam vrijeme kojemu, ne samo da smo bili sve bliže, nego ga čini se danas već živimo.

Jednoga dana posjetio me profesionalni glazbenik koji je bio zaposlen u zagrebačkom simfonijskom orkestru. Rekao mi je da on i četiri njegova prijatelja žive u

Velikoj Gorici i da će oni u *Plavom salonu* svakoga tjedna nama svirati besplatno, onako za svoju dušu, samo ako im osiguramo klavir.

LUČ 13 (2025.)

U Sveučilištu je klavir imala Glazbena škola pa smo ga od njih posudili i na rukama spuštali u podrum, a poslije nosili natrag gore. Ništa nam nije bilo teško jer smo svakoga tjedna uvečer imali vrhunski glazbeni program, bilo instrumentalni, bilo kao pratnju opernih ili zabavnih prvaka. Bila su to zlatna vremena *Plavog salona*. Nažalost, nisu mogla potrajati jer su česta selidbe pijanina imala za posljedicu da se instrument u preseljenju raštimao, a ponovno uštímavanje, osim što je trajalo, bilo je i skupo.

Kad nam je jedne večeri književni gost bio Kazimir Klarić, koji se tih dana vratio iz Amerike, na moje pitanje, kakva je razlika u kulturi, između nas i svijeta, on mi je odgovorio:

– U Americi ne biste imali problem s pijaninom, oni bi jednostavno otišli u dućan i kupili novoga!... Rekao mi je također da su ga tamo pitali čime se bavi. Kad im je odgovorio da piše drame, nisu ga razumjeli. Jer kod njih jedan autor piše dijaloge, drugi smišlja radnju, treći šale i gegove, četvrti... A posebno me iznenadilo kad je ispričao da se u Velikoj Britaniji na audiciji za glavno lice u jednoj seriji o starom Rimu, koja je imala gotovo 80 epizoda pojavilo stotinjak glumaca koji su znali napamet tekst svih epizoda... Naravno zato, jer glumac koji je dobio ulogu, dobio je toliki honorar da poslije više cijeloga života nije morao raditi... Mene je to podsjetilo na ponudu Branka Hribara, urednika dramskog programa na hrvatskom radiju, koji mi je rekao: *Napiši mi dramu za emisiju "Panoptikum", ali se nemoj previše truditi, jer te ne mogu dovoljno platiti.*

Pa naravno, profesionalni pisci ne pišu drame za naš radio, osim sporadično i jednokratno, jer od toga ne mogu živjeti. Takve drame kod nas pišu umirovljeni poštari, razvojačeni časnici, ili nezaposlene domaćice i ljudi sličnoga profila, koji od toga posla ne žive, nego im je usputna zanimacija. Tako je barem bilo u ono vrijeme o kojemu govorim.

Pomislio sam: *Zašto ne učiniti jedno dobro i solidno plaćeno ostvarenje, umjesto deset slabih, o koje se objesilo isto toliko netaleantiranih osoba?...* Na taj način, u susretu s mnogim poznatim imenima učio sam o svom budućem zanimanju i spremao se za njega.

U *Plavom salonu* bilo je dovoljno mjesta i za suze i za smijeh, za velike i male nade, za sve ono što ljude čini zadovoljnima. Usuđujem se tvrditi da je upravo u *Plavom salonu* nastao zametak velikogoričke kulturne publike, ali ipak nešto drukčije, za razliku od ove današnje, koja blesavoće i besmislice nerijetko nagrađuje srdačnim pljeskom, a da se toga ne stide ni glumci, ni publika, niti se u službenim medijima ne nađe ni jedan glas da vikne: *Car je gol!* Bojim se da će i djeca pod utjecajem *digitalomanije* za to postati nesposobna.

Sve u svemu, *Plavi salon* bio je samo jedan, osobita pojava u svoje vrijeme, u kojem su, ne samo neki, učinili svoje prve korake na kulturnoj sceni svojega vremena,

Izvor: Božidar Prosenjak, *Albatros*, Književni salon Mladost, Zagreb 11. 02. 1981.

PRELAZAK U CENTAR ZA KULTURU

S obzirom da sam u to vrijeme organizirao i vodio velik broj kulturnih programa, Drago Bukovec, tada voditelj Centra za kulturu u velikogoričkom Narodnom sveučilištu „Juraj Kokot“, jednog mi je dana predložio da i formalno pređem u njegov Centar.

Kako mene novinarstvo nikad nije osobito privlačilo (tamo sam se švercao držeći uglavnom uređivačku tezgju) ponudu sam objeručke prihvatio i od tada djelovao u svojstvu stručnog suradnika za kulturu sve do odlaska u slobodnu profesiju 1984. godine.

Drago Bukovec bio je nominalno moj šef. Mislim da se i on u jednom trenutku malo pobojao da bih ja mogao imati aspiracije na njegovo radno mjesto, jer smo po obrazovanju i stručnoj spremi bili izjednačeni (jedino je on, kao voditelj, imao veću plaću).

Zato je odnose malo zahladio sve dok se nije uvjerio da mu od mene ne prijeti nikakva opasnost. Mene to nije zanimalo. Naprotiv, bili smo komplementarni. Djelatnosti su nam se idealno nadopunjavale. On je organizirao i dovodio tuđe programe, kazališta i umjetnike svih vrsta, a ja sam stvarao vlastite. Mislim da je to bio jedinstven slučaj u Hrvatskoj. Tako smo bili jaki na oba područja, jači od bilo koje slične institucije u Hrvatskoj jer ni jedna nije imala tako skladnu simbiozu u istoj kući. Nije bilo potrebno da se jedan drugome miješamo u nadležnost i ja sam tako imao punu slobodu djelovanja. Radio sam što sam najviše volio i još sam za to bio plaćen. Poslije sam cijeloga života imao istu rijetku privilegiju. Vjerujem da je i on bio zadovoljan na svoj način.

A kada sam pokrenuo izdavaštvo, tim više. Iako sam nad sobom imao šefa i dva direktora, nitko mi ništa nije ni pokušao narediti, jer su me najprije morali pitati kako se to radi.

Bila je to nova djelatnost o kojoj nisu ništa znali. I bili su zaokupljeni drugim, njima važnijim obvezama. Tako sam zapravo imao potpuno razvezane ruke. Naravno, nije mi palo na pamet da to zloupotrijebim.

VELIKA GORICA – UGAŠENA ŽARULJA

Kao novinar, imao sam po dolasku u ovaj grad kontakte s rukovodećim strukturama grada, jer sam po prirodi posla, prisustvovao svim važnijim sjednicama i izvještavao za radio i Velikogorički list.

Štoviše, još kao pripravnika, vodili su Ivicu Žigića (koji je došao u isto vrijeme kad i ja) i mene od sobe do sobe i upoznavali s ljudima iz političke vlasti i s direktorima važnijih institucija i poduzeća, a oni su nas lijepo primali, ako ni zbog čega drugoga, nego zato jer su znali da ćemo i o njima pisati.

To me je polako oslobodilo i u svakoj sam mogućoj prilici uporno ponavljao odgovornim ljudima: Možete učiniti ne znam kako velike stvari, ali za 50 godina o tome nitko neće imati pojma.

Bez izdavaštva Velika Gorica će biti ugašena žarulja.

IMAMO LI NOVACA?

Ali, koliko je god uloga pojedinca neosporna i važna, sam čovjek ne znači ništa. Da bi se nešto zaista učinilo, moraju sazreti, ili bolje rečeno, moraju se poklopiti i svi ostali uvjeti. A Velika Gorica je za to bila spremna.

Išle su mi na ruku još neke okolnosti, a jedna je bila posebno važna. Ubrzo po dolasku na svoje prvo radno mjesto bio sam izabran za predsjednika Zbora radnih ljudi Narodnog sveučilišta „Juraj Kokot“, što je u ono vrijeme bila zakonski najjača instanca u svakoj radnoj ustanovi, slično kao Sabor u hrvatskoj državi. A da to nije

bila šala, treba imati na umu da je tada u sastavu Sveučilišta, uz ostalo, djelovala Srednja škola, radio stanica, gradska knjižnica, glazbena škola, autoškola, obrazovanje odraslih i razne dodatne uslužne djelatnosti, što je sveukupno obuhvaćalo velik broj ljudi. Sveučilište je tada, poslije „Velkoma“ bila druga radna jedinica po snazi i važnosti u gradu.

Pretpostavljam da su direktori baš mene predložili, između ostaloga i zato, jer su računali da im kao mlad i još neiskusna neću praviti probleme i da će sa mnom moći ravnati kako je njima po volji. No, ja sam na svim pripremnim sastancima uporno ponavljao:

– A kad ćemo početi objavljivati knjige?

– No, nekaj ti bumo objavili! – bio je redoviti odgovor kojim su mi zatvarali usta.

Dnevni red Zbora radnika imao je redovito velik broj točaka. Uočio sam da su se na kraj uvrštavale one teme koje se namjeravalo zaobići, jer su ljudi bili već umorni i nestrpljivi da se vrate kućama, pa su se nerijetko i preskakale. Tako, ono, što je mene zanimalo, nikako nije dolazilo na red.

Međutim, jednom sam zgodom osjetio da je direktorima nešto bilo jako važno i željeli su pošto-poto progurati prilikom glasovanja, pa su i mene nastojali za to pripremiti da im ne bih slučajno pokvario plan. Ja sam se pravio da to ne znam i ne vidim, pa sam upitao:

– A mogu li onda i pitanje izdavaštva staviti na vrh dnevnoga reda?

Moja mala smicalica je prošla i tako sam dobio blagoslov Zbora, kojem sam tada predsjedao. A to je bio sasvim drugi par rukava. Bio sam uvjeren da imam dovoljno jak argument i da me više nitko ne može izgurati na sporedni kolosijek.

Ipak, direktori su bili mudriji od mene, imali su moć. Nisu me više mogli odbiti, ali mogli su beskonačno zavlačiti. Bilo mi je jasno da moram izabrati drukčiji put.

Glavnu podršku i pouku dala mi je kolegica Zlata Cundeković, koja je bila tajnica SIZ-a kulture i dobro je poznavala tehniku cirkuliranja financija na svim nivoima u gradu. U dogovoru s njom, obrnuli smo situaciju. Odlučili smo najprije prikupiti sredstva za tisak. To, naravno nije išlo glatko, ali učinjen je prvi konkretan korak

Kad god bih upitao direktora ili njegova zamjenika smijemo li uzeti novac koji nam je netko bio voljan uplatiti, oni bi lakonski pristali, ne ulazeći dublje u problem. Uplate na račun uvijek su dobro došle.

Ali, kad sam im na kraju godine pokazao svoj brižno iskovani izdavački plan, ozbiljno su me pogledali:

– Imamo li za to novaca?

– Imamo! – odgovorio sam.

I tako je počelo.

Pisci književne grupe „Albatros“ osamdesetih godina 20. st., Dom kulture Galženica
Izvor: Božidar Prosenjak

POVIJESNI ČIN

Što god netko o tome mislio, rijetki su trenutci u jednom životu, kad se čovjeku nudi povijesni čin, prilika da odgovori na tako veliki izazov. I drugi su oko mene tu potrebu vjerojatno imali, ali ja sam znao da mogu i učiniti. Jednostavno sam osjetio da na meni leži sva odgovornost. No, bio sam također svjestan u što sam ušao.

Kao da je sve što sam do tada u životu radio bilo priprema za taj čin, pa sam ga valjda za to i prepoznao. Bilo je za to pravo vrijeme i mjesto.

Štoviše, da nisam tada preuzeo odgovornost i prihvatio ono što se nudilo u interesu šire zajednice, i sav moj osobni život otplovio bi u neki drugi rukavac i odvuкао me u drukčije, možda nezgodnije bujice i virove, i okrenuo u drugi smjer moju životnu maticu. Bio je to dakle i za mene, sudbonosan čin.

Otvarala su se polako vrata u jedan novi svijet, ne samo za mene, nego i za druge.

SKOK U FAZI

Što znači *Skok u fazi*?

To znači učiniti pomak u nekoj sredini kojega prije nije bilo. A kad nečega nema, onda ljudi i žive tako kao da im to ne treba. Štoviše, oni čine sve da spriječe promjenu

i eliminiraju onoga koji tu promjenu donosi. Pitaju se, zašto ih uopće uznemiruje kad je njima i ovako dobro.

Takav čovjek mora biti svjestan u što se upušta, da navlači na sebe neprijateljstvo, a nerijetko i gnjev ljudi oko sebe. Naprosto smeta.

Ukratko, da bi čovjek učinio neki ozbiljan pa i presudan pomak u sredini u kojoj živi, osnovna je pretpostavka da on vidi ono što drugi ne vide. Prema tome, da bi i drugi nešto prihvatili trebaju to i oni vidjeti. A kako će vidjeti, ako toga još nema?

Drugim riječima, skok u fazi znači stvoriti nešto što zajednica treba, ali nije svjesna da treba, jer to još ne postoji. Usudio bih se reći da je skok u fazi sličan Božanskome činu – nastanku nečega iz ničega.

Pogledajmo sada konkretan slučaj na primjeru grada Velike Gorice. U području izdavaštva posljednji ozbiljan poduhvat do tada, učinjen je 1910. godine, kad je tiskana Povijest Turopolja Emilija Laszovskog i suradnika. (Izuzev Velikogoričkog lista i Službenih novina nije postojalo ništa).

Iza toga do pojave *Albatrosa* 1980. godine punih sedamdeset godina u izdavaštvu je vladao vakuum. I to u vremenu kad je ta ista Velika Gorica imala najveći urbanistički razvoj od svih gradova tadašnje države. Koje kakve male, patuljaste sredine preskočile su je za gotovo cijelo stoljeće.

RAZBIJANJE PREDRASUDA

Mnogo sam razmišljao o tome kako prevladati visoke financijske troškove, a najveći je bio tisak knjiga. Drugim riječima tražio sam načina kako oboriti cijenu knjige u tiskari. Tada sam uočio da se tiskanje knjiga mladih pisaca u Hrvatskoj temeljilo na nizu predrasuda i pogrešnih pretpostavki.

Naime, tih dana mi je slučajno došao pod ruku privredni bilten SAD-a izvučen na šapirografu. Istog trena mi je prostrujala kroz glavu pomisao da, ako se Amerikanci ne stide šapirografirati svoj privredni bilten u Hrvatskoj, onda je stvar provincijalnog kompleksa mladom hrvatskom piscu početniku tiskati knjigu na najskupljem papiru i opremi.

Početniku nije potrebno luksuzno izdanje, nego korektno napravljena knjiga koja poštuje pravila struke. Čim sam to shvatio, proizvodna cijena knjige je već bila značajno oborena. Ali to nije bilo dovoljno. Trebalo je učiniti više.

Listajući prve knjige u izdanju drugih izdavača uočio sam da velik broj stranica uglavnom ide na štetu pisca početnika jer on svojom prvom knjigom najčešće nije uvijek u stanju kvalitetno ispuniti previše obimnu knjigu. Prevelik broj stranica rušio je kvalitetu djela pa takve knjige nisu cijenili ni čitatelji, ni kritičari.

Zato sam reducirao broj pjesama u svakoj pojedinoj zbirci na najviše dva grafička arka, a samo izuzetno i koji arak više. Proizvodna cijena time je bila po drugi put oborena. Ali, ni to me nije zadovoljilo.

Osjećao sam da mora postojati još neki način da se učini i više od toga. Tada sam zapazio da je naklada prvih knjiga bila pretjerana. Nije ih se moglo prodati koliko je bilo štampano pa su se prodavale u besćenje i dijelile besplatno, jer je nakon početne prodaje među pjesnikovim znancima i prijateljima, ostatak knjiga ostaje ležati u skladištu, da bi ih na kraju odvozili u stari papir. Nije imalo smisla raditi tako.

Dakle, smanjenjem naklade na broj knjiga koji je realno mogao zaživjeti na tržištu i po treći put sam oborio proizvodnu cijenu. Pomnoženo sa šest naslova, koliko ih je bilo u pripremi, to je već bio ozbiljan rezultat. Sada se imalo smisla pojaviti u tiskari i zatražiti predračun. Otišao sam tamo s direktorom Matanovićem.

Međutim, sada je stvar zapela u tiskari. Pregovarajući o tiskanju knjige tehničkih karakteristika kakvu sam ja zamislio, rečeno mi je da takvu knjigu nije tehnički moguće izvesti, a zapravo je to bio fin izgovor kojim mi se željelo dati do znanja da se njima tako jeftinu knjigu uopće ne isplati tiskati.

Ispratili su nas napolje i prije nego sam uspio dokraja objasniti svoj naum. Direktor se nije puno uzbuđivao, samo je slegnuo ramenima.

Međutim, ja se nisam dao pokolebati. Nakon nekoga vremena zamolio sam ga da odemo još jednom u istu tiskaru. Ali ovoga puta sam tamo postavio samo jedno pitanje:

– Što ako vam odjednom donesem šest ovakvih knjiga?

Našem su se sugovorniku pojavile bore na čelu. Bio sam siguran da je u sebi počeo računati. Skroman pojedinačni iznos pomnožen šest puta, ipak je i za njega djelovao ozbiljno. Odjednom je sve postalo tehnički izvedivo.

Ne smije se međutim zaboraviti da su to bile knjige pripremljene strogo po pravilu struke. Dizajn korica i likovnu opremu radili su najbolji likovni stručnjaci koje smo mogli dobiti, pogovore su pisali autori iz prve garniture književnih imena koje je Hrvatska u to doba imala (Pero Budak, Hrvoje Hitrec, Anđelko Novaković, Ivo Pranjковиć, Joža Skok, Milivoj Slaviček, Ante Stamać, Gicomo Scotti i drugi), o grafičkom oblikovanju vodio je brigu Drago Herceg, profesor Grafičke škole u Zagrebu, a lektura i briga o jeziku brižno se nje govala (Željko Klaić i drugi).

Na taj način mladi su pisci imali najbolju moguću preporuku za svoja izdanja, čijem se stručnom oblikovanju i profesionalnoj izvedbi nije moglo prigovoriti. Taj je standard zadržan i za sva naknadna izdanja.

Tako je stvar postavljena na čvrste noge, čime je ujedno nastao *Albatrosov* model prve knjige od dva do tri tiskovna arka. Doista dovoljno da mladi pisac postigne sve što mu je potrebno. *Albatrosove* knjige postale su uvjerljiva osobna iskaznica kojom su mladi pisci iz godine u godinu uspješno dokazivali svoju književnu punoljetnost

u mnogim prilikama, a napose kao preporuku za buduća radna mjesta i kod prijema u Društvo hrvatskih književnika.

Koliko je vidovito i dalekosežno bilo ovo svođenje na realnost koje je postignuto uoči tiskanja prvog kola *Albatrosa* postaje napose jasno ako se prenese na nacionalni plan. To, je naime, značilo da se uz gotovo simboličan iznos mogla organizirati i iz jednog izvora financirati cjelokupna produkcija mladih hrvatskih pisaca svake godine. Podatak nad kojim se vrijedno iznova zamisliti i danas nakon što je proteklo toliko godina.

Ali, ne previše bogata hrvatska kultura, i dalje je nastavila financirati egoizam često slabo talentiranih pisaca uz pomoć mentora koji se u problem uglavnom nisu previše uživali.

Dakle, sad već daleke 1980. godine pojavljuje se prvo kolo od šest knjiga biblioteke *Albatros*. Svojim programom novoosnovana biblioteka najavljuje kao svoje glavne aktivnosti: sustavno tiskanje prvih knjiga mladih pisaca iz Hrvatske, i tiskanje djela velikogoričkih pisaca, odnosno djela koja su značajna za velikogorički kraj.

Uskoro je znatan broj mladih i još neafirmiranih autora iz raznih krajeva Hrvatske (od Imotskog i Trogira, preko Zagreba i Našica sve do Osijeka) objavio svoje prve knjige u biblioteci *Albatros*. Ova biblioteka postaje zaštitnim znakom za prvu knjigu i niz godina ispunjava prazninu koja je u toj vrsti izdavaštva vladala u Hrvatskoj.

Biblioteka *Albatros* niz godina ustrajno je podržavala mlade pisce u nastojanju da dođu do prve knjige i do svoje prve čitalačke publike. Postala je prepoznatljiva do te mjere da je dr. Ante Stamač u "Vjesniku" od 21. prosinca 1982. godine pojavu novog kola *Albatrosa* proglasio *nakladničkim događajem godine* u Hrvatskoj.

Ali u isto vrijeme, kao posebna izdanja ove biblioteke realizirani su vrlo složeni projekti, što je nastavljeno sve do danas, pa je izdavač, koliko mi je poznato, ovjenčan i visokim priznanjem grada za izdavačku djelatnost.

Tako ideja o osnivanju biblioteke *Albatros* i gotovo pedeset godina poslije svoga nastanka još uvijek potvrđuje svoju vizionarsku vrijednost. A ukupna naklada izdanja iznosi desetine tisuća primjeraka.

U biblioteci *Albatros* svoju su prvu knjigu objavili autori koji su danas članovi uredništva uglednih izdavačkih kuća u Hrvatskoj, a neka imena koja smo prvi put susreli u *Albatrosu* sada su članovi Društva hrvatskih književnika.

Pa ipak, mislim da je još puno više od toga, koliko je pojedina prva knjiga objektivno pomogla nekom autoru, značilo uopće samo postojanje te vrste biblioteke u Hrvatskoj. Naime, ona je samim svojim postojanjem na širem nacionalnom planu sustavno opovrgavala jednu opće uvriježenu predrasudu da je tiskanje prvih knjiga mladim piscima ekonomski neisplativo i zato nemoguće.

S druge strane, za velikogorički kraj je poglavito važno da je u biblioteci *Albatros* svoje knjige objavio cijeli niz Velikogoričana, skoro svake godine najmanje jedan.

ŠIRI OKVIR ISTE PRIČE

Odavno sam uočio da hrvatsku književnost sustavno potresa jedan ozbiljan problem. Mladi pisci vrlo su teško dolazili do prve knjige. Ponekad su morali čekati deset godina da objave svoje prvijence, ali oni tada više nisu bili mladi pisci. Tako je formalno, već u klici, nestajao cijeli hrvatski književni podmladak.

Da bi se lakše shvatila ozbiljnost situacije, poslužit ću se jednim banalnim primjerom. Svaki stočar koji ubije tele zna da poslije neće moći imati govedinu, sir, vrhnje, jogurt i niz drugih proizvoda na kojima se zasniva prehrambena industrija. Ona prava težina i dalekosežnost svih posljedica koje nastaju takvim činom poprima svoju pravu ozbiljnost tek kada se promatra na nacionalnom planu.

Narod gubi svoje nacionalne potencijale jer propada cijeli naraštaj, a gubitak se onda nadomješta posudbom i kupovinom od drugih, nama tuđih i ne uvijek sklonih naroda.

Slično se već desetljećima događalo i u hrvatskoj kulturi, a da se nitko nad time nije zabrinuo. Naime, bez stalnog i svježeg priliva mladih pisaca zdravog duha odnjegovanog na domaćim tradicijama, Hrvatska je bila prisiljena od raznih stranaca kupovati filmove i serije, scenarije za kazališne, radio i tv programe, tekstove za pučku i umjetničku glazbu, te razne umjetničke proizvode i njima puniti svoje radijske, televizijske, a kasnije i internetske programe. A kad se to jednom dogodi, povratka gotovo da i nema. Danas smo toga svjedoci.

Kao što je opća matematika osnova bez koje fizika i sva ostala tehnika ne mogu funkcionirati, tako je književnost osnova za sve druge umjetnosti. Razumljivo je da će sa stranim umjetničkim djelima u hrvatsku kulturu sve više prodirati i tuđi utjecaj, često neprihvatljiv i stran hrvatskom narodnom duhu, koji će djelovati razorno na hrvatsku mladež tako da prezire vlastite, a u zvijezde uzdiže tuđe tradicije i interese. Tako će naraštaji hrvatske djece i mladeži postupno ulaziti u kolonijalni odnos prema svijetu i u praktično kulturno ropstvo.

Bio sam već tada svjestan da je boriti se za mladoga pisca, slično kao izliti čašu vode u ocean. Pa ipak, znao sam također da svako putovanje započinje prvim korakom.

U STALNOM USPONU

Albatros je bio u stalnom usponu i sve više širio aktivnosti. Bivša književna grupa postaje Književni klub koji ima dva književna ogranka i jedan dramski ansambl koji 15. studenoga 1980. godine povodom otvorenja Doma kulture Galženica ubire prvi pljesak publike za scensku igru "Moja zbirka papira" koju sam režirao i postavio na scenu s tada mladim studentom režije Miljenkom Brigljevićem.

Ostatak ekipe činile su glumice Jasna i Vesna Matak, Biserka Mutvar i Mirjana Studen, spikeri Rene Matoušek i Marija Ivasović, lektor Marija Ivanović, kompozitor Zdravko Šljivac i ton-majstor Joško Maršanić.

Nastupajući na brojnim priredbama i na radiju, održavajući samostalne večeri poezije i gostujući izvan mjesta Velike Gorice, najistaknutiji članovi *Albatrosa* postigli su sve oblike afirmacije koji se nude mladim piscima. Preostao je još samo jedan izazov – da objave prvu knjigu. I izazov smo prihvatili.

Česti gosti na *Albatros*ovim tribinama bili su: Slavko Peršić, poznati domaći slikar, Ivo Pukanić, tada mladi i ambiciozni fotoreporter, Miljenko Brigljević, student na Kazališnoj akademiji u Zagrebu, i Dubravka Bauernfreund koja je zadužila velikogoričku publiku predivnim predstavama za mališane i mnogi drugi dragi gosti.

Posebice je lijepa bila suradnja s Glazbenom školom Narodnog sveučilišta, danas Glazbenom školom Franje Lučića. Zahvaljujući požrtvovnim učiteljicama i učiteljima ove škole, mnogi su dječaci i djevojčice držeći drhtavim rukama svoju flautu ili harmoniku tih godina upravo od *Albatrosove* publike zaradili prvo ohrabrenje i svoj prvi pljesak, a neki i od njihovih roditelja prisustvovali su možda jedini put u životu nekom susretu s piscem ili ozbiljnom koncertu.

IZDAVAČKOJ KUĆI “MLADOST” DONIO SAM BOGATSTVO

Godine 1980. izašlo je iz tiska prvo kolo od šest knjiga Biblioteke *Albatros*. U isto vrijeme bila je spremna za tisak i moja prva knjiga, *A (Skica za knjigu)*, ali je nisam htio objaviti u *Albatrosu*, kako mi se ne bi prigovorio sukob interesa, da sam kao urednik, iskoristio priliku pa progurao i sama sebe. Objavio sam je u biblioteci “Osvit” u Karlovcu (urednik: Momir Lazić, recenzent dr. Predrag Matvejević, ilustratori: Miljenko Brigljević i Tomislav Boršo).

Zbirka je tiskana u Sisku, u tiskari “Joža Rožanković”, u vrlo ambicioznoj nakladi od tri tisuće primjeraka. Na dan kad sam došao preuzeti knjige dogodio se neobičan incident. Tamošnji tehnički direktor, Draško Radusinović, posjeo me u prijemnu kancelariju i zamolio da malo pričekam.

Moje uzbuđenje bilo je veliko, kao kad sam u rodilištu čekao na susret licem u lice sa svojim prvim, novorođenim djetetom. Uzeti prvu knjigu u ruke, svoje prvo književno dijete, nikad se više u istom intenzitetu ne ponavlja. Strepio sam, hoće li u tiskari učiniti kakav kiks? Događalo se, naime, da pogrešno otisnu naslov, ili ime autora, objave tuđu fotografiju, naopako je okrenu, zamijene poglavlja, pogriješe u paginaciji... Kao sad već iskusnom uredniku novina, bilo mi je znano da mogućim pogreškama nije bilo kraja.

Sve to vrtjelo mi se u glavi i kad sam vidio da se moj domaćim pojavio s izrazom nelagode na licu, da mu je pogled čudan i da oklijeva bi li mi ili ne bi rekao, znao

sam da je nešto ipak ispalo naopako: *Eto, sigurno su zabrljali, čim čovjek ovako otežel!*”, pomislio sam, a krv mi je pojurila u lice.

– Oprostite, moram vam se ispričati! – započeo je ljubazni domaćin. – Ne mogu vam isporučiti cijelu nakladu, jer su mi radnici odnijeli više od sedamdeset vaših knjiga!

Naravno, njegova zbunjenost dolazila je zbog toga što se pobojavao da ću ja od tiskare zatražiti financijsko obeštećenje.

U prvi trenutak obletio me bijes i htio sam skočiti sa stolice, a onda me preplavio sasvim drugi osjećaj. *Čekaj malo, pa ako su radnici u tiskari, kojima svakoga dana kroz ruke prolazi tisuće knjiga, imali želju ponijeti kući za svoju djecu baš moju knjigu, onda je to zapravo dobar znak i morao bih biti zadovoljan!...*

Nisam, naravno, tiskari pravio nikakav problem. A da je knjiga bila dobro pogođena osvjedočio sam se kasnije. Na promociji u Podsusedu, u publici je bilo dvadesetero djece, a kupili su četrdeset knjiga. To mi se više nikad nije ponovilo. Kupovali su za svoju braću i sestre. Štoviše, s tom sam knjigom (uz još jednu, bile su obavezne dvije), bio primljen u Društvo hrvatskih književnika i u Zajednicu umjetnika.

Ukratko, uslijedio je niz književnih susreta i gostovanja u školama i u poduzećima. Prodaja je išla dobro, no naklada je ipak bila previsoka za jednoga početnika, a još k tome i nepoznatoga u književnim krugovima. Ostalo mi je u rukama nešto više od dvije tisuće primjeraka. Razmišljao sam što s njima?

U mojem susjedstvu stanovao je sa svojom obitelji Andrija Šmaljcelj, s kojim me je upoznala kolegica Zlata Cundeković iz Lomnice Donje, pa smo se često srećali, a zgodimice i posjećivali. Mislim da su nam i djeca bila sličnoga uzrasta.

U to vrijeme Izdavačka kuća “Mladost” imala je svoj salon knjiga u Masarykovej ulici u Zagrebu, a Šmaljcelj je tamo bio stalni zaposlenik. Možda i voditelj salona, nisam siguran. Uz njegovu smo pomoć, u Masarykovej organizirali jednu od prvih zagrebačkih promocija *Albatrosa*.

No mene je stalno kopkalo što ću s tolikom gomilom svojih knjiga koja mi je preostala. Zato sam predložio Šmaljcelju:

– Čuj, bi li “Mladost” mogla otkupiti od mene moje knjige i upakirati ih u poklone koje poduzeća kupuju djeci svojih radnika za Dan dječje radosti? Zašto da zajedno sa slatkijima i igračkama ne dobiju i nešto više? Osim toga, dat ću i neki popust!

Šmaljcelju se ideja odmah svidjela i tako sam u jednom potezu prodao sav ostatak naklade svoje prve knjige. Istini za volju, nisam od toga imao novčane koristi. Sav novac je otišao za porez. “Mladost” mi je, naime, platila na žiro račun, pa su me u velikogoričkom poreznom upitali: – Hoćemo li porez obračunati odmah na cijelu nakladu?... Odgovorio sam: – Na cijelu!

Tako od honorara nisam vidio ništa, ili tek kakvu mrvicu.

Međutim, već sljedeće godine moj mi se susjed pohvalio: Znaš, mi u Salonu cijele godine više ništa drugo ne radimo, nego samo pakirano vrećice za Dan dječje radosti. "Mladost" je dobila priliku isprazniti svoja skladišta, jer im je to postala stalna i unosna djelatnost. Tako je ova ideja Izdavačkoj kući "Mladost" donijela prilično bogatstvo, pa se valjda na Božjoj pravdi kasnije dogodilo da je moj roman *Divlji konj*, objavila upravo "Mladost" u "Vjeverici", svojoj najtiražnijoj biblioteci.

Ipak, istini za volju, moram dodati još nešto. Kao što često biva, gramzljiva i bezobzirna ljudska priroda učinila je i ovdje nešto *prljavo*. U skladištima izdavačkih kuća uvijek postoje knjige koje se ne prodaju dobro, ili se ne prodaju nikako, pa beskonačno leže na policama. Najčešće su ih objavili netaleantirani autori, po vezama ili pogodnostima. Skladištari taj neželjeni lager beskorisnih knjiga nazivaju *beton*, valjda zato što su teške, a oni ih povremeno moraju prenositi s jedne strane na drugu.

Netko se u "Mladosti" dosjetio da bi se i taj *beton* mogao spakirati u vrećice za Dan dječje radosti. Običan narod ionako uglavnom ne zna što je dobra knjiga, a rijetko i čita. I tako su mirne duše plasirali narodu i svoj *beton*. Riješili su se književnoga smeća, i još ga pri tom dobro naplatili.

Je li se ikada itko upitao, koliko je hrvatske djece time *otrovano*? I hoćemo li kao narod do tri tisuće i sedmog stoljeća snositi posljedice takve i još puno sličnih podvala? Osim možda na onoj vagi koja svakoga od nas važe na kraju života. Neki će se, vjerujem, jako iznenaditi kad shvate kakav je uteg na njihovu štetu prevagnuo.

JE LI BITI UREDNIK OZBILJAN POSAO?

Likovno rješenje korica za šest knjiga prvoga kola Biblioteke *Albatros* povjerio sam Miljenku Brigljeviću, tada studentu Kazališne akademije na odsjeku za režiju u Zagrebu.

Donio mi je pet lijepih, nježnih rješenja za pet pjesnikinja, jedno ljepše od drugoga, ali nad šestim sam ostao skamenjen. Pogledao sam ga vrlo ozbiljno i upitao:

– Što je ovo?... Ne misliš valjda da ću to objaviti?

Miljenko se branio da je tako napravio po želji samoga autora, Naime, bila je to knjiga pod nazivom *Jaka veza* velikogoričkoga pjesnika Renea Matouška, inače studenta stomatologije. Njih dvojica bili su dobri prijatelji i Rene je tražio da ga naslika s lancem oko vrata, kao da je na vješalima. (*Vidi priloženu fotografiju*). Nisam znao zašto, ali negdje u sebi osjećao sam prema tome duboki otpor. Pozvao sam Renea i na sve sam ga načine pokušao nagovoriti da od toga rješenja odustane, ali on je bio toliko uporan da sam mu na kraju ostavio po volji. Knjiga je objavljena s tom naslovnicom.

Ironija sudbine bila je u tome da je Rene za vrijeme Domovinskoga rata u Vukovaru završio svoj život upravo onako kako je sam sebe dao prikazati na naslovnici svoje prve knjige. Poslije sam saznao i strašne okolnosti njegova pogubljenja.

Sljedeći, gotovo identičan slučaj dogodio se s velikogoričkim slikarom i pjesnikom Ilijom Šimićem, koji me 2002. godine zamolio da uredim njegovu novu knjigu pjesama.

Kad sam dovršio posao, rekao sam mu da je knjiga u redu, ali ga molim da promijeni naslov. Jer naslov *Koraci u odlasku* kao da je dozivao nešto loše, pa sam već prije poučen pjesničkom prekognicijom, i njega upozoravao da od toga odustane.

Ali on mi je odgovorio da se Josipu Paladi, autoru pogovora, naslov baš jako sviđa i da bi ga promjena povrijedila. Zato je inzistirao da naslov ostane.

Kad je knjiga izašla iz tiska, umjesto promocije, imali smo komemoraciju autora, koji je iznenada nastradao u prometnoj nesreći.

Naslovnica knjige JAKA VEZA, autora Renea Matouška, Biblioteka Albatros

U jednom trenutku Biblioteka *Albatros* imala je veći budžet od cijeloga sveučilišta sa osamdeset zaposlenika.

Na uređenje knjige *Prilozi za povijest Posavine, Turopolja, Vukomeričkog Pokuplja i Vukomeričkih gorica od 1832.– do 1948.* utrošio sam četiri godine života. Knjiga je objavljena u dva toma, enciklopedijskoga formata.

Kad je gradonačelnik Velike Gorice htio te knjige pokloniti osobama u visokoj životnoj dobi, morao im je platiti i taksu, jer ih nisu bili u stanju odnijeti kući.

Moj prijatelj Slavko Peršić, poznati velikogorički slikar, s kojim sam se u ono vrijeme intenzivno družio, jednoga me dana upitao:

– Pa što ti to treba? Zar ti ne bi bilo pametnije da si to vrijeme iskoristio za pisanje vlastitih knjiga?

A ja sam mu odgovorio:

– Vidiš, kad bi slučajno izbio rat, s ovakvim bismo knjigama pred Ujedinjenim narodima dokazivali da je ovdje živio naš narod i da je to hrvatski teritorij. Bez takvih dokaza, neki su narodi izgubili dijelove svoje zemlje.

Nitko tada nije ni slutio koliko sam bio blizu istini. Samo nekoliko godina kasnije, da se crta bojišnice u Domovinskom ratu pomaknula bliže Zagrebu, to je izdanje moglo postati jedan od krunskih dokaza da je ovo naša zemlja.

Uzgred rečeno, kad sam nekoliko godina kasnije radio sličnu knjigu o Zapadnoj Slavoniji, odvjetnici iz Haga, koji su tamo branili naše ljude, poručili su izdavaču: *Ne možete ni slutiti, koliko ste nam pomogli!...*

Malo je poznato da u pozadini javnih zbivanja, knjige vuku nevidljive konce. Na primjer, okolnosti su htjele da je, zahvaljujući albanskom prijevodu moga romana *Divlji konj* (koji je inicirao velikogorički slastičar Abdilbari Zenuni, popularni *Memy*), u jednom trenutku albanski narod dobio hrvatsku vizu.

Djelo je, naime, bilo povod službenom ručku na kojem su odgovorni ljudi odlučili da se to pokrene i ubrza. To nisu male stvari. Kultura i sport (koji je i sam dio kulture) otvaraju prostore u koje potom ulaze gospodarstvo i politika. Pisanje knjiga nije samo puko šaranje po papiru, kako ljudi najčešće misle.

„PLEMENITI PUTI“ VOJKA MIKLAUŠIĆA

A da sve nije med i mlijeko svjedoči sljedeći slučaj.

Kad je gospođa Blaženka Miklaušić, tražila pomoć od svoga tadašnjeg susjedara Ivana Matanovića, direktora velikogoričkoga sveučilišta, u želji da objavi

etno-muzikološku ostavštinu svoga preminulog supruga Vojka, jedno od najdragocjenijih djela te vrste donjolomničkoga kraja, on joj je odgovorio:

– Koliko ja znam, to ti jedino Prosenjak može učiniti!

Ne samo da sam utrošio dane i dane u taj posao, nego sam među ljudima od povjerenja našao financijere, i sam ušao u poslovni rizik (iako bez stalnih primanja, u slobodnoj profesiji), da bi se taj projekt mogao ostvariti. Svu ostavštinu gospođa je držala u tisuću neuvezanih papira, nota, zapisa i crteža, zamotanih gumicom u svežnjeve, koje je držala u koferima ispod svoga kreveta.

Bio je gotovo sizifovski posao od toga učiniti knjigu. Sjećam se da sam u jednom trenutku u stanu gospođe Blaženke od premorenosti kolabirao.

A kad je djelo bilo gotovo, jednim nekorektnim zahvatom izgurao sam iz projekta i sav uloženi trud je ostao javnosti nepoznat, a oko zamršenoga komplota, godinama su se vukla tri sudska spora, jer su i financijeri, koje sam angažirao, bili zakinuti.

Zanimljivo je da sam samo jednom bio pozvan na sud u svojstvu svjedoka, iako se preko mojih leđa odvijala cijela organizacija posla, jer sutkinji nije bila jasna razlika između pojma izdavača i suizdavača.

S obzirom da je i gospođa Miklaušić bila *izblamirana*, nisam joj ništa zamjerio. Nažalost, bila je duboko povrijeđena što se nisam pojavio na promociji knjige, no ja nisam mogao glumiti da sam sretan i zadovoljan.

Doduše, njezina je uloga pri snalaženju u građi bila nezaobilazna, ali bez strukovne i još više prijateljske pomoći koju sam joj pružio, Lomničani to izdanje vjerojatno nikada ne bi imali. Najviše zato jer je gospođa već bila u visokim godinama i narušena zdravlja. Zato nisam htio dolijevati ulje na vatru. Naprotiv, čak sam na njeno traženje i pomogao distribuciju knjige sve dok nije pala pod sudsku zabranu. Osobito me motivirala sljedeća Vojkova rečenica:

Zapisao sam samo dobre stvari, a zlo sam prešutio. Zlo ionako samo sebe dovoljno reklamira.

Mnogi zaslužni Hrvati, čijih su imena danas ljudima puna usta, kao nagradu za svoje zalaganje za opće dobro, u starosti su završili bijedno, nerijetko sasvim zaboravljeni. Bilo mi je poznato da sa tim moram računati. Ljudima oko mene sve je to uglavnom bilo i ostalo nepoznato, ili barem nejasno, pa i nije čudo što nisu razumljivi. No, ako se izuzme tadašnja ugroženost kojoj sam bio izložen osobno, napadnut i preko medija, žalostilo me kasnije što se tim ispadom, gotovo ugasila i djelatnost institucije u čiju je korist sve to bilo učinjeno, i koja se potom nije oporavila dugo vremena. Šira zajednica je uvijek ta kojoj svaka nekorektnost nanese najveću štetu.

Ipak, Lomničani sada knjigu svojega Vojka imaju, kao dokumentaciju o njegovu djelu i značenju. Zar se itko ikada pita tko je izgradio cestu po kojoj vozimo?

GOSPODARSKI IMENICI 1983. i 1996.

Uvijek me silno zanimao spoj gospodarstva i umjetnosti, jer su to dvije organski povezane cjeline, dvije strane istih pluća.

Na jednom međunarodnom simpoziju o umjetnosti u hotelu na trgu bana Jelačića u Zagrebu, pod pauzom za ručak nasuprot mene je sjela mlada žena. Upitao sam je kakvom se umjetnošću bavi. Odgovorila je:

– Ja sam službenica u Ministarstvu kulture Slovenije. Ovdje sam zato jer smo ustanovili da se proizvodi vezani uz umjetnike bolje prodaju, ali sada nas zanima kako privoljeti gospodarstvenike da podrže umjetnike. To ide znatno teže!

Dva puta uzastopce imao sam u dlanovima sveukupnu malu i veliku privredu grada Velike Gorice i pripadajućega područja.

Pod okriljem Udruženja obrtnika, Narodnog sveučilišta, Radio Velike Gorice i Poglavarstva grada Velike Gorice, bio sam na čelu dvadesetak ljudi, koji su se raspršili po terenu i skupljali podatke (adrese, telefonske brojeve, opise djelatnosti, reklamne fotografije, itd.) idući od jednoga kućnoga broja do drugoga i donosili ih danomice, da bi bili sortirani po djelatnostima. To nije bila dječja igra, nego grubi i teški posao.

Pisati roman u kojem je sve izmaštano, ili unositi i razvrstati gomilu podataka na koje su ljudi izrazito osjetljivi, bez prava na pogrešku, pedantno i precizno, sasvim je drugi par rukava. Dodamo li tome izradu zemljopisnih karata, plana grada, popise ulica i tumačenje njihovih imena, priloge geodetskih i drugih gradskih služba ...), dobije se tek blijeđa slika o kakvom se tu poslu radilo.

Sjećam se da sam jednoga dana, potpuno iscrpljen, banuo na vrata ambulante velikogoričkoga Dama zdravlja, ne obazirući se na druge pacijente koji su tamo čekali, i samo rekao:

– Zlo mi je!

Medicinska sestra i liječnica skočile su i položile me na ležaj da se ne srušim na pod pred njihovim očima, jer su i bez toga sve vidjele na meni. Nakon pružene pomoći vratio sam se doma i nastavio posao, kao da se ništa nije dogodilo.

Takve stvari nisu zapisane u knjigama kad se pojave iz tiska. Pa ipak, i to je bio *Albatros*. Biblioteka *Albatros* je danas moje dijete koje je odraslo i može dalje bez mene. Nisam joj više potreban.

Uvijek me nasmije kad me ljudi pitaju:

– Da li još pišeš?

Jer to pitanje puno govori o njima.

Nedavno sam dobio u ruke knjigu *Muka u temeljima hrvatske kulture*, koju je o 1100-toj godišnjici Hrvatskoga Kraljevstva, objavio Muzej Mimara u sunakladništvu s Pasijskom baštinom.

U njoj je prof. dr. sc. Stjepan Pepeljnjak, znanstvenik međunarodne reputacije, objavio prilog u kojem, na temelju izjava 50 odabranih, renomiranih umjetnika, donosi istraživanje o tome kako oni sami doživljavaju umjetnički čin. Bez obzira na teistički ili ateistični svjetonazor pojedinaca, njihov zajednički iskaz može se svesti pod izjavu jednoga od njih:

Umjetnost ne stvaramo mi, mi radimo ono što Božanstvo prosijava kroz nas.

SROKOVNI RJEČNIK (RIMARIJ) KAPITALNO DJELO HRVATSKOGA JEZIKA

Još za vrijeme studija uočio sam da Francuska, Njemačka, Engleska i neke druge zemlje imaju srokovni rječnik, tzv. rimarij, a Hrvatska ne. Bio sam zbog toga žalostan, ali osim emotivnih razloga, u prevođenju s francuskog, talijanskog i engleskog, čime sam se tada bavio, bio mi je itekako potreban.

Zanosio sam se mišlju da ću ga izraditi sam i prilično naivno upustio sam se u avanturu njegovoga sastavljanja. Izrezivao sam škarama papiriće za svaku riječ i slagao ih na tisuće u posebne kutije. Nisam imao računalo, ni pojma o njegovu radu i bio bi mi vjerojatno potreban cijeli život da ga na tako primitivan način dovršim.

Nakon nekoliko mjeseci shvatio sam da od toga neće biti ništa. Samo nekoliko uzoraka ostavio sam u svojoj pričuvu kao uspomenu na svoju studentsku avanturu. Ipak, snažna me želja vukla da se tome jednoga dana opet posvetim.

Kada me je gosp. Željko Štepanić, tajnik Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici, godine 1993. počeo nagovarati da se prihvatim uređivanja "Luči", Matičina godišnjeg časopisa, nakon izvjesnoga oklijevanja zbog zauzetosti drugim obvezama, ishodio je moj pristanak.

No, ja nisam mogao ostati samo na tome. Moj pogled išao je šire, pa sam dogovorio suradnju Matice, Narodnog sveučilišta i Galerije Kordić, što je rezultiralo sunakladničkim odnosom i publikacijom većega broja knjiga. Pokušao sam uključiti i Muzej Turopolja, ali u tome nisam uspio.

Međutim, u tom sam periodu zamislio model djelovanja koji je mogao preporučiti Veliku Goricu da se u tome ustrajalo, a nije prestao biti aktualan ni danas. Početak je bio više nego dobar. Obišao sam „najsnažnije“ kulturne institucije u gradu i predložio:

– Radite i dalje jednako kao do sada, ali hajde da ujedinito snage i učinimo svake godine jednu akciju zajedno. Tako složni bit ćemo efikasniji od Zagreba, jer tamo nema sloge i svatko sve hoće sam.

Naišao sam na odobravanje gospode Cvitka Teskere, ravnateljica gradskog Narodnog sveučilišta i Stjepana Kordića, vlasnika poznate velikogoričke likovne galerije, nažalost ne i u Ogranku Matice, koji je inzistirao na samostalnoj objavi Turopoljske čitanke Ive Pranjkovića, pa se time isključio iz spomenutoga modela suradnje.

Ali za pojavu rječnika ionako nije bio relevantan, jer osim imena nije imao za ponuditi ništa drugo.

Predložio sam tada da zajednički projekt bude izrada srokovnog rječnika, jer je ta ideja u meni i dalje tinjala.

Nekako baš tada saznao sam da prevoditelj Mate Maras u Zagrebu godinama radi na rječniku i ima već gotov rukopis, spreman za tisak. Otišao sam k njemu i upitao ga slaže li se da u Velikoj Gorici organiziramo njegovo objavljivanje, uključujući i financijsku konstrukciju.

On nije mogao vjerovati da je istina ono što čuje. Ali, u svojstvu višegodišnjeg urednika već sam imao dovoljno iskustva za tako veliki projekt i gotovu ekipu, koju su osim spomenutih izdavača, činili recenzenti prof. dr. sc. Ivo Pranjković i prof. dr. sc. Miro Kačić; Berislav Grabušnik, sjajan grafički urednik; Željko Vučak, pažljiv i stručan realizator tehničke pripreme i vrlo vrijedna i organizirana tajnica Ankica Šafran, a uspio sam ishoditi i materijalnu potporu direktora tvrtke "Hidrocommerc" u Zagrebu. U najkraćem mogućem roku rječnik je bio otisnut na mom uredničkom stolu, tako lijep da ga je bio užitak uzeti u ruku.

Prema tome, od 1994. godine, hrvatski narod više nije bio siročče, dobio je Rimarij.

KNJIŽEVNA NAGRADA ALBATROS

Cijeli niz godina pozivan sam u rad žirija za dodjelu književnih nagrada na raznim nivoima (školskim, gradskim, županijskim, pa i saveznim), bilo kao član, ili kao predsjednik izbornih povjerenstava, a uz to sam i sam, kao dobitnik domaćih i međunarodnih priznanja i nagrada, stekao iskustvo na tom području.

To me navelo na pomisao da je Grad Velika Gorica s bibliotekom *Albatros*, čiji sam petnaestak godina bio glavni urednik, saznao da se utemelji istoimena nagrada.

Razradio sam tada propozicije i program za dodjelu nagrade i s tom koncepcijom upoznao gosp. Dragu Bukovca, voditelja Centra za kulturu u Narodnom sveučilištu, kako bi on s tom zamisli upoznao direktora, te kako bi je se moglo i formalno utemeljiti, a potom i aplicirati na redoviti godišnji natječaj za sredstva namijenjena kulturi u Gradu.

Predložio sam da se nagrada namijeni za tekstove onih autora koji nisu članovi književnih strukovnih udruga (DHK), dakle za književne početnike, za velikogoričke autore i za djela od značenja za velikogoričko područje, s tim da se nagrađeno djelo i tiska, kako bi se i time obogatila produkcija biblioteke i pružila podrška još neafirmiranim, ili nedovoljno afirmiranim piscima.

U početnoj je zamisli bilo da se izradi skulptura ptice albatrosa, ali se od te namjere odustalo iz financijskih razloga, pa se dobitnicima uz otisnutu knjigu dodjeljuje diploma i set izdanja biblioteke. Natječaj je anoniman, a o dobitniku odlučuje stručni žiri.

Imao sam tada ideju da se u to uključi Udruženje obrtnika, pa da se dobitnicima uruči i poneki proizvod domaćih tvrtki ili zanatlija iz njihova reklamnog asortimana, jer mi je poveznica gospodarstva i umjetnosti uvijek bila na pameti, a dodjela bi se tako popularizirala i u onim krugovima koji nisu usko vezani uz književnost.

Htio sam također da se u program svečanosti uključi DHK, no to je zahtijevalo puno veći angažman organizatora za koji odgovarajuće službe nisu bile spremne, pa se uručenje nagrada odvija uz nešto bogatiju promociju djela, u prisutnosti gradonačelnika ili nekoga od njegovih zamjenika, i čeonih ljudi od strane organizatora, a program redovito obogaćuje nastup estradnih umjetnika. Sve u svemu dostojanstveno i lijepo.

Natječaj, iz godine u godinu, nailazi na sve bolji odaziv, u zemlji i među hrvatskim iseljeništvom. Prvi dobitnik nagrade bio je Anto Ćorlukić iz Knina za djelo pod nazivom *Novelete*, 1995. godine.

U početku je bilo nekih kolebanja oko toga treba li dodjela biti svake godine, ili svake druge, pa 1996. nije dodijeljena, a 1997. ju je primilo čak troje autora. No, iz toga ustalila se kao jednogodišnja nagrada jednome autoru.

Povodom tridesete dodjele nagrade, 2025. godine, organizator me ugodno iznenadio dodjelom Zahvalnice u kojoj je pisalo: *B. P.-u, utemeljitelju i prvom uredniku Biblioteke Albatros i pokretaču Književne nagrade Albatros.*

Zahvalnice su uručene i gospodi Draži Bukovcu i Miljenku Muršiću, uz čiju se brigu i zalaganje ova manifestacija održala svih minulih godina do dolaska Stipe Bilića na dužnost urednika u novije doba.

Valja imati na umu da su biblioteka i nagrada rezultat zalaganja niza ljudi.

Činjenica je da *Albatros* svoju Veliku Goricu obilježava kao zaštitni znak jednoga kulturnog razdoblja, ali i kao startna pozicija kontinuiranoga izdavaštva u njezinoj povijesti, svojom pojavom 1980. godine.

Na dodjeli Povelje grada za životno djelo 2011., imao sam čast govoriti u ime tadašnjih dobitnika godišnjih priznanja. Tom sam prilikom izrazio zahvalnost što nam je ovaj Grad sa svojim ljudima omogućio da u njemu ostvarimo dio onoga o čemu smo sanjali.

POVIJEST SE PONAVLJA?

Moj dobar prijatelj, rođen 1917. godine preminuo je. Iza njega ostala je obimna memoarska građa koju je skupljao cijeloga života obilazeći teren Velike Gorice, Posavine, Pokuplja i Velikogoričkih gorica. Sadržavala je originalne dokumente i fotografije s kraja 19. i s prve polovice 20. stoljeća, ali i ranijih vremena, koju su mu ljudi drhtavih ruku predali u vjeri da će ih čuvati kao oko u glavi jer su bili obiteljske uspomene, neke još iz kraljevskih vremena. Neke je i kupovao vlastitim novcem. Potom ih je brižno sortirao i pazio kako se ne bi oštetili, došli u nestručne ruke, ili čak nestali.

Jedan od sinova, koji je naslijedio očevu kuću, svjestan vrijednosti koju je zbirka predstavljala, pohranio ju je na tavan jer je zauzimala više od jedne prostorije, i tako je sebi i supruzi proširio i uredio životni prostor.

Nažalost u vrijeme epidemije *corone* teško je obolio i ta ga je bolest stajala života. Njegova udovica, jer nisu imali djece, u nemogućnosti da je održava, odlučila prodati kuću. Kupac, koji je želio ući što prije u posjed svoje nove imovine, upitao ju je što želi da se učini s bezvrijednom "*starudijom*", koja je ležala na tavanu.

Kako je i sama već bila u poodmaklim godinama, odgovorila je da se ona s tim nije u stanju nositi. I novi je vlasnik pozvao Rome da počiste tavan.

Koliko takvih zbirki u kućama entuzijasta ili njihovih potomaka još postoji oko nas i čekaju svoju propast?

A zašto?

Jer Velika Gorica, opet zaostaje stotinu godina iza drugih? Čak i beznačajnih mjesta i gradova.

Ovaj Grad, naime, nema svoj arhiv. Vrijeme nam bježi ispod nogu. I prošlo i sadašnje. Čak ni sama Gradska uprava nema ništa osim dokumentacije o poslovanju svojih službi koje po zakonu mora imati. Društvene i privatne institucije i tvrtke još manje. Mnogi svoju pričuvu drže u kutijama, u neprikladnim prostorima, često na nekoliko lokacija, pa zaboli glava ako im nešto iz pričuve zaista zatreba.

Sjećam se dobro, u ne tako daleka vremena, kad sam navaljivao da Gradu treba kontinuirano izdavaštvo, odgovorni ljudi su odmahivali rukom, tjerajući me kao dosadnu muhu i govorili: *Nekaj ti bumo izdali!*

Danas će možda, iz istoga razloga, reći: *Pa imamo Muzej!...*

– To je, gospodo, nepoznavanje gradiva!... Muzej je muzej, a arhiv je arhiv!...

Grad je u svom razvoju došao do stupnja kad mu se povijest i sadašnjost više ne može prepustiti pukom slučaju. Istina je da na svim stranama i u svim strukturama, imamo obrazovane, vrijedne i sposobne ljude, pa ipak, kako je moguć takav pre-vid? I zato opet u svakoj prilici, dužni smo gdje god je dostupno i moguće, iznova i uporno ponavljati:

Možete se vi, gospodo, svojim dostignućima ponositi koliko hoćete, ali bez arhiva Grad će vam u 21. stoljeće ući bos!

Fotografija zgrade Pučkog otvorenog učilišta Velika Gorica, sjedišta Biblioteke „Albatros“
(ranije Narodno sveučilište općine Velika Gorica)
Izvor: Renato Glogovčan, travanj 2023.

Sažetak

Ovim radom nastoje se otkriti značenja grada i narativni konstrukti koje Marija Jurić Zagorka koristi u oblikovanju slike Zagreba u svojim romanima. Zbog opsežnog književnog opusa autorice, za analizu su odabrani romani koji u naslovu sadrže toponime vezane uz urbanu topografiju Zagreba. Shodno navedenom kriteriju kao predmet analize odabrani su romani: *Kći Lotrščaka*, *Tajna Krvavog mosta* i *Kneginja iz Petrinjske ulice*. Rad počinje pregledom književno-teorijskih razmišljanja o mjestu Marije Jurić Zagorke u hrvatskoj književnosti, o motivima koji su je vodili u pisanju i odredili referentne točke njezina književnog opusa te viđenje grada i načina na koji grad predstavlja u svom književnom diskursu. U drugom dijelu analizirani su tekstovi iz navedenih romana i unutar njih razmatrana značenja grada.

Marija Jurić u kontekstu hrvatske književnosti

Marija Jurić Zagorka, "stroj za proizvodnju priča" (Nemec, 2004: 651), vjerojatno je književnica s najvećim romanesknim opusom u hrvatskoj književnosti. Iako stvara u književnopovijesnome okviru epohe modernizma, odlučuje se za formu koja nije reprezentativna za to razdoblje. Njezin je izbor povijesni roman koji je u 19. stoljeću u „hrvatskoj književnosti ustoličio August Šenoa“ (Flaker, 1995: 122). Šenoa je ujedno i prvi pisac koji u hrvatsku književnost uvodi urbanu komponentu, izražavajući osjećaj pripadnosti i „duhovno jedinstvo“ (Nemec, 2010: 6) s rodnim gradom Zagrebom.

U odnosu na pisce moderne koji urbano iskustvo doživljavaju kao nelagodu, Zagreb je za Zagorku, kao i za Šenou, mjesto kojem pripada. U prikazu urbanog kompleksa Zagreba Šenoa je stvorio „opću sliku grada koja je ušla u hrvatsko kulturno pamćenje kao njegov neizostavni segment“ (Flaker, 1995: 123). Zagorka nastavlja šenoinsku literarnu tradiciju oblikovanja idealizirane slike Zagreba u koju unosi svoje osobno i žensko iskustvo. I Krešimir Nemec uočava sličnosti Zagorkina i Šenoina književnog opusa definirajući ih historiografskim fikcijama kojima se stvara romantičarska mitologizirana slika Zagreba (2010: 166). Zajednička im intencija je potisnuti stranu knjigu iz čitateljskog optičaja, poučiti čitatelja te u njemu pobuditi interes za nacionalnu povijest i zavičaj (Flaker, 1995: 123). O Zagorkinu doprinosu u formiranju slike Zagreba Bora Đorđević izrazio se riječima "Zagorka mi je pomogla da bolje upoznam Zagreb, njegovu prošlost, historiju i ljude" (1979: 9).

Branimir Donat u pogovoru romanu *Mala revolucionarka* govori o toposima koji određuju Zagorkinu književnost te uz političku osviještenost ističe kao bitnu oznaku

pripadnost i zavičajnost. Prema Donatu, Zagreb je za Zagorku „arhimedovsko uporište s osloncem s kojeg se može sve pokrenuti“ (1988: 162). Po uzoru na Šenou, koristi topografiju grada Zagreba, njegovu povijest i mitologiju u koje utiskuje imaginarnu radnju čime kod čitatelja stvara osjećaj vjerodostojnosti. Maša Grdešić, u pogovoru romanu *Plameni inkvizitori*, za potvrdu vjerodostojnosti Zagorkinih opisa svakodnevice u srednjevjekovnom Zagrebu, poslužila se tekstom objavljenom u Jurarnjem listu: „Zanimljiv život sa svim obilježjima i sa svom romantičnošću Srednjega Vijeka, život u kojemu su divlje strasti i plemenite krepsti, mržnja i ljubav pokretale tadanje jake i tvrde ljude. Taj zanimljivi život starog sredovječnog Zagreba prikazuje Zagorka živo i historijski vjerno...“ (2006: 695).

Zagorka pronalazi formu i način da svoja uvjerenja o društvenom i političkom stanju te položaju žena u hrvatskom patrijarhalnom društvu proslijedi do čitalačke publike. Roman u nastavcima koji se distribuira zajedno s dnevnim novinama, omogućava joj svakodnevni dodir s najširim čitateljstvom.

Njezin aktivizam, težnja da utječe i mijenja svijest čitatelja rezultirala je „političkom obojenošću, neskrivenim budničarskim pretenzijama, snažnom oslonjenošću na nacionalnu mitologiju te naglašenom zavičajnošću i kroatocentričnošću“ narativnog diskursa (Nemec, 1998: 74).

Zagorkin književni rad kritika je osporavala, a njezina uloga i mjesto u nacionalnoj književnosti i kulturi još uvijek se propitkuje. Kristina Grgić u radu, koji je prezentirala na znanstvenom skupu *Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe*, održanom 2008. godine u Zagrebu, rekonstruirala je književno historiografski status njezina opusa i njezinog mjesta unutar nacionalne povijesti književnosti. Utvrdila je da postoji nekoliko razloga zbog kojih je Zagorka sve do danas ostala na marginalnom položaju u tradicionalnom popisu kanonskih autora. S jedne strane, to je regresivnost njezina književnog opusa jer se oslanja na pripovjedne modele 19. stoljeća, a s druge strane modernistički kanon utemeljen je na kriterijima visoke umjetničke vrijednosti prema kojima je produkcija popularne književnosti izostavljena s popisa. Uz to, nezaobilažan razlog jest i rodna zapostavljenost jer je autoricama ostavljeno malo prostora u tradicionalnom muškom kanonu (Grgić, 2009: 18). U istoimenom radu, Grgić daje pregled novijih književnoteorijskih rasprava percepcije Zagorkina diskursa.

Početak novog pristupa vidi u predgovoru Ive Hergešića (Hergešić, 1963) prvom izdanju njezinih *Sabranih djela* koji polazi od književnog, političkog i feminističkog aspekta njezina narativnog diskursa. Tek 80-tih godina, Stanko Lasić objavljuje uvod u monografiju o njezinu životu i djelu (*Književni počeci Marije Jurić Zagorka, Uvod u monografiju*, 1986) u kojem otvara mogućnost za nove pristupe u „okviru suvremenih teorijskih promišljanja o popularnoj književnosti i kulturi“ (Grgić, 2009:27). Prema njegovom mišljenju Zagorka je hrvatsku književnost obogatila „novom književnom dimenzijom“ (Lasić, 1986: 64; Grgić, 2009: 28). Nove kritičke i znanstvene recepcije ističu njezine vrijednosti poput stvaranja „prvih obrazaca trivijalne književnosti u nas“ (Jelčić, 2004: 338-339; Grgić, 2009: 28) ili se priznaje „uloga koju su njezini romani imali u razvitku hrvatske književne kulture (Solar, 2007: 175; Grgić, 2009: 29).

Krešimir Nemeć istiće društvenu ulogu Zagorkina književnog opusa koju promatra kroz književno-komunikacijski i politički aspekt te kroz aspekt feminizma (Nemeć, 1998: 77; Grgić, 2009: 29), a Slobodan Prosperov Novak naziva je „književnim glasnikom novih ekonomskih i društvenih prilika (Novak, 2004: 196-198; Grgić, 2009: 30). U knjizi *Ljepša polovica književnosti*, autorice Dunje Detoni Dujmić, Zagorka je percipirana kao „simbolična figura književne subverzije, kako po spomenutim preobrazbama tradicionalnog proznog modela tako i po svome odstupanju od onodobnog žanrovskog sustava te iznimnome recepcijskom uspjehu svojih djela“ (Detoni Dujmić, 1998: 167; Grgić, 2008:31).

Iako se vrednovanje Zagorkina diskursa u novijim književno-teorijskim tekstovima kreće prema afirmativnoj percepciji, njezina pozicija unutar kanona i dalje je upitna.

Čitatelji Zagorkina romanesknog opusa nikada nisu dvojili o njezinu mjestu u nacionalnoj kulturi te se njezina djela danas čitaju s jednakim zanimanjem kao i prije jednog stoljeća.

Zagreb kao idealizirana povijesna rekonstrukcija

Nova paradigma u hrvatskoj znanosti o književnosti razmatra analogiju između urbanog prostora i književnog teksta. U skladu s novim teorijskim kretanjima povezat će se teorijski diskurs koji grad objašnjava kao „simultanost mnogoznačnosti - različitih povijesnih, političkih, društvenih, kulturnih, nacionalnih, urbanističkih sustava i vizija koje su upisane u izgradnju grada, ali također i svih onih značenja koja nastaju kod pojedinaca, obitelji, društvenih grupa u interakciji osobnih životnih priča i života grada“ (Gulin Zrnić, 2009: 25) s referentnim točkama Zagorkina književnog diskursa svjetovnosti, prosvjetiteljsko-nacionalnoga zahtjeva i rodne politike.

Kreiranje mitološkog identiteta grada Zagreba

Zagorka je za mjesta radnje odabirala poznate gradske lokacije, povezujući ih s legendama, povijesnim i političkim zbivanjima, opisima svakodnevice gradskog života koristeći se ponekad konkretnim povijesnim materijalom, ponekad iskustvom doživljenog, a često maštom, dajući konkretnom, materijalnom prostoru nova simbolička i identitetna značenja. Primjenom navedenog narativnog postupka osigurava uvjerljivost imaginarnoj radnji, a likove koristi za prenošenje nacionalnih, političkih i rodniĸ stavova.

Legende, uspomene i snovi su „simbolički dispozitivi koji ustrojuju topose diskursa o gradu i gradu“ (Certeau, 2002:170). U kreiranju mitološkog identiteta grada Zagreba, Zagorka koristi legende i pučka vjerovanja U fabulu romana *Kći Lotrščaka* vješto je uklopljena legenda o postanku grada Zagreba. U samom naslovu romana riječ kći „upućuje na lik Manduše koja u svome imenu simbolički nosi legendu o

postanku imena vrela Manduševca i grada Zagreba, dok su poznata grička kula i zvono Lotrščak romantizirani simboli kontinuiteta građanskoga dijela Zagreba” (Kolanović, 17). Legenda o spasenju slike Majke Božje Kamenite u požaru povezana je sa sudbinom Manduše u kojoj slika ima ulogu zaštitnice i to u slučajevima kad je ugrožena njezina čast. U roman je uklopljena i legenda o nastanku imena Turopolja. Pučka vjerovanja također su dio Zagorkina narativnog diskursa.

Iz mase je stršio uvis veliki bijeli stup, koji se uvijek kitio na dan Margarete. Sve gradske djevojke dolazile bi onamo i rano u zoru, prije izlaska sunca, okitile bi taj stup cvijećem i vijencima, a svaka je na nj objesila svoj rubac. Ako bi zakasnila bio bi to znak da se neće udati (Tajna Krvavog mosta, 1982: 122).

Roman *Tajna Krvavog mosta* započinje opisom *Munje sijevaju po gričkim krovovima i kaptolskim kulama* (Jurić Zagorka, 1982: 3). Na početku, u prvoj rečenici romana spisateljica suprotstavlja gričkim krovovima kaptolske kule, sugerirajući čitatelju da grad nije jedinstven. Grič sa skromnim, jednostavnim krovovima i Kaptol s kulama, gdje se kule percipiraju kao simbol moći i bogatstva. Stvorenu iluziju o antagonizmu između dva dijela grada produbljuje rečenicom *Odsjev bljeska pada po tamnom mostu nad nabujalim potokom koji dijeli grad na brdu od Kaptola* (Jurić Zagorka, 1982: 4). Mostovi su poveznice, elementi kojima se premošćuju prirodne prepreke i spajaju mjesta, gradovi i države. U ovom slučaju most je element razdvajanja. Na mostu se događa ubojstvo koje povezuje s legendom o krvavoj povijesti mosta te ujedno nagovještava moguću povezanost crkve s ubojstvom. Oslonjenost na mitologiju pronalazimo i u opisima misterioznih zbivanja u podzemnim hodnicima staroga Griča. Kombinacijom povijesnog značaja mjesta i legendi s misterioznim zbivanjima u čitatelju budi interes za povijest što posredno djeluje na razvoj svijesti o nacionalnoj pripadnosti. „Kreiranje mitološkog identiteta grada Zagreba uklopljenog u nacionalnu utopijsku viziju konstanta je njezinih popularnih povijesnih romana“ (Donat, 1990: 91; Kolanović, 17).

Oslonjenost na povijesne događaje

Romantične povijesne rekonstrukcije Zagreba temelje se na stvarnim povijesnim događajima koji su prilagođeni idejama nacionalnog romantizma, gdje je grad Zagreb središte iz kojeg se mogu konstruirati etička načela i pokrenuti društveno-politička zbivanja. U romanu *Tajna Krvavog mosta* u kontekst urbanog prostora uklopljeni su rekonstruirani povijesni događaji poput preseljenja banskog sjedišta iz Varaždina u Zagreb, pripojenja Rijeke Kraljevini Hrvatskoj te boravka cara Josipa II. u Zagrebu. U romanu *Kneginja iz Petrinjske ulice* opisano je razdoblje u vrijeme vladavine Khuena Hedervarya.

Patačić je prodao županiji svoju veliku palaču na Markovu trgu, nasuprot Markovoj crkvi i to će sada biti banski dvori” (Tajna Krvavog mosta, 1982: 413).

O utemeljenosti Zagorkina narativnog diskursa na povijesnim činjenicama govore autobiografski zapisi i sjećanja njezinih prijateljica koje navode i nekoliko anegdota

koje govore o načinu na koji je Zagorka morala braniti vjerodostojnost svojih djela. Primjerice, Zagorka je u romanu *Grička vještica* koristila motiv progona vještica u Zagrebu (optužena je da je izmislila procese protiv vještica). O povijesnoj utemeljenosti toga motiva svjedočio je prof. Horvat koji je potvrdio da je za roman korištena dokumentacija iz arhiva u banskim dvorima (Đorđević, 1965:118; Gorenjak, 2008:46). Rasprava na temu vjerodostojnosti Zagorkinih likova i događaja, koje opisuje u povijesnim romanima, održana je na znanstvenom skupu *Marija Jurić Zagorka – život, djelo, nasljeđe*, na kojem je Ivana Levstek u radu *Zagorka i povijesni izvori u Gričkoj vještici* prezentirala rezultate do kojih je došla na temelju arhivskog istraživanja.

U arhivskoj dokumentaciji postoje spisi o parnici protiv „vještice“ Margarete Kušenke, koja je vođena 1715. godine, a optužnicu je sastavio odvjetnik Blaž Dvojković. Ove povijesne osobe kao i mnoge druge poput Jelene Kušenke, Katice Doleneć, Barice Cindek, gradskog senatora Pavla Puškarića, notara Ladislava Salea, suca Petra Krajačića, grofice Marije Keglević-Malatinski, Zagorki su poslužile za stvaranje likova u romanu *Malleus maleficarum* (Levstek, 2008: 112-121). Na temelju istražene građe Levstek je utvrdila da Zagorka u svojim povijesnim romanima koristi povijesne dokumente kao predloške prema kojima stvara određene likove i radnju romana, te zaključuje da se „iz Zagorkinih romana zaista može naučiti hrvatska povijest“ (Levstek, 2008: 139).

Zagorka je za povijesne romane koristila povijesne činjenice koje je prilagođavala potrebama imaginarne radnje te svojim uvjerenjima kao i mnogi drugi slavni pisci jer „se problemi suvremenog svijeta i života mogu projicirati u prošlost, aktualizirati i, dabome, aktivizirati“ (Hergešić, 1982:XXV), a to je ujedno način na koji je moguće izbjeći cenzuru.

Sakralna predodžba grada i antiklerikalizam

„Sakralna komponenta sastavni je dio povijesti svakog grada“ (Nemec, 2010: 18). Svaki grad pa tako i Zagreb ima svoje crkve i samostane, svećenike i redovnice, vjerske rituale i ceremonije. Zagorkini romani obiluju vjerskim toposima što je i logično jer je radnja u romanima smještena u povijesna razdoblja u kojima je crkva igrala ulogu dominantnog faktora u društvenim zbivanjima. Crkva je moćna institucija koja je utjecala na život pojedinca i cijele zajednice, ali i na urbanizam grada. njezine građevine dominiraju u prostoru monumentalnošću, bogatstvom i arhitektonskim oblikovanjem. Crkve i samostani su središta iz kojeg se transferira moralna i vjerska poruka.

Mapiranje sakralnih toposa Zagreba, od Kaptola, crkve Sv Marka, samostana i drugih sakralnih gornjogradskih objekata, povezuje uz aktivnosti i likove kojima daje negativni predznak. Lijepa Katarina u romanu *Tanja Krvavog mosta*, redovnica je koja živi dvostrukim životom, svjetovnim i svetačkim te ne preza od krađe i ubojstva. U romanu *Kći Lotrščaka* svećenik je negativni lik koji zbog svoje pohote ugrožava Mandušin život koristeći se njezinim apsolutnim povjerenjem u crkvu.

Osudu crkvenih dostojanstvenika izražava preko Divljana, turopoljskog plemića, koji je iskusio posljedice njihova licemjerstva. *Ta vi ste s Kaptola i znate kako treba licemjerno vratiti* (Kći Lotrščaka, 1993: 187-188). Upozorava na duhovnu moć crkve koja joj omogućava manipulaciju ljudima. *Razlika između velikaša i Kaptola samo je u tome što visoko plemstvo ima samo svjetovne kmetove, a Kaptol još i duhovne* (Isto, 253).

Grad je podijeljen na dva dijela. Grič, svjetovni dio grada i Kaptol u kojem se nalaze crkvene institucije. Slika svjetovnog grada je romantizirana s izrazitim simpatijama za njegove stanovnike, dok je istodobno izražena izrazita antipatija prema stanovnicima Kaptola. Negativni osjećaji prema drugom brežuljku prenose se putem purgera. *Nisam li ja uvijek rekao da na Grič puše vražji vjetar s Kaptola* (Tajna Krvavog mosta, 1982: 405).

Urbani konstrukti kroz koje interpretira prošlost

U svojem književnom diskursu Zagorka odabire velik broj toposa i urbanih označitelja grada uz koje veže događaje. Radnja se odvija na poznatim lokacijama u Zagrebu i okolici. U romanu *Kneginja iz Petrinjske ulice* dio radnje odvija se u Ženevi. Linearna promjena mjesta radnje iz epizode u epizodu, omogućuje korištenje velikog broja toposa što je u skladu s intencijom buđenja patriotskih osjećaja kod čitatelja.

Prostorni determinizam očituje se odabirom gradskog prostora koji je motiviran radnjom romana. Pristup prostoru nije pasivan, glavni junaci su emotivno vezani uz prostor koji često ima ulogu motivirajućeg faktora u njihovom djelovanju. Mitska povezanost zvona i Manduše u romanu *Kći Lotrščaka* provodni je motiv koji od početka do kraja romana ima sudbinsko značenje za junakinju. Na početku romana, Manduša-dijete ostavljena je privezana za užu zvona kule Lotrščak. Zvonjava dovodi skrbnika koji će se brinuti za nju. Manduša je zvonarica i to joj daje poseban status i poštovanje u zajednici. Iz opasnosti u kojoj se našla prilikom sukoba s čuvarima Lukavca-grada spašava je zvonjava. Kad je bolesna, zvuk zvona vraća je u život. Kuli Lotrščak pridaje mitsko i čudotvorno značenje, a povezivanjem s Mandušinom sudbinom ostvarena je snažna veza koja manifestira pripadnost glavne junakinje gradu.

Zagorka svoje likove vodi kroz vanjske i unutarnje, privatne i javne, interijere grada Zagreba. Opisima trgova, ulica, purgerskih i plemićkih kuća, palača te sakralnih objekata, upoznaje čitatelja s urbanom topografijom grada, od crkve Sv. Marka, Mesničke ulice, Patačićeva dvora, Margaretinog i Markovog trga, Kamenitih vrata, Tuškanca, Manduševca, Harmice, kraljevskog dvora na Dvercu do kule Lotrščak kojima daje poetsko i mitsko značenje.

Njegova kuća bila je sagrađena plemićki, od kamena, na jedan kat, opasana zidom i vrtom (...)

... zagrebačke ulice mirne su i tihe. Zima je umotala cijeli grad u svoje ledeno bijelo ruho. Prozori oniskih purgarskih kućica osvijetljeni su mutnim svjetlom uljanica i

lojanica. Nad gradom leži tiha večer. Sa crkve Sv. Marka odzvonilo je pozdravljenje (Tajna Krvavog mosta, 1982: 297).

Raskošno opremljeni interijeri aristokratskih palača, plemićkih kuća i samostana mjesta su pijanki, razbludnog života i spletki. *Sjali su bogati lusteri, bijelili se stolnjaci. Porculansko posuđe na stolovima bilo je urešeno zlatom i srebrom* (Tajna Krvavog mosta, 1982: 102).

Interijeri krčmi i purgerskih kućica mjesta su u kojima se vodi skroman i pošten život. U bogatim palačama priređuju se raskošne svečanosti, u samostanima pijanke, a na javnim gradskim prostorima purgeri održavaju svečanosti povodom važnih svjetovnih ili vjerskih događaja. U romanu *Tajna krvavog mosta* opisana je proslava koja je organizirana povodom pripojenja Rijeke Kraljevini Hrvatskoj. Javni prostori koriste se za druženja, šetnje i za trgovinu.

Fabulacija gradske svakodnevice

Budući da „grad nisu samo kuće i ulice; to je i mjesto realiziranih sudbina, pohranjenih podataka, uspomena, dijeljenih sjećanja“ (Nemec, 2010: 27), Zagorka kroz opise rituala i običaja oblikuje urbanu svakodnevicu koja postaje značenjsko mjesto pohranjeno u memoriji čitatelja.

Poslije večernjice počela bi nedjelja. Više se nije radilo, mladež je šetala ulicama i pogotovo Markovim trgom, a purgarice bi se okupile na vrelu Manduševac i pričale do zalaska sunca (Tanja krvavog mosta, 1982: 146).

Bistra voda tekla je mirno preko splavnice. Mlinovi su šumili, purgari su išli za svojim poslom (Tanja krvavog mosta, 1982: 305).

Jutro je. Na trgu sv. Marka metež. Sajmari koji su svake srijede dolazili sa svojom robom poredali su se na sporednoj strani. Njima nasuprot zapremili su mjesta prodavači pilića, gusaka, labudova, mesa, zelja i svake vrste živeži (Kći Lotrščaka, 1993: 73).

Opisima poslijepodnevnog subotnjeg rituala i sajmenog dana na Griču oblikovana je slika svakodnevnog života u Zagrebu.

Na Zrinjvcu je svirala vojnička glazba, a drvoredi su vrvjeli šarolikim općinstvom. Žene su u svijetloj laganoj odjeći cupkale pod širokim krošnjama, što su nad njima složile prozirni strop. Oko njihovih vitkih pojava lepršala je lagana odjeća, vrpce i čipke, a na šarenim šeširima pomiješao se lagani povjetarac u cvijeće s nojevim perjem. Kroz zvukove glazbe prodiralo je objesno veselo čavrljanje... (Kneginja iz Petrinjske ulice, 2009: 83).

Opis pripada novijoj povijesti Zagreba, dočarava drugačiju, suvremeniju građansku svakodnevicu koja odiše lepršavošću, ugodom i blagdanskim raspoloženjem.

„Fantazija romantične radnje ispunjena je materijalnim detaljima o svakodnevici koji na svojevrsan način neutraliziraju njezinu moguću neuvjerljivost“ (Radway, 1991:

193; Kolanović, 18). Zagorka u svojim fikcijskim tekstovima opisuje zagrebačku svakodnevicu koja se odvija na stvarnim lokacijama sa scenografijom koja se uklapala u povijesno vrijeme romana te na taj način stvara autentično okruženje povijesnim događajima. Za što vjernije opise prostora i povijesnog vremena o kojem piše, autorica je istraživala palače, dvorce, crkve, kataloge s povijesnim kostimima u kojima je pronalazila odjeću za svoje likove u skladu s tadašnjom modom. „Upravo je ta historijska pouzdanost davala romanima određen čar i oni su posredno budili zanimanje i ljubav čitatelja prema povijesti“ (Grbelja, 2005: 678-684; Gorenjak, 2008: 46).

Društvena slojevitost grada

Kompleksna slika grada očituje se kroz bogatu društvenu slojevitost srednjovjekovnog gornjogradskog Zagreba „gdje je u malom, ograđenom prostoru bilo i više narodnosti, i plemstva, ban, herceg, gdje je bilo građanstva, obrtnika, trgovaca, gdje se često za duže vremena zadržavao kraljevski dvor sa sjajnom pratnjom“ (Grdešić, 2006: 695). Aristokracija, plemstvo, kler, predstavnici gradske vlasti, građani, obrtnici, sluge, kmetovi, stranci, nositelji su različitih političkih, kulturnih, društvenih i nacionalnih vrijednosti i interesa. O kompleksnosti građanskog života, autorica progovara kroz opise antagonizama koji vladaju između društvenih slojeva, kroz opise o podmitljivosti sudske vlasti te kroz snažnu socijalnu kritiku parazitskog života aristokracije i klera.

U očima purgara nije bilo nimalo prijaznosti i ljubavi prema toj sjajno odjevenoj gospodi (Tajna Krvavog mosta, 1982: 24) ili

Neka se jednom zna tko su ti šljivari što se uspoređuju s nama! Neka kraljica zna kome je dala tolika prava! Eno, i u Banskom vijeću sjede dva plemića, dok ta mjesta pripadaju nama velikašima (Tajna Krvavog mosta, 1982: 116).

Dvostruki moral i potkupljivost vlasti također su dio slike Zagreba. Zakoni i pravila ne vrijede jednako za puk i bogate. Sudac Žigrović u želji da pridobije naklonost barunice Katarine govori o izigravanju zakona.

Eto, gledajte: grofici Emiliji Keglević ljubavnik je barun Weigler, barunici Vilmi ErdOdy mladi Oršić, grofici Bathyani pukovnik Holzendorf; ali one su bogate, otmjene dame i ja ništa ne vidim, osim-rente (Isto, 54)!

Zagorka se zalaže za društvenu i socijalnu ravnopravnost. Kritizira više društvene krugove koji su svijet za sebe, egoistični, nepošteni i isključivi.

...kažu da se visoka gospoda zatvore, sama samcata, loču po pet i osam dana, piju i padaju pod stolove kao zaklani. Mora da je gadno biti takva izjelica i ispičutura (Tajna Krvavog mosta, 1982: 4).

To je svijet moralne dekadencije koji vrijeme provodi u dangubljenju, razvratnosti, nekontroliranom trošenju novaca, u savršenoj raskalašenoj dokolici (Isto, 366). Ovom načinu života priklonio se i Meško koji je svjestan besciljnosti, ali ne zna

pronaći izlaz. Na Stankino pitanje *Zar vas baš ništa ne zanima?* odgovara *Ništa! Spavam i ustajem jer to svi čine, pijem i odlazim u goste jer to rade i drugi. Plivam s ostalima! Napokon, čovjek mora plivati kad se već našao u rijeci života!.....Našu generaciju zatekla je potpuna besposlica!* (Isto, 70). Zagorkina intencija je konstruirati pozitivna etička načela i prenijeti ih čitatelju. Lik Stanke je u funkciji prenošenja njezinih stavova. Pouka izrečena Mešku *vaša bi dužnost mogla biti da to društvo spasite iz kaljuže* (Isto, 71) u skladu je s njezinim aktivizmom.

Pretjerano pijančevanje i kritika takvog ponašanja tema je na koju se često osvrće.

U romanu *Kneginja iz Petrinjske ulice* usporedbom zabave hrvatskih i švicarskih studenata želi poručiti da postoji drugi, primjereniji načini zabave.

Nije bilo pustopašnosti ni jogunaste zabave. Svima se na licu odražavala svaka umjerenost, ozbiljnost i trijeznost....

Kad bi oni došli u naše gostionice u Zagreb. – nasmije se Srećko – To je danas njihova zabava! Jedva ih se čuje (Jurić Zagorka, 2009: 363).

Reprezentacija grada u kontekstu nacionalnog značenja

U vrijeme kada je Zagreb pod tuđinskom vlasti čije su tenzije odnarođivanja vrlo snažne, neizmijerna je važnost Zagorkina narativnog diskursa za nacionalno pitanje.

U novinama *Večer* izrečeno je priznanje za njezin doprinos nacionalnom pitanju jer „poklonila je hiljadama čitalaca hrvatsku prošlost u takvom obliku, da je ta prošlost progovorila svakom hrvatskom srcu pa se može reći da je ona stvorila svoj tip historijskog romana“ (Jurić Zagorka, 1953: 64; Tvorić, 2009: 99). Koncept nacionalnog u romanu *Tajna krvavog mosta* prezentiran je kroz događaj kada se purgeri bune protiv aristokracije koja zapostavlja domaće zagrebačke obrtnike i sve kupuje i dovozi iz Beča.

Uništavaju i našu trgovinu! – povika Matijak – otimlju zaslužbu našim sinovima. Jučer u noći bila je kod Patačića gozba, a sve osim mesa naručio je grof iz Beča. Je li to pošteno? Mi ne možemo prodati brašno jer gospoda naručuju kolače od kolačara iz Beča. Da, gospoda se odijevaju u svilu i kadifu, ali je kupuju u Beču, a naša roba leži. Ni jedno, ni drugo nisu kupili kod domaćeg trgovca!

To je sramota, preziru što je domaće! (Isto, 151)

Kritika odnarođene aristokracije i apel za sve što je hrvatsko obilježje je Zagorkine romaneskne produkcije. Meško, koji nije pod utjecajem pomodarstva koje vlada među hrvatskom aristokracijom, živi po starim hrvatskim običajima, upućuje duhovitu kritiku grofu Patačiću koji za svoje domaćinstvo naručuje hranu iz Beča i zapošljava francuske kuhare.

Tvoj je želudac uza sve tvoje francuske kuhare, samo običan hrvatski barilček (Isto, 287).

Zagorkina romaneskna produkcija nastala je na poticaj biskupa Josipa Jurja Strossmayera sa ciljem da se istisnu strani romani većinom distribuirani iz njemačkog govornog područja koji „unose u svijest hrvatskog čovjeka tuđinski duh, tuđe običaje, mišljenje i poglede na život“ (Jurić Zagorka, 1953: 64; Tvorić, 2009: 99). U borbi za održavanje nacionalnog kontinuiteta bilo je važno doprijeti do što većeg broja čitatelja. Izborom povijesnih tema u kombinaciji s mjestom događanja radnje te odabirom forme romana u nastavcima koji izlazi u dnevnim novinama, Zagorka postiže veliki uspjeh u nacionalnom osvješćivanju puka.

Proleterski elementi koje iščitavamo u Zagorkinu romanesknom opusu proizlaze iz činjenice da Zagorka piše romane u vrijeme kada oni nisu odraz vladajuće ideologije, nego su izražavali „intencionalnu političku subverzivnost: protuaustrijski i protunjemački stav naspram tadašnje dominantne ideologije Khuenova aparata, borbu za nacionalnu neovisnost, osudu odnarođivanja, socijalni angažman i feminističke stavove“ (Nemec, 1998: 77). Maša Kolanović proleterski element u Zagorkinim romanima vidi i u izboru „popularne forme kojom je ona na svojevrsan način izabrala podcijenjenost u kulturi čiji su arbitri ukusa takav izbor smatrali devijantnom karijerom“ (Kolanović, 7).

Urbana osjećajnost likova i feminizam

Urbana osjećajnost glavnih junaka Zagorkina romana također je u funkciji izgradnje nacionalnog, političkog i rodnog identiteta.

Prema Lewisu Mumfordu onodobni urbani čovjek osjećao se sigurno „u tom svijetu oštro zacrtanih granica, ograđenom čvrstim zidovima i zatvorenim vidicima“ (Mumford, 1988: 307). Zagorkini glavni likovi osjećaju se zaštićeno i ugodno između debelih zidina. Pripadnost gradu glavnog junaka Meška u romanu *Tajna krvavog mosta* izražena je tekstom:

Meško izađe na ulicu . Nigdje nije bilo žive duše. Htio je da malo prođe po gradu koji već dugo nije vidio, a bio mu je drag (Tajna Krvavog mosta, 1982: 299).

Grad je društvena sila koja snažno djeluje na likove. Praznovjerje sugrađana prisiljava Mandušu na očajnički korak, udaju za stranca i odlazak iz grada. Odlazak iz Zagreba u Turopolje doživljava kao neugodu jer je grad njezin siguran prostor.

Sunce je tonulo za goru, a njezini vrhunci rumenili su se kao zaljubljena mlada u prvom zagrljaju. Na malom brdašcu iza gradskih bedema dižu se tornjevi Griča u zadnjem cjelovu jesenskog sunca. Ali Manduša vidi samo četverouglastu kulu na Dvercu, a u njoj malo zvonce, radost njezina djetinjstva, diku njezina djevojaštva, a sada crnu kob njezine sudbine. (...)

Napokon je sunce zašlo, gore su se zaplavile. Polagano pade siva koprena na tornjeve Griča i na Mandušino srce. Hvatao ju je osjećaj samoće daleko od svoje kule, svog zvona i svog hranitelja, predana na milost i nemilost stranom čovjeku (Kći Lotrščaka, 1993: 58).

Idilična slika Griča pojačava osjećaj gubitka. Kula Lotrščak je dominantni označitelj urbaniteta Griča. Njezina važnost za zajednicu je dvojaka. Utvrda je čuvala gradečke bedeme i stanovnike grada od neprijatelja, a zvono smješteno u njoj određivalo je ritam svakodnevnog života grada, vrijeme otvaranja i zatvaranja gradskih vrata te je najavljivalo opasnosti koje su mogle snaći Grič. Mandušin identitet građen je na ulozi zvonarice kule Lotrščak. Nakon saznanja da je nezakonito dijete, gubi poštovanje zajednice i ne može više obavljati ulogu zvonarice čime je poljuljan njezin identitet. Glavna junakinja odlazak iz grada doživljava kao osobnu tragediju. Do ponovne uspostave identiteta dolazi tek nakon povratka u grad gdje se ispravljaju nanesene joj nepravde. Romantična idealizirana slika grada kao mjesta gdje se rješavaju društvene i socijalne nepravde jedno je od obilježja Zagorkinih romana.

Zagorka u romanima reprezentira svoje stavove i ideje o rodnoj ravnopravnosti. Romani su pisani u vrijeme kada je položaj žena u hrvatskom društvu bio orijentiran na privatnu sferu. Sudjelovanje žena u javnom društvenom i političkom životu bilo je sporadično i nepoželjno. Hrvatske žene su pravo glasa dobile tek 1945. godine. Femi-nističke ideje o ravnopravnosti spolova transferirane su do čitateljica putem ženskih likova koji krše društvene norme te aktivno sudjeluju u javnom i političkom životu.

Prema Mumfordu osim konkretnih zidova, postoje i „zidovi običaja i navika“ (1988: 307). Manduša se našla pred zidom praznovjerja patrijarhalne sredine koja ju je izopćila jer je njezino porijeklo nepoznato. U borbi protiv ovih nevidljivih, ali moćnih zidova, Manduša se „koristi institucijom braka u svrhu otpora prema zajednici koja ju je izopćila te po tadašnjem običaju udajom spašava njoj do tada nepoznatoga razbojnika od smrtne kazne“ (Kolanović, 16). Na početku romana Manduša je izraziti pripadnik svoje zajednice u mišljenju i stavovima. Nakon izopćenja, koristi mehanizme zajednice u obrani svoga identiteta. Razrješenje je toga sukoba u skladu sa Zagorkinim uvjerenjima. Glavna junakinja indirektno osuđuje ograničenja patrijarhalne sredine. Za Mašu Kolanović subverzivno značenje romana je upravo u „artikulaciji jednog važnog simboličkog mjesta koje u romansi i patrijarhalnoj kulturi zauzima institucija braka“ (Kolanović, 16).

I u romanu *Tajna Krvavog mosta* ženski se likovi bore protiv ovih nevidljivih ali čvrstih zidova. U povijesnom vremenu u kojem se odvija radnja romana, žene nisu mogle izlaziti i sudjelovati u društvenim zbivanjima bez muške pratnje. Barunica Katarina preodijeva Stanku u muškarca kako bi osigurala slobodu kretanja. Barunica se voli zabavljati, a *ljudi su zli i to joj zamjeraju* (Jurić Zagorka, 1982: 22) zato je Stanki odredila ulogu nećaka i pratioca. Motiv preodijevanja Zagorka često koristi u svojim književnim tekstovima, ali i u privatnom životu.

Dok se oblačila razmišljala je o tome kako će joj biti kod barunice i kako će živjeti kao muškarac. Taj život stao je zanimati (Tajna Krvavog mosta, Isto).

Ulogu motiva preoblačenja Ivana Slunjski vidi kao opiranje „zadanostima društvene strukture“ te je mišljenja da u svojim fikcijskim romanima Zagorka „ne odstupa od institucije braka i tradicijskih normi“ već „oplemenjivanjem junakinja rodno različitim osobinama nagriza granice stroge binarne podjele rodnih uloga“ (Slunjski,

2009: 152). Preoblačenjem u muškarca Stanka dobiva slobodu kretanja i mogućnost javnog djelovanja kao i barunica. Povezujući motiv preoblačenja Stanke u poručnika sa sličnom pričom u romanu *Kamen na cesti*, Marša Grdešić u motivu vidi političko subverzivno značenje (Grdešić, 12).

Dijalog Katarine i suca Žigrovića oslikava koliko je žena podložna moralnoj kritici i strašnoj osudi koja joj slijedi za kršenje društvenih pravila.

Zar je ne može optužiti svatko tko god želi? Niste zaboravili da prema našim zakonima može bilo tko prijaviti ženu da je nevjerna, i vi ćete je dati šibati, mučiti ili osramotiti (Tanja Krvavog mosta, 1982: 54).

Razvoj feminističkog pokreta koji se bori za pravo glasa i bolji položaj žena nije imao većeg odjeka u Hrvatskoj. U vrijeme nastajanja Zagorkina opusa hrvatska historiografija nije se bavila položajem žena i njihovom nemogućnošću sudjelovanja u javnim djelatnostima. U to je vrijeme u Hrvatskoj veliki broj nepismenih žena. Zagorka uzrok ovakvog stanja i položaja žena vidi u „raspodjeli moći unutar patrijarhalnoga društva. O tome govori njezin novinski tekst *Pismenost žena i muževi*“ (Zagorka, 1940a; Kolanović, 8).

Muškarac je prihvatio blagodat, da uči čitati i pisati jer je smatrao da je to njegovo pravo i dužnost. Naprotiv, smatrao je taj isti muškarac: da se žena mora brinuti za kuću, djecu i za gospodarstvo, a ne da piše i čita (Isto). I danas je, tvrdi Zagorka (a tekst je napisan 1940.) u muževoj duši ukorijenjena tradicija da je ženi mjesto u kući, u smočnici, u kuhinji i u dječjoj sobi a ne uz - knjigu, a još pod koncem 19. st. smatrala se žena spisateljica - sramotom obitelji (Isto).

Zagorka svoje ideje i stavove o položaju žena projicira kroz ženske likove, gdje ženama daje istaknute i aktivne uloge, „no nije toliko riječ o revoluciji u njihovoj reprezentaciji (premda nekima pripada i takvo mjesto) koliko o značajnim simboličkim pomacima unutar okvira koji reprezentaciji ženskoga subjekta nude žanrovske konvencije. Zagorka je svoje romane pisala sa sviješću kako moraju *probuditi borbenost u ženskoj duši*, ali istodobno ponuditi utopiju ženi i naciji“ (Zagorka, 1953; Kolanović, 8).

Vizualni identitet grada

U romanima Marije Jurić Zagorke modelirana je vizualna slika Zagreba, njegovih trgova, ulice, parkovi, kuće. Za Zagorku kao i za Certeaua povijest grada „počinje na razini tla, s koracima kojih ima nebrojeno, ali ne čine niz. Ne da ih se brojati, jer je svaka jedinica kvalitativna: stil taktilnog razumijevanja i kinetičkog usvajanja. Njihovo je rođenje neizbrojiv skup pojedinosti. Igre koračaja oblikuju prostor. One sapleću mjesta“ (Certeau, 2002: 161). Svakodnevnim kretanjem zagrebačkim ulicama, autorica promatra i upoznaje gradske prostore, ulice, zgrade koje u njezinoj memoriji ostavljaju iskustvo u obliku vizualne slike. Promatranje ima i osobnu dimenziju jer promatrač unosi svoj doživljaj i stav o promatranom objektu, a upravo je to odlika Zagorkina narativnog diskursa u kojem u vizualizaciju dobro poznatih gradskih prostora ugrađuje

svoj osjećaj bliskosti s urbanitetom Zagreba. Drugim riječima, vizualna slika Zagreba oblikovana je kao objektivna, fizička stvarnost gradskog prostora koja je obojena subjektivnim doživljajem autorice. Autoričin pozitivan stav prema gradu i o gradu transferiran je preko glavnih likova do čitatelja.

U romanima *Kći Lotrščaka* i *Tajna Krvavog mosta* radnja se odvija u najstarijim dijelovima grada, na Griču i Kaptolu. U romanu *Kneginja iz Petrinjske ulice*, koji je kriminalistički roman s elementima povijesnog, radnja se odvija za vladanja Khuena Hédervárya na prostorima novijeg dijela grada: Ilici, Zrinjevcu, Dugoj ulici, Jurjevskoj cesti i Cmroku. „Suvremena teorija (književna, kulturna, društvena) posebice ističe važnost narativnosti, pričanja, pripovijedanja koje ima glavnu ulogu u organizaciji našeg znanja i iskustva.“ (Gulin Zrnić, 2009: 105). Promatrajući s tog aspekta, Zagorkin književni tekst edukativno je i poticajno štivo za čitatelja koji je zainteresiran za prostor u kojem živi. Kroz fikcijski tekst progovara o važnosti utjecaja prostora na pojedinca, ali i sugerira načine na koje pojedinac može utjecati na prostor u kojem živi. Uloga Zagorkinih junaka u romanima jest da utječu, mijenjaju i oblikuju društvenu svijest zajednice na političkom, nacionalnom i rodnom planu.

Zaključak

Referentni okviri unutar kojih su razmatrana značenja grada u romanima Marije Jurić Zagorke jesu mitološki identitet grada, sakralna predodžba grada i antiklerikalizam, oslonjenost na povijesne događaje, urbani konstrukti kroz koje je interpretirana prošlost, reprezentacija grada kao fizičke stvarnosti, fabulacija gradske svakodnevice, društvena slojevitost grada, reprezentacija grada u konceptu nacionalnog, urbana osjećajnost likova i feminizam.

Osnovno polazište za oblikovanje slike grada autoričin je ideološki koncept koji se temelji na tri važne odrednice – na nacionalnom i zavičajnom patriotizmu, na ideji o socijalnoj i rodnoj jednakosti te na prosvjetiteljskoj intenciji. Značenja grada gradi riječima, simbolima, pričama, mitologenima i ideologenima. Zagorka je u svojem književnom opusu izgradila idealiziranu i romantičnu sliku Zagreba koja se temelji na povijesti i tradicijama kraljevskog grada koji je podijeljen na dva suprotstavljena, ali i komplementarna srednjovjekovna naselja: slobodni kraljevski grad koji je slobodu stekao 1242. godine i oslanja se na europsku ideju o slobodnoj gradskoj općini te Kaptol, srednjovjekovno biskupsko sjedište osnovano 1134. godine, koje nastaje kao posljedica europskog izuma crkve-tvrđave koja mu osigurava sigurnost. Radnja romana odvija se na poznatim lokacijama u Zagrebu i drugim hrvatskim i europskim gradovima. Izbor mjesta radnje otkriva spisateljičinu intenciju buđenja društvene svijesti o nacionalnoj pripadnosti. Vjerodostojnost fikcijskog teksta osigurava vjernim opisima gradske svakodnevice, opisima interijera i eksterijera gradskih urbanih lokaliteta, usklađenih s povijesnom epohom unutar koje se radnja događa. Radnja romana temelji se na stvarnim povijesnim činjenicama koje su zatim prilagođene potrebama ideologije i stavovima koje autorica zastupa. Likovi su strogo polarizirani

Vještom kombinacijom povijesti i fikcije u kontekstu realnog urbanog prostora grada Zagorka prosljeđuje do čitatelja svoja rješenja, stavove, uzore i savjete. Ona je zaslužna za širenje liberalnih ideja poput rodne jednakosti te širenja hrvatske nacionalne svijesti. Bori se protiv predrasuda i zastarjelih društvenih normi te se zauzima za aktivnije sudjelovanje žena u javnoj društvenoj sferi. Svoje ideje, upakirane u zanimljive ljubavne priče, oblikuje i prosljeđuje do čitateljske publike uvažavajući njihov razvojni stupanj društveno-političkih i feminističkih nazora.

Povijesni romani dio su njezina ukupnog društvenog angažmana, prosvjetiteljskog i patriotskog žara te aktivne borbe za nacionalnu nezavisnost.

O njezinu aktivizmu Pavao Pavličić je napisao:

“Svojim pričama o gornjogradskim tajnama, o plemićima, lijepim djevojkama i purgerima, ona je učinila za rodoljublje i buđenje nacionalne svijesti više od stotina članaka, proglasa, reportaža i angažiranih novela... Ona je, dakle, bila angažiranija od mnogih koji su na tome neposredno nastojali” (Kći Lotrščaka, 1989: 377).

Literatura

Primarna literatura:

1. Certeau, Michel de. 2002. *Invencija svakodnevnice*. Prevela G. Popović. Zagreb: Naklada MD.
2. Donat, Branimir. 1988. Na tragu Šenoe, Tomića i Gjalskog: *Pogovor*. U: Jurić Zagorka, Marija: Mala revolucionarka. Zagreb: Mladost.
3. Đorđević, Bora. 1979. Zagorka kroničar starog Zagreba. Sisak: Grafička izdavačka radna organizacija “JožaRožanković”.
4. Flaker, Aleksandar. 1995. Riječ, slika, grad. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
5. Grdešić, Maša. 2006. Plameni inkvizitori između »historijske vjernosti« i romantične idealizacije: *Pogovor*. U: Jurić Zagorka, Marija: Plameni inkvizitori. Zagreb: Školska knjiga.
6. Grdešić, Maša. *Politička Zagorka: “Kamen na cesti” kao feministička književnost*.
7. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagram/Grdesic-Zagorka.pdf. 11.2.2011.
8. Grgić, Kristina. 2009. Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma. *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, 17–36.

9. Gulin Zrnić, Valentina. 2009. *Kvartovska spika: Značenja grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. Naklada Jesenski i Turk.
10. Hergešić, Ivo. 1982: Predgovor sabranim djelima Marije Jurić Zagorke u: *Jurić Zagorka, Marija: Grička vještica 1: Tajna Krvavog mosta*, Zagreb: Stvarnost.
11. Jurić Zagorka, Marija. 1982. *Grička vještica 1: Tajna Krvavog mosta*, Zagreb: Stvarnost, SN Liber.
12. Jurić Zagorka, Marija. 1993. *Kći Lotrščaka*. Zagreb : Katarina Zrinska.
13. Jurić Zagorka, Marija. 2009. *Kneginja iz Petrinjske ulice*: Kriminalistički roman iz zagrebačkog života. Zagreb: Školska knjiga.
14. Kolanović, Maša: Od pripovjedne imaginacije do roda i nacije: Marija Jurić Zagorka u kontekstu žanra romanse. Zagrebačka slavistička škola. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/.../kolanovic_Pripovjedna.pdf. 3. 1. 2011.
15. Levstek, Ivana. 2008. Zagorka i povijesni izvori u Gričkoj vještici. Neznana junakinja: Nova čitanja Zagorke. Ur.: Grdešić, Maša ; Jakobović Fribec, Slavica. Zagreb: Centar za ženske studije, 111–155.
16. Mumford, Lewis. 1988. *Grad u historiji: njegov postanak, njegovo mijenjanje, njegovi izgledi*. Preveo Vladimir Ivir, Zagreb: Naprijed.
17. Nemeć, Krešimir. 1998. *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*. Zagreb: Znanje d.d.
18. Nemeć, Krešimir (2004): Stroj za proizvodnju priča: Pogovor romanu Grička vještica sv. br. 7, Zagreb: Školska knjiga.
19. Nemeć, Krešimir. 2010. *Čitanje grada: Urbano iskustvo u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
20. Ograjšek Gorenjak, Ida. 2008. Neznana junakinja povijesti žena u Hrvatskoj. Neznana junakinja: Nova čitanja Zagorke. Ur. Maša Grdešić i Slavica Jakobović Fribec. Zagreb: Centar za ženske studije, 45–60.
21. Pavličić, Pavao. 1989. Grička vila: Pogovor. U: Jurić Zagorka, Marija: Kći Lotrščaka. Zagreb: Mladost.
22. Slunjski, Ivana. 2009. Odjeća (ne) čini ženu: stranputice binarnih opozicija. *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, 139–153.
23. Tvorić, Alojzija. 2009. Zagorka kao širiteljica liberalnih ideja u romanu Republikanci. *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, 17–36.

Sekundarna literatura:

1. Donat, Branimir. 2007. Povijest ne pišu ideje nego ljudi – Marija Jurić Zagorka i Gordana: Pogovor. U: Jurić Zagorka, Marija. Gordana: Veliki sud. Zagreb: Školska knjiga.
2. Jukić, Tatjana. 2007. Vitez, žena, Petar Pan – Odrastanje povijesti u Zagorkinoj Gordani: Pogovor. U: Jurić Zagorka, Marija. Gordana: Veliki sud. Zagreb: Školska knjiga.
3. Jurić Zagorka, Marija. 1977. *Kamen na cesti*. Zagreb: Stvarnost.
4. Jurić Zagorka, Marija. 1988. *Mala revolucionarka*: Historijski roman. Zagreb: Mladost.
5. Nemeč, Krešimir. 2008. Urbana nelagoda. *Forum*, LXXIX, 1–3, 207–220.

KRONIKA OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

Velika Gorica, 6. prosinca 2024.

IZVJEŠTAJ O RADU OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI 2023. – 2024.

Ovaj izvještaj prikazuje aktivnost Ogranka krajem 2023. i tijekom 2024. godine. U uvodu izvještaja prikazan je pregled projekata Ogranka i njihovo trajanje.

Aktivnost Ogranka u potpunosti slijedi prihvaćeni Program rada Ogranka, a ostvaruje se u više različitih projekata i izdavačkom programu navedenih u ovom sažetku i prikazanih u tablicama ovog izvještaja.

Projekti Ogranka

1. **Matičin četvrtak** – započet 2009., traje 15 godina, održano 309. nastupa, sa stankom od ožujka 2020. do svibnja 2021. zbog epidemije virusa COVID-19, a potom se nastavlja u drugačijem formatu. Održava se svaki drugi četvrtak u dvjema sezonama, proljetnoj i jesenskoj. Predavanja i promocije snimaju se, montiraju i u obliku videa postavljaju na Youtube mrežni kanal Ogranka.
2. **Matičin književni natječaj** – započet 2009., traje 15 godina bez prekida, održano je 15. Natječaja, raspisan je 16. Natječaj.
3. **Turopolske večeri** – započete 2013. Zadnja, 31. Turopolska večer, održana je 20. listopada 2024. u Kurilovcu u okviru tradicionalne manifestacije *Jesen u Kurilovcu*. Večeri se tijekom 2020. i 2021.g nisu održavale zbog epidemije virusa COVID-19.
4. **Matičini susreti** – započeti 2013., održano 10. Susreta. Od 2020. do 2022. nisu se održavale zbog epidemije virusa COVID-19. Gosti matičari iz Ogranka Matice hrvatske Petrinja posjetili su naš Ogranak u proljeće 2023. U 2024. posjetio nas je predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Skradinu dr. sc. Marinko Šišak.
5. **Matičine čitaonice** (Velika Mlaka, Pleso, Mičevac):

Čitaonica u Velikoj Mlaci, otvorena 2011., 13 godina djelovanja. Zatvorena za javnost od ožujka 2020. zbog epidemije virusa COVID-19 do završetka

epidemije. U njoj se održavaju sastanci predsjedništva Ogranka i rad na Turopoljskom rječniku, a njome se koriste i članovi udruge umirovljenika u Velikoj Mlaci.

Čitaonica Pleso, otvorena 2015., devet godina djelovanja. Zatvorena za javnost od ožujka 2020. zbog epidemije virusa COVID-19. Poslije epidemije predsjednik gradske četvrti Pleso zatvorio je prostor za javno korištenje i dao ga na korištenje članovima udruge VG Wireless, uz napomenu da nije znao da smo otvorili javnu čitaonicu i napunili ju knjigama.

Čitaonica Mičevac, otvorena 2016., osam godina djelovanja. Zatvorena za javnost od ožujka 2020. zbog epidemije virusa COVID-19. Poslije epidemije prostor koriste lokalne udruge za svoja okupljanja.

6. **Hodočašće na Gvozdansko**, organizirano od 2016., peta godina posjeta – u 2021., 2022. i 2023. nije organizirano. Ogranak nije bio uključen u organizaciju hodočašća ni 2024.
7. **Turopoljski dijalekt**, proglašen 2017. zaštićenim kulturnim dobrom Republike Hrvatske. Godine 2014. započet je postupak za proglašenje. Ogranak ima status „nositelja kulturnoga dobra“ te stoga i niz trajnih obveza (organizacija Turopoljskih večeri, izdavanje godišnjega časopisa na turopoljskom kajkavskom dijalektu „Škrijna turopolska“ i drugo).
8. **Turopoljski rječnik** – s izradom se započelo 2018., u mirovanju od ožujka 2020. do rujna 2021. kad nastavlja s intenzivnim radom. Obrađivači su u posljednjih 12 mjeseci održali 44 radna sastanka. Izdavanje ovog kapitalnog rječnika Ogranak priprema u suorganizaciji sa Institutom za hrvatski jezik u Zagrebu i Gradom Velika Gorica u proljeće 2025. godine.

Izdavački program Ogranka:

Časopisi:

1. LUČ, časopis Ogranka, izlazi od 2012., izašlo 11 brojeva, u pripremi je br. 12. za 2024.
2. ŠKRIJNA TUROPOLSKA, časopis na turopoljskom dijalektu, izlazi od 2018., izašlo šest brojeva, u pripremi je br. 7. za 2024.
3. OBNOVA, časopis za kulturu, društvo i politiku, suizdavaštvo s Udrugom OBNOVA od 2019.

Ostalo izdavaštvo:

- MOJ ŽIVOT, autorice Marine Golemac, 2022.
- RJEČNIK BUŠEVSKOGA GOVORA, autor Ivan Rožić, 2022.
- PUTOPISI NJENE DUŠE, autorica Ivna Ivanković, 2022.
- SLOVÔR – priručni rječnik turopoljskog dijalekta, autora Stjepana Rendulića, 2021.

- RAZMINIRAJ DOMOVINU, autora Đure Mesića, 2021.
- TUROPOLU Z MOJEGA SRCA, autorice Zdenke Mlinar, 2020.
- TUROPOLJSKA ČITANKA, izdana u suizdavaštvu s POUVG 2016.,
- više zbirki pjesama, priča, zbornika, zapisa lokalnih autora 2016., 2017., 2018. i 2019.

PREGLED PROJEKATA I AKTIVNOSTI

Među projektima ističe se **Matičin četvrtak** kao bazni projekt (započet u listopadu 2009. godine) koji traje već 14 godina i u okviru kojega je održano 309 nastupa. Održanim programima i već samim dugogodišnjim postojanjem *Četvrtak* je zauzeo važno mjesto na kulturnoj sceni Grada Velike Gorice i Turopolja.

Poslije potresa 29. 12. 2020. i narušene statike kata Muzeja Turopolja, *Četvrtak* 2021. prelazi na *online* oblik, tj. predavanja se snimaju i postavljaju na mrežnu stranicu Ogranka.

Od jeseni 2021. opet ide uživo, ali u prostoru Područne Gradske knjižnice Velika Gorica na adresi Trg Stjepana Radića. Nastavljamo sa snimanjem održanih predavanja koja i dalje postavljamo na naš kanal registriran na internetskoj mreži YouTube. Takvim načinom omogućeno je svakome zainteresiranom da pogleda bilo koje predavanje održano na *Matičinu četvrtku*, kad god to poželi.

Da bi se ove promjene mogle realizirati bilo je potrebno iz temelja promijeniti prijave na Javne natječaje i nadati se da će naići na dobar prijem i odobravanje financijskih sredstava. Snimanje i montaža materijala, konstantno održavanje mrežne stranice Ogranka, učestalo postavljanje članaka i obavijesti te postavljanje naših časopisa koji se listaju direktno na našoj stranici (a samim tim i rapidno smanjivanje broja tiskanih primjeraka časopisa; više ne tiskamo LUČ u 600 primjeraka, već u 300) – sve su to novosti u našem djelovanju.

Ujedno je to i najtransparentniji način pravdanja financijskih sredstava za *Matičin četvrtak* koja su Ogranku odobrili Zagrebačka županija i Grad Velika Gorica.

Datum	Program	Tema	Predavač/gost
1. 2. 2024.	294.Matičin četvrtak	Predstavljanje autorice slikovnica za djecu i odrasle Štefice Šantić	Štefica Šantić, autorica slikovnica, u dijalogu sa Nevenkom Lang, predstavnicom udruge umjetnika SPARK Vel. Gorica, glazbena podrška KUD Slavuj Bukevje, vokalna skupina

Datum	Program	Tema	Predavač/gost
15. 2. 2024.	295.Matičin četvrtak	Predstavljanje godišnjeg časopisa Ogranka na turopoljskom dijalektu "Škrijna turopolska" br.6/2023.	Stjepan Rendulić, glavni urednik „Škrijne turopolske“, Vesna Župetić, predstavnica gradskog ureda za kulturu, A. Plehinger, za izdavača
29. 2. 2024.	296.Matičin četvrtak	Predstavljanje knjige pjesama <i>Istina, ne laž</i>	Kristina Silaj, autorica Dobrila Zvonarek , pjesnikinja, urednica, akademski slikar, pjesnik i glumac Stevo Leskarac. Glazbena podrška: gitarist Filip
14. 3. 2024.	297.Matičin četvrtak	Predstavljanje knjige <i>Istaknuti Nijemci u Turopolju i središnjoj Hrvatskoj kroz povijest Gorana Beusa Richembergha</i>	Goran Beus Richembergh
28. 3. 2024.	-	Veliki četvrtak nema predavanja	-
4. 4. 2024.	Proglašenje rezultata 15. Matičina književnog natječaja "Turopoljska poculica"	Proglašenje rezultata 15. Matičina književnog natječaja "Turopoljska poculica"	Nagrađeni autori, predsjednica Prosudbenog povjerenstva Bernardina Petrović, predsjednica Ogranka MH VG Ana Plehinger
11. 4. 2024.	298.Matičin četvrtak	Predavanje o iseljeništvu Hrvata, <i>Memorija – nostalgija – dijaspora</i>	dr. sc. Tuga Tarle
25. 4. 2024.	299.Matičin četvrtak	Predstavljanje časopisa, mrežnoga portala i nakladničke kuće KVAKA	Tomislav Beronić
9. 5. 2024.	<u>300.Matičin četvrtak</u>	Pisci i pjesnici turopoljskog dijalekta u očima znanstvenika	Dr.sc. Boris Kuzmić, redovni profesor Odsjeka za kroatistiku, Filozofski fakultet Zagreb
23. 5. 2024.	301.Matičin četvrtak	Problematika urbanizma – povijesni uzroci <i>Stručni osvrt na aktualno stanje u Velikoj Gorici – mogući uzroci i posljedice</i>	Ivica Leder, dipl. ing. arh.
6. 6. 2024.	302. Matičin četvrtak	Predavanje <i>Prehrana za žene – uspostavimo hormonsku ravnotežu pomoću tanjura</i>	Mirna Trumbetaš Srednja strukovna škola velika Gorica
20. 6. 2024.	303. Matičin četvrtak	Predstavljanje godišnjeg časopisa Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici <i>LUČ br. 11/2023.</i>	Glavna urednica Bernardina Petrović, Domagoj Brozović, autor rada u časopisu, izvršna urednica Ana Plehinger
LJ E T N A STANKA nastavak predavanja u 19:00 sati			

Datum	Program	Tema	Predavač/gost
19. 9. 2024. u 19:00	304. Matičin četvrtak	Predavanje <i>Kulturne rute Hrvatske i Turopolja</i>	<i>Tatjana Horvatić</i> , Ministarstvo kulture i medija, voditeljica Službe za pokretnu, nematerijalnu i etnografsku baštinu - predstavница HR u Kulturnim rutama EU
3. 10. 2024. u 19:00	305. Matičin četvrtak	Zdenko Bašić – idejni autor „Muzeja zaboravljenih priča“ U Zagrebu i njegov rad (Perun fest, slikovnice, video filmovi)	<i>Zdenko Bašić</i> sa sugovornicom <i>Vesnom Župetić</i> , predstavnicom Gradskog ureda za kulturu Grada Velike Gorice
17. 10. 2024. u 19:00	306. Matičin četvrtak	Promocija knjige Sulpicija Severa „Život svetoga Martina“ i Europske kulturne rute <i>Sveti Martin iz Toursa</i>	<i>prof. Stjepan Kušar, dr. sc. Antonija Zaradija Kiš, dr. sc. Ines Sabotič</i>
31. 10. 2024. u 19:00	307. Matičin četvrtak	<i>Povijest Župe Ščitarjevo u ranom Novom vijeku u svjetlu glagoljske bilježnice s početka 16. stoljeća</i>	<i>dr. sc. Žoran Ladić</i> , znan. savjetnik, uvodni predavač <i>Ivan Nađ</i> , Družba Braće Hrvatskoga Zmaja
14. 11. 2024. u 19:00	308. Matičin četvrtak	Predstavljanje aktivnosti Judo kluba osoba s invaliditetom FUJI, Velika Gorica	<i>Marina Drašković</i> , predsjednica Kluba i <i>Sanja Delladio</i> , dopredsjednica Kluba
18. 11. 2024.	Mrežna stranica Ogranka <i>matica-gorica.hr</i> vodi na naš Youtube kanal	Poetski recital <i>Sjećanje na žrtvu Vukovara i Škabrnje 1991.</i>	<i>Članice i članovi udruge umjetnika SPARK, Velika Gorica</i>
28. 11. 2024. u 19:00	309. Matičin četvrtak	Predavanje: <i>Demistifikacija umjetne inteligencije</i>	<i>prof. dr. sc. Siniša Srblić</i>

Matičin književni natječaj za kratku priču *Turopoljska poculica*, započet je također u listopadu 2009. te se može govoriti o dugogodišnjem i već tradicionalnom projektu. Rezultate 15. Matičina književnog natječaja raspisana ujesen 2023. objavili smo na našoj mrežnoj stranici u proljeće 2024. i na svim lokalnim mrežnim portalima. U VIP Sali zgrade Pučkoga otvorenog učilišta Velika Gorica, 4. travnja 2024. autori nagrađenih proznih radova pročitali su svoje nagrađene priče i primili nagrade. Nagrađeni su radovi uvršteni u ovogodišnje brojeve časopisa Ogranka – LUČ br. 12 i ŠKRIJNA turopolska br. 7. Raspisan je 16. Matičin književni natječaj, koji je otvoren za prijavu radova na kajkavskom narječju i na standardnom jeziku od 25. rujna do 25. prosinca 2024.

Posebno se može istaknuti aktivnost oko predlaganja i proglašenja turopoljskog dijalekta zaštićenim kulturnim dobrom. Rezultat te aktivnosti rješenje je Ministarstva

kulture Republike Hrvatske od 24. ožujka 2017. kojim je utvrđeno da „*turopoljski dijalekt ima svojstvo nematerijalnoga kulturnog dobra*“. Rješenjem je utvrđen i popis nositelja kulturnoga dobra među kojima je i naš Ogranak.

Utvrđenje statusa „nositelja“ za Ogranak proizvelo je značajnu posljedicu – potrebu osnivanja i provođenja novih projekata (uz već afirmiranu *Turopolsku večer*) nužnih za istraživanje, zaštitu i promoviranje turopoljskog dijalekta. Prethodnih godina održane su rasprave o turopoljskom dijalektu, započela je izrada *Turopoljskoga rječnika* i pokrenuto je izdavanje časopisa na turopoljskom dijalektu – *ŠKRIJNA turopolska*.

Kao doprinosi za izradu sveobuhvatna i cjelovita rječnika turopoljskoga dijalekta nastao je *SLOVÔR*, autora Stjepana Rendulića, koji obuhvaća riječi svakodnevnog govora autohtonih i domicilnih stanovnika Turopolja i *RJEČNIK BUŠEVSKOGA GOVORA* autora Ivana Rožića.

Višegodišnje nastojanje na očuvanju i zaštiti baštine, kako materijalne tako i nematerijalne na području Turopolja, podržava Ured za društvene djelatnosti Grada Velike Gorice pod organizacijskim vodstvom gospođe Vesne Župetić, naše vrijedne članice i suradnice.

Izdanja godišnjih časopisa LUČ br. 11./2023. i ŠKRIJNA turopolska br. 6./2023. su postavljena na mrežnu stranicu Ogranka i mogu se čitati na samoj stranici, kao i u tiskanome obliku.

Rad na **TUROPOLJSKOM RJEČNIKU** bio je zaustavljen od ožujka 2020. do kolovoza 2021. jer osim zdravstvene ugroze virusom COVID-19, rječnik nije dobio novčanu potporu na javnim natjecanjima.

Uprava za zaštitu kulturnih dobara Ministarstva kulture i medija početkom kolovoza 2021. odobrila je sredstva za daljnji rad na RJEČNIKU pa se djelatnost odmah počela intenzivirati. Rad je bio ponešto usporavan zbog bolesti urednika dr. sc. Mije Lončarića koji je nažalost preminuo u lipnju 2023.

Poslije Mije Lončarića u rad se uključila dr. sc. Ivana Kurtović Budja s Instituta za hrvatski jezik.

Za uspješno ostvarivanje svoje djelatnosti Ogranak može zahvaliti, osim naravno članovima Ogranka i suradnicima-partnerima u projektima, Gradu Velikoj Gorici, Zagrebačkoj županiji i Ministarstvu kulture i medija RH na stalnoj financijskoj pomoći te Poljoprivrednoj zadruzi Napredak iz Velike Mlake, Mjesnom odboru Mičevac i Gradskoj četvrti Pleso na ustupanju prostora za rad Matičinih čitaonica.

Surađujemo s mnogim institucijama, udrugama i pojedincima s područja Grada Velike Gorice i Republike Hrvatske (*Muzej Turopolja, Hrvatsko pjevačko društvo Kučani, Etno udruga Kurilovec i KUD Velika Mlaka, predavači iz Hrvatskog instituta za povijest, Instituta za hrvatski jezik, Staroslavenskog instituta i Instituta za etnologiju i folkloristiku, sudionici u održavanju Turopolskih večeri – Etno udruga Kurilovec, Ogranak Seljačke sloge Buševac, KUD Velika Mlaka, KUD Nova zora Donja Lomnica, KUD Mičevac*

te udruge velikogoričkih branitelja kao i niz osoba koje sudjeluju na našem Natječaju sa svojim kratkim pričama).

Naš Ogranak još uvijek nema odgovarajućega prostora za rad u Velikoj Gorici. Za rad na TUROPOLJSKOM RJEČNIKU koristimo se prostorom Čitaonice u Velikoj Mlaci, a poštanska adresa Ogranaka privatna je adresa u Kurilovcu.

Prije nekoliko godina Ogranak je uputio zamolbu gradonačelniku Velike Gorice gospodinu Krešimiru Ačkaru da se Ogranku dodijeli odgovarajući prostor. Dosad nismo dobili nikakav odgovor.

Ana Plehinger,
predsjednica Ogranaka

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

KRONOLOGIJA AKTIVNOSTI OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI U 2024.

ANA PLEHINGER

Djelovanje Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici obuhvaća niz projekata koji su tijekom vremena postali stalni dio aktivnosti, ali i projekata koji traju tek par godina.

Od vremena ponovne uspostave aktivnog djelovanja našega Ogranka 2008. konstanta u radu jest tiskanje godišnjega časopisa LUČ te je u 2024. predstavljen jedanaesti broj koji smo pripremili protekle 2023. godine.

Godine 2017. Ogranak je u suradnji s Institutom za hrvatski jezik uspješno priveo kraju proces zaštite turopoljskog dijalekta i u proljeće te godine Turopoljski dijalekt dobiva status zaštićenoga nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske. U skladu sa statusom jednog od nositelja zaštićenog kulturnog dobra, Ogranak već 2018. pokreće godišnji časopis ŠKRIJNA TUROPOLSKA na domaćem, turopoljskom dijalektu. Početkom 2024. predstavili smo šesti broj naše ŠKRIJNE koji smo stvarali i tiskali potkraj 2023.

Jedan je od dugovječnih projekata Ogranka i književni natječaj za kratku priču TUROPOLJSKA POCULICA koji smo u 2024. raspisali šesnaesti put, a pobjednike 15. Natječaja iz 2023. proglasili i nagradili u proljeće 2024.

Zaštitni znak našega Ogranka jeste dugogodišnji projekt MATIČIN ČETVRTAK koji traje od 2009. Pozvani predavači/gosti upoznavaju nas a poviješću, književnošću, poezijom, jezikoslovljem, arhitekturom, narodnim običajima i još mnogim drugim područjima kako iz prošlosti tako i iz sadašnjosti. Dolaze s fakulteta, instituta i knjižnica, a često su to pjesnici, pisci, predstavnici kulturno umjetničkih i ostalih udruga.

Gostujući su predavači na *Četvrtcima* prilika da javnost upozna njihov rad i djelovanje.

Slijede natuknički pobrojane veće aktivnosti Ogranka, s osnovnim podacima – gdje se, kako se i kada se što radilo. Podrazumijeva se da je nemoguće spomenuti sve brojne sastanke, dogovore i poslove koji omogućuju uredan rad Ogranka.

Siječanj 2024. Administrativno- financijski poslovi za potrebe funkcioniranja Ogranka

- Rad *Provedbenoag povjerenstva* 15. Matičina književnog natječaja za kratku priču „Turopoljska poculica“ Velika Gorica raspisan 9. 12. 2023.
- Podnošenje izvještaja za utrošena financijska sredstva za provođenje programa protekle 2023. institucijama koje su Ogranku odobrile sredstva za rad na Javnim natječajima (Ministarstvo kulture i medija, župan Zagrebačke

- županije, Odjel za kulturu Zagrebačke županije, Grad Velika Gorica – Ured za kulturu).
- Planiranje i organizacija aktivnosti Ogranka u 2024.

20. siječnja 2024.

- Završetak rada *Provedbenoga povjerenstva* (Lucija Đuretić, Ana Plehinger) i početak rada *Prosudbenoga povjerenstva* (Bernardina Petrović, Đurđa Parać i Božidar Prosenjak) za prispjele radove na **15.** Matičin književni natječaj za kratku priču "Turopoljska poculica" raspisan 2023. Prispjela su ukupno 42 rada, 13 na kajkavskom narječju i 29 na standardnome hrvatskom jeziku.

1. 2. 2024. 294. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE SLIKOVNICE „ČAROLIJA BOŽIĆA“ I UKUPNOG RADA AUTORICE.

Sudionici: Štefica Šantić, autorica slikovnice za djecu i odrasle, učiteljica razredne nastave i pjesnikinja, Nevenka Lang, voditeljica predstavljanja, glazbena podrška KUD Slavuj iz Bukevja.

15. 2. 2024. 295. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg S. Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE GODIŠNJEG ČASOPISA OGRANKA NA TUROPOLJSKOM DIJALEKTU "ŠKRIJNA TUROPOLSKA" br .6/2023.

Sudionici: Stjepan Rendulić, glavni urednik „Škrijne turopolske“, Vesna Župetić, savjetnica za kulturu u Upravnom odjelu za predškolski odgoj, školstvo i društvene djelatnosti Grada Velike Gorice i Ana Plehinger, predsjednica Ogranka, članica uredništva, izdavač.

29. 2. 2024. 296. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE ZBIRKE POEZIJE „ISTINA, NE LAŽ“.

Sudionici: Kristina Silaj, autorica zbirke, pjesnikinja i knjižničarka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Dobrila Zvonarek i Stevo Leskarac. Glazbena podrška Filip Pintar.

14. 3. 2024. 297. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: ISTAKNUTI NIJEMCI U TUROPOLJU I SREDIŠNJOJ HRVATSKOJ KROZ POVIJEST

Predavač: Goran Beus Richembergh, političar, publicist, kroničar i leksikograf nje-mačke i austrijske nacionalne manjine u Hrvatskoj.

4. 4. 2024. Proglašenje rezultata 15. Matičinog književnog natje- čaja "Turopoljska poculica"

Mjesto: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica – VIP sala Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PROGLAŠENJE REZULTATA KNJIŽEVNOG NATJEČAJA ZA KRATKU PRIČU – NA STANDARDNOM HRVATSKOM JEZIKU I NA KAJKAVSKOM NARJEČJU, RASPISANA 9. 12. 2023.

Prisutni: Nagrađeni autori najboljih radova, predsjednica Prosudbenog povjerenstva, predsjednica Provedbenog povjerenstva, predsjednica Ogranka i članovi Ogranka.

11. 4. 2024. 298. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: EMIGRACIJA: MEMORIJA, NOSTALGIJA, DIJASPORA

Predavač: Tuga Tarle, profesionalna diplomatkinja, društveno angažirana publicistkinja i književnica.

25. 4. 2024. 299. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: DRUŠTVO ZA PROMICANJE KULTURE KVAKA (ČASOPIS, WEB PORTAL, NAKLADNIČKA KUĆA)

Predavač: Tomislav Beronić, autor romana na glagoljici i zbirke kratkih priča povijesne i putopisne fikcije, kreator besplatne mrežne aplikacije i videoigre prepoznavanja

i zbrajanja brojeva na glagoljici *glagomatika*, promotor glagoljice kao Hrvatskog nematerijalnog kulturnog dobra.

9. 5. 2024. 300. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PISCI I PJESNICI TUROPOLJSKOG DIJALEKTA U OČIMA ZNANSTVENIKA

Predavač: Boris Kuzmić, redovni profesor Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, autor knjiga i znanstvenih radova iz područja hrvatske povijesne dijalektologije

23. 5. 2024. 301. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PROBLEMATIKA URBANIZMA – POVIJESNI UZROCI (STRUČNI OSVRT NA AKTUALNO STANJE U VELIKOJ GORICI – MOGUĆI UZROCI I POSLJEDICE)

Predavač: Ivica Leder, vlasnik projektne tvrtke (na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je sa radom *Urbanistički razvojni plan centra Velike Gorice*)

5. 6. 2024. Potpisan Sporazum o digitalizaciji između Gradske knjižnice Velika Gorica i Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici kao nositelja autorskih prava za navedene brojeve glasila

Potpisan je Sporazum o digitalizaciji i objavljivanju prva dva niza časopisa LUČ, glasila Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici:

Prvi niz: godište 1990. – 1992., brojevi 1 – 4, uključivo posebno izdanje *Velikogoričkog lista* (prosinac 1990. prvi broj glasila i Turopoljsko spravišće 1990.drugi broj glasila).
Drugi niz: godišta 1991. – 1999.; brojevi 1 do 10.

6. 6. 2024. 302. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREHRANA ZA ŽENE – USPOSTAVIMO HORMONSKU RAVNOTEŽU POMOĆU TANJURA

Predavačica: Mirna Trumbetaš, diplomirana inženjerka prehrambene tehnologije, nutricionistica, autorica projekta *Pravilna prehrana u djetinjstvu i adolescenciji kao temelj kvalitetnog života*.

20. 6. 2024. 303. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE GODIŠNJEG ČASOPISA OGRANKA MATICE HRVATSKE U VELIKOJ GORICI „LUČ“ BR.11/2023.

Predavači: Bernardina Petrović – glavna urednica, Domagoj Brozović – autor članka u LUČ-i i Ana Plehinger – izvršna urednica, izdavač.

7. 9. 2024. 12. Dani Europske baštine u Velikoj Gorici – Living heritage/Živa baština 2023.

9. Dječja etno likovna kolonija u Gradićima za djecu i mlade

Mjesto: Društveni dom gradske četvrti Gradići, Velika Gorica.

Tema: SUDJELOVANJE NA LIKOVNOJ I KIPARSKOJ KOLONIJI ZA DJECU I MLADE U OKVIRU MANIFESTACIJE DANI EUROPSKE BAŠTINE U VELIKOJ GORICI – LIVING HERITAGE/ŽIVA BAŠTINA 2023.

Sudjelovala: Ana Plehinger, predsjednica Ogranka MH u Velikoj Gorici. Naslikala sliku koja ostaje u vlasništvu KUD-a Gradići.

19. 9. 2024. 304. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: KULTURNE RUTE VIJEĆA EUROPE I NJIHOVA IMPLEMENTACIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.

Predavačica: Tatjana Horvatić, Ministarstvo kulture i medija R.H., voditeljica Službe za pokretnu, nematerijalnu i etnografsku baštinu, predstavница HR u Kulturnim rutama Vijeća EU.

25. 9. 2024. 16. Matičin književni natječaj za kratku priču na standardnom hrvatskom jeziku ili na kajkavskom dijalektu – raspis **25. 9. - 25. 12. 2024.**

Mjesto: Velika Gorica

Tema: RASPIS 16. MATIČINOŠ KNJIŽEVNOŠ NATJEČAJA ZA KRATKU PRIČU NA STANDARDNOM HRVATSKOM JEZIKU ILI NA KAJKAVSKOM DIJALEKTU “TUROPOLJSKA POCULICA”.

Raspis: Poziv na sudjelovanje na natječaju objavila Ana Plehinger, predsjednica Ogranka. Objava na mrežnoj stranici Ogranka, na svim lokalnim portalima, mrežnom portalu Matice hrvatske i slanjem na 450 e-adresa.

3. 10. 2024. 305. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg Stjepana Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE RADA ZDENKA BAŠIĆA.

Sudionici: Zdenko Bašić, autor animiranih filmova, pisac, filmski režiser, ilustrator dječjih slikovnica, autor koncepta *Muzeja zaboravljenih priča u Zagrebu - kuća čudesa iz hrvatskih narodnih predaja*, suorganizator "Perunfesta", festivala zaboravljenih narodnih priča i predaja, te sugovornica Vesna Župetić, Ured za kulturu Grada Velike Gorice.

12. 10. 2024. Sjednica Predsjedništva Ogranka MH u Velikoj Gorici i članova Nadzornog odbora

Mjesto: Ugostiteljski lokal Memy, Zagrebačka 22, Velika Gorica

Tema: PREDSTAVLJANJE TEKUĆIH GODIŠNJIH AKTIVNOSTI U OGRANKU, FINACIJSKO STANJE OGRANKA, USVAJANJE PLANA RADA I FINACIJSKOG PLANA ZA 2025. GODINU.

Svi sudionici primili su kompletnu dokumentaciju na e-adrese: Prihodi i rashodi Ogranka 2023., Završni račun 2023., financijsko stanje Ogranka tekuće 2024. godine, stanje projekata Ogranka koji se odvijaju tijekom 2024. god., kao i prijedlog Plana rada i Financijskog proračuna za 2025. g.

Sudionici: Članovi Predsjedništva Ogranka i članovi Nadzornog odbora Ogranka.

17. 10. 2024. 306. Matičin četvrtak

Mjesto: Interpretacijski centar Muzeja Turopolja Grada Velike Gorice – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PROMOCIJA KNJIGE SULPICIJA SEVERA „ŽIVOT SVETOGA MARTINA“ i EUROPSKE KULTURNE RUTE SVETI MARTIN IZ TOURSA.

Sudionici: Stjepan Kušar s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, prevoditelj knjige s latinskog jezika, Antonija Zaradija Kiš, urednica knjige, Ines Sabotič s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, predsjednica Kulturnoga centra sv. Martin – Hrvatska.

20. 10. 2024. Turopolska večer

Mjesto: Dobrovoljno vatrogasno društvo Kurilovec, Grad Velika Gorica

Tema: PROGRAM OGRANKA NA TUROPOLJSKOM DIJALEKTU U OKVIRU MANIFESTACIJE *JESEN U KURILOVCU 2024.*

Sudionici: Dramska skupina KUD Krapina, u *Turopoljskoj večeri Ogranka MH* na turopoljskom dijalektu – niz pučkih pjesnikinja i pjesnika (Marica Mihac, Nadica Kološa, Nevenka Lang, Stjepan Vitez)

26. 10. 2024. Glavna skupština Matice hrvatske 2024.

Mjesto: Mala dvorana zgrade koncertne dvorane Vatroslav Lisinski, Zagreb.

Tema: GLAVNA SKUPŠTINA MATICE HRVATSKE 2024. – izvještajna

Sudionici: Zastupnici Glavne skupštine - predsjednici svih Ogranaka Matice hrvatske, te članovi Upravnih tijela Matice hrvatske.

31. 10. 2024. 307. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg S.Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: POVIJEST ŽUPE ŠČITARJEVO U RANOM NOVOM VIJEKU U SVJETLU GLAGOLJSKE BILJEŽNICE S POČETKA 16. STOLJEĆA

Sudionici: dr. sc. Zoran Ladić, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju – Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU i Ivan Nađ, Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“

14. 11. 2024. 308. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg S.Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: PREDSTAVLJANJE UDRUGE *JUDO KLUB OSOBA S INVALIDITETOM „FUJI“*

Predavačice: Marina Drašković, predsjednica Kluba i Sanja Delladio, dopredsjednica Kluba.

28. 11. 2024. 309. Matičin četvrtak

Mjesto: Područna knjižnica Galženica, Trg S.Radića, Velika Gorica – predstavljanje uživo, a snimljeni video moguće pogledati na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr

Tema: DEMISTIFIKACIJA UMJETNE INTELIGENCIJE

Predavač: Siniša Srbljić, u zvanju naslovnog redovitog profesora u trajnom izboru Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu.

18. 11. Sjećanje na žrtvu Vukovara i Škabrnje 1991.

Mjesto: Snimljeno u obliku videa u prostoru udruge umjetnika i pjesnika SPARK, ulica Matije Slatinskoga 4, Velika Gorica. Snimljeni video dostupan je na mrežnoj stranici www.matica-gorica.hr.

Tema: PJESNIČKI RECITAL SJEĆANJE NA ŽRTVU VUKOVARA I ŠKABRNJE 1991.

Sudionici: Članovi udruge umjetnika i pjesnika SPARK Velika Gorica: Nevenka Lang, Gordana Gerhardinger Šipek, Zdenka Mlinar, Štefica Šantić, Ivanka Rožić, Stjepan Vitez, Tomislav Zvonarić, Nadica Kološa i Lidija Kovačić.

14. 12. 2024. Sjednica Nadzornog odbora Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici, Skupština Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici

Mjesto: Ugostiteljski lokal Memy, Zagrebačka 22, Velika Gorica

Tema: Pregled rada i financijske situacije Ogranka po Završnom računu 2023. god., te financijsko stanje i aktivnosti tijekom 2024. godine. Predsjednik i članovi Nadzornog odbora primili su putem maila kompletnu dokumentaciju: Prihodi i rashodi 2023., Završni račun 2023., financijsko stanje Ogranka tekuće 2024. godine, stanje projekata Ogranka koji se odvijaju tijekom 2024. god., kao i Plan rada i Financijski proračun za 2025. god.

Isti materijal su primili svi članovi Ogranka koji čine Skupštinu (članstvo se dokazuje plaćanjem članarine).

Sudionici: Predsjednik i članovi Nadzornog odbora.

Svi članovi Ogranka – Skupština.

Prosinac 2024. - Administrativno – financijski poslovi za potrebe funkcioniranja Ogranka, te priprema aktivnosti za 2025.g.

- Podjela tiskanih izdanja Ogranka za promociju kulturnog djelovanja: Velika Gorica, Zagreb. Dostava tiskanih izdanja Ogranka u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu Zagreb, te u centralnu Maticu hrvatsku Zagreb.
- Podnošenje izvješća za utrošena financijska sredstva za provođenje programa u 2024.g. prema institucijama koje su Ogranku odobrile sredstva na Javnim natječajima (Ministarstvo kulture i medija, Župan Zagrebačke županije, Odjel za kulturu Zagrebačke županije, Grad Velika Gorica, Matica hrvatska).
- Prijavljivanje planiranih aktivnosti na Javne natječaje - za 2025.g., gore navedenim institucijama u svrhu pribavljanja financijskih sredstava za realizaciju programa i cjelokupnih aktivnosti Ogranka.
- Završetak 15. Matičina književnog natječaj za kratku priču na standardnom hrvatskom jeziku ili na kajkavskom dijalektu, sa danom 25. prosinca 2024. i prikupljanje prispjelih radova (putem regularne pošte i putem maila).

Kroz cijelu godinu Ogranak priprema za tisak svoje časopise; **LUČ br. 12/2024.** i časopis na turopoljskom dijalektu **ŠKRIJNA TUROPOLSKA br. 7/2024.** koje će predstaviti početkom 2025.

GUDCI kronike i drugi zapisi / GUCI kronike i drugi zôpisi opsežan je tekst koji obuhvaća nastanak sela Gudci na zapadnim obroncima Vukomeričkih gorica, te njegovo postojanje tijekom 220 godina do danas. Autor teksta, Tomo Šnajder je

samostalni istraživač povijesti, kroničar običaja i življenja, te izvorni govornik kajkavskog govora svojeg rodnog sela.

Tekst je lektoriran i uređivan u Ogranku tijekom 2023. Kako je riječ o djelu napisanom na inačici turopoljskog dijalekta, te paralelno i na hrvatskome standardnom jeziku, završetak se predviđa krajem 2024.

Tijekom 2024.godine nastavljena je intenzivna djelatnost na višegodišnjem projektu Ogranka, izradi kapitalnog TUROPOLJSKOG RJEČNIKA – rječnika turopoljskog dijalekta. Glavni urednik RJEČNIKA jezikoslovac kajkavolog dr. sc. Mijo Lončarić, bolovao je i preminuo u lipnju 2023., a njegov rad nastavila je dr. sc. Ivana Kurtović Budja iz Instituta za hrvatski jezik.

Terenski rad suradnika i kazivača i predobrada jezičnoga materijala završena je krajem 2024. u turopoljskim mjestima Rakitovec, Kuče, Velika Gorica, Donja Lomnica, Velika Mlaka i Kurilovec. Materijal je tada predan na obradu u Institut za hrvatski jezik u Zagrebu.

Predstavljanje **TUROPOLJSKOG RJEČNIKA – rječnika turopoljskog dijalekta** predviđa se krajem 2025. ili u prvom kvartalu 2026.godine.

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

ŽIVOTOPISI

mh

maticahrvatska

LUČ 13 (2025.)

dr. sc. Nikolina Antonić

Rođena je 1980. u Zagrebu. Godine 2008. diplomirala je povijest i arheologiju na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2008. Poslijediplomski studij medievistike završila je 2014. na Central European University u Budimpešti. Doktorirala je 2019. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu disertacijom *Rekonstrukcija naseobinskog sustava srednjovjekovnog Turopolja – primjeri arheoloških lokaliteta Šepkovčica i Okuje (13. – 16. stoljeće)*. Zaposlena je na Odsjeku za arheologiju Karlova sveučilišta u Pragu, gdje se bavi prostornom analizom i mapiranjem tekstnih izvora o srednjovjekovnoj Zagrebačkoj županiji te povremeno izvodi nastavu.

Sudjelovala je u brojnim arheološkim istraživanjima diljem Hrvatske uključujući Šepkovčicu, Okuje i Kobilić u Turopolju, o čemu je objavila niz znanstvenih radova kao autorica i suautorica u domaćim i međunarodnim publikacijama. U znanstvenom radu bavi se arheologijom i poviješću krajolika, s posebnim naglaskom na srednjovjekovno razdoblje. Istražuje procese naseljavanja, strukturu posjeda i odnose moći, ali i svakodnevni život seoskih zajednica. Osim toga, dugi niz godina bavi se genealoškim istraživanjima.

akademik Ratko Cvetnić

Rođen je 26. lipnja 1957. u Zagrebu gdje je završio osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju. Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu apsolvirao komparativnu književnost i povijest umjetnosti. Od 1986. do 1998. radio je u novinskoj kući Vjesnik, a od 1998. stručni je tajnik u Zagrebačkom sportskom savezu. Na književnoj se sceni pojavio 1997. prozom "Kratki izlet", autobiografskim zapisima o Domovinskom ratu, za koju je dobio je Nagradu Gjalski te je ubrzo preveden na nekoliko jezika. Godine 2009. objavljen mu je roman "Polusan" za koji je također dobio Nagradu Gjalski. Godine 2013. javlja se romanom "Povijest instituta". Četvrti roman "Blato u dvorištu" izlazi 2018. za koji je dobio Nagradu HAZU. Nakon posljednjeg romana povremeno se javlja kratkim pričama i esejima u časopisima i novinama. Priča "Carpaccio" 2021. nagrađena je trećom nagradom na natječaju "Ranko Marinković" Večernjega lista. Objavljuje priloge i u sportskoj publicistici, osobito u časopisu Hrvatskog olimpijskog odbora "Olimp". Autor je dviju monografija iz povijesti sporta: "110 godina skijanja u Zagrebu i Hrvatskoj" (2004) i "30 godina badmintona u Hrvatskoj" (2021). Dobitnik je Priznanja HOO-a za doprinos olimpijskom pokretu. Živi u Zagrebu i Mraclinu. Za člana suradnika HAZU izabran je 2016., a 2022. postao je redoviti član.

Boris Deverić, dipl. ing. geodezije

Rođen je 1965. Osnovnu je školu završio u Lomnici, srednju školu i Geodetski fakultet u Zagrebu. Kao diplomirani inženjer geodezije radio u različitim tvrtkama, na gradilištima i u katastru. Piše poeziju i prozu, osobito haiku i kratke priče, uglavnom na turo-poljskome govoru. Pjesme i priče objavljenje su mu uglavnom u zbornicima natječaja i časopisima (Zelina, Krapina, Ivanić Grad haiku, Ludbreg haiku, haiku časopis Cattails). Živi u Lomnici.

Fani Frković, dipl. arh.

Rođena je 1986. godine u Zagrebu gdje je diplomirala na Arhitektonskom fakultetu. Živi u Zagrebu i radi u struci. Nakon pohađanja radionice pisanja pod vodstvom Ksenije Kušec pri Centru za kulturu Trešnjevka, slobodno vrijeme posvećuje pisanju kratkih priča. U Galeriji Kranjčar sudjelovala je u javnom literarnom druženju „Rendes u Kranjčaru“. Na više književnih natječaja njezine su priče osvojile priznanja i nagrade. Priče su joj objavljene u časopisu Tema i zbornicima natječaja. Pohađala je individualnu radionicu Centra za kreativno pisanje gdje je pod mentorstvom Jagne Pogačnik radila na uređivanju rukopisa za svoju prvu zbirku kratkih priča. Godine 2025. Galerija Kranjčar izdaje njen prvijenac Aftertejt.

Anka Ivanjek, dipl. ped.

Rođena u Šagudovcu, Gornja Stubica. Osnovnu školu završila je u Ivaničkom Graberju. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je jugoslavistiku i talijanski jezik i književnost. Cijeli radni vijek provela je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, prvo u Depozitarnom odjelu u Golubovcu, potom u Zbirci rijetkosti. Uz knjižničarske poslove radila je lekturu za izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva. Piše za kršćansku obiteljsku reviju Kana i Hrvatsko zagorje. Prevodi s talijanskog. Članica je Kajkaviane, Matice hrvatske, planinarskog društva "Stanko Kempny" i Udruge za beatifikaciju carice Zite. Voli proučavati hrvatsku povijest, posebno teme o bogumilima, Istri, zatajenim i zabranjenim autorima i događajima te stariju kajkavsku književnost. Ima obitelj s osmero sad već odrasle djece i petnaestero unučadi.

Katja Matković Mikulčić, prof.

Rođena je 11. veljače 1954. u Vrbanju na Hvaru. Školovala se u Vrbanju, Jelsi i Zagrebu. Dugi niz godina radila je kao stručna suradnica za kulturu u Centru za kulturu i obrazovanje RANS-a „Moša Pljade“, nakon toga kao knjižničarka, a onda ravnateljica Gradske knjižnice Velika Gorica. Spisateljskim radom bavi se od osnovnoškolskih dana. Odredila su je dva zavičaja, hvarski i turopoljski. Prvi u kojem je rođena, a drugi u koji se kasnije usadila. Piše prozu zavičajne tematike i publicistiku vezanu uz baštinu Turopolja. Objavila je više slikovnica, knjiga za odrasle te monografija, za što je primila priznanja i nagrade (Priče o maslini, Priče o vinovoj lozi, Priče o smokvi, Otočni kalendar, Prozori duše, Hrast – drvo Turopolja, Obitelj Šenoa i Turopolje, Turopoljski kipci Mate Mihinice, Svetom Jurju u pohode i dr.) Urednica je brojnih izdanja i časopisa (Turopoljski leksikon, Luč, Novi uvez i dr.). Za svoj stručni rad dobila je Kukuljevićevu povelju, najveću strukovnu nagradu na nacionalnoj razini te Povelju Grada Velike Gorice za životno djelo zbog predanog profesionalnog rada na unapređenju kulturnog života Grada Velike Gorice i svekolikog doprinosa u očuvanju turopoljskog tradicijskog identiteta. Danas obnaša dužnost upraviteljice Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Velikoj Gorici.

Josip Perković, mag.

Rođen je 27. ožujka 1998. u Zagrebu. Diplomski studij lingvistike i germanistike završio je 2024. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Za rad *Arealna tipologija istočnih papuanskih jezika* dobio je 2021. Rektorova nagrada. Tijekom diplomskoga studija odlazi na tromjesečnu stručnu praksu na Institut za nje-mački jezik i lingvistiku na Humboldtovu sveučilištu u Berlinu, gdje sudjeluje na projektu *Berlin spricht!* Godine 2023. sudjeluje izlaganjem *Possessive and verbal person markers in the languages of the New Guinea region* na međunarodnoj konferenciji *Societas Linguistica Europaea* u Ateni. Piše na dijalektu te su mu objavljene dvije priče na kajkavskome u časopisu *Škrijna turopolska* Matice hrvatske. Od siječnja 2025. zaposlen je na Institutu za hrvatski jezik. Doktorand je na poslijediplomskome studiju *Povijest i dija- lektologija hrvatskoga jezika* na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Rođena je 24. prosinca 1965. u Vinkovcima gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Studij kroatistike završila je 1991., magistrirala je 1999., a doktorirala 2003. Od 1991. do 1993. radila je kao profesorica hrvatskoga jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Od 1993. do 2004. bila je zaposlena u *Zavodu za lingvistička istraživanja* HAZU, a od 2004. zaposlena je na Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sada u znanstveno-nastavnom zvanju i na radnome mjestu redovite profesorice u trajnome izboru. Izvodi nastavu na preddiplomskom i diplomskom studiju kroatistike te na doktorskim studijima kroatistike, lingvistike i hrvatske kulture. Kao vanjska suradnica sudjelovala je u nastavi na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (ak. god. 2006./2007.), a od 2008. do 2023. na Fakultetu elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Objavila je četiri knjige, osamdesetak radova u znanstvenim časopisima i zbornicima radova sa znanstvenih skupova te sudjelovala izlaganjima na šezdesetak međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova. Bila je tajnica uredništva Filologije (od 1999. do 2004.) i predsjednica Državnoga povjerenstva u Natjecanju u poznavanju hrvatskoga jezika (od 2012. do 2017.). Aktivno je sudjelovala u organizaciji nekoliko znanstvenih skupova i kongresa i u uređivanju znanstvenih i stručnih publikacija. Održala je sedamdesetak pozvanih predavanja na stručnim skupovima i seminarima, ljetnim školama i znanstvenopopularnim tribinama. U ak. god. 2014./2015. i 2015./2016. bila je pročelnica Odsjeka za kroatistiku. Od 2024. predstojnica je Katedre za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku. Bila je potpredsjednica Ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici (2008. – 2018.), predsjednica je Prosudbenoga povjerenstva Ogrankova književnoga natječaja za kratku priču *Turopoljska poculica* (od 2009.) te glavna urednica Ogrankova časopisa *Luč* (od 2013).

Ana Plehinger, bacc. oec.

Rođena je u Zagrebu 1956. Obrazovanjem viša ekonomistica, živi i djeluje u Velikoj Gorici. Bivša je zaposlenica Zračne luke Zagreb i Obrtničke komore Zagreb – Udruženje obrtnika Velika Gorica, sada u mirovini. Iako ekonomskog obrazovanja, desetljeća je posvetila radu u kulturnim udrugama. Jedna je od osnivača velikogoričke Udruge umjetnika SPARK u kojoj i danas aktivno djeluje. Članica je Udruge likovnih umjetnika grada Velike Gorice ULIKUM. Osnovala je i devet godina vodila zavičajnu ETNO UDRUGU KURILOVEC, koja nizom tradicijskih manifestacija, radionica i kulturnih događanja koje organizira svake godine, djeluje na

očuvanju baštine, a naročito domaćeg turopoljskog kajkavskog govora. Udruga je jedan od nositelja zaštićenog nematerijalnog kulturnog dobra Turopoljski dijalekt (Rješenje Ministarstva kulture Rep. Hrvatske 2017.). Urednica je monografije *Priče iz Kurilovca – Kurilovec u 20-om stoljeću*, u izdanju Etno udruge Kurilovec, Velika Gorica, 2017. U Ogranku Matice hrvatske u Velikoj Gorici obavljala dužnost tajnice, a 2020. izabrana za predsjednicu Ogranka.

Valentina Radoš Bonić, mag.

Rođena je 1993. godine u Zagrebu. Osnovnoškolsko obrazovanje stekla je u Velikoj Gorici, a 2012. završila je IV. (jezičnu) gimnaziju u Zagrebu. Zvanje magistre povijesti umjetnosti (istraživački smjer) i švedskog jezika i kulture (prevoditeljski smjer) stekla je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2019. godine. Tijekom studija sudjelovala u istraživanjima o povijesnim satnim mehanizmima što je rezultiralo dvijema publikacijama i izložbom, a naposljetku i nagradom „Franjo Marković“ Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od 2018. do 2021. stručna je suradnica Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“ u izradi Turopoljskoga leksikona. Od 2019. zaposlena je u Muzeju Turopolja kao kustosica i voditeljica likovne zbirke te muzejski pedagog. Članica je Hrvatskoga muzejskog društva, Sekcija za muzejsku pedagogiju. Autorica je nekolicine izložbi i članaka te sudionica na nekoliko znanstveno-stručnih skupova. Bavi se temama iz muzeologije, povijesti umjetnosti Turopolja i okolice s posebnim naglaskom na turopoljske umjetnike prošlosti i sakralnu baštinu.

nasl. izv. prof. dr. sc. Mario Stipančević

Rođen 14. kolovoza 1975. u Mačkovcu na Savi. Osnovnu i srednjoškolsku naobrazbu stekao u Novoj Gradiški. Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2001. diplomirao dvopredmetni studij povijesti i etnologije. Godine 2006. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu magistrirao temom *Nacionalizmi u Hrvatskoj početkom 20. st.: etnički identiteti i stereotipi o „nama“ i „drugima“*, a 2012. na istome fakultetu obranio disertaciju pod naslovom *Emil Laszowski – pripadnik hrvatske intelektualne elite na prijelazu 19. i 20. stoljeća*. U zvanje naslovnoga izvanrednoga profesora izabran je 2024. godine. Od 2001. zaposlen u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, prvo na Odsjeku za starije arhivsko gradivo, zatim na Odsjeku za novije arhivsko gradivo obitelji i pojedinac, a od 2010. na Odsjeku za gradivo političkih stranaka i udruga. Od svibnja 2016. do svibnja 2017. obavljao poslove vršitelja dužnosti ravnatelja, a od 2017. do 2019. radio kao načelnik Fototeke i mikroteke. Godine 2019. imenovan

ročelnikom znanstvenoga odjela Hrvatskoga državnog arhiva Zavod „Ivan Kukuljević Sakcinski“. Početkom 2013. stekao zvanje višeg arhivista, a 2019. arhivskoga savjetnika. Dosad je objavio dvadesetak radova te pet knjiga.

Vesna Župetić dipl. ped.

Rođena je 1962. u Velikoj Gorici. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je 1986. godine pedagogiju te je 2009. godine upisala Poslijediplomski studij hrvatske kulture. Radila je u Osnovnoj školi u Pokupskom i u Odjelu plana i analize – Elektronski računski centar „Sljeme“. Od 1996. godine do danas radi kao savjetnica za kulturu u gradskoj upravi Grada Velike Gorice. U svojem radu posebno je angažirana na obnovi, zaštiti i promociji kulturnih dobara Grada Velike Gorice. S tim ciljem od 2013. vodi manifestaciju Dani europske baštine u Velikoj Gorici, a od 2018. projekt *Učimo turopoljski dijalekt* u okviru kojeg koordinira snimanje kratkometražnog igranog filma *U potrazi za turopoljskim blagom/Iščemu turopoljsko blôgo* (2019-2021) te kratki dokumentarni film *Čuvari kulturnog dobra turopoljskog dijalekta* (2019-2021). Organizira i koordinira znanstveni i stručni skup *Održivost kulturne baštine u Velikoj Gorici* (2022). Vodi *Projekt obnove tradicijske graditeljske baštine u Turopolju* (od 2017.). Suradnik je u projektu izrade Turopoljskog leksikona, HLZ Miroslav Krleža (2018. –2021.). Vodi gradske projekte obnove kulturnih dobara Starog grada Lukavca, Vrata od krča u Turopoljskom lugu, kapele sv. Filomene, kurije Modić Bedeković u Donjoj Lomnici. Pomaže velikogoričkim župama te koordinira obnovu sakralnih objekata: kapele sv. Ivana Krstitelja u Buševcu (2005. – 2015), kapelu u Gustelnici, župnu crkvu i kapelu u Novom Čiču, župnu crkvu Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini (2020. – 2023.), kapelu sv. Vida u Mraclinu (2020. –2023.), župnu crkvu Navještenja Blažene Djevice Marije (2020. –2023.) te asistira kod obnove crkve sv. Antuna Padovanskog u Bukevju, Općina Orle. Objavila je nekoliko znanstveno-stručnih radova u časopisima i zbornicima.

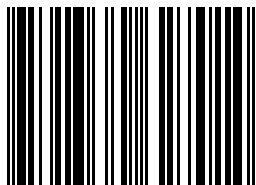

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske
u Velikoj Gorici

ISSN 1334-627X

9 771334 627010